

**T.C.**  
**SELÇUK ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**  
**ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**VLADİMİR PUTİN DÖNEMİ RUSYA’NIN ORTADOĞU POLİTİKASI:**  
**SURİYE ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**Danışman**

Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN

**Hazırlayan**

Zhainagul ZHOLDOSHBEK KYZY

134229001016

**Konya 2018**





T. C.  
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Adı Soyadı : ZHAINAGUL ZHOLDOSHBEK KYZY

Numarası : 134229001016

Ana Bilim / Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Programı : Tezli Yüksek Lisans  Doktora

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN

Tezin Adı : Vladimir Putin Dönemi Rusya'nın Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan **Vladimir Putin Dönemi Rusya'nın Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği** başlıklı bu çalışma 15/05/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

Dr. Öğr. Üyesi Arif Behiç ÖZCAN

Dr. Öğr. Üyesi Levent YİĞİTTEPE

Doç. Dr. Erdem ÖZLÜK

Üye

İmza

*(Handwritten signature)*

*(Handwritten signature)*



T. C.  
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ  
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü



**Bilimsel Etik Sayfası**

Adı Soyadı : ZHAINAGUL ZHOLDOSHBEK KYZY

Numarası : 134229001016

Ana Bilim / Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Programı :

Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tezin Adı : Vladimir Putin Dönemi Rusya'nın Ortadoğu Politikası: Suriye Örneği

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

## İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR .....	vi
Özet .....	vii
Abstract .....	viii
GİRİŞ.....	1

## BİRİNCİ BÖLÜM

### RUS DIŞ POLİTİKASINI ANLAMAK, YAKLAŞIM ve DOKTRİNLER

1.1. Dış Politikada Kararın Alınması ve Rusya Örneği.....	3
1.2. 1990 Sonrası ve Putin Dönemi Rus Dış Politikasının Oluşumu ve Dönüşümü.....	11
1.2.1. Atlantikçi/Batıcı Yaklaşımı .....	14
1.2.2. Avrasyacılar/Avrasyacı Yaklaşımı .....	19
1.2.3. Batıcı İdealist Yaklaşım .....	25
1.2.4. Batıcı Pragmatist Yaklaşım .....	26
1.2.5. Batı Karşıtı Pragmatist Yaklaşım .....	28
1.2.6. Batı Karşıtı İdeolojik Yaklaşım.....	28
1.3. Dış Politikada Kullanılan Söylemler ve Doktrinler .....	29
1.3.1. Askeri Doktrin, 2000 .....	33
1.3.2. Askeri Doktrin, 2010 .....	34
1.3.3. Nükleer Doktrin.....	34
1.3.4. İvanov Doktrini .....	36
1.3.5. “Yakın Çevre” Doktrini.....	38
1.3.6. Putin Doktrini .....	40

<b>1.4. Rusya'nın Algıladığı Tehditler.....</b>	<b>43</b>
1.4.1. Terör Tehdidi.....	45
1.4.2. Uyuşturucu Kaçakçılığı/Ticareti Tehdidi .....	46
1.4.3. İslamcı Akımların Güçlenmesi Tehdidi .....	47
1.4.4. NATO Tehdidi.....	49

## **İKİNCİ BÖLÜM**

### **RUSYA'NIN ORTADOĞU'DAKİ VARLIĞI VE SURİYE KRİZİNDEKİ ROLÜ**

<b>2.1. Siyasi İlişkileri .....</b>	<b>56</b>
<b>2.2. Ekonomik Politikaları ve Silah Ticareti.....</b>	<b>57</b>
<b>2.3. Askeri ve Güvenlik Politikaları.....</b>	<b>59</b>
<b>2.4. Enerji Politikaları.....</b>	<b>62</b>
<b>2.5. Jeostratejik Politikaları .....</b>	<b>64</b>
<b>2.6. 1990 Sonrası ve Putin Dönemi Rusya-Suriye İlişkileri.....</b>	<b>65</b>
2.6.1. Siyasi - Diplomatik İlişkiler .....	67
2.6.2. Ekonomik-Ticari İlişkiler .....	69
2.6.3. Askeri İlişkiler .....	72
<b>2.7. Suriye Krizi'nde Rusya'nın Rejim Desteği.....</b>	<b>76</b>
2.7.1. Diplomatik Destek.....	80
2.7.2. Askeri Destek .....	84
2.7.3. Rus Dış Politikasında Suriye'nin "Vazgeçilmez"liğinin Nedenleri .....	86

## **ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

### **KÜRESEL ve BÖLGESEL AKTÖRLERİN SURİYE KRİZİNE YÖNELİK POLİTİKALARINA RUSYA'NIN YAKLAŞIMI**

<b>3.1. Rusya'nın Suriye Krizindeki Ağırlığı.....</b>	<b>93</b>
---	-----------

<b>3.2. Türkiye'nin Suriye Krizindeki Tutumu.....</b>	<b>97</b>
<b>3.3. ABD'nin Krizi Yönetme Çabaları .....</b>	<b>103</b>
<b>3.4. Çin'in Suriye Krizine Olan Yaklaşımı .....</b>	<b>108</b>
<b>3.5. İran'ın Krizdeki Etkin Rolü.....</b>	<b>111</b>
<b>SONUÇ .....</b>	<b>117</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>120</b>



## KISALTMALAR

- AEB – Avrasya Ekonomik Birliği
- AGİT – Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- BAE – Birleşik Arap Emirlikleri
- BDT – Bağımsız Devletler Topluluğu
- BMGK - Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- DEAŞ – Devletül Irak ve Şam
- DTÖ – Dünya Ticaret Örgütü
- FSB (Федеральная Служба Безопасности) – Federalnaya Slujba Bezopastnosti (Türkçe: Federal Güvenlik Servisi)
- İİÖ – İslam İşbirliği Örgütü
- IMF – International Monetary Fund
- IŞİD – Irak-Şam İslam Devleti
- KGAÖ – Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
- KGB (Комитет Государственной Безопасности) – Komitet Gosudarstvennoy Bezopastnosti (Türkçe: Devlet Güvenlik Komitesi)
- NATO – North Atlantic Treaty Organization
- OPEC – Organization of Petroleum Exporting Countries (Türkçe: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
- ÖSO – Özgür Suriye Ordusu
- PKK – Partiya Karkren Kurdistane (Türkçe: Kurdistan İşçi Partisi)
- PYD – Partiya Yekitiya Demokrat (Türkçe: Demokratik Birlik Partisi)
- SSCB – Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- SVR (Служба Внешней Разведки) – Slujba Vneşney Razvedki (Dış İstihbarat Servisi)
- YPG - Yekineyen Parastina Gel (Halkçı Koruma Birlikleri)



## Özet

1990 yılının sonuna doğru Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra halefi olarak Rusya bağımsızlığını kazanmıştır. Rusya yeni aktör olarak sisteme katıldığı günden itibaren dış politikasında yeni arayışlara girmiş ve önceliklerini belirlemeye çalışmıştır. Yeni sistemde SSCB döneminden kalan sorunların çözümünde aktif rol almaya çalışan ve kendi nüfuzunu genişletmeye özen gösteren Rusya post-sovyet coğrafyaları kendi kontrolüne almaya çalışırken Ortadoğu bölgesinde de gücünü tekrar arttırarak uluslararası politikada *başat güç* ve *yeniden süper güç* olma yolunda ilerlemektedir. Ayrıca, Vladimir Putin'in devlet başkanı olmasından sonra Rusya uluslararası politikada söz sahibi olmakla beraber Ortadoğu'da ve özellikle Suriye'de etkinliğini sürekli arttırmakta ve konumunu kuvvetlendirmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** *Rusya, Dış Politika, Suriye Krizi, Güvenlik, Enerji Politikaları*

## **Abstract**

Russia had become an independent and successor state after the fall of the USSR at the end of 1990. Since Russia has attended to the new international system as a new actor it has began to search new approaches and tried to define priorities of its foreign policy. Russia, trying to be active on resolving problems left unsolved by USSR, is moving to be again *main power* and *super power* in the new international system as being active in the Middle East when it had tried to keep post-soviet area under the control. Russia has become as important power in the international system as Putin became a president and strengthened its position in the Middle East, especially, Russia is increasing its strength in Syria consistently and strengthened position there.

**Key words:** *Russia, Foreign Policy, Syria Crisis, Security, Energy Policies*

## GİRİŞ

20. yüzyılın sonuna doğru yaşanan kayda değer gelişmelerden biri de 31 Aralık 1991 tarihinde SSCB dağıldıktan sonra yeni sisteme Rusya Federasyonu'nun katılması olmuştur. Aralık 1991'den itibaren Rusya bağımsız bir federe devlet yapısıyla yeni siyasi arenada yeni dış politika arayışlarına gitmiştir.<sup>1</sup>

Yeni sistemde halef olma yükünü üstlenen Rusya diğer bağımsızlıklarını yeni kazanan devletler gibi ekonomik, askeri ve reform sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Dış politikada da yönünü belirlemeye çalışan Rusya hem dış hem de iç politikanın çözüm bekleyen sorunları karşısında çeşitli arayışlara girmiştir.<sup>2</sup>

Yeltsin dönemi dış politikada Sovyetler Birliği'nin emperyalist yapısının ortadan kaldırılmasını, ABD ile nükleer alandaki rekabetin sona erdirilmesini ve stratejik işbirliğinin kurulmasını, NATO ile işbirliğinin geliştirilmesini, BM Güvenlik Konseyi'ndeki diğer daimi üye ve Avrupalı mütteliklerle ilişkilerin kurulmasını, DTÖ ve G-7 gibi uluslararası kurumlara üyeliği öngören Batı yanlısı dış politika izlenirken,<sup>3</sup> 1996 yılında Yevgeniy Primakov'un dışişleri bakanı olarak atanmasıyla birlikte *çok yönlü* dış politikanın izlenmeye çalışıldığı görülür. Bu bağlamda günümüz Rus dış politika evrimini 1990-2000 ve 2000'den günümüze dek sürdürülen hem iç hem de dış politika evrimine ayırmak mümkündür. Ayrıca, Rus dış politikasında kullanılan *çok yönlü dış politika* ve *yeniden süper güç* söylentileri 2000'de ülkenin yönetimini ele alan Vladimir Putin'in dış politika konseptinin temellerini oluşturmuştur. Putin göreve geldikten sonra dış politika stratejilerini çeşitlendirirken *yakın çevre doktrini* çerçevesinde sadece post-sovyet ülkelerine yönelik aktif dış politika izlemekle yetinmeden Ortadoğu'da da aktif olarak bölge ülkeleri ile ilişkilerin en üst seviyeye çıkartılmasına ciddi çaba sarf etmiştir. Özetle, 1990-2000 dönemi Rusya'nın ayağa kalkma ve toparlanma süreci olarak kabul edilirken, 2000'den bu yana küresel politikada küresel güç olmaya çalışan, amaçları doğrultusunda ilerleyen, ekonomik ve askeri konularda daha özgüven kazanmış, nükleer enerji ve silah konusunda kendini daha geliştirmiş, yeraltı kaynak ve enerji kontrolü üzerinde dikkate değer pay almış

---

<sup>1</sup> Nikolay Kosolapov, "Stanovlenia Subekta Rossiyskoy Vneşney Politiki", *Pro et Contra*, Cilt 6, Sayı 2, 2001, s. 7.

<sup>2</sup> Erhan Büyükkıncı, "Soğuk Savaştan Günümüze Türkiye-Rusya İlişkileri", [https://www.academia.edu/2104741/\(07.01.2017\)](https://www.academia.edu/2104741/(07.01.2017))

<sup>3</sup> Kosolapov, *a. g. m.*, s. 9.

ülke olarak ilerlemekte olduğu varsayılabilir. Ayrıca, 21. yüzyılın başında Rusya geçen on seneye göre hayat standartlarını yükseltebilmiş, halkına kendi imkanları ile kaliteli hizmet verebilme aşamasına gelmiştir.

SSCB sonrası dönemde Ortadoğu'dan neredeyse çekilme aşamasına gelmiş Rusya 2000'den sonra hem bölge hem de diğer ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine çaba sarf etmeye başlamıştır. Bölgede bazı ülkelerle geliştirdikleri ilişkilerin derinliğini ve geçmişini tekrar değerlendirmeye çalışan Rusya Suriye'yi bölgede güvenilir ülke olarak görmeye başlamıştır. Bölge ülkeleri içerisinde ekonomik, askeri ve enerji yatırımlarını ağırlıklı olarak Suriye'ye kaydıran Rusya ilişkilerin “ebedi dostluk çerçevesinde” sürdürülmesi ve korunması gerektiği konusunda duyarlı politika izlemeye çalışmaktadır.

Bu çalışmada 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra yeni bir aktör olarak Rusya Federasyonu'nun dış politika belirleme çalışmaları ve başlatılan çalışmaların tarihi zemini göz ardı edilmeden günümüze dek sürdürülen geçmişi genel anlamda araştırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Rusya'yı liberal politikalara ve Batı'ya yönelten ve daha sonra *çok yönlü* politikanın izlenmeye başlandığı Rus dış politikası da ele alınmıştır. *Çok yönlü* dış politika izleme çerçevesinde genelde Ortadoğu özelde ise Rusya-Suriye ilişkileri incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, çalışmada Rusya'nın genel olarak Ortadoğu'ya ve özelde ise Suriye'ye yönelik izlemeye çalıştığı politikaları belli alanlar üzerinden araştırılarak aydınlatılmaya çaba sarf edilmiştir. Bu bağlamda, *birinci* bölümde 1990 sonrası ve Putin dönemi Rus dış politikası bazı yaklaşımlar ve doktrinler üzerinden incelenmeye ve irdelenmeye çalışılmıştır. *İkinci* bölümde ise Rusya'nın genelde Ortadoğu bölgesine, özelde ise Suriye'ye yönelik izlediği ve izlemeye çalıştığı politikalar incelenmiştir. Ayrıca, bu bölümde Rusya-Suriye ilişkileri siyasi, ekonomik ve askeri boyutlarda incelenerek tarafların birbirlerine duydukları bağımlı politikaların arka planı araştırılmaya çalışılmıştır. Aynı bölümde de Rusya'nın Suriye krizinde Esad rejimine vermekte olduğu desteğin nedenleri tarihi zemine dayandırılarak incelenmiştir. Son, *üçüncü* bölümde ise Suriye krizi ele alınarak Rusya'nın bu konuda aldığı tutumlar ve izlemeye çalıştığı politikaları incelenirken, diğer taraftan ABD, Türkiye, İran ve Çin gibi önemli aktörlerin de krize yönelik izledikleri politikalarına Rusya'nın sergilediği yaklaşımlar araştırılmaya çalışılmıştır.

## **BİRİNCİ BÖLÜM**

### **RUS DIŞ POLİTİKASINI ANLAMAK, YAKLAŞIM ve**

### **DOKTRİNLER**

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilere hakim olan iki kutuplu sistemin sona ermesiyle Soğuk Savaş'ın da sona erdiğine duyulan inanç kuvvetlenmiştir. İki kutuplu sistemde iki süper gücün biri olarak uluslararası arenada belirleyici aktör olan Sovyetler Birliği 1991 yılının Aralık ayından itibaren Rusya Federasyonu adıyla bağımsız federatif devlet haline gelerek yeni siyasi arenada yeni dış politika arayışlarına gitmiştir.<sup>4</sup> İki kutuplu dünya düzeninin çökmesinden sonra eski süper gücün – SSCB'nin – mirasçısı olan Rusya Federasyonu yaşadığı birtakım sorunlara rağmen hem iç hem de dış politikada yeni paradigma, doktrin ve teoriler ortaya koyarak dış politikasını geliştirmeye ve sürdürmeye çalışmıştır.<sup>5</sup>

1990'da dünya düzeninde iki kutuplu sistemden tek kutuplu sisteme geçiş yaşanmıştır, başka bir ifadeyle eski sistem çökmüş, yeni sistemin kurulması sağlanmıştır. Sistemin dönüşümünün arkasında yatan en belirgin sebeplerden birisi yaklaşık 70 yıl süren blokların ekonomik, askeri, sanayi, bilim ve teknoloji yarışlarından yorgun düşen ve mağlubiyete boyun eğen SSCB'nin dağılması olmuştur.

#### **1.1. Dış Politikada Kararın Alınması ve Rusya Örneği**

Dış politika konusunda kararlar devlet başkanı ve başbakan tarafından bireysel olarak, yetkili devlet kurumları ve kişileri, mecliste çoğunluğu oluşturan parti veya bir kaç parti tarafından oluşturulan koalisyonca alınmaktadır. Genellikle, alınmış dış politika kararları daha sonra oluşturulacak dış politika konsepti ve alınacak kararların bir parçası haline gelir. Böylece, alınmış kararların toplamı uluslararası politikanın bir parçası haline gelir ve işleyişine etki etmeye başlar.<sup>6</sup>

Devletlerin yapılarının ve yönetim şekillerinin birbirlerinden farklı olmalarına rağmen dış politika kararlarının alınması sürecinde önemli rol oynayan kurumlar ve kişiler her devlette benzerlikler göstermektedir. Her devlette benzerlik gösteren dış

---

<sup>4</sup> Kosolapov, *a. g. m.*, s. 9.

<sup>5</sup> *A. g. m.*, s. 8.

<sup>6</sup> Tatyana Dudova, "Stanovlenie Sovremennoy Teorii Prinyatya Vneşnepolitičeskih Reşenii Gosudarstva", *Vserossiyskiy Jurnal Nauçnih Publikatsii*, Vol. 5, No. 20, 2013, s. 45.

politika karar alma sürecine katılan ve bizzat kararları alan kurumlar genel olarak şunlardır:

- Askeri yetkili kişi veya kurumlar (Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay bürokratları). Askeri yetkili/sorumlu kurum ve kişiler dış politika kararlarının alınması sürecinde topladıkları bilgi ve yazdıkları raporları karar vericilere sunarak karar alma sürecine katılırlar. Aslında, dış politikanın ana hatları hükümet tarafından belirlense de askeri bürokratlar kendi alanlarında gündelik ve rutin karar alma yetkisine sahiptirler.<sup>7</sup>
- Dış politika kararlarının alınmasında en önemli konumda olan yapı olarak meclis kabul edilir. Mecliste bulunan Dış İlişkiler Komisyonu ve Meclis Başkanlığı dış politika karar taslakları üzerinde çalışmakla yükümlüdürler. Dış politika kararlarının alınması sürecine meclisin ne kadar etki edebileceği durumu ise her ülkenin rejimine bağlıdır. Genelde, demokratik yönetimle yönetilen ülkelerde dış politikayı ilgilendiren önemli kararlar meclisin onayı ile alınır. Örneğin, yurtdışına asker gönderimi, savaşa girme gibi ciddiye arz eden durumlarda meclisin onayı önemlidir ve gerekmektedir.<sup>8</sup> Ek olarak, dış politikanın yürürlüğe girmesini sağlayacak anlaşmaların onaylanmasında ve iç hukuku ilgilendiren çalışmaların yapılması, düzenlenmesi yetkisi meclise aittir. Bu durumda meclis hükümetin hazırladığı taslakları onaylar veya tekrar düzeltilmesini talep ederek hükümete tekrar gönderir. Anlaşma metnini düzenleme görevi mecliste değildir. Meclis üyeleri (milletvekiller) ise gensoru veya yazılı-sözlü gibi müdahale araçlarından istifade haklarından yararlanarak sürece katkıda bulunabilirler.<sup>9</sup>
- Hükümet, başka bir deyişle Başbakanlığın koordinasyonunda oluşturulan Bakanlar Kurulu, özellikle bakanlıkların içerisinde uzman kurum olan Dışişleri Bakanlığı dış politika kararının alınmasında önemli görevi üstlenir. Dışişleri Bakanlığı devletin dış işleri ve politikasıyla ilgili tüm gelişme ve süreci takip eden sorumlu kurum olduğu için devletin tüm dış ilişkilerini koordine eder.

<sup>7</sup> Dudova, *a. g. m.*, s. 64.

<sup>8</sup> “Dış Politika”, s. 63.  
[http://etarih.com/tarih/ekitap/DERS\\_KITAPLARI\\_2015/ULUSLARARASI/UNITE\\_4.pdf](http://etarih.com/tarih/ekitap/DERS_KITAPLARI_2015/ULUSLARARASI/UNITE_4.pdf)  
(02.09.2017)

<sup>9</sup> Dudova, *a. g. m.*, s. 49.

Fakat liderin kişisel özelliğine göre bakanlık veya bakanın zaman zaman pasifleştirildiği dönemlerin görüldüğü gerçeği vardır.

- Devletin başı olarak bilinen devlet başkanı veya cumhurbaşkanının dış politika kararlarının alınması sürecindeki rolü ülkeden ülkeye göre değişkenlik gösterir. Devletin başında kral veya kraliçenin olduğu ülkelerde aldıkları görev ve yetkileri sınırlı olup dış politika açısından sembolik temsil söz konusu olmaktadır. Fakat başkanlık veya yarı başkanlık sisteminin bulunduğu ülkelerde ise devlet başkanı veya cumhurbaşkanının yetkileri daha belirleyicidir. Tüm dış politika karar alma sürecinin tek bir kişinin kontrolünde bulunduğu ülkelere dış politika tamamen başkan veya cumhurbaşkan tarafından belirlenirken, hükümet alınan kararların uygulanmasıyla sınırlı kalmaktadır.<sup>10</sup>

Tarihsel olarak Rusya dış politikasında karar alma süreci son derece kapalı ve kişiselleştirilmiş olarak gerçekleştirilmiştir. Rus İmparatorluğu ve SSCB döneminden bu yana devlet başkanları dış politikada kararların alınmasındaki sorumluluğu bizzat kendileri üstlenerek dış politika önceliklerini belirlemişlerdir. SSCB'nin dağılmasıyla beraber ülkede gerçekleşen siyasal değişim, demokratikleşmeye yönelik eğilimin olmasına ve dış politika söyleminde çeşitli aktörlerin rol sahibi olmasına rağmen, diğer kurumların ise bu konuda ağırlığı düşük ve genelde yardımcı bir fonksiyona sahip bulunmaktadır.<sup>11</sup>

Bu bağlamda, SSCB ve Rusya'da dış politikada kararların alınmasının her zaman "kralın işi" olduğu söylenilebilir. Fakat dönem dönem adem-i merkeziyetçiliğin dikkate alındığı görülmektedir. Örneğin, Brejnev döneminde dış politika kararlarının alınması kolektif olarak gerçekleştirilmiştir. Yeltsin döneminde ise kararın alınmasında kendisi ne kadar çaba gösterse de devlet başkanının yakın çevresinden olmayan diğer kurum ve kişiler kararların alınmasını etkileyebilmişlerdir. SSCB döneminde dış politika kararlarının alınması konusunda mekanizma, "beşli" olarak adlandırılan Sovyet Sosyalist Komünist Partisi Genel Merkezi, Dışişleri Bakanlığı,

---

<sup>10</sup> Krasavina Elena, "Resursı Vneşney Politiki Rossii v XXI Veke" *Vestnik Mejdunarodnogo Gosudarstvennogo Lingvistiçeskogo Universiteta*, Vol. 25, No. 631, 2011. ss. 84-85.

<sup>11</sup> Nikolay Çernişev, "Vliyanie İnstitutsiyanalnogo Mehanizma Prinyatiya Politiceskih Reşeniy v Rossii na Formirovanie Kurşa Vneşney Politiki v Otnoşeniyah s ES", *Vestnik Mejdunarodnih Organizatsii*, Vol. 9, No. 3, 2014, ss. 20-21.

Savunma Bakanlığı, KGB'nin (SSCB dönemindeki Devlet Güvenlik Komitesi) ve SSCB Askeri-Sanayi Komitesi'nden oluşan yönetimin katılımıyla ulusal güvenliğin önemli sorunları üzerinde projeler hazırlanır ve kararlar alınır. Çoğunlukla bu dış politika mekanizması çerçevesinde kararların alınması ve gerçekleştirilmesi sayesinde SSCB uluslararası siyasette önemli başarılarla ulaşmıştır. Aynı zamanda bu mekanizma silahsızlanmaya karşı çıkan siyasetçi ve askerlerin etkinliğini saf dışı bırakmayı kolaylaştırmıştır.<sup>12</sup> Fakat SSCB döneminde kararların alınmasında başarılı şekilde kullanılan bu mekanizma koordineli çalışma sorununu çözememiştir. Ayrıca, dış politika kararlarının alınması mekanizmasında ilgili kurumların çalışmalarında koordinasyonun sağlanması sorunu günümüz Rus karar alma mekanizmasının da sorunu olarak kalmaktadır.<sup>13</sup>

SSCB'nin dağılması ve Boris Yeltsin'in iktidara gelmesi ile beraber yeni dış politika mekanizmasının oluşturulması sorunu ortaya konulmuştur. Yeni dönemde devlet başkanının yetkilerinin temel hatları anayasada belirlenmiş ve dış politikada kararların alınmasında devlet başkanının üstün rolünün de özellikle altı çizilmiştir. SSCB döneminden miras kalan diğer mevcut kurumlar ise çoğunlukla yardımcı bir fonksiyona sahip olmuş ve onların dış politikada kararlara doğrudan etkisi ciddi anlamda sınırlı olmuştur. 1991-1993 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde 36 büyükelçilik ve konsoloslğun mecburen kapatılması bunun açık bir yansıması olarak gösterilebilir.<sup>14</sup> Ancak, günümüzde Dışişleri Bakanlığı Kremlin'in dış politika tasarılarının resmi olarak yürütücüsü olarak kalmakta ve çalışmaları da RF Devlet Başkanı ile koordineli yürütülmektedir. Dışişleri Bakanlığı'nın yanı sıra bu alanda kararların alınmasına katılan önemli yürütme organları olarak Güvenlik Konseyi ve Devlet Başkanlığı öne çıkmaktadır.<sup>15</sup> A. Torkunov'a göre Rusya'da bir bütün olarak dış politika stratejisini oluşturan çok etkili bir mekanizmanın olmaması, uluslararası arenada Rusya'nın kararlarının çelişkili niteliğe bürünmesini sağlamaktadır.<sup>16</sup> 21.

---

<sup>12</sup> Sergey Kortunov, "Prinyatie Vneşnepolitičeskikh Reşenii v Rossii i SŞA", *Mejdunarodnie Protsesi*, Vol. 13, No. 1, 2015, s. 48.

<sup>13</sup> A. g. m., s. 49.

<sup>14</sup> Jeffrey Checkel, "Russian Foreign Policy: Back to the Future?", *RFL/RL, Research Report*, Vol. 1, No. 41, 1992, s. 13.

<sup>15</sup> Yelena Biberman, "The Politics of Diplomatic Service Reform in Post-Soviet Russia", *Political Science Quarterly*, Vol. 126, No. 4, 2012, s. 673.

<sup>16</sup> Aleksandır Torkunov, *Sovremennie Mezhdunarodnie Otnosheniya i Mirovaya Politika*, Moskova: Prosveshhenie, 2004, s. 221.



yüzyılda Rus dış politikasında gerçekleşen önemli olaylar hala dış politika karar alma mekanizmasında kilit rolü oynayan Putin'in kişiliği ile doğrudan ilişkilidir. Yeltsin döneminde ilgili kurumların dış politika oluşturma sürecine katılımları sağlanmışken, yeni bir devlet başkanı olarak Putin hem iç politikada hem de dış politikada merkezi bir yönetimin oluşması için aktif önlemleri almıştır.<sup>17</sup>

Aslında RF Anayasası Rusya devlet başkanına dışişleri ve savunma politikasının ana hatlarını belirleme hakkını tanımaktadır. Devlet başkanı devletin diplomatı, silahlı kuvvetlerin başkomutanıdır. Dış politika, savunma ve güvenlik politikaları için sorumlu olan hükümet üyeleri devlet başkanına tabidirler. Böyle bir durum tarihsel geleneğe dayandırılmaktadır. Daha 1906 senesinde Rus İmparatorluğu kanunları uyarınca İmparator Rusya'nın bütün dış ilişkilerini düzenleyen yüksek yönetici olmuştur. Hükümet başkanı (başbakan) bu sistemde (günümüzde de) öncelikle ekonomik, mali ve sosyal sorunların çözümü sorumluluğunu üstlenmiştir.<sup>18</sup>

Rusya'nın dış politikası ve karar alma sistemi üzerinde yapılan bazı araştırmalara göre ise SSCB'nin dağılmasından sonra Rus yöneticiler dış politikada kararların hazırlanması ve alınması sistemini yeniden oluşturmak zorunda kalmışlardır. Bu sürecin önemli kısmı 1992'de oluşturulmuş<sup>19</sup> ve yapılan düzeltmeler, eklemeler dış politika karar alma şemasının ana kalıplarını değiştirmemiştir.

Rusya Federasyonu Devlet Başkanı'nın dış politika oluşturma sürecindeki tüm sorumluluk ve rolü ise Rusya Federasyonu Anayasası'nda belirlenmiştir. Anayasa'nın 80. maddesinde "*Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Rusya Federasyonu Anayasası'na ve Federal Kanunlar'a göre devletin iç ve dış politikasının ana hatlarını belirler*" denilmektedir. Aynı maddede: "*Rusya Federasyonu Devlet Başkanı: a) Rusya Federasyonu'nun dış politikasını yönetir, b) Rusya Federasyonu adına görüşmeler yapar ve uluslararası anlaşmalara imza atar, c) anlaşmaları fesheden belgeye de imza atar, d) diplomatik misyonla gönderilmiş kişilerin kabul mektuplarına ve görevlerinin sonlandırılmasına imza atar*", denilmektedir. Fakat her devletin devlet başkanının dış politika oluşum sürecinin en ince detaylarına kadar hakim olmayı, hükümetin dış politika oluşturmadaki etkinliğini, ilgili kurumların çalışmalarını

<sup>17</sup> Çernişev, a. g. m., ss. 23-24.

<sup>18</sup> Dmitriy Trenin, *Rossiya i Mir v XXI Veke*, Moskova: "E", 2015, s. 44.

<sup>19</sup> Vneshnyaya Politika Rossiyskoy Federatsii, <http://sarist.narod.ru/tema79.htm> (29.12.2016)

denetlemek ve tavsiyelerini değerlendirmeyi, analiz etmeyi, hatta, onların pratikteki çalışmalarını kontrol etmeyi kendi beceri ve kişiliği sınırları çerçevesinde yapabileceği unutulmamalıdır.<sup>20</sup>

Ayrıca, her şeyden önce yapılan değişimlerde dış politika kararlarını ne hükümet ne de meclisin alabileceği, dış politika kararını sadece Rusya Federasyonu Devlet Başkanı'nın alabileceği kararı alınmıştır. 1992'nin Şubat ayında alınan Devlet Başkanı'nın imzalı kararında Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı'nın çalışmalarının doğrudan Rusya Devlet Başkanı'na gönderileceği belirtilmiştir. Aslında, pratikte de Dışişleri Bakanlığı'nın diğer bakanlık ve kurumlar gibi dış politika, dış güvenlik ve diğer faaliyetleri ile ilgili çalışmaları da Devlet Başkanı'nın kontrolündedir.<sup>21</sup>

Dolayısıyla, Rusya'da kayıtsız şartsız şekilde dış politika karar alma sürecinin başında Devlet Başkanı vardır. Fakat gözlemciler Putin'in istisnalı bir şekilde, hem devlet başkanlığı hem de başbakanlığı döneminde dış politika kararlarını alma tekeline elinde tuttuğunu gözlemlemişlerdir.<sup>22</sup> Dış politikada karar almada tek kişi olmak, liderin kişisel yetenekleri ile de alakalı olduğu tespiti yapılmıştır. Buna iyi bir örnek olarak, ABD'nin Moskova Büyükelçisi John Bearly'nin hatıralarına göre 2012'de Seul'da yapılan Nükleer Zirve'sinde Obama'nın Putin'e verilmesi üzere üzeri kapalı bir zarfı Medvedev'e (o dönemde Medvedev zirveye Rusya Federasyonu devlet başkanı sıfatıyla katılmıştır, Putin ise başbakanlık görevindeydi) verdiği gösterilebilir.

Rusya Federasyonu devlet başkanı böylece anayasanın verdiği yetki çerçevesinde dış politikada siyasi kararların alınması ve siyasi sorunların çözülmesi sorumluluğunu üstlenmektedir. RF Devlet Başkanı'na dış politika ile ilgili taslak/teklifin gönderilmesi için dış politika oluşum sürecine doğrudan katılma yetkisi olan diğer devlet kurumlarının da onay vermeleri lazım. Dış politikanın oluşturulmasına doğrudan katılan kurumlar Başbakanlık, İstihbarat Kurumu, Dışişleri Bakanlığı yöneticileri, Savunma Bakanlığı, Federal Güvenlik Servisi, Dış İstihbarat Servisi, Meclis Başkanları'dır. Yukarıda belirtilen kurumlar dış politikada kararların

---

<sup>20</sup> Viktor Averkov, "Prinyatie Vneshnepoliticheskikh Resheniy v Rossii ", *Jurnal Mejdunarodnie Protsessi*, Vol. 10, No. 2, 2012, s. 113.

<sup>21</sup> Trenin, *a. g. m.*, s. 30.

<sup>22</sup> Osipovich A, "Putin, not Medvedev, Remains Master of Russian Foreign Policy", <http://www.eurasianet.org/node/61010> (01.12.2016)

alınması, koordine edilmesi, yürürlüğe geçirilmesi, devletlerle ilişkilerin kurulması konularında devlet başkanının başkanlığında dış politikanın belirlenmesine katılan daimi üyelerdir. İhtiyaç duyulduğu takdirde diğer kurum ve bakanlıklar da sürece dahil edilirler. Dış politika kararları ve tartışmaları üzerinde toplantıya katılan bakanlıklar ve kurumlar kendi aralarında fikir birliğine varamazlarsa, tartışılmakta olan konu hakkında son kararın alınması için konuyu devlet başkanına gönderirler.<sup>23</sup>

Rusya'nın dış ilişkilerinin kurulmasına anayasa ve hukukta yetki verilen kurumları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1. Genel güç dağılımına göre dış ilişkilerin yürütülmesinde yetkili olan devletin üst düzey organlarına Rusya Federasyonu'nun Anayasası ve kanunları çerçevesinde yetkiler verilmiştir. Anayasaya göre dış politikanın yürütülmesinin başında: Rusya Federasyonu Devlet Başkanı, Rusya Federasyonu Federal Konseyi, Rusya Federasyonu Hükümeti bulunmaktadır.

2. Devletin dış politikası konusunda uzmanlaşan organ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı'dır.

3. Rusya Federasyonu Anayasası'nın dış politika konusunda uzmanlık yetkisi vermeyen, fakat dış ilişkiler konusunda özel yetki alan kurumlar da vardır.<sup>24</sup> Örneğin, bahsi geçen kurumların başında Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi, Rusya Federasyonu Federal Güvenlik İstihbaratı (eski adıyla KGB, şimdi ise ФСБ (FSB) - Федеральная Служба Безопасности - Türkçe harfler ile: Federalnaya Slujba Bezopastnosti), Rusya Federasyonu Dış İstihbarat Servisi (Служба Внешней Разведки РФ - Slujba Vneşney Razvedki RF), Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri yer almaktadırlar. Fakat RF Anayasası Rusya'nın dış ilişkileriyle ilgilenme yetkisini yetki verilen kurum ve organların içerisinde en önemli olanı Dışişleri Bakanlığı'na vermiştir. Dolayısıyla, ilgili bakanlık Rusya'nın dış politikasını yürütme yetkisine sahip ve aynı zamanda sorumluluğunu üstlenmektedir.<sup>25</sup>

---

<sup>23</sup> Denis Pokrovskiy, "Sovet Federatsii i Puti Optimizatsii Mehanizma Prinyatiya Resheniy vo Vneshney Politike", *Vlast*, No. 4, 2008, s. 68.

<sup>24</sup> Pavlov Evgeniy Yakovlevich, "Konstitutsionno-Pravovoy Mehanizm Osusheshtvleniya Vneshnih Snoshenii RF (Teoritechkie Osnovi)", *Vestnik MGİMO Universiteta*, No. 2, 2012, s. 161.

<sup>25</sup> A. g. m., s. 166.

Rusya Federasyonu dış politikasında karar alma süreci ile ilgili görüldüğü gibi çeşitli fikirler ileri sürülmektedir. Rusya’da siyasal anlamda kararların V. Putin tarafından verilmesi, Amerikan ünlü bilim adamı, teorisyen ve siyasetçisi olan Z. Brzezinski’nin düşüncelerinde de öne çıkmaktadır.<sup>26</sup> Ona göre Medvedev de birtakım kararların alınmasına doğrudan etki edebilir, fakat bu kararlar aslında Putin’in ekibi tarafından verilen kararların yanında çok da önemli olmayacaktır. Putin’in devletteki konumundan istifa ederek devlet işlerine söz sahibi olan yüksek rütbeli siyasetçiler ise bir “ekip” olarak Putin tarafından alınan kararları ve görüşlerini her durumda desteklemektedirler.<sup>27</sup>

Rusya’da anayasanın verdiği yetki çerçevesinde uluslararası faaliyetlerin önemli sorunlarını inceleme görevini Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Dış İstihbarat Servisi (Slujba Vneşney Razvedki/SVR)<sup>28</sup> ve diğer bakanlıklar üstlenmektedirler. RF Devlet Başkanı’nın faaliyetlerinin planlanması ve gerçekleştirilmesi dış politika sorunlarıyla ilgilenen yönetim aracılığıyla kendi idaresi altında çözüme kavuşturulmaktadır. Rusya’da dış politika oluşturma sürecine katılma hakkı olan devlet organlarının faaliyetleri çoğu zaman eşgüdümlü niteliğe sahip olmaktan uzak olup, Rusya’nın dış politika çıkarlarını zarara uğratabilmektedir. Bunların haricinde bazen bağımsız olarak dış politika faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışan RF Federal Meclisi kararların alınması sürecinin tamamen dışında bırakılmaktadır.<sup>29</sup>

Bununla birlikte Rusya’daki çok partili oluşumun olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda dış politikada önemli kararların alınmasında iktidar partisinin temsilcilerinin yanında muhalefetin de olduğu açık bir mekanizmanın – ABD’de olduğu gibi - ortaya konulması gerekmektedir. Çünkü Rusya ve bazı devletlerin dış politika karar alma tecrübelerinden görüldüğü üzere, kararların alınması konusunda etkili bir mekanizma olmaksızın etkili bir dış politikanın olmasının da mümkün

---

<sup>26</sup> Kortunov A., “Prinyatie Vneşnepolitičeskih Reşenii v Rossii i ŞŞA”, <http://www.intertrends.ru/five/005.htm> (28.08.2017)

<sup>27</sup> Andrey Vidyaykin, “The Process of Russian Foreign Policy Formation”, 30 Ağustos 2010. <http://www.bilgesam.org/en/incele/431/-the-process-of-russian-foreign-policy-formation/#.Wf9OiY-OPMx> (23.09.2017)

<sup>28</sup> Slujba Vneşney Razvedki, <http://svr.gov.ru/> (21.09.2017)

<sup>29</sup> Kortunov, “Prinyatie Vneşnepolitičeskih Reşenii v Rossii i ŞŞA”, <http://www.intertrends.ru/five/005.htm> (28.08.2017)

olmadığı fark edilmiştir. Ayrıca, devlet kurumları arasında dengeli ve tutarlı karar alma mekanizmasına sahip olmayan devletin sürekli kaybetmeye mahkum olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden bugünün dünyasında Rusya’da dengeli ve tutarlı mekanizmanın oluşumuyla ilgili yasanın kabul edilmesi için Rus bürokratları kişisel hırslarını ve bürokratik düşüncelerini feda etmeleri gerekmektedir. Eğer, Rusya’da devlet kurumları arasında dengeli ve tutarlı karar alma mekanizmanın çalışmasına müsaade edilirse, Rusya devlet sisteminin güçlendirilmesi yolunda büyük bir adım atılmış olacaktır.<sup>30</sup>

## **1.2. 1990 Sonrası ve Putin Dönemi Rus Dış Politikasının Oluşumu ve Dönüşümü**

1990’da Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile Doğu Bloku ve Batı Bloku arasındaki askeri, siyasi ve ideolojik çekişme, rekabet de geride kalmıştır. İki kutuplu dünya düzeninin çökmesiyle Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki Batı Bloku zafer kazanmış<sup>31</sup> ve ABD yeni dünya düzeninde tek süper güç olarak ortaya çıkmıştır. Fakat yeni sistemde Batı Bloku ile mücadele edegelen ve Doğu Bloku’nun önderliğini üstlenegelmiş Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasından sonra yerine komünist düzeni savunmayan, kapitalizmi reddetmeyen, yavaş da olsa demokratikleşmeye yönelen, siyasette çoğulculuğu kabul eden bir Rusya Federasyonu kurulmuştur.<sup>32</sup>

Doğu Bloku açısından durum vahimdi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dağılmış ve halefi olarak kurulan Rusya Federasyonu’nun önünde kurulan yeni sisteme uygun yeni bir dış politika konseptini oluşturma görevi vardı. Her şeyden evvel, Rusya Federasyonu yeni dünya düzeninde eskiden olduğu gibi nükleer güç olarak kalma arzusunda olmuştur.<sup>33</sup> SSCB döneminde yapılan anlaşmaların sorumluluğunu üstlenmesi ve yeniden bağımsızlıklarına kavuşan eski Sovyet Cumhuriyetleri ile ilişkilerini dondurmaktan kendi lehine devam ettirme zorunluluğu da Rusya’nın yaşadığı ilk yılların zor tecrübeleri arasında olmuştur.

---

<sup>30</sup> Kortunov, a. g. m., <http://www.intertrends.ru/five/005.htm> (28.08.2017)

<sup>31</sup> Gavlo Yulia Nikolaevna, “The USSR Disintegration and International Legal Status of the Russian Federation”, *İzvestiya Atlaynskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vol. 4, No. 14, 2000, s. 3.

<sup>32</sup> Michael Mcfaul, “Russia’s Many Foreign Policies”, *Demokratizatsiya*, Vol. 7, 1999, s. 401.

<sup>33</sup> Viktor Polyakov, “Strategicheskie Yaderne Silı Rossii: Nostayashee i Budushee”, *Nevskiy Bastion*, No. 1, 1996, s. 4.

Kurulan yeni sistemde Rusya ve hükümeti yaşadığı birtakım sorunlara rağmen hem iç hem de dış politika açısından yenilenme çalışmalarına ve reformlara başlamıştır. İç politikada yeniden yapılanma çalışmalarına girmiş olan Rusya Federasyonu yeni ve aynı zamanda halef ülke sıfatıyla dış politikasında da yeni arayışlara yönelmiştir.<sup>34</sup> Başlayan yeni süreç ve dönemde Rusya'nın iç politikasında ekonominin serbest ekonomi piyasasına geçirilmesi çalışmaları, siyasette çoğulculuğun bulunmasına rızanın gösterilmesi gibi temel adımlar atılırken, dış politikada da Batı ile entegre olma çabaları, Batı'ya yanaşma ve demokratik değerler çerçevesinde dış politikanın yürütülmesi yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır.<sup>35</sup>

Rus dış politikasının önceliklerinin belirlenmesi ve hangi bölgelerle işbirliği yapılacağı ile ilgili girişimlerin yapılması çalışmaları diğer eski SSCB ülkeleri gibi bağımsızlığının ilk günlerinde başlatılmıştır. Rus dış politikasının yönleri belirlenirken Rus liderleri Batı ülkeleri ile sadece ortak ülke olmak değil aynı zamanda dost bir ülke olunması gerektiğini savunmuşlardır.<sup>36</sup>

Bağımsızlığın kazanıldığı ilk dönemlerde dış politika alanında Rusya'nın artık eski ideolojik müttefiklerine, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri ile olan eski ilişkilerine ihtiyacın kalmadığı görüşü yaygınlaşmaya başlamıştır. Ayrıca Rus dış politikasındaki Ortadoğu ve Afrika'nın ağırlığı SSCB dönemi dış politikasındaki ağırlığına nazaran önemli ölçüde azalmıştır. Küba, Çin Halk Cumhuriyeti, Laos, Vietnam, Irak gibi birtakım eski geleneksel Sovyet müttefikleri ile olan ilişkilerin sağlıklı zeminde devam ettirilmesi sekteye uğratılmış, geliştirilmemiş, neredeyse dondurulmuştur.<sup>37</sup> Diğer bir yandan SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın jeopolitik durumu ve coğrafik sınırlarının değişmesi, hem ekonomik hem de askeri anlamda zayıflaması neticesinde Rus diplomasi yetenekleri de kısıtlanmış ve yeni sisteme başat aktör olarak katılması engellenmiştir.<sup>38</sup>

---

<sup>34</sup> Kosolapov, *a. g. m.*, s. 11.

<sup>35</sup> Erhan Doğan, "Rusya Federasyonu'nda Kamu Diplomasisi: Evrim ve Kurumlar", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2015, s. 183.

<sup>36</sup> Zahov Aleksandr, "Rossiya i Ukraina: Stanovlenie Prigranichnogo Sotrudnichestva Posle Raspada SSSR (1991-1994)", *Nauchnie Vedomosti Belgorodskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vol. 37, No. 1, 2016, s. 137.

<sup>37</sup> Krasilshikov Vladimir, "Latinskaya Amerika Segodnya – Rossia Zavtra (Optimistcheskiy Variant Budushego Rossii)", *Mir Rossii. Sotsiologiya. Etnologiya*, Vol. 1, No. 11, 2002, s. 58.

<sup>38</sup> Korotkevich Vitaliy, *İstoriya Sovremennoi Rossii 1990-2003*, St. Petersburg: St. Petersburg Üniversitesi Yayınları, 2004, ss. 41-43.

12 Haziran 1991’de Boris Yeltsin’in Rusya Federasyonu’nun ilk Devlet Başkanı olarak iktidara gelmesiyle Rusya tarihinde ilk kez halkın oyuyla bir Devlet Başkanı seçilmiştir. Yeltsin göreve geldikten kısa süre sonra 21 Haziran 1991 tarihinde Rusya’nın bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece Sovyetler Birliği dönemi de resmi anlamda 31 Aralık 1991’de sona ermiştir. Artık yeni sistemde SSCB’den kalan sorun ve süreçle Rusya Federasyonu’nun ilgilenmeye başlayacağı dönem başlamıştır.<sup>39</sup>

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Rusya her ne kadar yeni yapıyla kurulmuşsa da dünyadaki devletler ve uluslararası örgütler tarafından Sovyetler Birliği’nin halefi olarak tanınmıştır. Bir taraftan halef olmanın getirdiği yükleri taşıma zorunluğu doğarken diğer bir yandan yeni bir devlet olarak dış politika oluşturma aciliyeti de ortaya çıkmıştır. Komünizm ve Soğuk Savaş ideolojisinin kalıntılarını da sırtında taşıyacak olan Rusya’nın yeni kimlik tartışmalarının da sürece dahil olmasıyla dış politika oluşturma süreci oldukça tartışmalı geçmiştir.<sup>40</sup> Yeltsin iktidarının ilk dönemlerinde iç ve dış politika üzerinde yapılan hararetli tartışmaların yanı sıra Rusya’nın dış politikası ve geleceği hem Rusya’da hem de Batı’da tartışılmıştır. Rusya’nın bundan sonra bölgesel bir güç olarak Batı Bloku ile hareket edip etmeyeceği veya nasıl bir yol izleyeceği uluslararası siyaset açısından da önemli konulardan olmuştur.<sup>41</sup>

Yeni dönemde Rusya’da iktidara gelenler Rus dış politikasının yönlerini belirlemek ve yürütmek için farklı yaklaşımlar kullanmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda Rusya’nın dış politika konsepti ve düşüncelerini anlama sürecine A. Abramov, A. Zubov, İ. İsaev, A. Kara-Murza, A. Kortunov, E. Pozdnyakov, V. Sergunin, A. Tsipko, V. Tsymburskiy gibi birtakım bilim adamlarının çalışmalarının büyük katkı sağladığı düşünülebilir.

1990 sonrası dönemde Rusya’nın dış politika yönlerinin belirlenme ve yaklaşımlarının oluşturulma sürecinin birkaç ideolojik tutum, siyasi ideal ve

---

<sup>39</sup> Nicole Jackson, *Russian Foreign Policy and the CIS: Theories, Debates and Actions*, New York: Taylor & Francis Group, 2004, s. 52.

<sup>40</sup> Foreign policy of the Russian Federation, *CIDOB International Yearbook 2010*, s. 224. [https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiYvNf9vdbWAhWoF5oKHfZHCm0QFghWMAc&url=https%3A%2F%2Fwww.cidob.org%2Fen%2Fcontent%2Fdownload%2F25731%2F313739%2Ffile%2FRusia\\_POLITICA%2BEXTERIOR%2BDE%2BRUSIA\\_ANG.pdf&usg=AOvVaw0ncQ5gsvmGQOmwm6RDSlqp](https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiYvNf9vdbWAhWoF5oKHfZHCm0QFghWMAc&url=https%3A%2F%2Fwww.cidob.org%2Fen%2Fcontent%2Fdownload%2F25731%2F313739%2Ffile%2FRusia_POLITICA%2BEXTERIOR%2BDE%2BRUSIA_ANG.pdf&usg=AOvVaw0ncQ5gsvmGQOmwm6RDSlqp) (18.08.2017)

<sup>41</sup> Halit Mammadov, “Rus Dış Politikasında Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin’in Dış Politika Doktrini”, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*, Rapor No: 16, 2014, s. 24.

düşünceler ışığında incelenmesi ve irdelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bağımsızlığının ilk yıllarında Rus dış politikasının şekillenmesinde önemli ağırlığı olan görüş olarak *Atlantikçi* yaklaşım öne çıkmaktadır.<sup>42</sup>

### 1.2.1. Atlantikçi/Batıcı Yaklaşımı

Sovyetler Birliği'nin ani çöküşü ile Yeltsin'in dış politikası Rus siyasi düşüncesindeki eski, fakat tam anlamıyla başarılı olmayan “Atlantikçi/Batıcı” kavramının zirvesini temsil etmiştir.<sup>43</sup>

*Atlantikçiler* veya *Batıcılar* Moskova'nın Batı'ya yönelik politikalar izlemesini destekleyen çok da geniş olmayan, fakat üst düzey yetkililer ve bilim adamlarının içinde bulunduğu etkili bir grup olarak bilinmiştir. Bu akımın lideri olarak ise dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev tanınmıştır. Atlantikçiler Rusya'nın tarihsel olarak Avrupa medeniyetine bağlı olduğunu ve Rusya'nın NATO, Avrupa Birliği, IMF gibi Avrupa kuruluşlarına entegre olması gerektiğini savunmuşlardır. Aynı zamanda Atlantikçiler ‘Batı’ya yanaşmanın ve ‘Batılı’ olmanın ilerleme, özgürlük, sivil toplum, insan hakları ve demokrasi anlamına geliyor olduğunu iddia eden gruplardan olmuşlar ve dış politikanın da bu minvalde oluşturulması gerektiği düşüncesinde kalarak dış politika oluşum sürecini etkilemeye çalışmışlardır.<sup>44</sup> Bunun yanı sıra Atlantikçiler bağımsızlığını yeni kazanmış ve toparlanmaya çalışan bir Rusya için Batı'nın – Avrupa ülkeleri ve Atlantik ötesi güçlerin – siyasi ilişkilerde destek ve ekonomik kalkınmada yardım etmesiyle diğer üçüncü dünya ülkeleri için model ülke olabileceğini, ekonomik reformlara ihtiyacı olan bir Rusya'nın da Batı'dan mali yardım alabileceğini, Batı'nın potansiyel kalkınma kaynağı olabileceğini düşünmüşlerdir.<sup>45</sup>

Atlantikçiler Batı ve ABD'nin “samimiyetine” aşırı derecede inanmışlar ki, Kremlin 1990 sonrası süreçte ABD'nin Doğu ve Orta Asya'ya doğru açılarak, etkinlik kazanmaya çalışmasından endişe duyarken, Atlantikçiler duyulan rahatsızlığı görmezden gelmişlerdir. Çünkü Atlantikçilere göre ABD ile Rusya arasında artık

---

<sup>42</sup> İvanova Mariya, “Evolyutsiya Vneshnepoliticheskoi Mysli Rossiyskoy Federatsii: Teoria i Realii”, *Sotsiologia i Politični Nauki*, Vol. 11, No. 10, s. 186.

<sup>43</sup> Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, çev. Yelda Türedi, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2015, s. 142.

<sup>44</sup> Peter Duncan, “Contemporary Russian Identity between East and West”, *The Historical Journal*, Vol. 48, No. 1, 2005, s. 277.

<sup>45</sup> CIDOB International Yearbook, a. g. m, 224.



şüphelenilecek ve endişe duyulacak siyasi ve askeri mücadele sona ermişti. Halbuki, Kremlin ABD'nin Rusya'yı yeniden çevreleyerek etkinlik alanlarını daraltmaya çalıştığını düşünüyordu. Mevcut siyasi, ekonomik, askeri ve teknolojik yetersizliğinden dolayı Rusya ABD'nin etki alanlarını genişletme çabalarına karşılık koyamıyor, yeniden güçlü olacağı günleri saymakla yetiniyordu.<sup>46</sup>

Rusya bağımsızlığının ilk yıllarında küresel politikada ABD ile rekabet edebilir kapasitede olmamışsa da Atlantikçiler Rusya'yı dünya gücü olarak göstermeye çaba sarf etmişlerdir. Atlantikçilerin Rusya'yı büyük güç olarak göstererek ABD ile olan ilişkilerin olumlu seviyeye taşıma çabaları Atlantikçilerin hem iç hem de dış politikada söz sahibi olma hırslarıyla bağdaştırılmıştır.<sup>47</sup> Ayrıca, Rusya'nın bağımsızlığını kazandığı ilk günlerden itibaren Rus dış politikasının belirlenmesinde ağırlık kazanmış olan Atlantikçiler 1990'ın başında Rusya'yı küresel politikada üstün, ağır ve sözünü geçirebilen aktör olarak görmekteydiler. Bundan dolayı, Kozırev, Rusya'nın saygın uluslararası örgütlere ilave şartlar konulmaksızın kabul edilmesi gerektiğinde ısrarcı olmuştur.<sup>48</sup>

Bir zamanlar Boris Yeltsin'in başkanışmanlığını ve devlet başkanı sekreterliğini yapmış, aynı zamanda Atlantikçi düşünceye sahip, dış politikaya Atlantikçi prizmadan bakan Gennadiy Burbulis<sup>49</sup> 1991 yılında yeni dönem dış politikasını şu şekilde açıklamıştır:

*“Eski yönetici ve siyasetçiler dünyayı kapitalist ve sosyalist kamp olarak bölmeye hala devam ediyorlar. Onlar Batı'dan üstün bir komünist toplumun kurulabileceğine hala inanıyorlar. Fakat bilmeliler ki, bu yaklaşım çelişkileri getirmenin yanı sıra husumetleri de doğurur”.*

Baticıların çizmiş olduğu dış politika istikametine alternatif dış politika yönünü belirlemede zayıf kalan Yeltsin, 1992'in Ocak ayında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmasıyla Batı ve ABD'den uzaklaşarak dış politikanın

---

<sup>46</sup> “Europe: A Shifting Battleground, Part 1&2”, 7 Temmuz 2011. <https://worldview.stratfor.com/article/europe-shifting-battleground-part-1> (01.05.2017)

<sup>47</sup> Leon Aron, “The United States and Russia: Ideologies, Policies, and Relations”, Russian Outlook, Washington D.C.: American Enterprise Institute, 29 Haziran 2006. <http://asthma.drsprecace.com/aron.shtml> (12.06.2017)

<sup>48</sup> Bugajski Janusz, *Dismantling the West: Russia's Atlantic Agenda*, Whashington D.C.: Potomac Books, 2009, s. 118.

<sup>49</sup> <http://www.praviteli.org/records/rf/rf2/burbulis.php> (21.05.2017)

yapılamayacağını vurgulayarak Burbulis'in düşüncelerini desteklemek zorunda kalmıştır. Üstelik tehdidin kaynağı olarak Doğu'yu vurgulamış ve Doğu'dan gelebilecek tehditler karşısında ABD ve Batı ile ortaklaşa savunma politikalarının geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur.<sup>50</sup>

Atlantikçi kadroların belirleyici olduğu 1991-1993 yılları arasında Rusya dış politikada öncülük tercihini Batı'dan yana kullanmış<sup>51</sup> ve tehdit algılamalarında Batı'dan daha çok Doğu'yu uzun dönemde Rusya'ya yönelik istikrarsızlık kaynağı olarak görerek, Orta Asya, Afganistan veya Çin'den gelebilecek tehditler karşısında Rusya'nın Batı ittifakı içinde yer alması gerektiği düşüncesinde olmuştur.<sup>52</sup> Batıcılara göre Rusya'nın BDT'ye karşı yükümlülükler alması ve jeopolitik nüfuz alanları yaratma çabaları, Rusya'yı Batılı değer ve kurumlardan uzaklaştıracaktı. Tehdit algılamaları konusunda da Batıcıların etkisinde kalan Devlet Başkanı Yeltsin, Batı'nın Rusya'nın sadece ortağı değil müttefiki olarak görülmesi gerektiği düşüncesine yanaşmıştır. Aynı zamanda Batı için de ülke içerisindeki ekonomik ve siyasi politikaların devamı açısından Yeltsin'in iktidarda kalması büyük öneme sahipti. Yeltsin gibi Batı yanlısı politika izleme eğiliminde olan lider ile beraber hareket etmek ABD'nin çıkarlarına da uygun olmuştur. Bundan dolayı Clinton, Yeltsin'i Rusya'da ekonomik reformun, ilerlemenin ve demokrasinin başlıca sesi olarak değerlendirirken,<sup>53</sup> Yeltsin'in de yeni kurulan Rusya'nın ilk yıllarında Batı ile iyi ilişkiler yürütmek için olumlu adımları atmaktan başka alternatifleri yürürlüğe koyamadığı unutulmamalıdır.<sup>54</sup>

Dönemin Rusya Federasyonu dışişleri bakanı ve aynı zamanda Atlantikçilerin önde gelen isimlerinden Andrey Kozirev de Batı ile ilişkileri geliştirerek mevcut sorunların üstesinden gelinebileceğine inanmıştır. Yeltsin ve Kozirev'in döneminde SSCB'nin emperyalist yapısının ortadan kaldırılması çabaları, ABD ile nükleer alanda rekabetin sona erdirilmesi ve stratejik işbirliğinin kurulması, NATO ile işbirliğinin

---

<sup>50</sup> Sait Sönmez, "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikalarının Analizi", *Akademik Bakış*, Cilt 3, Sayı 6, 2010, ss.76-78.

<sup>51</sup> Kenan Turgutoğlu, *Rusya Federasyonu'nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO ile İlişkiler Düzleminde Karşılaştırılması*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006, s. 16.

<sup>52</sup> Sönmez, *a. g. m.*, s. 77.

<sup>53</sup> Turgutoğlu, *a. g. e.*, ss. 18-19.

<sup>54</sup> Daniya Usmanova, *The Eastern and Western Dimensions of the Russian Foreign Policy in the Post-Cold War Period*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011, s. 37.

geliştirilmesi, aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi'ndeki diğer daimi üyeler ve Avrupa'lı müttefiklerle ilişkilerin kurulması, DTÖ ve G-7 gibi uluslararası kurumlara üyeliği öngören politikalar planlanmıştır. Ancak, Rusya'nın Batı dünyasına yönelik izlemeye çalıştığı politikalar bazı çevreler tarafından idealist ve romantik olarak nitelendirilmiş ve küçük düşürücü olarak algılanmıştır.<sup>55</sup>

“Uygar dünya”yla bütünleşebilmek amacıyla Avrupa ve Atlantik kurumlarının değer yargıları ve amaçlarını benimseyen politikalar, 1992'den itibaren Kozirev politikalarının ana hatlarını oluşturmuştur.<sup>56</sup> Rus dış politikasının belirlenmesi ve yürütülmesinde Batıcıların ağırlık kazandıkları bu dönemde Batı'lı ülkeler ile yalnızca uyumlu değil, bağımlı politikaların izlendiği de görülür.<sup>57</sup> Örneğin, bu dönemde Yeltsin yönetimi BM bünyesinde Irak ve Sırbistan'a uygulanan ambargo politikalarına muhalefet edememiş ve karşı da çıkmamıştır. Hatta, terörizm, dinsel fanatizm, nükleer silahların yaygınlaşması Rusya ve ABD'nin ortak tehdit algılamaları haline gelmiştir. Rusya'nın Batı'ya bu denli yakın politika izleme çabaları Batı'lı devletlerin Rusya'yı bölgesel ve küresel sistemde istikrar unsuru, sorumluluk sahibi ve uluslararası sistemde önemli roller alabilecek bir aktör olarak değerlendirmelerine neden olmuştur.<sup>58</sup>

Dış politikada Atlantikçilerin etkin olduğu dönemde Yeltsin yönetimi - Şubat 1992'de -Washington'a resmi ziyarette bulunmuş ve Camp David'de Soğuk Savaş'ın bittiğine dair bir deklarasyonu imzalamışlardır. Ayrıca, ortak deklarasyonda her iki ülke birbirini artık potansiyel düşman olarak görmediğini açıklamışlardır. Birtakım yeniliklerden oluşan belgede ilk olarak, Rusya ve ABD'nin ortak demokratik değerlerin desteklenmesi için işbirliğine hazır oldukları beyan edilmiştir. İkinci olarak, belgede Rusya ve ABD'nin *Ortakların Yeni Birliği*'ni oluşturma çabasında olduklarının altı çizilmiştir. Ek olarak her iki ülke için tehlike oluşturan ortak

---

<sup>55</sup> Hannes Adomayt, “Kontseptualyniye Napravleniya Vneşney Politiki Rossii”, *Vneşnyaya Politika Rossii: Ot Yeltsina k Putinu*, ed. Srefan Krojtsberger-Sabine Grabovski-Yutta Unzer, Kiyev 2002, s. 15.

<sup>56</sup> Erhan Büyükkacıncı, “Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar”, *BİLGESAM*, Nisan 2014, s. 9. [http://www.academia.edu/2076633/Vladimir\\_Putin\\_D%C3%B6nemi\\_Rus\\_D%C4%B1%C5%9F\\_Politikas%C4%B1na\\_Bak%C4%B1%C5%9F\\_S%C3%B6ylemler\\_Aray%C4%B1%C5%9F\\_lar\\_ve\\_F%C4%B1rsatlar](http://www.academia.edu/2076633/Vladimir_Putin_D%C3%B6nemi_Rus_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1na_Bak%C4%B1%C5%9F_S%C3%B6ylemler_Aray%C4%B1%C5%9F_lar_ve_F%C4%B1rsatlar) (24.06.2017)

<sup>57</sup> Sönmez, *a. g. m.*, s. 84.

<sup>58</sup> *A. g. m.*, s. 85.

tehditlerin olduğu ve dolayısıyla Rus-Amerikan ilişkilerinin uzun süreli ve güvene dayalı bir karaktere sahip olacağı da öne sürülmüştür.<sup>59</sup>

Atlantikçi yaklaşımının ağırlığının hissedildiği dönemde, özellikle de 1991-1993 yıllarında, Moskova ile Washington arasındaki ilişkilerde ciddi bir sorun yaşanmamıştır. Rusya Batı'dan alacağı kredilerle ekonomik sorunlarını aşmayı umut ederek belirli bir süre dış politikada “uysal” bir çizgi izlemiştir. Ancak Rusya Batı ülkelerinden beklediği desteği alamamış ve NATO'nun doğuya doğru genişlemeye başlaması ile ülke içindeki muhalefetin ‘anti-amerikan’ tepkileri ağır basmaya başlamıştır.<sup>60</sup> NATO'nun doğuya doğru genişlemeye başlaması Rusya için güvenlik sorununu<sup>61</sup> gündeme getirirken, nasıl bir savunmacı dış politika belirlenmesi gerektiği konusunda belirsizliği de beraberinde getirmiştir. Diğer bir tarafta hararetli tartışmalarla ortaya çıkmaya başlayan kimlik sorunları karşısında ortak bir yolu bulmada zorluk çeken Rusya, Batı ile olan ilişkilerini gözden geçirme kararı almıştır.<sup>62</sup> Bu bağlamda Rusya Batı ve ABD ile olan ilişkilerini NATO'nun genişlemesine yönelik misillenmelerde bulunarak gözden geçirmeye başlamışken NATO üyesi Batı devletleri de Rusya'nın Kosova ve Çeçenistan politikalarına karşı misillenmede bulunmuşlardır. Taraflar arasında birbirlerinin politikalarına yönelik misillenmelerin yapılması ve eleştirilerin artması Rusya'nın ileriye dönük politikalarını şekillendirmiştir.<sup>63</sup>

Atlantikçi/Batıcıların Rusya'nın Batı'ya yakın politikalar izlemesinden yana olduklarının diğer bir boyutu da Rusya'nın coğrafik konumudur. Batıcılar Rusya'yı sürekli Avrupa ülkesi olarak – başka bir ifadeyle Moskova'nın Doğu Avrupa'da bulunmakta olduğunu savunurlar – görmüşlerdir.<sup>64</sup> Yani, şimdiki Rusya'nın yarısının Avrupa'dan, Avrupa'nın yarısının da Rusya'dan ibaret olduğu görüşünde olmuşlardır.

---

<sup>59</sup> Aleksey Bogaturov, Viktor Averkov, *İstoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy 1945-2008*, Moskova: Aspekt Press, 2010, s. 376.

<sup>60</sup> Elnur Hasan Mikail, *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*, İstanbul: İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s. 73.

<sup>61</sup> Sami Yıldırım, “1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları”, *KHO Bilim Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, 2013, s. 62.

<sup>62</sup> Bogaturov, Avrekov, *a. g. m.*, s. 378.

<sup>63</sup> Rami Şaylıman, Çiğdem Şaylıman, “Rusya'nın Avrupa Güvenliğindeki Konumu”, Erhan Büyükkıncı (der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, İstanbul: Phoenix Yayınevi, 2004, s. 299.

<sup>64</sup> Rakesh Krishnan Simha, “Unlocking Russian Identity: European or Asian?”, [http://rbth.com/articles/2011/09/02/unlocking\\_russian\\_identity\\_european\\_or\\_asian\\_13341.html](http://rbth.com/articles/2011/09/02/unlocking_russian_identity_european_or_asian_13341.html) (22.06.2017)

Batıcılar coğrafik unsurdan yola çıkarak Rusya'nın aslında bir Avrupalı devlet olduğunu, bundan dolayı da Avrupa ile entegre olması gerektiğini savunurken siyasi gelenek ve farklılıkları, yapıları ihmal etmişlerdir. Avrupa'nın kendine özgü kültürü, siyasi emelleri ve stratejik planları Batıcılar tarafından görmezden gelinmiştir.<sup>65</sup> Ayrıca, Batı'nın sınırları konusunda fikir birliğinin olmaması Atlantikçilerin coğrafik iddialarının da boşa çıkartılabileceğini göstermektedir.<sup>66</sup> Bu bağlamda Rusya'nın – bir kısmının – bulunduğu Doğu Avrupa'nın coğrafik sınırları da aşağıdaki gibi ele alınmıştır:

1. Birinci bölge, Güneydoğu Avrupa alt bölgesi Baltık ülkeleri olan Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan'dan oluşan Almanya-Rusya arasındaki bölgeye ayrılır.

2. İkinci bölge ise Rusya ve Türkiye'dir. Her iki bölge de Avrupa ve Asya arasında geçiş bölgesini oluşturmaktadır.<sup>67</sup> Fakat değinildiği gibi Atlantikçilerin ihmal ettiği husus siyasi örgütlenme, demokratik durum, siyasi yapıların değerlendirilmelerinin yetersiz yapılarak izlenen politikalar sonucunda Rusya - Batı ilişkileri yetmiş sene öncesinde olduğu gibi tekrar güvensizlik çıkmazına girmiştir. Akabinde, Boris Yeltsin de Atlantikçi Dışişleri Bakanı'nın yürüttüğü politikadan memnun olmadığını söylemek ve istifasını istemek zorunda kalmıştır.<sup>68</sup> Bu anlamda Atlantikçilerin dış politikada etkili olduğu dönem SSCB'nin hemen sonrasında başlayıp yaklaşık 1996'ya kadar etkisini sürdürdüğü görüşü yaygındır.<sup>69</sup>

### **1.2.2. Avrasyacılar/Avrasyacı Yaklaşımı**

Rus dış politikasında Kozırev döneminin kapanmasından sonra Dışişleri Bakanı olarak Yevgeniy Maksimoviç Primakov (Rusça: Евгений Максимович Примаков) atanmıştır.<sup>70</sup>

Primakov göreve başladıktan sonra Rossiyskaya Gazeta'ya verdiği bir demecinde Rusya'nın ikinci sınıf bir devletin izleyeceği türden bir dış politika izlememesi, büyük devlete yakışır bir dış politika izlemesi gerektiğini belirtmiştir.

<sup>65</sup> Vladimir Baranovsky, "Russia: A Part of Europe or Apart from Europe?", *International Affairs*, Vol. 76, No. 3, 2000, s. 448.

<sup>66</sup> Yıldırım, *a. g. m.*, s. 65.

<sup>67</sup> Gerard Delanty, *Avrupa'nın İcadı*, çev. Hüsamettin İnaç, Ankara: Adres Yayınları, 2005, s. 46.

<sup>68</sup> Korotkevich, *a. g. e.*, s. 42.

<sup>69</sup> İvanova, *a. g. m.*, s. 186.

<sup>70</sup> CIDOB International Yearbook, *a. g. m.*, s. 225.

Buna ek olarak, Primakov Rusya'nın çok kutuplu sistemde çok yönlü, değişken dış politikadan yana olduğunu gizlememiştir.<sup>71</sup> Dış politikada çok yönlü politikadan yana olan, Avrasyacı olarak bilinen Primakov, Rusya'nın Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku'nda yer alan ülkelerle geliştirilecek politikaları tespit etmiş, post-Sovyet alanını ise Batı ve ABD ile rekabet edilecek alan olarak görürken, Rusya'nın *yakın çevresini* de rakip güçlerden korunması gereken alan olarak düşünmüştür.<sup>72</sup> Ayrıca, Primakov Rusya'nın çıkarlarının bulunduğu coğrafyalara ABD ve Batı'nın alınmaması gerektiği konusunda ve ABD'nin küresel hegemonyasına karşı güç dengesi politikasının izlenmesi düşüncesinde kararlı olmuştur.<sup>73</sup> Yeni atanmış Dışişleri Bakanı'nın dış politika söylemlerinin başında ise *yeni süper güç ve aktif dış politika, G-8'deki Rusya'nın konumunun güçlendirilmesi ve her alanda aktif dış politika yürütmek, çok yönlü dış politika* gibi söylemler kullanılmıştır.<sup>74</sup>

Dış politikada Rusya'yı tekrar süper güç konumuna taşımaya ve Batı ile karşılıklı faydaya dayalı ortak politikaları<sup>75</sup> geliştirmeye çalışan Primakov'un destekçileri olarak Avrasyacılar bilinmektedir. Batı karşıtı milliyetçileri de arasında barındıran Avrasyacılar ABD ve Batı devletlerini Rusya'nın rakibi ve düşmanı olarak görmüşlerdir. Onlar için Soğuk Savaş bitmiş, fakat yeni yüzyılın eşliğinde ismi belli olmayan savaş başlamıştır.<sup>76</sup>

Bu dönemde Rusya Batı ve ABD'ye yönelik mesafeli politika izlemeye başlamıştır. Primakov SSCB döneminde izlenen dış politikaya benzer şekilde Bağımsız Devlet Toplulukları coğrafyası, Balkanlar ve Doğu Avrupa ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri, Kuzey Kore ve Küba başta olmak üzere 'geleneksel dostlar' olarak bilinen ülkeler ile yeniden ilişkileri geliştirme yoluna gitmiştir.<sup>77</sup> Bu minvalde Kozirev'in geliştirmiş olduğu dış politika ve Atlantikçi düşünce Rus dış politikasındaki stratejik üstünlüğünü kaybetmiş ve daha 1990'ların ortalarından itibaren toparlanma sürecine giren Rusya için en ideal dış politika stratejisinin

---

<sup>71</sup> T.C. Moskova Büyükelçiliği, "Bilgi Notları, RF Dış Politikasına Genel Bakış" 1 Ocak 2017. <http://moscow.emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/219952> (21.09.2017)

<sup>72</sup> İvanova, *a. g. m.*, s. 188.

<sup>73</sup> CIDOB International Yearbook, *a. g. m.*, s. 225.

<sup>74</sup> Korotkevich, *a. g. e.*, s. 43.

<sup>75</sup> Yıldırım, *a. g. m.*, s. 85.

<sup>76</sup> Elnur İsmayilov, "21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinlerinde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2013, s. 92.

<sup>77</sup> Adomayt, *a. g. m.*, s. 9.

Avrasyacılık olduğu fikri yaygınlaşmaya başlamıştır.<sup>78</sup> Avrasyacılık akımı destekleyenlerin bazıları, Rus dış politikasına dair daha yumuşak politikanın izlenmesi gerektiğini savunurken, bazıları ise daha radikal bir bakış açısıyla sert politikanın uygulanmasını gerekli görmüşlerdir. Bu bakımdan 1990'ların ilk yıllarından itibaren dış politika görüşünde belli seviyede kendini hissettirmeye başlayan Avrasyacılık, Atlantikçilere karşı eski komünistlerin, yeni milliyetçilerin ve merkezi güçlerin oluşturduğu bir akım olarak bilinmiştir.<sup>79</sup> Avrasyacı akımın belli akademisyen ve fikir "babaları" olarak ise A. Dugin, A. Panarin, B. Erasov, E. Bagramov, M. Titarenko ve R. Vakhitov öne çıkmışlardır.<sup>80</sup>

Avrasyacı yaklaşım Rusya'nın ne Batı'ya ne de Asya'ya bağlı kalmadan her iki kıtanın da sorunlarıyla ilgilenebilen kıtasal bir gücün üstünde küresel güç olması gerektiği fikrine dayanmaktadır. Batıcılık ve Rus milliyetçiliğinden farklılık gösteren Avrasyacılık, Rusların Doğu ve Batı medeniyetinden farklı kendilerine ait medeniyetinin olması gerektiği, ancak Batı ve Doğu ile teknolojik, diplomatik ve politik anlamda işbirliği içinde olmayı temel alan görüşe dayanmaktadır.<sup>81</sup> Ayrıca, bu düşünce akımı Rusya'nın Doğu ve Batı arasında kendine yeni bir yol çizmesini ya da ikisi arasında köprü olabileceği görüşüne zemin hazırlamaktadır.<sup>82</sup> Bu bağlamda iki kutuplu dünya düzeninin dağılmasının ardından adım adım Rusya'nın dış politikasında etkili olmaya başlayan Avrasyacılık yaklaşımının iddiaları 1993 yılında kabul edilen *Yakın Çevre* ya da *Yakın Yurtdışı* doktrinlerinde dikkate alınmış ve Primakov döneminde de uygulanmaya çalışılmıştır.<sup>83</sup> Bir bakımdan, Rusya'yı *Yakın Çevre Doktrini*'yle post-Sovyet alanla itinayla ilgilenmeye<sup>84</sup> iten Avrasyacı görüş jeopolitik unsuru öncelikli görmektedir.<sup>85</sup> Dolayısıyla, Avrasyacı görüşte olan Primakov da Batı ile ilişkileri ABD'yi baz alarak değil Avrupa'yı baz alarak geliştirmeye gayret etmiştir.

---

<sup>78</sup> Mammadov, *a. g. e.*, s. 24.

<sup>79</sup> Turgutoğlu, *a. g. e.*, s. 23.

<sup>80</sup> Sönmez, *a. g. m.*, s. 78.

<sup>81</sup> Nadim Macit, "Soğuk Savaş Sonrası Rusya'da Ulusal İdeolojinin Oluşumu, Din ve Diplomasi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2010, s. 108.

<sup>82</sup> İvanova, *a. g. m.*, s. 186.

<sup>83</sup> Malika Munasipova, Kanat Ydyrys, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikası'nda Avrasya Birliği Projesi", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 45, 2015, s. 61.

<sup>84</sup> Sait Sönmez, "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 27, 2015, s. 2.

<sup>85</sup> Büyükkakıncı, *a. g. m.*, s. 12.

Bu bağlamda, Pimakov Rusya-Fransa-Almanya jeopolitik üçgeninin inşa edilmesi gerektiği görüşünü fırsat buldukça vurgulamıştır. Üstelik İslam Dünyası ile ilişkilerde yeni dönemin başlatılması ve Yakın Çevre'ye yönelik en önemli jeopolitik konular üzerinde durulması gerektiğini savunmuştur.<sup>86</sup> Ayrıca, Rusya Primakov'un Dışişleri Bakanlığı döneminde Batı merkezli Asya politikasından vazgeçerek Çin'in çok kutuplu dünya fikirlerini paylaşmış ve Hindistan, Japonya, Kuzey Kore ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Moskova-Pekin-Delhi jeostratejik hattının inşa edilmesi temel önceliklerinden biri haline getirilmiştir.<sup>87</sup>

Avrasyacılar jeopolitik konumu baz alarak dış politikayı tahayyül etme eğiliminde oldukları için güvenliği sürekli ilk sıraya koymuşlardır. Çünkü, onlara göre Rusya geniş bir toprak parçasına sahip olduğu için saldırıya sürekli açık konumdadır.<sup>88</sup> Geniş toprak alanına sahip olmanın güvenlik anlamında getirdiği dezavantajı ise dış politikanın sürekli savunmaya odaklanılarak geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bunun yanı sıra güvenliği *çevrenin* – yakın çevre – güvenliğinden ayrı göremeyen Avrasyacılar güvenli toprakları temin etme düşünceleriyle bir *yayılmacı* güdüyü de taşımaktadırlar.<sup>89</sup>

Avrasyacılık görüşün teorik temelleri 20. yüzyılın başlarında Rus İmparatorluğu'nun Batı'lı mı yoksa Doğu'lu bir imparatorluk olarak mı görülmesi gerektiği tartışmalarında ortaya atılan fikirlerde aranılabilir.<sup>90</sup> Gitgide Avrasya coğrafyasına yoğunlaşan tartışmaların birikiminden oluşan bilgiler Avrasya fikrinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. SSCB döneminde tartışmanın yapılması yasaklanmışsa da 1990'ın başında tekrar gündeme gelmiştir.<sup>91</sup> Komünizmin siyasetine uygun olmadığı için Avrasya projesi tartışmaları 1917'den sonra yasaklanmış, üstelik Nikolay Trubetskoy, Peter Savitskiy, Georgiy Vernadskiy gibi fikir adamları gizlenmek zorunda kalmışlardır.<sup>92</sup> Bu bağlamda Avrasyacı görüşte olanları SSCB

---

<sup>86</sup> Mammadov, *a. g. e.*, s. 29.

<sup>87</sup> *A. g. e.*, s. 29.

<sup>88</sup> Tsygankov Andrey, Tsygankov Pavel, "National Ideology and IR Theory: Three Reincarnations of the 'Russian Idea'", *European Journal of International Relations*, Vol. 16, No. 4, 2010, s. 312.

<sup>89</sup> Dmitriy Trenin, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Washington D.C.:Carnegie Moscow Center, 2002, s. 47.

<sup>90</sup> Dugin Aleksandr, *Osnovi Geopolitiki*, Moskova: Arktogeya Yayınları, 1997, s. 75.

<sup>91</sup> Munasipova, Ydyrys, *a. g. m.*, s. 59.

<sup>92</sup> Nikolai Nartov, *Geopolitika*, Moskova: Yuniti Yayınları, 2009, s. 110.



öncesi Avrasyacılar ve SSCB sonrası Avrasyacılar olarak iki döneme ayırmak mümkündür.<sup>93</sup>

SSCB öncesi Avrasyacılar Rusların kültürlerinin Batı kültüründen farklı olduğunu ve bulunduğu coğrafyada üstün kültür olduğu iddiaları savunmuşlardır. Onlar hem buldukları coğrafyayı hem de kültürü Batı'dan ayrı görerek Avrasya kültürü ve coğrafyası anlamını yüklemeye çalışmışlardır. Çünkü Avrasyacılara göre Batı'nın değerleri ile örtüşmeyen değerler ve kültürlerinden farklı kültür birikimlerin yaşatılacağı alan Avrasya olabilirdi.<sup>94</sup> İki farklı kültürün - Rus kültürü ve Batı kültürü - bir alanda yaşayamaz olduğu kanısı Avrasyacı görüşte olanlarda Batı karşıtlığı görüşü ta o zamanlarda aşılamağa başlamıştır.<sup>95</sup> Ayrıca, Avrasyacı görüşe ciddi katkıları olan Gumilev, Avrasya coğrafyasında yaşayan Slav, Türk ve Moğol halklarının oluşturabilecekleri bir yapıyı *super etnos* kavramı içeriğine sığdırmaya çalışmıştır. Gumilev böylece Batı karşısında bir Avrasya'nın varlığını savunmuştur.<sup>96</sup> Avrasya'yı üç etnik unsurun yaşam alanı olarak gören Gumilev, Rusların Batı ile ittifaklık etmenin yerine Türkler ve Moğollarla ittifak içerisinde Batı'da katoliklere, Doğu'da ise Çin'e ve Güney'de ise Müslümanlara - genelde Araplardan bahsedilir - karşı konulması gerektiğini savunmuştur.<sup>97</sup>

SSCB öncesi Avrasyacılarla bugünün, yani, neo-Avrasyacılar arasında bir kıyaslamaya gidildiğinde neo-Avrasyacılar klasik Avrasyacıların temel felsefesine sadık kalarak, dünya politikasında ABD'nin hegemonyasına karşı durmayı, uluslararası politikada ise çok kutuplu sistemi savunurlar. Neo-Avrasyacılar yakın çevreyi kontrolden çıkarmamakla beraber post-Sovyet alanı, Orta Asya ve Ortadoğu'yu kendi yaşam alanı olarak görürler. Neo-Avrasyacılar Rusya'nın bulunduğu bölge ve çevresindeki ülkeleri ABD'nin baskısından kurtararak güvenliğin tesisinde ve korunmasında söz sahibi olduğunda Avrasya'da ve kürede büyük güç olacağını savunurlar.<sup>98</sup> Bu bağlamda bir neo-Avrasyacı olarak bilinen ve neo-Avrasyacıların önemli fikir babalarından Aleksandr Dugin'in çalışmaları dikkatlere

---

<sup>93</sup> Dugin, *a. g. e.*, s. 89.

<sup>94</sup> Nartov, *a. g. e.*, s. 112.

<sup>95</sup> Gadjiyev, *a. g. e.*, s. 26.

<sup>96</sup> Lev Gumilyov, *Ritmü Evraziyi*, Moskova: Progress Yayınları, 1993, s. 15.

<sup>97</sup> Gumilyov *a. g. e.*, s. 107.

<sup>98</sup> Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, çev. Vugar İvanov, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 239.

değer içerikler taşımaktadır. Dugin de çalışmalarında Amerika'yı asıl hedef olarak göstermiş ve Rusya'nın Avrupa ile müttefik olabileceğini belirterek Amerikan menşeli küreselleşmeye karşı tepki olarak Avrupa Birliği, Japonya ve İslam dünyası ile ilişkiler geliştirmesini öne sürmüştür. Bununla beraber, BDT ülkeleri arasında kurulacak Moskova merkezli uluslarüstü entegrasyonun (Avrasya Birliği) ABD üstünlüğüne karşı en önemli tepki olacağını da belirtmiştir.<sup>99</sup> Sadece jeopolitik unsurla biçimlendirilmemeye çalışılan neo-Avrasyacı düşüncede çıkarlar da gözardı edilmeyerek reel politika zemininde çalışmalar yapılmaktadır.<sup>100</sup> Neo-Avrasyacı olarak kabul edilen Dugin'in görüşünde Rusya tam anlamıyla Avrupa'lı veya Asya'lı devlet değildir. Ona göre Rusya Avro-Asya'lı devlettir. Dolayısıyla, Rusya bulunduğu bu coğrafik ve jeopolitik konumunu azami düzeyde kullanmalıdır.<sup>101</sup> Aslında, SSCB sonrası canlanmaya başlayan neo-Avrasyacı görüşü hem SSCB öncesi durumu ve sonrası durumu harmanlayarak, çok kutuplu sisteme göre tasarlanarak Dugin'in çalışmalarıyla tanıtılmıştır. Schmitt'in *Büyük Alan (Gossraum)* çalışmalarından esinlenircesine ortaya atılan *Avrasya Projesi*'ne göre Avrasyacılık kendine has kültür ve kimliği ile ABD'nin savunduğu tek kutuplu dünya görüşüne alternatif çok kutuplu dünyayı savunur.<sup>102</sup> Ayrıca, Dugin ABD'nin yürüttüğü politikalara meydan okumaya çalışır. Meydan okumalarında Dugin, devletin güvenliğinin söz konusu olduğu yerde bireylerin özgürlük ve hürriyetlerinin sınırlandırılabilceğini, herhangi bir etnik yapının diğer birinin üzerinde üstünlüğünün olmadığını – dolayısıyla da, devletler de bir hegemon gücü kabul edemeyecektir – yakın çevre ve Ruslara sempati duyanlarla sıkı işbirliklerinin geliştirilmesini, dünya düzeninin çok kutupluluk zeminde kurulması gerektiğini, BDT ile *akıllı güç* politikası çerçevesinde politikaların izlenmesini, Moldova, Gürcistan gibi ülkelerin NATO'ya üye olma isteklerinin asla kabul edilmemesi, hatta, onların NATO'ya üye olma isteklerinin kırılması gerektiğini savunur.<sup>103</sup> Dugin ABD'nin sadece bir Rusya'ya değil tüm Avrupa'ya da tehdit

---

<sup>99</sup> Sönmez, *a. g. m.*, s. 83.

<sup>100</sup> Munasipova, Ydyrys, *a. g. m.*, s. 61.

<sup>101</sup> Nikolay Yarmenko, "Maloross Georgiy Vladimirovicha Vernadskiy – Istorik Evraziystva", *Russkaya Narodnaya Liniya*, 22 Ağustos 2013. [http://ruskline.ru/analitika/2013/08/22/maloross\\_g\\_v\\_vernadskij\\_istorik\\_evraziystva/](http://ruskline.ru/analitika/2013/08/22/maloross_g_v_vernadskij_istorik_evraziystva/) (13.08.2017)

<sup>102</sup> Dugin, *a. g. e.*, s. 14.

<sup>103</sup> Aleksandr Dugin, "Evraziyskiy Proekt i Ego Ukrainskaya Problema", [http://www.odnako.org/almanac/material/show\\_26178/](http://www.odnako.org/almanac/material/show_26178/) (22.06.2017)

oluşturduğunu, bundan dolayı Londra-Berlin-Moskova-Tahran-Tokyo hattında bir ortaklık geliştirilerek ABD tehdidine karşı birlikte savunulması gerektiğinin üzerinde durur. Ek olarak, Dugin beş başkent arasında geliştirilecek ortak yapının önderliğine Moskova'yı layık görür.<sup>104</sup>

Neo-Avrasyacı düşüncenin iki kutuplu sistemin çökmesinden sonra tekrar canlanmasının sebebi olarak sadece SSCB'nin dağılmasının gösterilmesinin yetersiz olduğu fikri yaygındır. Çünkü Gorbaçev'in politikaları ve Yeltsin'in ilk günlerde dış politikada izlemeye çalıştığı ABD ve Batı yanlısı politikaları içerideki komünist ve milliyetçileri alternatif arayışlara itmiştir. Sadece Rus (Slav) hükümlerliğini savunan SSCB öncesi Avrasyacı görüşten farklı olarak neo-Avrasyacılık Slav, Moğol ve Türk halklarından beslenecek kıtasal bir güç iddiası üzerinde tartışılmaya başlanmıştır.<sup>105</sup> Avrasya kıtasında tekrar büyük güç statüsünü yakalayacak olan Rusya ABD'nin karşısında kıtayı koruyabilen tek güç olma iddiasını da taşımaktadır.<sup>106</sup> Atlantikçileri eleştiren ve politikalarına karşı çıkan neo-Avrasyacılar Atlantik Bloku'nun lideri ABD'ye karşı Avrasya liderinin de Rusya olabileceği görüşünü paylaşmışlardır.<sup>107</sup>

Neo-Avrasyacı görüşün tasarladığı dış ve küresel politikanın aslında ciddiye alınmadığını söylemek oldukça zordur. Çünkü Primakov'dan bu yana Putin ve Medvedev'in de dış politikada klasik ve neo-Avrasyacı dış politika yaklaşımlarından esinlendikleri gözlemlenmektedir. Özellikle 2005 sonrası Rusya'nın dünya politikası ve dış politikasında aldığı tavırlar neo-Avrasyacı görüşün dış politika tahayyülü çerçevesinde uygulanmakta olduğu gözlemlenmektedir.<sup>108</sup>

### 1.2.3. Batıcı İdealist Yaklaşım

Batıcı idealistler Rusya'nın tarihi derinliğinin Batı dünyasında olduğu ve ondan ayrı düşünülmeeyeceğini savunurlar.<sup>109</sup> Ayrıca, Batıcı idealistler Rus değerlerinin Batı

---

<sup>104</sup> Aleksandr Dugin, "K Vneşnepolitičeskoj Strategiyi Rossiye v XXI Veke", <http://konservativizm.org/konservativizm/theory/180410222514.xhtml> (04.05.2017)

<sup>105</sup> Andrei P. Tsygankov, "Hard-line Eurasianism and Russia's Contending Geopolitical Perspectives", *East European Quarterly*, Vol. 32, No. 3, 1998, s. 317.

<sup>106</sup> Emre Erşen, "Neo-Eurasianism and Putin's 'Multipolarism' in Russian Foreign Policy", *Turkish Review of Eurasian Studies*, 2004, s. 135.

<sup>107</sup> A. g. m., ss. 137-138.

<sup>108</sup> Christopher Isajiw, "Neo-Nationalism in the Foreign Policy of the Putin/Medvedev Regime", <http://www.e-ir.info/2016/06/22/neo-nationalism-in-the-foreign-policy-of-the-putinmedvedev-regime/> (21.05.2017)

<sup>109</sup> Andrei Tsygankov, "What is China to Us? Westernizers and Sinophiles in Russian Foreign Policy", *Institute Français Des Internationales (IFRI)*, No. 45, 2009, s. 12.

değerlerine ait olduğunu ve kimlik bağlarının da Batı ile özdeşleştirilebileceğini düşünürler.<sup>110</sup> Rusya'nın Batılı olduğunu düşünen bu grup SSCB döneminde Batı desteğini alarak içeride demokrasiden söz etmiş, ekonomide de Batı'dan örnek alınması gerektiğini iddia etmiş ve baskıcı totaliter rejimin Batı değerleri ile değiştirilmesini savunmuşlardır.<sup>111</sup> Batı idealleri ile büyüyen ve geliştirilen düşünce 1990-1991'de dış politikada da etkisini göstermiştir. Başkan Yeltsin liberal düşüncelerin karışımından oluşan dış politikayı benimserken Batı değerlerine saygının duyulacağını ve Batı ile entegrasyon sürecine gidileceğini açıklamakta tereddüt etmemiştir.<sup>112</sup>

Batıcı idealist düşünürlerin sırasında Andrei Kozirev, Anatoliy Çubays, Yegor Gaidar, Boris Nemtsov, Boris Fyodorov, Giorgi Yavlinski, Viktor Chernomirdin gibi Rusya'yı tekrar Batı ile entegre etmeye çalışan insanlar olmuştur.<sup>113</sup> Zamanında, Yeltsin de Batıcı idealist düşüncede dış politika tasarlamaya çalışanların başında yer almıştır.<sup>114</sup> Bu düşüncede olanlar her ne kadar Yeltsin'in de kendileri gibi düşündüğünü savunmuşlarsa da o dönemde dış politikada alternatiflerin hazır olmamasından<sup>115</sup> dolayı Rusya ve dönemin yöneticilerinin Batı'dan yana dış politika izlemek zorunda kaldığını görmezden gelmişlerdir. Daha sonra, görevi teslim ederken Yeltsin ülkeyi Putin'e bırakarak Batıcı idealist gruba sürpriz mesaj vermiştir.<sup>116</sup>

#### **1.2.4. Batıcı Pragmatist Yaklaşım**

1990-2000 arasında Rusya'nın dış politikasına yön veren iki büyük tartışmanın yanı sıra 2000'den sonra Rus dış politikasının belirlenmesinde ağırlığını artırmış olan çeşitli yaklaşımların arasında Batıcı pragmatist yaklaşımı da mevcuttur. Bu yaklaşımı savunanlar Batı ile geliştirilecek ilişkilerin ekonomik ve siyasi boyutta Rusya lehine olumlu sürdürülmesinden yana olmuşlardır.<sup>117</sup> Ayrıca son zamanlarda Batı değerlerinden ziyade ekonomik kalkınmanın sürekliliği, siyasi istikrar ve güvenlik

---

<sup>110</sup> Boris Nemtsov, Viktor Milov, "Putin i Krizis", *Nezavisimaya Gazeta*, 20 Mart 2009.

<sup>111</sup> Mcfaul, *a. g. m.*, s. 398.

<sup>112</sup> Sarah Mendelson, *Changing Course: Ideas, Politics and the Soviet Withdrawal from Afghanistan*, Princeton: Princeton University Press, 1998, s. 25.

<sup>113</sup> Mcfaul, *a. g. m.*, s. 398.

<sup>114</sup> Coit Blacker, "Russia and the West", Michael Mandelbaum (ed), *The New Russian Foreign Policy*, New-York:A Council on Foreign Relations Book, 1998, s. 173.

<sup>115</sup> Dmitriy Trenin, "Russia Leaves the West", *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 4, 2006, s. 89.

<sup>116</sup> Mcfaul, *a. g. m.*, s. 398.

<sup>117</sup> Nikolai Sokov, "The IMF-Russian Negotiations and the Proliferation of Nuclear Weapons", *PONARS Policy Memo Series*, No. 56, 1999, s. 2.

konularını ön planda tutarak ilişkiler geliştirmek niyetinde olan Rusya Batı değerlerinin önemini baz alarak politika izlememiştir. Dış politikada Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde ekonomik ve siyasi açıdan karlı çıkması gerektiği düşüncesini savunanların başında Dmitriy Medvedev ve Vladimir Putin gelmektedir.<sup>118</sup>

Rusya bağımsızlığının ilk günlerinde Batı değerlerini esas alarak dış politika benimsemiş, fakat Putin'in iktidara gelmesinden sonra artık dış politikanın yönlerini ekonomik çıkarların belirlemeye başladığı dönem başlamıştır. Devletin ortak olduğu dev enerji şirketleri Batı devletleri ile olan ticari ilişkilerin yanı sıra siyasi ilişkileri de etkilemeye başlamıştır.<sup>119</sup> Artık Batı ile pragmatik zeminde ilişkilere önem vermeye başlayan Rusya karşı tarafı enerji pazarı olarak görürken, onlardan kendinde bulunmayan ürünleri almaya ve Rus banka sahipleri de Batılı iş adamları ile ortak çalışmaya başlamıştır. Ticari ve karşılıklı faydaya dayalı ilişkiler geliştirilirken Batılı yatırımcıların Rus pazarına girememiş olduğu yönündeki iddialar devletin politikasından ziyade yerli kapitalist sınıfın etkisinin dış politikadaki bir çıktısı olarak görülmektedir.<sup>120</sup>

Batı ile ilişkilerin ekonomik zeminde gerçekleşmesini isteyenler sadece iş adamları değildir, aynı zamanda teknolojik yenilikler üzerinde yoğunlaşan kar amaçlı kurumlar, Rusya'da bulunan özerk cumhuriyetlerin başkanları da batılı şirket veya kar amaçlı kurumların yatırımları ile karlarını yükseltebileceklerini düşünmektedirler.<sup>121</sup> Bunun yanı sıra, Rusya ve batı ilişkilerinin hem siyasi hem de ticari ve ekonomik anlamda gelişmesinin taraflar için karlı olacağını düşünen vatandaşların sayıları da artmaktadır. Bu bağlamda son zamanlarda Rusya'nın dış politikasında kazan-kazan prensibine dayalı dış politikayı yürütmeye çalışmakta olduğu düşünülebilir.<sup>122</sup>

---

<sup>118</sup> Vladimir Putin, "Rossiya na Rubezhe Tysyacheletiy", *Nezavisimaya Gazeta*, 30 Aralık 1999.

<sup>119</sup> Mcfaul, *a. g. m.*, ss. 399-400.

<sup>120</sup> Asem Nauşabay Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007, s. 35.

<sup>121</sup> "Doing Business in Russia, Despite the Economic Sanctions", Euronews, 12 Eylül 2014. <http://www.euronews.com/2014/09/12/doing-business-in-russia-despite-the-economic-sanctions> (10.08.2017)

<sup>122</sup> Ilya Khrennikov, "Big Western Companies are Pumping Cash into Russia", Bloomberg, 23 Kasım 2016. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-11-23/bouncing-back-putin-s-shrunken-economy-lures-foreign-investors> (12.08.2017)

### 1.2.5. Batı Karşıtı Pragmatist Yaklaşım

Bir de Rusya'nın dış politikasında kendi ağırlığını artırmaya çalışan Batıcı pragmatist yaklaşımın zıttı olarak bilinen Batı karşıtı pragmatist yaklaşımı görmek mümkündür. Batı karşıtı pragmatist yaklaşımı benimseyenler Rusya'nın dış politika çıkarlarını düşünce, misyon ve normlardan ayrı görmekte ısrar ederler. Bu yaklaşımı savunanlar aynı zamanda Rusya'nın da Batı'dan edineceği kazanımları görmezden gelirler. Başka bir ifade ile Batı karşıtı pragmatist düşüncede olanlar *kazan-kazan* (win-win) dış politika uslubü yerine *biri kazanırken diğesinin kaybetmesi* (zero-sum) uslubundaki dış politika usulünü benimsemişlerdir. Batı karşıtı pragmatistler ilişkilerde ABD veya Batı kazanıyorsa Rusya'nın kaybetmekte olduğunu savunurlar. Avrasyacı yaklaşım gibi Batı karşıtı pragmatistler de ABD'nin üstün olduğu tek kutuplu dünya yerine Rusya'nın da bir güç olduğu çok kutuplu dünyayı savunurlar. Fakat bu yaklaşımı destekleyenler Rusya'nın ABD ve Batı ile ticari ilişkilerini sürdürme ihtiyacının olduğu gerçeğini reddederler.<sup>123</sup>

### 1.2.6. Batı Karşıtı İdeolojik Yaklaşım

Rus dış politikasına başka bir boyutu kazandırmaya çalışan diğes bir yaklaşım ise Batı karşıtı ideolojik yaklaşımdır.<sup>124</sup> Batı karşıtı ideolojik yaklaşımı benimseyenler uluslararası ilişkilerin Rusya ve Batı arasında yaşanan güç kavgalarının dengesinden oluştuğunu savunurlar. Onlar Batı karşıtı pragmatistlerin aksine Rusya ve Batı ilişkilerinde karşılıklı ekonomik kazanımları (karşılıklı kazanım, win-win) reddetmezler. Fakat onlara göre ilişkilerin seyri sadece maddi çıkarlar tarafından belirlenemez, ilaveten her devletin kendine ait uygarlık ve değerleri de dış politikanın bir parçası olması lazımdır. Bu bağlamda, Vladimir Zhirinovskiy'nin savunmaları örnek olarak gösterilebilir. Zhirinovskiy'ye göre Rusya tüm Slav halklarını tehdidin her türünden koruması lazımdır. Uygarlık penceresinden dış politikaya yaklaşan bu görüşte olanlar tüm Slav kültürünün tehdit altında olduğunu savunurlar ve onlar için Rus dış politikası anti-Semitist, İslam karşıtı zeminde yürütülmesi lazımdır. Ayrıca, onların gözünde Coca-Cola ve diğes hızlı tüketim kültürleri Rusya ve Rus toplumu için bir tehdittir.<sup>125</sup>

<sup>123</sup> Aleksei Podberezkin, *Russkiy Put: Sdelai Shag*, Moskova: RAU-Universitet, 1998, s. 96.

<sup>124</sup> Vladimir Zhirinovskiy, *Posledniy Vagonna Sever*, Moskova: Conjou, 1995, ss. 22-25.

<sup>125</sup> A. g. e., s. 31.

### 1.3. Dış Politikada Kullanılan Söylemler ve Doktrinler

1990 sonrasında Rusya'nın dış politika öncülükleri yeniden gözden geçirilmiş, yeniden sıralanmış ve belirlenmiştir.<sup>126</sup> Aslında, SSCB'nin dağılmasından sonraki kısa dönemde Rusya'nın dış politikasına yön verecek doktrinler belirlenememiştir. Çünkü yeni sistemde Rusya dış politikasını kısa zaman diliminde belirleyecek doktrinleri ortaya koyacak ve diplomatik yeteneği değerlendirecek güçte olmamıştır. Rusya bağımsızlığının ilk günlerinde dış politikasını belirlemeye çalışırken geçmişte kullanılmış olan söylentileri, dış politika düşüncelerini yeniden tasarlayarak ve kullanarak dış politika yönlerini ve ana hatlarını belirlemeye çalışmıştır. Bu bağlamda, en başta gelen dış politika söylentilerinden biri Rusya'da demokrasinin inşa edilmesini sağlayacak uluslararası imkânları temin etmek, diğeri de demokrasinin yanı sıra tüm insanlığın çıkarının korunmasını sağlayacak girişimlerin yapılması olmuştur.<sup>127</sup> Fakat yeni sistemde galip olarak bilinen ABD'nin post-Sovyet alanda etkinlik kazanma çabaları, ABD ve NATO "desteğiyle" bir birlik kurma sürecine giren Avrupa'nın öncü ülkelerinin tutum ve tavırları, NATO'nun - SSCB'nin çökmesine rağmen - genişlemeye yönelik planlar geliştirmesi Rusya'ya güvenlik konusunda acil dış politikasını geliştirmesini dayatmıştır. Rusya her ne kadar "demokrasi" ve liberal politikalarından yana olma isteğini göstermişse de güvenlik konusunda ABD, NATO ve Batı ülkelerinin yürütmekte oldukları faaliyetlerden şüphelenmiş, kendi güvenliğinin teminatı için doktrinler üretmeye, alternatif politikalar aramaya başlamıştır.<sup>128</sup>

Yeni sistem ve dönemde ABD ve Batı ile ilişkilerin geliştirilmesi çabalarının Moskova'ya güven vermekten ziyade şüphelerin artmasına neden olması gerçeği Rusya'ya ilk başta ulusal güvenlik stratejilerini geliştirmesini zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla, Rusya dış politikasında güvenlik politikalarını geliştirirken Rusya'yı dış tehditlerden koruma ve *eski*- post-sovyet alan - alanı üzerinde etkinliğinin korunması, hatta hâkimiyetinin korunması çabalarına yoğunlaşmıştır.<sup>129</sup> Moskova'yı eski hükümran ve şanlı günlerine geri getirmeden Rusya'nın huzur bulamayacağını

<sup>126</sup> Aleksey Bogaturov, "Tri Pokoleniya Vneşnepolitičeskikh Doktrin Rossii", *Mejdunarodnie Protsessi*, Vol. 5, No. 13, 2007, s. 54.

<sup>127</sup> A. g. m., s. 54.

<sup>128</sup> Aleksandr Kozirev, "Strategiya Partnerstva", A. Şakleina (ed.), *Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoi Rossii*, Moskova: MONF, 1999, s. 155.

<sup>129</sup> Robert M. Gates, "Putin's Challenge to the West," *The Wall Street Journal*, 25 Mart 2014. <https://www.wsj.com/articles/robert-gates-putins-challenge-to-the-west-1395780813> (21.05.2017)

düşünen yönetici elit NATO ve Avrupa öncü ülkelerin yayılmacı politika izlemekte olduğu kanaatine varmışlardır. Bu durum karşısında hem tekrar büyük güç olma hırsları ve niyeti olan, hem de tehdit altında olduğunu hisseden Moskova *statükodan* memnun kalmamış, aynı zamanda adeta bir rövanş olarak adlandırılabilir stratejiler peşine düşmüştür.<sup>130</sup> Daha 1990'ın başında NATO'nun diğer üye ülkelere nazaran ABD kontrolünde hareket etmeye başlamasının gözle görülür hale gelmesi Rusya'ya yönelik tehdidin artacağı görüşünü pekiştirmiştir.<sup>131</sup> Aynı zamanda Avrupa ülkelerinin bir bütün yapıya bürünmeye başlaması Rusya için çifte tehdit olarak algılanmıştır.<sup>132</sup>

Bahsi geçen tehditler karşısında Rus stratejik karar alıcıları ve yönetici eliti ABD ve NATO'nun olası askeri müdahalesinin önüne Rusya'nın tekrar silahlandırılarak, askeri potansiyelinin artırılarak geçilebileceği görüşüne varmışlardır. Bu bağlamda Rusya SSCB döneminde de olduğu gibi tehdit algılamalarına göre dış politikasını belirlerken ABD ve NATO'yu tekrar potansiyel tehdit olarak görmeye – her ne kadar ABD ve Rusya Camp David'da birbirlerini potansiyel tehdit olarak görmeyecekleri üzerinde anlaşmaya varmışlarsa da – başlamıştır. Aldığı tehdit karşısında Rusya güvenliğinin modern askeri silah, kapasiteli savunma sanayi ve modern teknolojinin üretilmesi ve azami düzeyde kullanılması ile sağlanabileceği düşüncesinden uzaklaşmamıştır.<sup>133</sup> Üstelik 2020 yılına gelindiğinde Rus ordusunun %70'inin modern askeri silah, donanım ve teçhizatla donatılması planında çalışmalara başlamıştır.<sup>134</sup> Ayrıca, Rusya'nın güvenlik ve huzurunu, büyük güç çabalarını güçlü askeri varlıktan ayrı göremeyen Rus yöneticileri ABD ve NATO ile adeta yeni bir silah

---

<sup>130</sup> National Security Strategy, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/18iXkR8XLAtxeilX7JK3XXy6Y0AsHD5v.pdf> (11.05.2017)

<sup>131</sup> Simon Saradzhyan, "The Role of China in Russia's Military Thinking," Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, 4 Mayıs 2010. [http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/20129/role\\_of\\_china\\_in\\_russias\\_military\\_thinking.html](http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/20129/role_of_china_in_russias_military_thinking.html) (19.06.2017)

<sup>132</sup> Carol J. Williams, "Russia Revises Military Doctrine to Name NATO as Chief Threat," *The Los Angeles Times*, 26 Aralık 2015. <http://www.latimes.com/world/europe/la-fg-russia-military-doctrine-nato-20141226-story.html> (16.05.2017)

<sup>133</sup> Nikolas Gvosdev, "The Bear Awakens: Russia's Military is Back", *The National Interest*, 12 Kasım 2014. <http://nationalinterest.org/commentary/russias-military-back-9181?page=show> (29.05.2017)

<sup>134</sup> Catrin Einhorn, v.d., "Russia Rearms for a New Era," *The New York Times*, 24 Aralık 2015. <http://www.nytimes.com/interactive/2015/12/24/world/asia/russia-arming.html?action=click&contentCollection=Personal%20Tech&module=MostPopularFB&version=Full&region=Marginalia&src=me&pgtype=article> (01.06.2017)



yarışına gircesine nükleer çalışma ve silahların da tekrar gözden geçirilerek modernleştirilmesi konusunda karar almış durumdadır.<sup>135</sup>

Bahsedildiği gibi 1990 sonrası düzende Rusya güvenlik kaygılarını ortadan kaldırmak ve stratejik potansiyeli elinde bulundurmak için nükleer çalışmalara, nükleer silahların ve teknolojinin modernleştirilmesine yoğunlaşmayı doğru bulmuş görünmektedir.<sup>136</sup> Aynı zamanda karar alıcılar da kaybedilen imajı geri kazanmanın, NATO karşısında direnebilmenin ve ABD'nin üstünlüğünü caydırabilmenin nükleer güçle mümkün olacağı varsayımında birleşmiş durumdadırlar.<sup>137</sup> SSCB sonrası dönemde nükleer silahların bazı post-Sovyet ülkelerinden alınması, maliyetli olsa da uzaya füzelerin gönderilmesinin devam ettirilmesi, balistik füzelerin modernleştirilmesinde yoğunluğun artması, stratejik kuvvete kavuşmada hızın artırılması ve SSCB döneminde bakımdan uzak kalan nükleer silah ve uyarıcı radarların yeniden modernleştirilmesi yeni Rusya'nın nükleer güç olarak kalma gayretini gözler önüne sermektedir.<sup>138</sup> Rusya'nın nükleer silahlarının modernleştirilmesinin önemli itici unsuru da ABD'nin nükleer silah alanında yapmakta olduğu çalışmadır. ABD hem saldırma hem de savunma anlamında nükleer güce yatırım yaptıkça Rusya'nın algıladığı tehdidin de kabarmakta olduğu söylenilebilir.<sup>139</sup> Taraflar arasındaki karşılıklı güvensizlik ve birbirlerine karşı artırdıkları tehdit, yani, Rusya'nın ABD'yi caydırma çabaları, ABD'nin de Rusya'dan üstün olma hırsları Rusya'nın dış politikasında güvenliğin ve savunma politikalarının ağırlığını artırırken boyutlarını da çeşitlendirmektedir.<sup>140</sup>

SSCB'nin dağılmasından sonra Rus yöneticilerinde oluşan genel kanaat Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin, başka bir ifadeyle, post-Sovyet ülkelerinin Rusya'nın kontrolü altında tutulması olmuştur. Rusya için BDT'nin kontrol altında

---

<sup>135</sup> Franz Stefan Gady, "Putin to Press on With Russia's Military Modernization", *The Diplomat*, 27 Haziran 2015. <http://thediplomat.com/2015/06/putin-to-press-on-with-russias-military-modernization/> (03.06.2017)

<sup>136</sup> "Putin: Russia to Boost Nuclear Arsenal with 40 Missiles," *BBC News*, 16 Haziran 2015. <http://www.bbc.com/news/world-33151125> (23.05.2017)

<sup>137</sup> Hans Kristensen, Robert S. Norris, "Russian Nuclear Forces, 2015", *Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. 71, No. 3, 2015, s. 84.

<sup>138</sup> A. g. m., ss. 87-90.

<sup>139</sup> Kier A. Lieber, Daryl G. Press, "The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy", *Harvard Kennedy School, International Security*, Vol. 30, No. 4, 2006, ss. 9-12.

<sup>140</sup> Roger McDermott, "Russian Military Modernization: Rogozin Promises a 'Nuclear Surprise'," *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 11, No. 177, 2014, s. 6.

tutulması sadece siyasi ve ekonomik anlamda ipleri elde tutmak anlamını taşımamıştır. Post-Sovyet alanın kontrol altında tutulması, aynı zamanda askeri güç ve yeteneklerin de kontrol altına alınması anlamına gelmiştir. Fakat bağımsızlığın ilk dönemlerinde Rus yönetici eliti düşündükleri gibi eski SSCB topraklarında post-modern “sovyet” ordusunu kuramamışlardır. Bağımsızlığını kazanan devletler kendi ordularını kurmuş, SSCB’den kalan askeri alt yapıyı muhafaza ederek zor şartlarda da olsa kendi milli ordularını kurmuşlardır. Aslında, Rusya’nın da elinde bulundurmak istediği koz, post-Sovyet ülkelerinde SSCB’nin yıkılışından kalan askeri envanter, savunma sanayisi ve askeri üsler üzerindeki kontrol olmuştur. “Askeri kapasitesini koruyamadığını” düşünen Rusya içinde bulunduğu durum dolayısıyla dış politikasına yönelik askeri doktrinin ortaya konulması kanaatine varmıştır.<sup>141</sup> Bu bağlamda Rusya 1992 yılında güvenlik ve dış politikasıyla doğrudan ilgili olduğunu düşündüğü askeri doktrini kabul etmiştir. Rusya’nın savunma ve barışı tesis etme iddiasıyla geliştirdiği doktrin:

- SSCB’nin diğer ülkelere bıraktığı askeri gücün parçalarını toplamayı, BDT ülkelerinin güvenliğinin korunmasını,
- BDT ülkeleri arasında çıkabilecek olası anlaşmazlığı ve askeri krizi önlemeyi,
- post-Sovyet ülkelerinde kalan Rus azınlıkların güvenliğinin korunmasını – gerekirse güç kullanarak korumak,
- bırakılmış nükleer silahları “birinci kullanan olmamak” (no-first-use) anlayışı çerçevesinde kontrole almayı,
- ‘düşmanlar’ kavramını kaldırmayı maksat edinen doktrin Batı’ya olan nefret ve kızgınlığı ortadan kaldırmayı amaçlayan doktrin olarak kabul edilmiştir.<sup>142</sup>

---

<sup>141</sup> Stephen J. Blank, “Russia Military Politics and Russia’s 2010 Defence Doctrine”, Strategic Studies Institute, 2011, ss. 3-4. <http://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/pub1050.pdf> (26.05.2017)

<sup>142</sup> A. g. m., s. 4.

### 1.3.1. Askeri Doktrin, 2000

Aslında, Rusya tarihine bakıldığında sadece iç “meseleyi” ilgilendirir görünen, fakat aynı zamanda da dış “meseleleri” de ilgilendiren önemli bir askeri karar 2000 yılında alınmıştır. Bilindiği üzere 2000’de devletin başına Vladimir Putin’in geçmesiyle hem iç hem de dış politika titizlikle gözden geçirilmiştir. Bahsi geçen iki unsuru da ilgilendiren güvenlik çalışmaları *ulusal güvenlik konsept* olarak yapılmış ve Ocak 2000’de bir askeri doktrin olarak yayınlanmıştır. Yeni güvenlik doktrini çalışmaları Ocak ayında tamamlanarak Putin’in onayına sunulduktan sonra Nisan 2000’de imzalanmıştır.<sup>143</sup>

Rusya’nın güvenlik politikalarıyla ilgili kabul edilen daha önceki - 1993 yılında Yeltsin’in onayladığı - doktrin<sup>144</sup> ve güvenlik konseptin devamı ve kapsamlı çalışılmış formatı olarak bilinen doktrin Rusya’nın iç güvenlik sorunlarına dış müdahalelerin - Çeçen Savaşı’ndan dolayı edilen dış müdahaleler - arttığı dönemde Rusya’nın dünyadaki yerini/ağırlığını belirlemek, ulusal çıkarlarını korumak, Rusya’nın güvenliğine doğru yöneltilen tehditleri ortadan kaldırmak ve Rusya’nın güvenliğinin daha da artırılmasını amaçlayan doktrin olarak ortaya konulmuştur.<sup>145</sup> Diğer doktrinlere nazaran 2000 yılında onaylanan doktrin asıl özelliği egemen bir devlet olarak Rusya’nın nükleer gücünün artırılması olmuştur.<sup>146</sup> Putin ve Medvedev döneminin başında onaylanan doktrin Rusya’nın dış politikasında güvenlik sorunlarının temini açısından adeta bir klavuz niteliğinde kullanılabilecek doktrin olarak kabul edilmiştir. Doktrin 1990’dan 2000’e kadarki zaman diliminde Rusya’nın dış politika yapımında güvenlik stratejilerinin belirlenmesinde ortaya atılan düşünceler toplamından da oluşturularak 2010 yılında kabul edilecek olan doktrin için hazır klavuz olmuştur.<sup>147</sup>

---

<sup>143</sup> “Voyennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii”. Utverzhdena Ukazom Prezidenta RF, 21 Nisan 2000, No. 706. <http://base.garant.ru/181993/> (08.06.2017)

<sup>144</sup> Aleksey Fenenko, “Sovremennye Kontseptsii Yadernogo Sderjivaniya”, *Mejdunarodnie Protsessi*, Vol. 10, No. 2, 2012, s. 28.

<sup>145</sup> Stephen, *a. g. m.*, s. 7.

<sup>146</sup> “Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii”, *Nezavisimaya Gazeta*, 22 Nisan 2000. [http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5\\_doktrina.html](http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html) (29.08.2017)

<sup>147</sup> Stephen, *a. g. m.*, ss. 1-2.

### 1.3.2. Askeri Doktrin, 2010

2000 yılında onaylanmış askeri doktrinden sonra Rusya'nın savunma ve dış politikasını etkileyecek olan önemli doktrin 5 Şubat 2010 yılında Rusya Federasyonu devlet başkanının onayı ile onaylanmıştır. Bir bakıma askeri olmanın yanı sıra bir savunma doktrini olarak da adlandırılmakta olan doktrin dört ana bölümden oluşmaktadır.<sup>148</sup> Genel çerçeve, Rusya Federasyonu'nun güvenliğine yöneltilen askeri tehlike ve tehditler, askeri politikalar ve savunmanın ekonomik-askeri açıdan desteklenmesi gibi ana bölümlerden oluşan doktrin Rusya devlet başkanının stratejik ve askeri planlamalarının bir bildirgesi olarak kamuoyu ile paylaşılmıştır.<sup>149</sup>

Genel çerçeve bölümünde doktrinin Rusya'nın güvenliği ile ilgili çalışılmış ve toplanmış bilgi verileri, güvenlikle alakalı kararların alındığı evraklar ve askeri-teknik açıdan gelişme dönemleri ile olan bağlantıları ve bütünlüğü anlatılmaya çalışılmıştır. Rusya Federasyonu'na yöneltilen askeri tehlike ve tehditler bölümünde modern savaş şartlarına uygun stratejiler ele alınmıştır. Ayrıca, 21. yüzyılda çoğalmakta olan terör saldırıları, yayılmakta olan “dini” ekstremizmin yanı sıra ABD'nin 9/11 olayları sonrası post-Sovyet alanlarında askeri anlamda etkinlik kazanmaya başlaması ve askeri üsler edinmesinin Rusya için ciddi tehdit olduğu belirtilmiştir. Üçüncü bölümde ise Moskova'nın elinde bulundurduğu askeri gücün hangi şartlarda kullanılacağından bahsedilmiştir. Bu bağlamda güvenliğin yakın çevreden itibaren sağlanması, yurtdışı yurttaşların korunması durumları da bu bölümde ele alınmıştır. Son bölümde ise, Rusya'nın güvenliğinin bulundurduğu askeri güçle doğrudan ilişkili olduğu, dolayısıyla güçlü bir askeri güce ve savunma kapasitesine ulaştırılması için askeri-ekonomik durumun dengeli şekilde geliştirilmesi ve desteklenmesi üzerinde çalışmalar yapılmıştır.<sup>150</sup>

### 1.3.3. Nükleer Doktrin

Son zamanlarda Rusya'nın dış politikasında güvenlik alanında ortaya konulmaya çalışılan doktrinlerden biri de Moskova'nın diğer nükleer güçlerin karşısında nasıl politika izlemesi gerektiği sorununa cevap olarak bilinen nükleer

---

<sup>148</sup> Stephen, *a. g. m.*, s. 39.

<sup>149</sup> Josua Stowell, “The Problem with Russia's Nuclear Weapons Doctrine”, *Global Security Review*, 30 Eylül 2017. <https://globalsecurityreview.com/nuclear-de-escalation-russias-deterrence-strategy/> (01.10.2017)

<sup>150</sup> Stephen, *a. g. m.*, s. 39.

doktrinidir. Moskova Afganistan ve Irak'ta yaşanan savaş, Ukrayna, Kırım ve Suriye krizlerinin yaşanmasından sonra NATO'dan nükleer tehdit sinyallerini almaya başladığını gizlememiştir. Moskova Batı ile silahlanma üzerinde gittikçe yükselmekte olan tansiyonun nasıl düşürülebileceği üzerinde “azaltmak için yükseltmek”(escalate-to deescalate) yaklaşımını benimsemiş durumda.<sup>151</sup>

Ukrayna ve Kırım sorunundan sonra Batı ülkeleri ve Moskova arasında “örtülü” mücadelelerin artması NATO ve Moskova arasında da ciddi krizlerin ortaya çıkmasına neden olmaya başlamıştır. Taraflar arasında Soğuk Savaş'tan bu yana devam eden güvensizlik ve mücadeleler kısa dönemde ciddi çatışmalara gidilmesine bir neden olarak kabul edilmezse de, hem NATO hem de Rusya ileride aralarında yaşayacakları sorunların, çatışma ve savaşın hesaplarını yapmaktadırlar. Olası askeri mücadelelere göre hazırlıklarını yapmakta olan taraflar birbirlerine yönelik caydırıcı ve savunmacı politikalar da geliştirmektedirler. Taraflar alabilecekleri agresif tutum karşısında birbirlerini bastırmanın sadece silah kullanmakla değil “kas göstererek” de mümkün olabileceğini düşünmektedirler.<sup>152</sup>

NATO genellikle savunma gücünü üye ülkelerin sınırlarını Rusya'dan korumak için kıtalararası füzelerin sayılarını artırarak Rusya'yı caydırmaya çalışırken, Rusya yarı askeri ve hibrid savaş kapasitelerine, zaman zaman da bu silah kapasiteleri listesine nükleer silahları – nükleer silahların kullanılması zor olsa da - alarak NATO'yu caydırmaya çalışmaktadır. Taraflar baş göstermiş olan sorunun çözümünü yeniden silahlanma yarışında görürlerken silahlanmanın sonuçları mevcut krizin daha da artmasına neden olabilmektedir.<sup>153</sup>

Ortaya çıkan sorunların silahlanma yoluyla çözülmeye çalışılması taraflar için ne kadar tehlikeli olsa da Rusya'nın kendine göre savunma taktikleri de dikkate değer özellik taşımaktadır. Rusya genişlemekte olan NATO'ya karşı mücadelede sadece silahlanarak – aynı silahları çoğaltarak – karşı durmanın yetersiz olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla, yeni silahların yanı sıra nükleer silahları da krizin

---

<sup>151</sup> Mark Schneider, “Escalate to De-Escalate”, US Naval Institute, Şubat 2017. <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2017-02/escalate-de-escalate> (12.08.2017)

<sup>152</sup> Elbridge Colby, “Russia's Evolving Nuclear Doctrine and Its Implications”, *Center For a New American Security*, No. 1, 2016, s. 2.

<sup>153</sup> Walter Pincus, “Old Nukes and Old Thinking,” *The Washington Post*, 17 Kasım 2014. [http://www.washingtonpost.com/world/national-security/old-nukes-and-old-thinking/2014/11/17/79acf6dc-6c45-11e4-b053-65cea7903f2e\\_story.html](http://www.washingtonpost.com/world/national-security/old-nukes-and-old-thinking/2014/11/17/79acf6dc-6c45-11e4-b053-65cea7903f2e_story.html) (21.05.2017)

yükselmesini engelleyici bir koz olarak kullanmayı yeğlemiş durumdadır. Aslında, bu durum hem NATO hem de Rusya'nın hiç de istemedikleri bir durumdur. Taraflar silahlanarak olası savaş tehditlerini asgari düzeye indirmeyi planlarken, kontrol dışında oluşabilecek tehlikeleri görmezden gelmektedirler. Doğal olarak yeniden silahlanma yarışı olarak kabul edilen durum taraflar arasında anlaşmazlıkların yaşanmasına neden olabilmektedir.<sup>154</sup>

Diğer bir taraftan da NATO'nun sürekli genişlemeye, etki alanını genişletmeye yönelik çalışmaları - NATO nükleer silahları kullanmama niyetini açıklamışsa da - Rusya'nın derin şüpheler duymasına ve akabinde de ikide bir nükleer silah planlarını ve çalışmalarını kamuoyuna açıklamasına yeterli neden olmaktadır. Mevcut durumda Batı ve Rus strateji, savaş, nükleer uzmanlarının yönlendirmeleriyle git gide büyüyen karşılıklı silahlanma yarışı taraflar arasında krizin tırmanmasını daha da artırmaktadır.<sup>155</sup> NATO'nun Rusya'nın etki alanı olarak gördüğü alanlara doğru genişleme çabaları Rusya'yı yakın çevresine yönelik politikalarda sert çıkışları uygulama, askeri müdahalede bulunma ve gerekirse nükleer silahların da çözüm için kullanılabilmesi görüşüne itmiş durumdadır.<sup>156</sup>

#### **1.3.4. İvanov Doktrini**

Bilindiği üzere Putin'in göreve gelmesi ile beraber 2000 yılında güvenlik ve askeri konular üzerinde üç önemli stratejik evrak onaylanmıştı:

- Ulusal güvenlik stratejisi (Ocak 2000),
- Askeri doktrin (Nisan 2000),
- Dış politika konsepti (Haziran 2000). Soğuk Savaş sonrası düzende

izlenecek politikaların çerçevesini belirleyecek olan stratejik kararların yanı sıra bir "Rusya Federasyonu silahlı kuvvetlerinin geliştirilmesinin başlıca amaçları" olarak kabul edilen stratejik evrak da onaylanmıştır.<sup>157</sup> Bir anlamda dönemin Savunma

---

<sup>154</sup> Bruce Blair, "Could U.S.-Russia Tensions Go Nuclear?" *Politico*, 27 Kasım 2015. <http://www.politico.com/magazine/story/2015/11/russia-us-tensions-nuclear-cold-war-213395> (19.06.2017)

<sup>155</sup> Elisabeth Braw, "Behind Putin's Nuclear Threats," *Politico*, 8 Ağustos 2015. <http://www.politico.eu/article/nato-putin-russia-nuclear-weapons-ukraine-war/> (06.06.2017)

<sup>156</sup> Steve Gutterman, "Putin Flexes Muscles in Big Test of Russia's Nuclear Arsenal," *Reuters*, 20 Ekim 2014. <http://www.reuters.com/article/2012/10/20/us-russia-nuclear-putin-idUSBRE89J0EJ20121020> (15.06.2017)

<sup>157</sup> "Aktualne Zadaçi Razvitiya Voorujennih Sil Rossiyskoy Federassii", 11 Ekim 2003. [http://www.redstar.ru/2003/10/11\\_10/3\\_01.html](http://www.redstar.ru/2003/10/11_10/3_01.html) (03.06.2017)

Bakanı'nın ismine hitaben İvanov Doktrini olarak bilinen ve Rusya'nın güvenlik politikalarının klavuzu olarak da kabul edilen çalışma/evrak, uluslararası ilişkiler ve güvenlik alanlarında faaliyette bulunan ve araştırma yapan Savunma Bakanlığı, Devletbaşkanlığı Kabinesi, Dış İlişkiler ve Güvenlik Konseyi, Duma'daki bazı siyasi partilerin, akademik camianın ortaklaşa yaptıkları çalışma sonucunda ortaya çıkmıştır.<sup>158</sup> Bu çalışma aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

- Rus Silahlı Kuvvetleri'nin kalkındırılmasının yeni evri (dönemi),
- Rusya'nın küresel askeri-sistemdeki rolü,
- Rusya'yı etkileyen tehditlerin değerlendirilmesi,
- Çağdaş askeri kriz ve savaşın özellikleri,
- Rus Silahlı Kuvvetleri'nin görevleri,
- Rus Silahlı Kuvvetleri'nin geliştirilmesindeki birincil tercihler.<sup>159</sup>

Doktrinin hazırlanmasına katkıda bulunanların görüşlerine göre mevcut dünya siyaseti bazı anahtar kelimeler üzerinden okunabilirdi. Küresel çapta yaşanan değişim ve dönüşümler kitle imha silahlarının çoğalması, uluslararası terörizm ve uyuşturucu ticareti gibi tehditlerle yaşanmaktadır. Bu durum karşısında devletlerarası askeri ittifakların yapılmasına eskisine göre ihtiyacın daha çok duyulduğu bir dönem başlamıştır. Ayrıca, ekonomik çıkarların kriz ve savaşların nedeni olabildiği, devlet dışı aktörlerin faaliyetlerinin arttığı ve devletlerin dış politikasını şekillendirmeye başladığı dönemin yaşanmaya başladığı da iyice belli olmuştur.<sup>160</sup> İvanov doktrini de artık çok kutuplu sistemde liderlik seviyesine nasıl ulaşılacağı üzerinde yol haritası çizer. Doktrin yayınlandığında üzerinde ciddi anlamda tartışmaların ve eleştirilerin yapıldığı görülmemiştir. Aksine, doktrinin vurguladığı askeri üstünlük veya liderlik vurgularını Putin de desteklemiştir. Ayrıca, doktrinin yayınlanmasından sonra Batı'dan gelen tepkilere karşı Rusya Güvenlik Konseyi Moskova'nın yeni bir soğuk savaş başlatma niyetinde olmadığını, sadece yeni sistemde güvenlik kaygılarının önüne geçmenin yollarını aramakta olduğunu vurgulamıştır. Konsey Moskova'nın NATO'ya karşı askeri blok oluşturma niyetinde hiç olmadığını söylemekle

---

<sup>158</sup> László Póti, *Evolving Russian Foreign and Security Policy: Interpreting the Putin-Doctrine*, *Acta Slavica Iaponica*, Cilt 25, 2008, s. 30. <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicctn/acta/25/poti.pdf> (02.06.2017)

<sup>159</sup> *A. g. m.*, s. 31.

<sup>160</sup> Póti, *a. g. m.*, ss. 29-30.

yetinmiştir.<sup>161</sup> Fakat daha ilerleyen bir tarihte, 2004’te Putin yaptığı konuşmayla<sup>162</sup> SSCB dönemindeki askeri kapasiteye özlem duyduğunu gizlememiştir. Putin’in konuşmasından da belli olduğu üzere, aslında, doktrinde güvenliği sağlamanın yanı sıra güvenliği sağlama konusunda Batı’dan geride kalınamayacağı savunulmuştur.<sup>163</sup>

### 1.3.5. “Yakın Çevre” Doktrini

Doktrin 1993 yılında dönemin dışişleri bakanı Andrey Kozirev ve dönemin savunma bakanı Pavel Graçev’in kontrolü altında ortaya konulmuştur. Doktrin Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Yurtdışı Ekonomi Başkanlığı, İstihbarat Teşkilatları/Kurumları, Güvenlik Konseyi gibi kurumların ortak çalışması sonucu ortaya konulmuştur.<sup>164</sup> Yakın Çevre Doktrini yeni Rusya’nın dış ve güvenlik politikalarının belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. 1993’te kabul edilen doktrinin ana başlıklarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Bağımsız Devletler Topluluğu’nun ortak çıkar anlayışına sahip, üyeleri arasında değişik sahalarda ve uluslararası işbirliğine gidebilecek kuruluş haline getirilmesi, bölgesel bazda devletlerarası ilişkilerin canlı tutulmasını sağlayacak bir araç haline getirilmesi planlanmıştır,<sup>165</sup>
- Post-sovyet alanda Rusya’nın vazgeçemeyeceği çıkarlarının olduğunu kamuoyuna duyurmak,<sup>166</sup>
- Moskova’nın post-sovyet alanda sorumluluklarının olduğunu, alanın diğer yabancı güçlerle doldurulamayacağını beyan edilmesi,<sup>167</sup>
- Füze ve kimyasal, biyolojik silahların kontrol altına alınması,

<sup>161</sup> Viktor Yasmann, “Russia: Reviving the Army, Revising the Military Doctrine,” Radio Liberty, 12 Mart 2007. <https://www.rferl.org/a/1075216.html> (12.06.2017)

<sup>162</sup> “Naçalo Vstreçi s Jitelyami Beslana”, <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/23152> (21.05.2017)

<sup>163</sup> Póti, *a. g. m.*, s. 32.

<sup>164</sup> Dağı Zeynep, *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya’nın Dönüşümü*, İstanbul: Boyut Kitapları, 2002, s. 188.

<sup>165</sup> Andrew Kuchins, Igor Zavelev, “Russian Foreign Policy: Continuity in Change”, *Washington Quarterly*, Vol. 35, No. 1, 2012, s. 151.

<sup>166</sup> *A. g. m.*, s. 153.

<sup>167</sup> Aleksandr Topolev, *Otnoşenie Rossii s Gosudarstvami Postsovetskogo Prostranstva (1992-2008) v Otsenkah Marikanskih i Britanskih Sledovatelei*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Moskova: Moskova Lomonosov Devlet Üniversitesi, 2013, s. 50.



- ABD, Avrupa ve Asya ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi gibi başlıklardan oluşmuştur.<sup>168</sup>

Bilindiği üzere bağımsızlıklarını kazandıktan sonra Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya kendi aralarında oluşturulacak birlik içerisinde hareket ederek Avrupa'ya entegre olma çabalarını sürdürürlerken diğer post-sovyet ülkeleri ile ilişkileri ihmal etmiştir.<sup>169</sup> Orta Asya devletleri Rusya için fazladan yük olarak görülmüştür. Rusya'nın bağımsızlığının ilk yıllarında Batıcı yaklaşımın yönetimdeki ağırlığı ağır bastığı için, dolayısıyla, Rusya'nın Batı ile ilişkilere yoğunlaşması dış politika öncülüklerinden olurken Rusya 1993'e kadar diğer BDT ülkeleri ile mesafeli politika geliştirmiştir. Yeni bağımsızlıklarını kazanarak Birleşmiş Milletler'e üyelik başvurusunda bulunan devletlerin üyeliği Moskova tarafından veto edilmemiştir. Ayrıca, Moskova SSCB kuramında olan devletlere yönelik somut politikalar geliştirmede hızlı davranmamıştır.<sup>170</sup> Moskova BDT ülkeleri ile yaşanmakta olan sınır sorunların, Rusya sınırları dışında kalan Rus insanların durumu ile ilgili sıkıntıların, stratejik önem taşıyan askeri alanlar, fabrikalar üzerindeki sorunların çözülmesi için çabayı ilk harcayanlardan olmamıştır. Bu bağlamda Rusya'nın ilk dönemde izlediği politikalar kendi kabuğuna bürünme olarak nitelendirilmiştir.<sup>171</sup>

Fakat, Yakın Çevre doktrininin ilanıyla Rusya post-sovyet alanında daha aktif politika yürütme kararı almış ve aldığı kararı da diğer devletlere kabul ettirebilmiştir. Kremlin'den yapılan resmi açıklamalar da Rusya'nın yakın çevre olarak gördüğü alanda - post-sovyet alanda - aktif politika izleyeceğini, Rusya'nın bu alanda özel sorumluluk sahibi olduğunu, dolayısıyla, Rusya'nın bölgedeki özel statüsünün de diğer devletler ve uluslararası kamuoyunca kabul edilmesi gerektiği yönde olmuştur.<sup>172</sup>

Yakın çevre doktrini kapsamında dış politikasını aktif hale getirme yönünde ciddi çabalara ve arayışlara başvuran Rusya, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik

---

<sup>168</sup> Kuchins, Zavelev, *a. g. m.*, s. 157.

<sup>169</sup> Topolev, *a. g. e.*, s. 52.

<sup>170</sup> Alexander Pikayev, "The Russian Domestic Debate on Policy Towards the Near Abroad", Lena Johson, Clive Acher (der.), *Peacekeeping and the Role of Russia in Eurasia*, Colarado: West View Press, 1996, s. 52.

<sup>171</sup> Topolev, *a. g. e.*, s. 53.

<sup>172</sup> Kozhemiakin Alexander, Roger Kanet, "Russia and its Western Neighbors in the Near Abroad", Roger Kanet, Alexander Kozhemikian (der.), *The Foreign Policy of the Russian Federation*, New York: St. Martin Press, 1997, s. 245.

İşbirliği Teşkilatı'ndan yakın çevrede güvenlik ve barışın sağlanması için destek istemiştir. Diğer bir yanda Rusya dışişleri bakanı Andrey Kozirev post-sovyet alana yönelik tasarlanan politikanın tamamen Rusya'nın ulusal çıkarlarının korunması çerçevesinde yürürlüğe gireceğinden bahsederken, Yeltsin de Rusya'nın hayati çıkarlarının bulunduğu post-sovyet alandan çekilmeyeceğini, hatta, vazgeçemeyeceğini aleni bir şekilde dile getirmiştir.<sup>173</sup>

Doktrinin ilan edildiği 1993 yılında Moskova BDT üye ülkeleri ile siyasi ve askeri nitelik taşıyan 72 taraflı anlaşma imzalamıştır. İmzalanan anlaşmaların 47'si askeri işbirliği konusunda, 17'si ise askeri teknoloji alanında ortaklık zemininde hazırlanmıştır. Anlaşmalar yolu ile post-sovyet alanındaki varlığını meşrulaştıran Rusya diğer devletlerle olan ilişkilerde kendi ağırlığını gösterme ve hissettirme çabasına girmiştir.<sup>174</sup>

Yakın çevre doktrini uygulanma testinden geçerken bazı çevrelerin Rusya'nın neo-emperyalizm izinde olduğunu savunmalarına neden olmuştur. Ayrıca, Yevgeniy Primakov'un dışişleri bakanı olmasıyla Rusya'nın BDT aracılığıyla diğer post-sovyet ülkeleri üzerinde bir hiyerarşik yapı kurma niyeti belirginleşmiştir. Bu duruma tepki olarak Rusya'nın oluşturacağı muhtemel devlet-üstü yapının kabul edilemeyeceği konusunda niyetlerini Orta Asya devletleri ilk olarak bildirmişlerdir.<sup>175</sup> Fakat, Rusya çeşitli örgüt ve platformlar aracılığıyla yakın çevre olarak gördüğü alanda etkisini artırmada geri durmadan çabalarını sürdürmeye devam etmiştir.

### **1.3.6. Putin Doktrini**

Putin Doktrini olarak bilinen doktrinin derinliğinde Putin'in dünyayı algılayışı ve anlayışı gizlidir. Putin dünyada var olan uygarlığın ve uygar toplumun merkezinde Rusya'yı görür. Rusya'nın merkezinde olduğu uygarlık da Ukrayna ve Beyaz Rusya olmadan tam anlamıyla bir uygarlık olamaz. Dolayısıyla, Putin büyük bir uygarlığın darmadağın durumda olduğuna üzülür, ayrıca, Ukrayna ile yaşanmakta olan sorunlar

---

<sup>173</sup> Shearmen Peter, "Defining the National Interest: Russian Foreign Policy and Domestic Politics", Roger Kanet, Alexander Kozhemikian (der.), *The Foreign Policy of the Russian Federation*, Londra: Macmillan Press, 1997, s. 11.

<sup>174</sup> Sakwa Richard, Webber Mark, "The Common Wealth of Independent States, 1991-1998; Stagnation and Survival", *Europe-Asia Studies*, Vol. 51, No. 3, 1999, s. 383.

<sup>175</sup> Coppeters Bruno, "Conclusion: The Failure of Regionalism in Eurasia and the Western Ascendancy over Russia's Near Abroad", Bruno Coppeters v.d.(ed.), *Common Wealth and Independence in Post Soviet Eurasia*, Oregon, England: Creative Print Design, 1998, s. 196.

iki ülke ilişkilerine zarar vermenin yanı sıra büyük bir uygarlığın geçmişi ni gölgelemiş, geleceğini de bulanıklaştırmış durumda olduğunun altını çizmiştir. Ukrayna ile yaşanmakta olan sorunlara üzüntü duyan doktrin sahibi, “*biz bir ulusuz, birimiz olmadan ötekimiz yaşayamayız*” diye konuşmuştur.<sup>176</sup> Putin Beyaz Rusya ile ilgili Valdai Club’da yaptığı konuşmada ve özel röportajda Rus halkının üç parçadan oluştuğunu, onun üçüncü parçasının da Beyaz Rusya olduğunu belirtmiştir.<sup>177</sup>

Putin doktrininin diğer bir ayağı da bölgede Avrasya Ekonomik Birliği’nin kurulmasıdır. Doktrine göre Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan’ın oluşturmaya başladığı birliğin tüm bölgede etkinlik kazanması, büyümesi ve üyelerinin artırılması lazım.<sup>178</sup> Putin, Avrasya Ekonomik Birliği’nin sadece bir ekonomik çıkarların sağlanması için kurulmadığını, ek olarak da AEB’yi bir Avrasya kıtasında yaşayan halkların üst kimliğini oluşturacak bir araç olarak gördüğünü söylemiştir. Putin’in tezlerinde nasıl bir Avrupa kimliği varsa ona benzer şekilde de Avrasya kimliğinin de var olduğu ve var olmaya da devam ettirileceği vurgulanır.<sup>179</sup> Ayrıca, Putin’e göre Avrasya toplumunda hem ekonomik hem de siyasi bütünleşmenin başında Rusya olacak ve önemli kararların alınmasını elinde tutarak tüm bölgede hakimiyetini sağlayacaktır.<sup>180</sup>

Doktrin’in diğer önemli söylemlerinden biri “Rus Dünyası”dır. Rus dünyası Rus dilini konuşan, Rus kültürünü benimseyen, saygı gösteren ve en önemlisi de Rusça konuşan toplumlardan oluşan bir dünyadır. Rus dilini konuşan Rus dünyası toplumunun Moskova/Rusya’yı merkeze alarak varlığını sürdürebileceği vurgulanmaktadır. Dini olarak Ortodoks ailesine ait olan dünya bireyleri Rus

---

<sup>176</sup> “Poslanie Prezidenta Federalnomu Sobraniyu”, Kremlin, <http://kremlin.ru/events/president/news/47173> (29.05.2017)

<sup>177</sup> “Interview with Vladimir Putin for the Documentary Film the Second Baptism of Rus”, 23 Temmuz 2013. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/18872> (30.05.2017)

<sup>178</sup> Iwona Wiśniewska, “Eurasian Integration. Russia’s Attempt at the Economic Unification of the Post-Soviet Area”, *OSW Studies*, No. 44, Temmuz 2013, ss. 7-9. [https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace\\_44\\_eurasian-integration\\_net.pdf](https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_44_eurasian-integration_net.pdf) (21.05.2017)

<sup>179</sup> Alexander Rahr, “Russia in Search of an Identity: Standing Separate from the East While Remaining a European Nation”, Valdai Club, 10 Ekim 2013. [http://valdaiclub.com/a/highlights/russia\\_in\\_search\\_of\\_an\\_identity\\_standing\\_separate\\_from\\_the\\_west\\_while\\_remaining\\_a\\_european\\_nation/?sphrase\\_id=85097](http://valdaiclub.com/a/highlights/russia_in_search_of_an_identity_standing_separate_from_the_west_while_remaining_a_european_nation/?sphrase_id=85097) (19.05.2017)

<sup>180</sup> Marek Menkiszak, “The Putin Doctrine: The Formation of a Conceptual Framework for Russian Dominance in the Post-Soviet Area”, *OSW, Commentary*, No. 131, 2014, s. 1.

dünyasının en önemli bireyleri olarak kabul edilmektedir.<sup>181</sup> Post-sovyet alanında yaşamakta olan ve diğer Rusça konuşan halkların da bu dünyanın bir parçası olabileceği görüşü Putin'e aittir.<sup>182</sup> Rusça konuşanları bir Rus dünyasının parçası olarak gören Putin, Rusça konuşanların güvenliğinin korunması sorumluluğunun Rusya tarafından üstlenmesi gerektiğini düşünür. Çünkü, merkezinde Rusya'nın bulunduğu Rus dünyası Rusya'nın desteği olmadan korumadan yoksundur. Doğal olarak da Rusya'dan başka bir ülkenin bu dünyayı koruması gerektiği mantığa sığmaz.<sup>183</sup>

Putin doktrininin bir diğer parçası ve aynı zamanda dış politika önceliklerinden biri de 1990 sonrası dönemde Rusya sınırları dışında kalan Rus yurttaşların desteklenmesi, korunması görevidir. Rusya yurtdışı yurttaşlar olarak gördüğü insanları ne pahasına olursa olsun korumayı dış politika konseptinde de belirtmiştir.<sup>184</sup> Ayrıca, Rusya yurtdışı yurttaşlarına iki durumda yardımda bulunabileceğini de belirtmiştir:

- Rusça konuşan Rus yurttaşlara herhangi sebeple oluşan tehdit durumunda (Rus vatandaşları, Rus yurtdışı yurttaşları ve yurtdışında görevde bulunan Rus askerleri),<sup>185</sup>
- Eğer yurtdışında bulunan Rus vatandaşları, yurtdışı yurttaşlar ve Rus vatandaşı askerler Rusya'dan yardım talebinde bulunurlarsa kayıtsız şartsız yardım edecektir.<sup>186</sup>

Putin doktrininin yakın geçmişte yaşanan Gürcistan (2008 olayı), Ukrayna müdahalesi ve Kırım'ın ilhakı göz önünde bulundurulduğunda dış politikada aktif olarak kullanılmakta olduğu kanaatine varmak mümkündür.

Doktrinle ilgili diğer bir önemli husus da Putin'in nükleer güç olma üzerindeki çabalarıdır. Putin'e göre Rusya bulunduğu coğrafyada düşman olunabilecek ülkelerle çevrili olmanın yanı sıra dost olunabilecek ülkelerle de çevrili olmasına rağmen

---

<sup>181</sup> "Interview with Vladimir Putin for the Documentary Film the Second Baptism of Rus", 23 Temmuz 2013. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/18872> (30.05.2017)

<sup>182</sup> Menkiszak, *a. g. m.*, s. 3.

<sup>183</sup> *A. g. m.*, s. 3.

<sup>184</sup> "President Putin Answered Journalists's Questions on the Situation in Ukraine", Novo-Ogaryovo, Moscow Region, 4 Mart 2014. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366> (24.05.2017)

<sup>185</sup> Vladimir Putin Vnes Opraşenie v Sovet Federatsii", Kremlin, 1 Mart 2014. <http://kremlin.ru/events/president/news/20353> (01.06.2017)

<sup>186</sup> Federalnyy Zakon No. 99-FZ, Kremlin, 24 Mayıs 1999. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/13875> (29.06.2017)

geçmişte yaşanan silah yarışı mücadelelerinin, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde başlayan süreçte ABD, Avrupa ve NATO'nun SSCB'ye karşı başlattıkları mücadelenin hala yaşanmakta ve devam etmekte olduğu söz konusudur. Ayrıca, ABD ve NATO'nun Rusya'ya karşı oluşturduğu tehdit Moskova'nın nükleer güç olarak kalma azmini kamçulamaktadır. Rusya'nın nükleer güç olarak kalma çalışmalarını ABD ve NATO kendilerine yöneltilen caydırıcılık stratejisi olarak kabul ederken, Rusya durumu nükleer güç alanında dengeleme girişimi olarak görmektedir.<sup>187</sup> Rusya'nın "dengeleme" politikası gütmeye amacıyla sürdürmeye çalıştığı nükleer güç olma çabaları zaman zaman protesto edilse de zaman zaman makul karşılanmaktadır.

#### **1.4. Rusya'nın Algıladığı Tehditler**

Geçmişte hüküm süren devletlere, imparatorluklara ve günümüz devletlerinin politikalarına baktığımızda her aktörün kendi tehdit algılayışına/algılamasına göre tehditlerin çeşitlenebileceğini, tehdidin boyutunun ve ciddiyetinin birbirinden farklı şekilde ortaya çıkabileceğini söylemek mümkündür. Tehdit algıya göre sıfat ve boyut kazandırılabilen kavram olduğu için her devletin algısına, dünyada aldığı konumuna göre belirlenen kavram durumundadır. Dolayısıyla, her devlet kendi tehditlerini kendisi belirler, ona göre politika geliştirir. Genellikle, devletler tehdidi dışarıdan gelebilecek bir saldırı olarak değerlendirir ve tehdidi dış ve iç tehdit olarak görür. İlaveten, devletlerin algıladığı tehditler zaman ve mekana göre değişkenlik gösterir.<sup>188</sup>

Uluslararası arenada etkileşim ve ilişkide olan devletlerin tavırlarının imaj<sup>189</sup> ve cazip bir kültürün<sup>190</sup> yanı sıra maddi ve maddi olmayan unsurların kendi algılarına göre değişik anlamda değerlendirilebileceği üzerinde görüşler yaygındır.<sup>191</sup> Bu bağlamda tehdidi hem oluşturan hem de ortadan kaldıran devletin kendi algı sorunsalı

---

<sup>187</sup> Leon Aron, *Roads to the Temple: Truth, Memory, Ideas, and Ideals in the Making of the Russian Revolution, 1987-1991*, New Haven: Yale University Press, 2012, s. 71.

<sup>188</sup> Javier Morales, "Russia's Security Relations with the West: Identities and Threat Perceptions from Putin to Medvedev", *The 3rd Global International Studies Conference Porto*, Portugal, 17-20 August 2011, s. 2. [https://www.scribd.com/document/80611080/Russia-s-Security-Relations-With-the-West\(03.08.2017\)](https://www.scribd.com/document/80611080/Russia-s-Security-Relations-With-the-West(03.08.2017))

<sup>189</sup> Şestopal Elena, *Obraz i İmidj v Političeskom Vospriyatii: Aktualnie Problemi İssledovaniya*, Moskova: Aspekt-Press, 2008, s. 18.

<sup>190</sup> Vasilenko İ. A., "Rol Kulturnoi Politiki v Protseste Formirovaniya i Prodvijeniya Pozitivnogo İmidja Rossii", *Vlast*, No. 6, ss. 40-43.

<sup>191</sup> Winter David, "Psychological Factors Affecting Distortion of Threat in the Perception on the Intentions of Leaders", Şestopal Elena (ed.), *Obrazy Gosudarstv, Natsiy, Liderov*, Moskova: Aspekt-Press, 2008, s. 33.

olduğu gerçeği ortaya çıkar. Bu durumda her devletin kendine yönelik bir tehdidi oluşturma fırsatını elinde bulundurmakta olduğu gerçeği de dikkatlerden gizlenemez.<sup>192</sup> Bir devletin tehdit algısını oluşturması için kendine yönelik - kendine zarar verebileceğini düşündüğü - muhtemel, fiziki anlamda veya manevi anlamda zarar verici unsurun görmesi şarttır. Devletler kendine yönelik bir tehdidi gördüklerinde analiz yaparlar, tehdidin ne derece yıpratıcı olduğu, ekonomik mi, askeri mi veya diğer boyutların hangisinin özelliklerini taşıdığını belirleyerek politika yürütmeye çalışırlar.<sup>193</sup>

Devletlerin tehditleri “kendince” algılama durumu uluslararası ilişkilerin kronik sorunlarından birine dönüşmüş durumdadır. Anarşik ortamın sağladığı belirsizlik devletlerin birbirleri hakkında hem olumlu hem de olumsuz düşüncelerine neden olmaktadır. “Kendi başının çaresine bakma” durumu devletlerarası ilişkileri güvensizleştiriyor, ayrıca, birbirleri haklarında güvensizlik yargısı ile davranan devletler gözlemledikleri gözlemlere dayanarak birbirleri hakkında “yayılmacı”, “acımasız”, “agresif” gibi “lakap” isimleri kullanabilmektedirler.<sup>194</sup>

1990 sonrası beklenildiği gibi Rusya çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Siyasi, ekonomik, sosyal sorunların yanı sıra güvenlik sorunları da Rus hükümetinden cevap bekleyen birinci derecedeki sorunlardan olmuştur.<sup>195</sup> Putin dönemindeki Rusya ise daha önce yüzleştiği sorunların yanı sıra yüzlerce tehditler altında mevcudiyetini sürdürmeye çalışmaktadır. Diğer devletlerce “ayı”, “otoriter”, “agresif”, “nükleer depo” ve benzeri isimlerle isimlendirilmiş Rusya da tarihi tecrübeler etkisinde kendine yönelik dış tehditleri belirlemiş durumdadır.<sup>196</sup> Sürekli güvenliğini düşünen ve güvenliğini korumaya çalışan Rusya kendine yönelik tehditleri askeri açıdan değerlendirerek belirlemiş durumdadır. Güvenliği, yani, Rus dilindeki karşılığı ‘bezopastnost’u (безопасность) sıfır tehdit veya tehdidin olmadığı durum – zero danger - olarak kabul eden Rusya, güvenliğinin garantisini güçlü askeri güçle elde

---

<sup>192</sup> Anna Smirnova, “Moguşetsvo Kak Faktor Vospriyatiya Ugrozi: Analiz s Pozitsii Teorii Obraza Gosudarstva”, *Bezopastnost i Obşestvo*, No.10, 2014, s. 66.

<sup>193</sup> Obiçkina E. O., “Vneşnepolitiçeskoe Moguşestvo vo Frantsuzskoi Teorii Mejdunarodnih Otnoşeniy”, *Obşestvennie Nauki i Sovremennost*, No. 5, 2011, ss. 120-121.

<sup>194</sup> Boulding Kenneth, “National Images and International Systems”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 3, No. 2, 1959, s. 127.

<sup>195</sup> Stefan Fross, “Russian Military Thinking and Threat Perception”, *National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies Series*, Vol. 4, No. 36, 2010, s. 3.

<sup>196</sup> Fross, a. g. m., s. 2.

edebileceğine inanmış durumdadır. Dolayısıyla, diğer devletlerle yaşayacağı muhtemel sorunların çözümünü öncelikli olarak askeri güçle aşabileceği refleksi Rusya'nın vazgeçemeyeceği alışkanlığı olmuş durumda.<sup>197</sup>

#### 1.4.1. Terör Tehdidi

Kendini sürekli batı ve kuzey batısından, güney batısından, güneyinden ve güney doğusundan gelebilecek bir tehdit yığınının altında hissederek mevcudiyetini sürdüren Rusya tehditlerin çemberinde kalmışlık hissine gitgide daha da kapılmaktadır. SSCB'ye nazaran sadece güvenlik değil tüm diğer alanlarda zaafiyet yaşamakta olan Rusya'nın karşısında dışarıdan da beslenen dış tehdidin iç uzantısı olarak güney Kafkasya'da meydana gelen Çeçen sorunu olmuştur. Sınırlarının yeterince daraldığının kanaatinde olan Rusya bu sefer güney sınırlarının da elden gideceği tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Çeçenlerin öncelikli olarak savaşçı bir millet olması ve müslüman kimliği taşımaları Rusya'nın tehdit algılamasının ciddiyetini artırmıştır. Yeni Rusya'nın ilk senelerinde ortaya çıkan Çeçen tehdidi Rus karar alıcılarının iç güvenliğinin sağlanması kadar dış güvenliğinin de - yakın çevrenin güvenliğinin - sağlanması gerektiğine inanmalarına neden olmuştur.<sup>198</sup>

Rusya'nın güneyinde hareketlenen Çeçen sorunu bir anlamda Rusya'nın güvenlik politikalarının yeniden düşünülmesini zorunlu kılarken, aynı zamanda Rusya sınırlarının ötesinde de güvenliğinin sağlanmadan Rusya'ya yönelik tehdit sayılarının artacağı düşüncesi yakın çevresinde de güvenliğinin sağlanması gerektiği yönde somut adımların atılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Rusya somut adım olarak Yakın Çevre doktrinini ortaya koymuş ve sadece güney uç sınırları olan Kafkasya'ya değil aynı zamanda Orta Asya'ya yönelik de güvenlik çalışmalarını sıklaştırmıştır.<sup>199</sup> Fakat, Moskova'nın güvenliği sağlama yöndeki çalışmaları Rusya'nın bulunduğu iç ekonomik sorunlar, yeni güvenlik tehditlere karşı stratejilerin hazır bulunmaması ve hükümetin genelkurmay, orduya olan güvensizliği, askeri kapasitenin yeterli görülmemesi sonucunda 2000 yılına kadar verimsiz geçmiştir. Ayrıca, Orta Asya'nın

---

<sup>197</sup> Fross, a. g. m., s. 2.

<sup>198</sup> Hildermeier Manfred, "From Gorbachev to Medvedev: The Return of the Strong State", *Bundeszentrale Für Politische Bildung*, 30 Kasım 2011. <http://www.bpb.de/apuz/59632/von-gorbatschow-zu-medwedew-wiederkehr-des-starken-staates?p=all> (03.06.2017)

<sup>199</sup> Erel Tellal, "Rusya'yla İlişkiler", Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s. 164.

bazı ülkelerinde - Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan - terör saldırılarının üst üste yaşanması bölgede Rusya'nın güvenlik açığını kapatamadığı görüşünü kuvvetlendirmiştir.<sup>200</sup>

#### **1.4.2. Uyuşturucu Kaçakçılığı/Ticareti Tehdidi**

SSCB'nin dağılmasından sonra kontrolün zayıf kaldığı Kafkaslar ve Orta Asya'da terör gruplarının artmaya başladığı gözlemlenmiştir. Terör gruplarının en önemli kaynağı olarak da uyuşturucu ticareti ön planda olmuştur. 1990 sonrası dönemde dünya eroin üretiminin %90'ının Afganistan'da üretilmeye başlanması ve bu ülkenin adeta eroin deposuna dönüştürülmesi bölgenin güvenliği için ciddi sorun haline gelmiştir.<sup>201</sup> Ayrıca, Afganistan'da yönetime gelen Taliban'ın Kafkasya üzerinden Avrupa'ya, Orta Asya üzerinden de Doğu Asya ülkelerini kapsayan geniş pazarlara uyuşturucu ulaştırmaya çalışması, başka bir deyişle uyuşturucu ticaretini yapması ve kontrol etmesi bölgelerdeki bazı terör eğilimli grupları birbirleri ile yakınlaştırmıştır.<sup>202</sup> Uyuşturucu ticaretinin yanı sıra silah kaçakçılığını da yapan gruplar Orta Asya ülkelerinin bazılarında terör eylemlerini başlatarak bölge ve Rusya için ciddi tehdit unsuru haline gelmişlerdir. Silah ve uyuşturucu kaçakçılığını yapan gruplar Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nce bastırılmışsa da tekrar baş gösterebilecek potansiyel tehdit olarak görülmeye devam edilmektedir.<sup>203</sup>

Uyuşturucu ticaretinin Rusya için güvenlik sorunu olarak görülmesinin nedeni sadece eroin ticareti sayesinde güçlenen terör gruplarının artmaya başlaması olmamıştır. Aynı zamanda, Rusya için uyuşturucu tehdidi Rusya'da sayıları artmaya başlayan AIDS kurbanları, HIV hastaları ve Rus neslinin uyuşturucuya alışmaya ve bağımlı olmaya başlaması gibi boyutlarda görülmektedir. Zaten ciddi oranda düşüşte olan Rus nüfusu, vodka - Rus alkol içkisi - tüketiminin yaygın hale gelmesi, Afganistan'dan gelen ucuz uyuşturucudan dolayı uyuşturucu kullananların sayılarının

---

<sup>200</sup> Douglas Green, "Uzbek, Kyrgyz and Tajik Radicals behind Terrorism Made in Central Asia", *The Times Of Central Asia*, 10 Nisan 2017. <https://timesca.com/index.php/news/26-opinion-head/17892-uzbek-kyrgyz-and-tajik-radicals-behind-terrorism-made-in-central-asia> (09.06.2017)

<sup>201</sup> Dmitri Kossyrev, "Afghanistan: Armies Go, Neighbors Remain", *Sputnik*, 15 Aralık 2009. <https://de.sputniknews.com/meinungen/20091215124378080/> (05.06.2017)

<sup>202</sup> Cornell, *a. g. m.*, s. 38.

<sup>203</sup> Richard Weitz, "The Collective Security Treaty Organization: Past Struggles and Future Prospects", *Russian Analytical Digest*, No. 152, 2014, s. 2.



artmaya başlaması Rusya'nın geleceği, sağlıklı nüfusun büyümesi ve kaliteli insan faktörü için büyük tehdit olarak algılanmaktadır.<sup>204</sup>

Rusya'da toplumsal sorunların hangi faktörlerden kaynaklandığı ve Rus toplumu için neyin daha tehlikeli olduğu konusunda 2003 yılında anket yapılmıştır. Yapılan ankete göre, ankete katılanların %36'sı Rusya için en başta gelen sorunların madde bağımlılığı olduğunu düşünürken, ankete katılanların %34'ü de Rusya'da işlenmekte olan suçların uyuşturucu kullanımından kaynaklandığı görüşünde olmuşlardır. Geride kalan %30 kısım ise uyuşturucunun Rusya için en büyük terör olduğu görüşünü bildirmişlerdir.<sup>205</sup>

Uyuşturucu kullanımının Rus toplumu üzerindeki olumsuz etkileri en az 3-5 milyon Rus vatandaşının madde bağımlısı haline gelmesi ve son on senede uyuşturucu kullanımıyla ilişkili suçların 15 kat artmasıyla görülmüştür.<sup>206</sup> Ayrıca, Rusya'da son senelerde artmakta olan HIV virüsünün %90'ının iğne yolu ile uyuşturucu kullanımından kaynaklandığı tespit edilmiştir.<sup>207</sup>

Asya ülkeleri ve Rusya gümrüklerinde yaşanan rüşvet sorunu, sınırlarda kontrolün sağlanmasındaki gevşeklik Rusya'nın güvenliğine olan tehdidi daha da artırmaktadır. Putin uyuşturucunun Orta Asya'dan Rusya'ya girmesine mücade edilmesindeki durumu uyuşturucu şebekeleri ile çalışan güvenlik güçlerinden de kaynaklandığını düşünmektedir. Rusya'ya güney sınırlarında tehdit oluşturan "ayrılıkçı" Çeçen terör örgütlerinin ise uyuşturucu ticaretinden her sene 800 milyon ABD doları kazandıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda uyuşturucu ticaretinin Rusya'ya birkaç boyutta tehlike oluşturduğunu söylemek mümkündür.<sup>208</sup>

### **1.4.3. İslamcı Akımların Güçlenmesi Tehdidi**

Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın karşı karşıya kaldığı ve güvenliği için tehdit olarak gördüğü unsur siyasal İslam ve "İslami" terörizmdir. Orta Asya'da komünizmden sonra ideolojik boşluk her ne kadar milliyetçiliğin artırılmasıyla

---

<sup>204</sup> Ergin Güneş, "Tehdit Algılamaları Ekseninde Rusya'nın Yakın Dönem Kafkasya ve Orta Asya Politikası", *Akdeniz İ.L.B.F. Dergisi*, Sayı 27, 2013, s. 183.

<sup>205</sup> Cornell, *a. g. m.*, s. 39.

<sup>206</sup> "FSKN: v Rossii Bolee 1.5 mln Geroinovih Norkamanov", *ITAR-TASS*, 23 Mart 2017. <http://tass.ru/obschestvo/2860258> (05.07.2017)

<sup>207</sup> "Russian Demand Reduction and Treatment Services Deficient and Generally Ineffective", *Drug War Facts*, <https://www.state.gov/j/inl/rls/nrcrpt/2013/vol1/204051.htm#Russia> (04.07.2017)

<sup>208</sup> Bahukutumbi Raman, "Chechnya Continues to Bleed," *South Asia Analysis Group Paper*, 30 Aralık 2002. <http://www.southasiaanalysis.org/paper573> (16.06.2017)

doldurulmaya çalışılmışsa da bölgede İslami hareketlerin rağbet görmesi Rusya'yı tedirginleştirmiştir. Çünkü, Rusya'nın gözünde Güney Kafkaslarda uyanmaya başlayan “ayrılıkçı Müslümanlar” Suudi Arabistan, Pakistan, Türkiye ve Katar gibi Sunni akımda olan devletlerin destekleriyle kendilerine etki alanı oluşturmaya çalışmışlardır.<sup>209</sup>

Özbekistan'da Özbekistan İslami Hareketi'nin etkili olmaya başlaması, Kazakistan ve Kırgızistan'da İslam Halifeliği'ni kurmayı kendilerine görev edinen Hizbut-Tahrir ve Selefilerin artmaya başlaması tehdidin boyutunu daha da genişletmiştir.<sup>210</sup> Bölgede Rusya'nın kontrol edemeyeceği İslami akımların faaliyetlerinin artması ve çeşitli cemaat ve tarikatların rağbet görmesi sadece “ruhani” açlıktan dolayı değil, aynı zamanda bölge halkının açlık, sefalet, adaletsiz muamele görmeleri ile de ilgilidir. Bölge ülkelerine gelen farklı İslami akımlar çeşitli vesilelerle - dini bayramlar, çeşitli dini ritüellerle - halkın gönlünü kazanmaktalar.<sup>211</sup> Faaliyette olan dini akımların hepsinin teröre eğilimli olmadığı durumu yerli güvenlik organlarınca tespit edilmişse de Al-Kaida, Taliban, Hizbut-Tahrir, Hizbullah, Özbekistan İslami Hareketi, İslami Ceyşul gibi akımlar bölgedeki devletlerin ve Rusya'nın güvenliği için tehdit oluşturan akımlar olarak kalmaktadırlar.<sup>212</sup> Bahsi geçen örgütlerin Orta Asya'da bulunan ve üç devletin - Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan - kesiştiği Fergana vadisinde aktif olmaya başlamaları ve Rusya ve bölge ülkelerince “köktenci” akım olarak bilinmelerinden dolayı kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır.<sup>213</sup> Rusya'nın “İslami terör örgütlerine” - Rusya terörle mücadelede İslami cemaat ve tarikatların tümüne terörist bakışıyla yaklaşmıştır - başlattığı

---

<sup>209</sup> “Terrorism, Religious Extremism and Regional Stability”, *Hearing Before the Subcommittee on the Middle East and Central Asia of the Committee on International Relations House of Representatives One Hundred Eighth Congress*, Serial No. 108-71, Washington: US Government Printing Office, 2003, s. 16. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/congress/90361.pdf> (02.10.2017)

<sup>210</sup> Amit Saksena, “The Shanghai Cooperation Organization and Central Asian Security”, *The Diplomat*, 25 Temmuz 2014. <https://thediplomat.com/2014/07/the-shanghai-cooperation-organization-and-central-asian-security/> (11.06.2017)

<sup>211</sup> Bulat Sultanov, “The Shanghai Organisation for Cooperation - The Tool Security in Central Asia?”, Anja Ebnöther, (ed.), v.d., *Facing the Terroist Challenge - Central Asia's Role, Regional and International Cooperation, Study Groups Regional Stability in Central Asia Security Sector Reform*, 2005, s. 263.

<sup>212</sup> Zabortseva Elena Nikolayevna , “From ‘The Forgotten Region’ to the “Great Game” Region: On the Development of Geopolitics in Central Asia”, *Journal of Eurasian Studies*, Vol. 3, No. 2, 2012, s. 169.

<sup>213</sup> Arkadi Dubnow, “Putin, NATO, Afghanistan Transit and Lenin’s Home”, 3 Ağustos 2012. <https://de.sputniknews.com/meinungen/20120803264120748/> (19.06.2017)

mücadeledeki ciddiyet ABD’de İkiz Kuleler’in El-Kaide tarafından vurulmasıyla daha da artmıştır.<sup>214</sup>

Ayrıca, Rusya’nın kendi içerisinde müslümanların sayılarının artmaya başlaması, nüfusun %15-20’sinin müslüman olması<sup>215</sup> dikkate alındığında eski Rusya dışişleri bakanı İgor İvanov’un deyişle Rusya’ya yönelen tehdidin NATO ve ABD’nin yanı sıra Kafkasya, Asya ve Orta Asya dağlarında gizlenen “İslam dinini örtünmüş” teröristlerin olduğu görüşü kuvvetlenmiştir.<sup>216</sup>

#### 1.4.4. NATO Tehdidi

Rus dış politikasında tehdit unsuru olarak ortaya çıkan diğer sorun ise SSCB dağıldıktan sonra da genişleme çalışmalarından vazgeçemeyen NATO’dur. Üstelik NATO iki kutuplu sistemin çökmesinden sonra da post-sovyet ülkelerini kendi bünyesine alarak genişlemeye çalışması ile Rusya’nın güvenlik ve bütünlüğüne yöneltilen tehdit sırasının başında gelmektedir. Örneğin, Gürcistan’ın NATO üyesi olmak istemesi Rusya’nın Soğuk Savaş sonrası NATO algısını değiştirmiştir.<sup>217</sup> NATO’nun Doğu’ya doğru ilerlemesini ve ABD’nin de Rusya’nın “yaşam alanı” olarak gördüğü post-sovyet alanda etkinlik kazanmaya çalışması Rus askeri ve güvenlik politikalarının değişmesine neden olmuştur.

Putin dönemi ile beraber Rusya ekonomik ve askeri politikalarıyla NATO’nun yayılmacılığını engelleyerek, ABD’yi de bölgede pasifleştirerek adeta güç dengesi oluşturma gayretine girmiştir.<sup>218</sup> Aslında, birçok politikacı gibi Rus politikacıları da SSCB’nin dağılmasından sonra NATO’nun da dağılacağı beklentisinde olmuşlardır. Fakat, beklenilenin aksine NATO SSCB dağıldıktan sonra Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovakya, Slovenya, Bulgaristan ve Romanya’yı üye olarak kabul ederek sınırlarını Ukrayna’ya kadar genişletmiştir.<sup>219</sup> NATO’nun genişlemesiyle beraber ABD’nin de bölgede nüfuzunu artırmaya

<sup>214</sup> Arkadi Dubnow, “Putin, NATO, Afghanistan Transit and Lenin’s Home”, 3 Ağustos 2012. <https://de.sputniknews.com/meinungen/20120803264120748/> (19.06.2017)

<sup>215</sup> Dmitriy Glinski Vassiliev, “Islam in Russian Society and Politics: Survival and Expansion,” *Program on New Approaches to Russian Security Policy*, No. 198, 2001, s. 1.

<sup>216</sup> Anton Lymar, “Dlya Reshenie Problem Terrorizma Narkotrafika v Tsentralnoy Azii Neobhodimo Kollektivnie Usiliya”, *Informatsionnoe Agenstvo* 24, 26 Nisan 2006. <https://24.kg/archive/ru/politic/1212-2006/04/26/1338.html/> (14.06.2017)

<sup>217</sup> Erol Mehmet Sefettin, “Türkiye’nin Orta Asya Politikasına Rusya Federasyonu ve Bölge Ülkelerinden Genel Bir Bakış”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 2012, s. 9.

<sup>218</sup> Güneş, a. g. m., s. 178.

<sup>219</sup> NATO/OTAN, Member Countries, <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (20.06.2017)

çalışması, kendi politika ve amaçları doğrultusunda ilerlerken Rusya'nın etki alanını sınırlandırmaya çalışması, enerji kaynakları ve hatları üzerindeki emellerini gerçekleştirme girişimleri Rusya'da tehdit algısını daha da büyütüştür.<sup>220</sup>

Soğuk Savaşı sonrası dönemde Rusya ve NATO, ABD arasında mücadelenin son bulacağı beklenirken ortaya jeopolitik ve jeostratejik mücadelelerin çıktığı söylenilebilir. Rusya'nın stratejik yalnızlıktan kurtulamamış olması NATO'ya Afganistan'a kadar gidip asker yerleştirme fırsatını tanırken, ABD de diplomatik mahiretiyle bölge ülkeleri üzerindeki etkisini artırmaya çalışmıştır.<sup>221</sup>

NATO'nun doğuya doğru genişlemesi ve Rusların Batı'dan alacağı kredi desteği sözünün yerini tam anlamıyla bulmaması gibi sebepler, ülke içindeki muhafazakar ve Avrasyacı söylemi kuvvetlendirmiştir. Artık Rus dış politika tartışmalarında sık-sık ABD ile 'stratejik ortaklık' tan bahsedilen dönem kapanmış ve yerine 'realist işbirliği' kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır.<sup>222</sup>

---

<sup>220</sup> "Russia Stationed Defenses at NATO Border", Der Spiegel, 7 Aralık 2011. <http://www.spiegel.de/politik/ausland/streit-um-raketenschild-russland-stationiert-abwehrraketen-an-nato-grenze-a-802294.html> (12.06.2017)

<sup>221</sup> Dmitriy Trenin, "Russia's Threat Perception and Strategic Posture", Russian Security Strategy under Putin: U.S. and Russian Perspectives, Marshall Center Course Repository, <http://marshallcenterciss.contentdm.oclc.org/cdm/ref/collection/p16378coll5/id/448> (19.06.2017)

<sup>222</sup> Amine Yazıcı, "Rusya'nın Suriye Politikası, Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler", *SDE Analiz*, Haziran 2012, s.42

## İKİNCİ BÖLÜM

### RUSYA'NIN ORTADOĞU'DAKİ VARLIĞI VE SURİYE KRİZİNDEKİ ROLÜ

Ortadoğu<sup>223</sup> 19. ve 20. yüzyıllarda Rus Çarlığı ve SSCB dış politikalarında önemli olduğu gibi 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında Rus dış politikasında da aynı veya daha fazla öneme sahip bulunmaktadır. Aslında Ortadoğu bölgesine Rus dilinde Blijny Vostok (Ближний Восток) denilmektedir. Blijny Vostok kelimesinin Türkçedeki tam tercümesi ise Yakın Doğu olarak karşılık bulur. Rusların deyişiyle Yakın Doğu olarak bilinen bölge Rus coğrafik kaynaklarına göre Rusya'nın yakın çevresinin doğu kısmını oluşturan üç alt bölgeden birisidir. Rusya'nın yakın çevre olarak kabul ettiği; Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kafkas bölgesini oluştururken, ikinci bölge Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, ve Özbekistan'dan oluşmaktadır. Yakın çevrenin üçüncü alt bölgesi olan Ortadoğu - yani, Yakın Doğu - ise çevre Yakın Doğu (Türkiye, İran ve Afganistan) ve uç/uzak Yakın Doğu (Mısır, Suriye, Irak, İsrail, Lübnan, Libya, Suudi Arabistan ve Arap Yarımadası ülkeleri olan Bahreyn, Kuveyt, Oman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen) olarak kabul edilmektedir.<sup>224</sup> Rusların gözünde Ortadoğu bu şekilde birkaç alt bölgelere parçalanarak ve her bölgenin Rus dış politikasındaki önemi ve yeri belirtilerek okunulmaktadır. Ruslar Ortadoğu'nun uç bölgesi olarak gördükleri Arap Yarımadasını kendi sınırlarına doğrudan tehlike oluşturmayan, fakat, Kafkaslar ve Orta Asya'daki devletlerde dini aşırılığı aşındırılması için destekte bulunan bölge olarak görmektedir. Arap Yarımadası Ruslar için küresel enerji fiyatlarını sürekli etkileyen, topraklarında bol miktarda petrol rezervleri barındıran bir bölge olarak Rus dış politikasında ağırlık kazanmıştır. Ortadoğu'nun diğer kalan bölge ve ülkeleri de Rusya'nın ABD ve NATO ile sürekli mücadele edebildiği ve edeceği alan olarak

---

<sup>223</sup> Ortadoğu olarak bilinen bölge ismi bazı kaynaklarda Orta Doğu olarak da yazılmaktadır. Orta Doğu olarak yazılan şeklinin İngilizce Middle East kelimesinin tam tercümesi olarak görülmektedir. Fakat, bu çalışmada Ortadoğu olarak kullanılması tercih edilmiştir.

<sup>224</sup> "Spravka o Regione", *Blijny Vostok, Informatsionny Tsentr*, <http://middleeast.org.ua/about.htm> (12.08.2017)

görülmektedir. Bu açıdan Ortadoğu, üzerinde küresel güçlerin hesaplarının sürekli yapıldığı ve çatıştıkları alan olarak Rus dış politikasında öncülüğünü korumaktadır.<sup>225</sup>

Rusya Ortadoğu'nun ABD'nin tek başına yöneteceği alan olmadığı, hatta, bölgenin ABD'nin tek kontrolüne bırakılmaması gerektiği düşüncesinde ısrarlıdır. Ortadoğu üzerinde hep mücadelede olan dört gücün - Rusya, ABD, AB ve İngiltere'nin - arasında Rusya sürekli yerini korumaya çalışmaktadır. Çünkü, Ortadoğu bu dört gücün arasında hala paylaşılmayan bölge niteliğindedir.<sup>226</sup> Ayrıca, Rusya'nın bölgeye duyduğu ilgisinin sadece son altı senedir devam etmekte olan Suriye sorunundan kaynaklanmadığı da unutulmamalıdır. Aksine, bölge ve Suriye'ye duyulan ilginin tarihi zemini söz konusudur.<sup>227</sup>

1950'de kızıışan Soğuk Savaş döneminde Rusya Mısır, Libya, Suriye, Yemen, Cezayir ve Irak gibi bölge ülkeleriyle yerli üst düzey rutbeli askerlerin eğitilmesi, askeri kapasitelerinin artırılması için yapılan yardımlar ve askeri faaliyetlerin yürütülmesi için danışmanların gönderilmesi vesilesiyle ilişkiler kurmuştur. Yani, ABD ve SSCB'nin kendi etkilerini Ortadoğu'da artırma rekabeti Ortadoğu-Rusya ilişkilerinin geliştirilmesinde başlangıç noktalardan birisi olmuştur.<sup>228</sup> Fakat, SSCB ve Rusya'nın bölgeye yönelik yürüttükleri politikaları sistem değişikliği ve aktör değişikliğinden dolayı farklı boyutlarda gerçekleştirilmiştir. SSCB bölgeye yönelik Soğuk Savaş'ın ortaya koyduğu ideoloji ve rekabetin şart ve kurallarına göre politika izlemiştir. Fakat, 1990'da sistemin çökmesinden sonra SSCB'nin halefi sıfatıyla Ortadoğu politikalarını yürüten Rusya ilk başta siyasetin ideolojik boyutundan vazgeçmiştir. Rusya bölge ülkelerine artık ideolojik boyutun dışında "her türlü" politikalar ekseninde yaklaşmaktadır.<sup>229</sup> Putin'in iktidara gelmesi ile Rusya Ortadoğu ve Arap ülkeleri ile kendi çıkarına uygun her alanda çalışmaya daha da özen göstermeye başlamıştır. Rusya sadece kendi çıkarını gözeten diğer devletlerin çıkarlarını görmezden gelen ilişkiden kaçınmaya çalışmaktadır. Rusya'nın Ortadoğu

---

<sup>225</sup> Geoffrey Kemp, Paul Saunders, "America, Russia and the Greater Middle East Challenges and Opportunities", The Nixon Center, Kasım 2003, s. 39. <http://www.turkishnews.com/tr/content/wp-content/uploads/2014/08/AMERICA-RUSSIA-AND-THE-GMEP.pdf> (09.06.2017)

<sup>226</sup> A. g. m., s. 40.

<sup>227</sup> Oksana Antonenko, "Russia's Military Involvement in the Middle East", *Middle East Review of International Affairs Journal*, Vol. 5, No. 1, 2001, s. 31.

<sup>228</sup> A. g. m., s. 32.

<sup>229</sup> Sergey Lavrov, "Vneşnyaya Politika Rossii Vsegda Budet İmet Mnogovektornıy Harakter", *TASS, İnformasyonnoe Agenstvo Rossii*, 6 Haziran 2017. <http://tass.ru/politika/4317832> (23.07.2017)

ile yürütmeye çalıştığı politikayı Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un Rus gazetesi Pravda'ya:

“Rusya bölge ile geliştirmeye çalıştığı politikasında ne Arap ülkelerinden yana ne de İsrail'den yana tavır almaktadır. Bölgedeki Rus politikası Rusya'nın ulusal çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır. Arap ülkeleri ile dostane ilişkiler geliştirmeye çalıştığımız gibi İsrail ile de aynı politikayı yürütmeye çalışmaktayız” diye verdiği cümle özetler niteliktedir.<sup>230</sup>

Kremlin Ortadoğu'nun artık bir 'deneme' siyasetinin yapılacağı yer olmadığını anlamış, dolayısıyla, sürekli etkisini artırmanın uygun olduğu alan olarak görmektedir. Ayrıca, Rusya bölgedeki çalışmalarını *modus vivendi*, yani, barış ortamında çatışmadan politika yürütme formülünde yürütmeye çalışırken, düşük tonla da olsa Amerikan karşıtı politikalarını uygulamaktan geri durmuş değildir.<sup>231</sup> Fırsatı bulunca da “gereken politikayı” uygulayan<sup>232</sup> ve büyük güç olma yolunda uzun vadeli stratejileri ile ilerlemeye çalışan Rusya bölgedeki ABD ve AB varlığını da göz ardı etmeden politika uygulamaktadır.<sup>233</sup>

Bir zamanlar SSCB Ortadoğu'da ağırlıklı olarak silah ticaretine ağırlık vermiş, bölge ülkeleri ile diğer alanlarda ticaretini geliştirmekte zayıf kalmıştır. Bu durum 1990 sonrası Rusya'nın Ortadoğu politikasında değişmiştir. Ayrıca, Putin'in iktidara gelmesi ile beraber Rusya ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin sadece silah satarak değil diğer alanlarda da işbirliklerin devam ettirilerek derinleştirilmesine daha da önem verilmeye başlamıştır. Rusya'nın bölge ülkeleri ile ilişkilerinin farklı farklı alanlarda geliştirilmesini sağlamak niyetinde 2005'te Putin'in yaptığı Ortadoğu turu Rusya'nın Ortadoğu politikasında yeni perspektifleri tekrar ortaya koymuştur. Putin gerçekleştirdiği ziyaretlerine Rosoboroneksport gibi çeşitli dev savunma sanayi üretici

---

<sup>230</sup> Sergey Borisov, “Russia And Israel to Join Forces in Anti-Terrorist Cooperation,” *Pravda*, 7 Eylül 2004. <http://www.pravdareport.com/world/asia/07-09-2004/6866-israel-0/> (20.05.2017)

<sup>231</sup> Dmitriy Trenin, “Rossiya na Blijnem Vostoke: Zadaçi, Prioriteti, Politiceskie Stimuli”, *Moskovskiy Tsentr Karnegi*, 21 Nisan 2016. <http://carnegie.ru/2016/04/21/ru-pub-63388> (11.06.2017)

<sup>232</sup> Olga Olikier, Natasha Yefimova, “Workshop on the Future of the Greater Middle East and the Prospects for U.S.-Russian Patnership,” *Carnegie-RAND Occasional Paper*, 2004, s. 3. [https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional\\_papers/2005/RAND\\_OP118.pdf](https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2005/RAND_OP118.pdf) (12.09.2017)

<sup>233</sup> Ilya Bourtnan, “Putin and Russia's Middle Eastern Policy”, *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 10, No. 2, 2006, ss. 3-4.

ve ihracat firmalarının yanı sıra enerji firmalarını da katmıştır.<sup>234</sup> Rusya ve Ortadoğu ülkeleri arasında yeni ilişkilerin anahtarı olan Putin'in Ortadoğu turundan sonra Rus enerji şirketleri Suudi Arabistan, Ürdün, İran ve Suriye gibi bölgenin petrol üretici devletlerinden petrol satın almaya ve Avrupa ve ABD'ye satmaya başlamışlardır.<sup>235</sup> Fakat, Rusya'nın Ortadoğu politikasının uygulanış sırasında SSCB'nin Ortadoğu politikasından farklı olarak ilişkiler silah ticaretinin dışında farklı farklı alanlarda gelişmiş, karşılıklı kazanım, başka bir ifade ile kazan-kazan (win-win) politikasından sıyrılmadan politika izlemeye özen gösterilmiştir.

Aslında, günümüzde Rusya'nın Ortadoğu politikalarını etkileyen Rus çıkarlarına yönelik tehditler başlıca iki grup altında değerlendirilebilir. Birinci grup olarak, Rusya'nın geleneksel güvenlik ajandasıdır. Başka bir ifade ile, Rusya kendi sınırlarına tehdit oluşturan, özellikle, Orta Asya ve Kafkaslar'a da sıçraması muhtemel olan Ortadoğu ülkelerinde çıkacak savaş, kriz, iç savaşları bir tehdit olarak görmektedir. Diğer boyutu da Ortadoğu ülkelerinin köktenci ideolojik tutumlarının Kafkaslar ve Orta Asya'ya doğru yayılmasını kendi güvenliğine yönelik potansiyel tehdit olarak algılamaktadır. Diğer endişesi ise, Rusya'nın hem bölgesel hem de küresel olaylar ve krizlerde takınacağı tavrının belirleyen bölge ülkeleri ile geliştirebildikleri askeri, sanayi ve silah ticaret alanlarına zarar verip vermemesidir.<sup>236</sup>

Rusya'nın Ortadoğu politikaları günümüzde yaşanmakta olan küresel gelişme ve dönüşümlerden de etkilenmektedir. Artık, sistemdeki ulusal egemenlik, toprak bütünlüğü ve iç işlerine karışmama ilkelerinin de sorgulanmaya başladığı dönemde Rusya da kendi stratejilerini hayata geçirme ve uygulamaya çaba sarf etmektedir.<sup>237</sup>

Putin'in göreve gelmesiyle 1990'da başlayan pasif Ortadoğu politikası değişmiş, Rusya ve bölge ülkeleri arasında pragmatik ilişkiler tesis edilmiştir. Putin Saddam Hüseyin'in kontrolünde olan Irak, Muammer Kaddafi'nin başında bulunduğu Libya, Beşar Esad'ın yönettiği Suriye, hatta, Lübnan'daki Hizbullah, Gazze'deki

---

<sup>234</sup> Robert Fisk, "Vladimir Putin Pozissioniruet Sebya v Kaçestve Glavnogo İgroka na Blijnem Vosteke", *Inosmi*, 27 Ekim 2017. <http://inosmi.ru/politic/20171027/240628060.html> (29.10.2017)

<sup>235</sup> Olikier, Yefimova, *a. g. m.*, s. 6.

<sup>236</sup> Irina Zvyagelskaya, "Russia, the New Protagonist in the Middle East", Aldo Ferrari (ed.), *Putin's Russia: Really Back?*, ISPI REPORT, 2016, s. 73. <http://www.ispionline.it/it/EBook/Russia2016/Putins-Russia-Cap.4.pdf?platform=hootsuite> (29.09.2017)

<sup>237</sup> *A. g. m.*, s. 74.



Hamas gibi aktörlerle de sıkı ilişkiler geliştirmekten kaçınmamıştır. SSCB'nin düştüğü nüfuz kaybı durumundan ders almaya çalışan Rusya bölge ülkelerine kendi nüfuzunu kabul ettirmeye çabalarken, eş zamanlı olarak da bölge ülkeleri ile ittifaklar kurmayı yeğlemektedir. Bölgede etkili olan siyasi partiler ve uluslararası örgütlerle çalışmaya kendini hazırlamış Rusya bölge üzerinde imajının düzeltilmesi, etki alanının genişletilmesi için çaba sarf etmektedir.<sup>238</sup>

Bölgede verimli iletişim ve karlı anlaşmalara önem veren Moskova Libya, Suriye ve Mısır gibi ülkelerle ilişkilerini devam ettirebiliyorken Suudi Arabistan'ın bölge üzerindeki emelleri Rusya'yı şüpheli davranmaya zorlamaktadır. Suudi Arabistan'ın bölgedeki bazı ülkeleri kendi safına çekebiliyor olması, ayrıca, Rusya sınırları içerisindeki ve Kafkaslar'daki terör eğilimli Sunni akımdaki müslümanların Suudi Arabistan tarafından desteklenilmekte olduğu inancı Rusya'yı güvenlik konusunda kaygılandırmaktadır.<sup>239</sup>

Rusya'nın Ortadoğu'ya yönelik politikalarının şekillenmesinde dikkatlerden kaçırılmaması gereken faktörlerinden dünyanın en kaliteli petrol kaynak rezervi olan Musul'un Rus sınırına 600 km mesafede olması, İsrail'in halkının %20'nin SSCB döneminde Rusya'dan gelen Rusça konuşan Rus Yahudilerden oluşması ve ABD'nin bölge ülkelerine askeri müdahalede bulunarak enerji hatlarını kontrol altına alabileceği tehdidi de Rusya'nın bölgeye yönelik iştahını kabartmaktadır.<sup>240</sup> Aslında, Rusya'nın en az ABD kadar bölgede ağırlığını artırması gerektiği düşüncesi Putin'den önce Yevgeniy Primakov'un dışişleri bakanı olduğu döneme denk gelir. Eski dışişleri bakanı Andrey Kozırev'in aksine (Atlantikçi görüş taraftarı olmuştur) Primakov (Avrasyacı yaklaşım taraftarı olmuştur) Rusya'nın Ortadoğu politikasının gözden geçirilerek daha aktif hale gelmesi gerektiğini Duma'da başarılı savunabilmiş ve Duma'da ağırlıklı olan Atlantikçi, Avrasyacı ve Milliyetçilerin çetin bir tartışmalarından sonra Duma'nın onayını alabilmiştir.<sup>241</sup>

---

<sup>238</sup> Johan Norberg, "How Some of Moscow's Middle East Interests Could Create Problems for Russia", *RUFS Briefing*, No. 17, 2013, ss. 1-2.

<sup>239</sup> Sergey Nikitin, "Saudovskaya Araviya – Glavnyy Sponsor Mejdunarodnogo Terrorizma", *IRAN, Informassyonnoe Agenstvo*, 20 Şubat 2013. <http://www.iran.ru/news/analytics/85914/> (15.08.2017)

<sup>240</sup> Dmitri Trenin, "Russia's Policy in the Middle East: Prospects for Consensus and Conflict with the United States", *A Century Foundation Report*, 2010, ss. 3-4. [http://carnegieendowment.org/files/trenin\\_middle\\_east.pdf](http://carnegieendowment.org/files/trenin_middle_east.pdf) (10.09.2017)

<sup>241</sup> Robert Freedman, "Russia and the Middle East: The Primakov Era", *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 2, No. 2, 1998, s.1.

Bu bağlamda kendisi de bir Ortadoğu uzmanı olarak bilinen Primakov Rusya'nın Ortadoğu ülkelerindeki çıkarlarının tespit edilmesi ve korunmasına yönelik çalışmaların başlangıcını yapmıştır. Siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda tespit edilen çıkarların korunmasına verilen önem daha sonra Putin'in, "*Biz Ortadoğu'da daha çok şeyler yapmalıyız*" açıklaması ile desteklenilmiştir.<sup>242</sup>

Ortadoğu'da birçok alanda politika izlemeye çalışan Rusya için siyasi, ekonomik ve askeri çıkarlarının yanında enerji hatlarının güvenliği ve bölgenin istikrarı da hayati önem taşımaktadır.<sup>243</sup>

## 2.1. Siyasi İlişkileri

Rusya her şeyden evvel bölgede dini ve ideolojik aşırıcılık ve ayrılıkçı grupların palazlanmasına her fırsatta karşı çıkmaktadır. Kendi güvenliğinin de Ortadoğu'da oluşan bu tür yapıların palazlanmasından dolayı tehlikeye düşebileceği endişesi Rusya'yı terör eğilimli ve ayrılıkçı grupları Ortadoğu sınırlarına hapsetme çalışmalarına başvurmaya zorlamaktadır. Dolayısıyla, Rusya bölgede her ne kadar pragmatik politika izlemeye çalışmakta ise de her türlü terör eğilimli yapıların meydana çıkmasına karşı tavrını koymuş durumdadır.<sup>244</sup>

Rusya'nın Ortadoğu'da dostane ilişkiler geliştirebilen Arap ülkeleri Mısır ve Suriye'ye verdiği önem her zaman bilinen durum olmuştur. Fakat, diğer bir yanda ise Arap ülkelerinin birincil düşmanı olan İsrail ile olan ilişkileri de önemli konumdadır. İsrail'in nüfusunun %20'sinin Rusça konuşan yahudilerden oluşmuş durumda olmasının iki ülke arasındaki siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin geliştirilmesi için hazır imkan olduğunun farkında olan Moskova, Arap dünyası ve İsrail arasında dengeli politikalar yürütmeye çalışmaktadır. Ayrıca, Moskova'nın Ortadoğu'da artması mümkün olan ABD ağırlığını Arap ülkeleri ve İsrail'in desteğiyle dengeleyebileceği düşüncesi de Rusya'ya taraflarla dikkatli politika izleme zorunluluğunu dayatmaktadır.<sup>245</sup>

---

<sup>242</sup> "İntervyu Vladimira Putina Frantsuzkoy Gazete Le Figaro", Kremlin, 31 Mayıs 2017. <http://kremlin.ru/events/president/news/54638> (19.06.2017)

<sup>243</sup> Kemp, Saunders, *a. g. m.*, s. 25.

<sup>244</sup> Maram Susli, "Why Russia is Serious About Fighting 'Terrorism' and USA is Not? America Protects Al-Qaeda and ISIS", 20 Kasım 2015. <https://www.globalresearch.ca/why-russia-is-serious-about-fighting-terrorism-and-the-us-isnt-america-protects-al-qaeda-and-isis/5483347> (13.09.2017)

<sup>245</sup> Evgeniy Satanovskiy, "O Diplomatii i Diplomatah", *İnstitut Blijnego Vosotka, My Zdes*, No. 557, 5 Kasım 2017. <http://newswe.com/index.php?go=Pages&in=view&id=4145> (09.07.2017)

Yaşanmakta olan politik süreçleri kendi lehine değerlendirmeye çalışan Rusya zaman zaman ortaya çıkan fırsatları da kullanmaktadır. ABD'nin Irak'ı işgal ettikten sonra bölgeden çekilerek bıraktığı boşluğu Rusya doldurmaya çalışırken, diğer bir yandan da BM'nin Irak'ın tekrar inşa edilmesine yönelik projelerinden Rusya'nın da pay almış olması Rusya'nın Kuzey Batı Ortadoğu'daki etki alanını genişletmesine yardımcı olmaktadır.<sup>246</sup>

Ortadoğu'da 2010'da başlayıp günümüze kadar devam etmekte olan Arap Baharı da Rusya'nın endişe duyduğu, bazı ülkelerde nüfuz alanlarının daralmasından dolayı Ruslar tarafından hoş karşılanmayan bir süreçtir. Rusya'nın gözünde Ortadoğu'nun tekrar ABD'nin başını çektiği Batı devletlerinin serbest manevra alanına dönüştürülmesi projesi olması Rusya ve ABD arasında anlaşmazlıklara neden olmuştur. Başlayan "bahar" süreciyle bazı ülkelerde etkisini zayıf tutmak zorunda kalan Rusya Suriye konusunda daha önce verdiği tavizleri vermemeye ve düştüğü hataya tekrar düşmemeye çalışarak Suriye hükümetinin yanında olmayı yeğlemiştir. Rusya'nın Suriye'nin "acımasız" yönetiminin yanında ne zamana kadar durabileceği kestirilemez ise de kendi çıkarlarını son duruma kadar korumaya çalışacağı düşünülmektedir.<sup>247</sup>

## **2.2. Ekonomik Politikaları ve Silah Ticareti**

Moskova son 10 senedir Rusya'nın ekonomisinin büyütülmesi ve kazançların artırılması konusuna uluslararası gelişmeleri takip ederek çalışmalara odaklanmaktadır. Küresel ekonomik değişim ve gelişmeler Rusya'ya ABD ve AB arasında dengeli ekonomik işbirliği yapmayı dayatmaktadır. Bu durum Ortadoğu bölgesindeki Rus ekonomik çıkarları için de aynı anlamı ifade ediyor. Küresel ve Ortadoğu sermayesinden pay almaya çalışan güçler - Rusya, ABD, AB ve Çin - arasında Rusya diğer güçler gibi kendi ekonomik çıkarlarını azami derecede korumak ve sürdürmenin yollarını aramaya devam etmektedir. Bölge ülkeleri ile kurulmaya çalışılan ilişkiler, ekonomik bağlantılar, Rusya'nın bölgedeki ekonomik projelerinin desteklenmesine yönelik ağırlık kazanmış durumda. Kremlin, Rusya'nın Ortadoğu

<sup>246</sup> Kemp, Saunders, *a. g. m.*, s. 40.

<sup>247</sup> Holly Yan, "Syria Allies: Why Russia, Iran and China are Standing by the Regime", *CNN*, 30 Ağustos 2013. <http://edition.cnn.com/2013/08/29/world/meast/syria-iran-china-russia-supporters/index.html> (19.09.2017)

ülkeleri ile geliştirilmeye çalıştığı diplomatik ilişkilerin Rus ulusal çıkarlarının korunması gibi hayati önem taşıyan ekonomik projelerin uygulanmasıyla desteklenmezse ilişkilerin zayıf kalacağı düşüncesindedir. Dolayısıyla, Rusya hem kendi çıkarları hem de bölge ülkelerinin çıkarlarını gözeten kazan-kazan (win-win) formülünde çalışmaya dikkat etmektedir.<sup>248</sup>

Rusya'nın Ortadoğu'daki ekonomik çıkarlarının bir parçasını da bölge ülkeleriyle yapmış ve yapmakta olan silah ticareti oluşturur. SSCB döneminden beri rağbet görmekte olan Rus yapımı silahlar Cezayir, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelere yığın yığın satılmıştır. Günümüzde ise Rusya SSCB'den kalan müşterilerini kaliteli silahlardan yoksun bırakmıyor, memnuniyetlerini kazanarak onları kaybetmemeye çalışıyor. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Rusya ürettiği modern silahları nakit satmaya koyulmuştur. Fakat, SSCB'nin sürekli müşterisi olan Suriye'yle arasında silah ticaretinde nakit ödeme konusunda sorunlar yaşanmıştır. Rusya nakit silah alamayan Suriye'ye SSCB'den kalma 8 milyar dolar borcu üstüne 1998'de 138 milyon dolarlık silah vermiştir.<sup>249</sup> 2002'de ise 300 milyon dolar değerinde silah yine borç olarak Suriye'ye verilmiştir. İleride bu şekilde üst üste aldıkları silah borçlarından dolayı Suriye'nin Rusya'ya bağımlı olma durumu söz konusu olacaktır.<sup>250</sup>

Irak Savaşı'nın başlamasıyla Ortadoğu silah satışlarında Rus payının azalması gözlemlenmişse de Moskova geliştirdikleri modern silahları için Körfez ülkelerinde pazar aramaya devam etmiştir.<sup>251</sup> Silah ticaretinde ağırlığı olan İsrail ve Ukrayna da piyasanın ABD tarafından alınacağı korkusuyla Rus silah şirketleri ile birleşerek İsrail yazılımlı modern silahları da üretmeyi başarmışlardır.<sup>252</sup> Üç ülkenin ortaklaşa geliştirdikleri silahlar sadece bölge pazarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda bölge dışına da satılmaya başlanmıştır.<sup>253</sup> Üç ülkenin birleşerek silah üretme fikri de

---

<sup>248</sup> Ministry of Foreign Affairs, "Remarks at a Meeting of top Members of Russian Diplomatic Service", Kremlin, 26 Ocak 2001. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21169> (11.06.2017)

<sup>249</sup> Antonenko, a. g. m., s. 21.

<sup>250</sup> Mark Smith, "Expansion of Russia – Hamas Relations: Sources and Implications", *Journal of Power, Politics & Governance*, Vol. 3, No. 2, 2015, ss. 43-45.

<sup>251</sup> Paul Rivlin, "The Russian Economy and Arms Exports to the Middle East", *The Jaffee Center for Strategic Studies (JCSS)*, No. 79, 2005, ss. 32-34.

<sup>252</sup> Gili Cohen, "Israel Turning to Other Arms Sources Amid Uncertainty of U.S., EU Sales", *Haaretz*, 25 Ağustos 2014. <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-1.612278> (21.06.2017)

<sup>253</sup> "Sharon Meets Ivanov, Kasyanov, Jewish Leaders", Kuwait News Agency, 1 Ekim 2002. <http://www.kuna.net.kw/ArticlePrintPage.aspx?id=1286844&language=en> (14.06.2017)

SSCB'nin dağılmasından sonra İsrail'e gelerek yerleşen Rus, Ukraynalı ve yerli yahudilerin ortak düşüncelerine aittir. Silah ticaretinde bir nevi lobicilikle uğraşan bu grup Rusya-İsrail arası ilişkilerin sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesine de katkıda bulunmaktadır.<sup>254</sup>

Bölgede Rus silahlarına rağbet gösteren Mısır Rusya'dan 1990-2000 arası dönemde 600 milyon dolarlık silah alımını yaparken, Irak 2002 yılında 250 milyon dolar ve Suriye ise 163 milyon dolar silah alımını yapmıştır.<sup>255</sup> Böylece, Rusya yeni dönemde modern silah üretimiyle bölgedeki pazarını koruyabilmiş durumdadır. Rusya 1990 sonrası Suriye ile olan silah ticaretinde modern silahları üretmekte geç kalmışsa da 2000'den sonra Rusya-Suriye silah ticaretinde yeniden canlanmalar başlamıştır. 2007-2011 arasında Suriye dışarıdan aldığı silahın %78'ini Rusya'dan temin ederek silah ticaretine hareketlilik katmıştır.<sup>256</sup> İki ülke arasındaki silah ticaretinin korunmasında önemli diğer bir husus da Suriye'nin silahları nakit ödemeye alamamış olsa da Rusya'nın Suriye'ye vadeli silah satışı kabul etmesi olmuştur.<sup>257</sup>

### **2.3. Askeri ve Güvenlik Politikaları**

Rusya'nın Ortadoğu bölgesindeki önemli yatırımlarından biri de Suriye Krizi'nde kendini gösteren askeri politikalarıdır. Rusya'nın bölgedeki askeri varlığı ve ağırlığı her ne kadar yakın bir geçmişe ait görünse de aslında askeri politikaların temeli Soğuk Savaş'ın başladığı dönemlerde aranabilir.<sup>258</sup> Fakat, aynı zamanda unutulmamalıdır ki, Rusya'nın Ortadoğu'daki askeri politikalarının SSCB'nin yürüttüğü politikalarından tamamen kopartılarak anlaşılabilir.<sup>259</sup>

Günümüzde Rusya'nın Ortadoğu ülkeleri ile geliştirme çabasında olduğu askeri işbirliğini iki boyutta anlamak mümkündür: 1) Rusya Ortadoğu'ya tüm askeri silah, araba ve parçalarını satarak kendi askeri ürünlerinin bölgede satılmasını

---

<sup>254</sup> "Russian-Egyptian Talks", Cairo, 10 Şubat 2015. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/47653> (10.06.2017)

<sup>255</sup> Andrew Jack, Rafael Behr, "Russian Business Feels the Pinch As Trade with Iraq Halts," *Financial Times*, 8 Nisan 2003. <http://www.russialist.org/archives/7135-7.php> (22.06.2017)

<sup>256</sup> Michael Bromley, Pieter Wezeman, *Policies on Exports of Arms to States Affected by the Arab Spring, SIPRI Yearbook 2012: Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford: Oxford University Press, 2012, ss. 275-277.

<sup>257</sup> Bromley, *a. g. e.*, s. 286.

<sup>258</sup> Tony Barber, "Za Neskolko Minut Do Polunoçi: Dlinnaya Ten Holodnoy Voyni", *İNOSMİ*, 27 Ağustos 2017. <http://inosmi.ru/politic/20170827/240120330.html> (12.09.2017)

<sup>259</sup> Dmitriy Trenin, "Rossiyana Blijnem Vostoke: Zadaçi, Prioriteti, Politiceskie Stimuli", *Moskovskiy Tsentri Karnegi*, 21 Nisan 2016. <http://carnegie.ru/2016/04/21/ru-pub-63388> (11.06.2017)

artırmaktadır. 2) Rusya Ortadoğu ülkelerine daha önce SSCB döneminde satılmış olan askeri araç ve teknik malzemelerin, teçhizatların modernleştirilmesi, tamiri ve yenilenmesi üzerinde politikalar yürütmeye çalışmaktadır. Ayrıca, bu konuda Rusya bölgeye yerli askerlerin yeni Rus askeri araç ve teçhizatları kullanabilmesi eğitimi için danışmanlarını da göndermektedir. Ek olarak Rusya bölgede ürettikleri modern savunma silahların fuarlarını yapmakta ve talebe göre silahların çeşitlendirilmesi projelerini gerçekleştirmektedir.<sup>260</sup> Bölgede genellikle silahların satılmasına yoğunlaşan Rusya son zamanlarda askeri eğitime de ağırlık vermeye başlamıştır. Rusya'nın bölgede işbirliği yapmakta olduğu ülkelere askeri alanda parasal destek sağlaması ve eğitime ağırlık vermiş durumda olması Rusya-ABD arasındaki rekabetin hala bitmemiş olmasından haber vermektedir.<sup>261</sup> Rusya'nın askeri alandaki çalışmalarının genellikle Suriye, Libya ve Yemen gibi bölge ülkelerinde ağırlık kazanması, ABD'nin de Mısır, İsrail ve Ürdün gibi ülkelerle çalışmalarını sıklaştırması yeni yüzyıldaki askeri rekabeti gün yüzüne çıkarmaktadır.<sup>262</sup>

Rusya'nın Ortadoğu'da sadece askeri eğitim, silah ve araçların onarımı, tamiri ve modernleştirilmesi çalışmalarından başka nükleer teknoloji çalışmalarına da başladığı görülmektedir. Nükleer çalışma alanında ilgi duyduğu ülkelerin başında İran gelmektedir ve İran'la da nükleer çalışmalarda belli aşamaya gelmiş olduğu şeffaflık kazanmış durumda. Üstelik, Rusya İran'la çalışmakta olan nükleer işbirliğine BM'nin ve bazı devletlerin karşı çıkmalarına rağmen girmiş bulunmaktadır.<sup>263</sup> Belki de Rusya'nın yeni dönemde izlediği askeri politikalarında üzerine ciddi anlamda yoğunlaştığı alan olarak nükleer silah çalışmaları ve nükleer enerji çalışmaları gösterilebilir. Bu minvalde Rusya Ortadoğu ülkelerinden İran'la uranyumun zenginleştirilmesi çalışmalarının yanı sıra İran'ın bilim adamlarını nükleer enerji konusunda eğitmektedir. İran'ın araştırmacıları Rus üniversitelerinde nükleer çalışmalar ve balistik füze teknolojileri konusunda da eğitim görmektedirler. Aynı

---

<sup>260</sup> Antonenko, *a. g. m.*, s. 33.

<sup>261</sup> *A. g. m.*, s. 33.

<sup>262</sup> İlan Goldenberg, Julie Smith, "U.S.-Russia Competition in the Middle East is Back", Foreign Policy, 7 Mart 2017. <http://foreignpolicy.com/2017/03/07/u-s-russia-competition-in-the-middle-east-is-back/>, (12.07.2017)

<sup>263</sup> Scott Parrish, Fred Wehling, "Russian-Iranian Nuclear Cooperation – The 1998 Moscow Summit", Middlebury Institute of International Studies at Monterey, 31 Ağustos 1998. <http://www.nonproliferation.org/russian-iranian-nuclear-cooperation-the-1998-moscow-summit/> (14.06.2017)

zamanda nükleer ve balistik füze teknolojileri alanında çalışma yapan Rus bilim adamları İran ve Irak'ta da çalışma yapmaya hak kazanmış durumdadır.<sup>264</sup>

Günümüzde Rusya Ortadoğu'da askeri eğitim faaliyetinde görev yapması ve yerel askerlerin eğitilmesi için – Rus resmi departmanların açıklamalarına göre – 360 asker uzmanını bulundurmaktadır. Elbette, Rusya Ortadoğu askerlerinin eğitilmesi için bölgeye SSCB'ye nazaran çok az sayıda askeri uzman göndermiştir. SSCB ise Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında bölgeye 88000-90000 askeri uzman göndermiştir.<sup>265</sup>

Rusya güvenlik konseptinde kendi güvenliğine tehdit oluşturacak unsurların bölgedeki diğer ülkelerden destek almakta olduğu düşüncesine varmıştır. Bu anlamda Ortadoğu Rusya'nın çıkarları olduğu kadar tehditlerinin ve güvenlik çekincelerinin olduğu bir bölgedir. Rusya, özellikle Suudi Arabistan'ı hem Ortadoğu'daki çıkarlarını ziyana uğratabilecek güvenilmez ve tehlikeli ülke olarak hem de iç düzenine zarar verebilecek aktör olarak görmektedir.<sup>266</sup>

Rusya Ortadoğu'daki gücünü olabildiğince Suudi Arabistan politikalarını takip ederek güvenliğinin korunması için harcamaktadır. Rusya Suudi Arabistan'ı Kafkaslardaki Çeçenleri ayrılıkçı düşüncelere iten ve her sene mali yardımda bulunan ülke olarak görmektedir. Moskova'nın tespitine göre Suudi Arabistan Çeçen ayrılıkçıları desteklemek adına 1999-2003 arası dönemde 100 milyon dolar aktarmıştır. Bu rakamlar Afganistan afyon ticaretinden kazanılan paraların aktarılmasıyla uçuk meblağlara kadar ulaşmıştır.<sup>267</sup> Moskova'nın açıklamalarına göre Çeçen bölücü gruplarına gönderilen paranın gönderiliş amacı terör destekli ve amaçlıdır.<sup>268</sup>

Rusya'nın Ortadoğu'da güvenlik alanında çekindiği boyutlardan bir diğeri de bölgenin güvenliğidir. Ruslara göre Ortadoğu'da ortaya çıkabilecek istikrarsızlık tüm bölgeye terörün ve kaosun yayılmasını sağlayacaktır. Nitekim, Rusya'nın gözüyle ABD'nin 2002'de Irak'a başlattığı savaşın amacı da bölgeyi kaosa sürüklemek

---

<sup>264</sup> Antonenko, *a. g. m.*, s. 32.

<sup>265</sup> *A. g. m.*, s. 33.

<sup>266</sup> Muhammed Ben-Salman, "Mı Razobem Rossiyu v Sirii za Tri Dnya", *Silnie Novosti*, 26 Haziran 2017. <https://gomel.today/rus/news/world-915/> (28.07.2017)

<sup>267</sup> Aleksandr Dugin, "S Terrorom Nevozmojno Borotsya, Ne Vırıvav Ego Kornı", *Tsargrad TV*, 20 Temmuz 2017. [https://tsargrad.tv/articles/dugin-s-terrorom-nevozmozhno-borotsja-ne-vyrıvav-ego-korni\\_17507](https://tsargrad.tv/articles/dugin-s-terrorom-nevozmozhno-borotsja-ne-vyrıvav-ego-korni_17507) (02.08.2017)

<sup>268</sup> Kemp, Saunders, *a. g. m.*, s. 40.

olmuştur. Rus karar alıcıları Rusya'nın Irak Savaşı konusunda ABD'nin karşısına dikilmesinin bölgenin terörizmin kucağına atılmasına engel olduğunu savunmuşlardır. Dolayısıyla, Ortadoğu'da çıkabilecek kargaşa ve kaosun Rus topraklarına da sıçraması tehlikesi Rusya'ya Ortadoğu'da istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmasını tavsiye eder niteliktedir.<sup>269</sup>

#### **2.4. Enerji Politikaları**

21. yüzyılda enerji sektörünün dünya güçlerinin birincil politikaları haline gelmeye başlaması Ortadoğu ve Orta Asya'da yaşanan mücadelelerde şeffaf bir biçimde gözlemlenir hale gelmiş durumdadır. ABD ve AB gibi dünyada küresel güç olma çabasında olan Rusya da enerji politikasını 21. yüzyılın kuralları ile yürütmeye çaba göstermektedir.<sup>270</sup> Ortadoğu bölgesi de Rusya'nın enerji politikalarının odağında olduğu için gitgide Rus küresel enerji politikasının bir parçası olmuş durumda. Rusya enerji anlamında Ortadoğu'yu sadece petrol ve gaz üretiminin yüksek olduğu bölge olarak değil, küresel piyasadaki enerji payını almak ve dünyanın diğer bölgelerine enerjiyi kolay ulaştırabilmesi için lojistik alternatif bölgesi olarak görmektedir. Ek olarak, Ortadoğu petrolünün kaliteli ve ucuz çıkartılabilir avantajları da enerji çalışmalarında bölgenin cazibesini artırmaktadır. Rusya ise bölge ile enerji alanında geliştirilecek işbirliği alanlarını çeşitli Rus enerji şirketleri ile desteklemeye ve sağlamalaştırmaya çalışmaktadır.<sup>271</sup>

Ortadoğu'nun İran, Suriye ve Irak gibi ülkelerinde petrol kazı işlerine başlayan Rusya Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization Of Petroleum Exporting Countries - OPEC) üzerinde ağırlığı olan Suudi Arabistan ve Arap Yarımadası ülkeleri ile de ilişkilerinin olumlu sürdürülmesinin yollarını aramaktadır. Çünkü, OPEC dünya petrol piyasa fiyatlarını zaman zaman aşağıya çekerek Rus petrol gelirini etkileyebilmektedir. Doğal olarak Rusya fiyat dalgalanmalarından meydana gelen ciddi zararların kurbanı olabilmektedir. Fiyat dalgalanmalarından maddi kayıplara uğrayan Rusya küresel enerji piyasasında fiyatların sabit tutulması için OPEC üyeleri

---

<sup>269</sup> Steven Lee Myers, "Putin Says U.S. Faces Big Risks in Effort in Iraq," The New York Times, 6 Ekim 2003. <http://www.nytimes.com/2003/10/06/world/putin-says-us-faces-big-risks-in-effort-in-iraq.html> (21.06.2017)

<sup>270</sup> Kirill Bratkovskiy, *Energetičeskaya Politika Rossii v Kontekste Vzaimootnoşeniya Rossii – ES*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Moskova: Dilomatičeskaya Akademiya MİD Rossii, 2010, s. 4.

<sup>271</sup> Kemp, Saunders, *a. g. m.*, s. 38.



ile sıcak ilişkiler kurmanın zorunlu olduğunu kavramış durumda. Dünyada petrol üretiminde birinci sırada olan Suudi Arabistan ile ilişkilerin iyi sürdürülmesi Rusya'nın pazarlarının korunmasının teminatı olarak görülmektedir. Konunun ciddiyetini Putin'in ekonomiden sorumlu danışmanı Andrey İllarionov da vurgulamıştır. İllarionov'a göre dünya petrol fiyatlarının düşük fiyatta olması Rusya için sorun olmadığı, fakat, asıl sorunun Riyad'la yaşanabilecek her türlü krizin fiyattaki istikrarsızlığa neden olabileceğidir.<sup>272</sup> Ayrıca, bölgede enerji dağıtımının İsrail'in kontrolündeki Trans-İsrail boru hatları ile dağıtılmasına ihtiyaç duyan Rusya Tel-Aviv ve Riyad arasında ince diplomasi yürütmeye çalışmaktadır.<sup>273</sup>

Bölgede Rusya'nın enerji politikalarında önem verdiği ülkelerden biri de Saddam sonrası Irak olmuş durumda. Rusya, Saddam'ın devrilmesinden sonraki dönemde BM'nin enerji projeleri çerçevesinde Irak ile yaptığı enerji ticaretinde yaklaşık 4 milyar ABD doları hacime ulaşmış durumdadır. Ayrıca, Rusya'nın Batı Kurna'da petrol kazım işlerini yapan Lukoil şirketinin yanı sıra onlarca Rus enerji şirketinin Irak'la yapılan enerji anlaşmaları ile Moskova Irak'ta enerji çalışmalarına hız vermiş durumdadır. Ortadoğu'daki enerji politikalarıyla sınırlı kalmayan Rusya enerji politikalarının devamını Orta Asya ve Kafkaslardan sağlamaktadır. Rusya için önem taşıyan Azerbaycan, Kazakistan ve Özbekistan eski SSCB ülkeleri olmakla enerji alanında da çalışılabilecek durumdadır. Putin'in düşündüğü Orta Asya enerjisini dünya piyasasına taşımak için inşa edilecek enerji nakil boru hatları petrol ve gaz üretici ülkeler açısından da önem arz etmektedir. Putin bu projenin ilk aşaması olarak bölgeye üretici sıfatıyla kilit çalışmalarda bulunan Lukoil şirketini, pazarlama ve marketlere ulaştırmada gaz tekeli Gazprom ve Itera şirketlerinin çalışmalarını Orta Asya ve Kafkaslarda desteklemeye başlamıştır. Bu manada Putin Rus enerji şirketleri ile Orta Asya enerji şirketlerinden kurulacak bir "OPEC" düşünürken Türkmenistan lideri de bu işe sıcak bakmayarak saf dışı kalmayı tercih etmiş durumdadır.<sup>274</sup>

---

<sup>272</sup> Andrey Illarionov, "Economic Policy vs. Oil Prices," *The Moscow Times*, 6 Aralık 2001. <http://old.themoscowtimes.com/news/article/tmt/249785.html> (23.08.2017)

<sup>273</sup> Evgeniy Satanovskiy, "O Diplomatii i Diplomatah", *İnstitut Blijnego Vosotka, Mı Zdes*, No. 557, 5 Ekim 2017. <http://newswe.com/index.php?go=Pages&in=view&id=4145> (09.07.2017)

<sup>274</sup> Kemp, Saunders, *a. g. m.*, s. 38.

## 2.5. Jeostratejik Politikaları

Rusya'nın Ortadoğu'da jeopolitik emellerinin olmasının gizli politika olmadığı bellidir. Rusya bölgeyi ABD ve Batı ile tekrar yaşanacak olan acımasız rekabetin enerji, enerji güvenliği ve kontrolü alanında yapılacağını düşünmektedir. Askeri alanda ise, artık stratejik silahların yerleştirilmesi ve klasik silahlandırma ve silah satma yarışının zaten başladığı Rusya'nın şaşırmadığı durum. Fakat, bunlardan en önemlisi, 2050'lere doğru Batı'nın ve genel olarak dünyanın enerjiye olan ihtiyacının artması durumunda bölgenin enerji üreten ve ulaştırma koridoru olarak önem kazanacağı ve daha çetin mücadelelerin yaşanacağı alan olacağı düşüncesidir. Rusya da şimdiden yapılan hesaplar çerçevesinde bölgede yaşanacak olan enerji savaşlarında daha karlı çıkılacağı yolları şimdiden aramaya ve elini çabuk tutmaya çalışmaktadır.<sup>275</sup>

Ayrıca, bölgenin enerji ulaştırma konusunda coğrafik olarak avantajlı konumda olması ve dolayısıyla da dünya güçlerinin bölgeye olan emellerini artırmakta olması dünya güçleri ve bölge ülkeleri arasında saf oluşturmaya giden yolu başlatmıştır. Bundan dolayı, Rusya da bölgede yaşanacak mücadelede kendisiyle çıkarları örtüşen ülkelerle saf oluşturmaya çalışırken, ABD'nin de kendi safını oluşturma çabasını başlattığını düşünmektedir. Bu bağlamda Rusya adeta hem enerji hem de jeopolitik anlamda dünyada güçlü bir blok olabileceğini düşündüğü Güney Kafkasya - Orta Asya - Kuzey Batı Ortadoğu bölgeleri arasında bir blok oluşturarak kendisi dışarıdan yönetmeye isteklidir.<sup>276</sup>

Ayrıca, Rusya 1971'de Hafız Esad'la yapılan anlaşmanın sonucunda Tartus'un Rusya'ya üs olarak kiraya verilmesinden bu yana Tartus'u sadece askeri varlık için üs olarak değil, aynı zamanda Karadeniz'de faaliyetleri sınırlandırılması muhtemel olan limanlara bir altentaif, Akdeniz'de varlığını sürdürmek için bir araç olarak da düşünmektedir.<sup>277</sup> Ortadoğu'da Rusya'ya bir jeopolitik değer konumunda olan Tartus, enerji dağıtım kontrolünün sağlanmasında da önemli olmaktadır. Rus ekonomisinin en önemli kaynağı olan enerji satışları için bir dağıtım yeri olan Tartus, askeri liman kadar da "ekonomik liman" olarak kullanılmaktadır. Tartus'un Rus ekonomisindeki önemine

---

<sup>275</sup> Mark Katz, "Conflicting Aims, Limited Means: Russia in the Middle East", *Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Policy Brief*, No. 201, 2015, ss. 1-2.

<sup>276</sup> Trenin, *Russia's Policy...*, s. 4.

<sup>277</sup> Jiri Valenta, Leni Friedman Valenta, "Why Putin Wants Syria", *Middle East Quarterly*, Vol. 23, No. 2, 2016, s. 4.

değinen Rus bürokrati, “Biz Tartus’u sadece liman olarak göremeyiz, aynı zamanda Tartus enerji hatlarının bulunduğu enerji dağıtım yeridir. Biz Tartus’a bu açıdan daha fazla önem vererek oradaki varlığımızı korumalıyız” diyerek Tartus’un önemini vurgulamıştır.<sup>278</sup>

Dünyadaki en kaliteli petrolün ve bol miktardaki gazın Ortadoğu bölgesinde olması 21. yüzyıl politikasında başat rol üstlenmeye çalışan güçler arasında mücadelenin şimdiden başlamış olduğunu göstermektedir.<sup>279</sup>

## 2.6. 1990 Sonrası ve Putin Dönemi Rusya-Suriye İlişkileri

Suriye Rusya ile ‘geleneksel dost ülke’ sıfatıyla ilişkilerini sürdüren ülkelerden birisidir. Moskova ve Şam arasında diplomatik anlamda ilişkilerin geliştirilmeye başlandığı tarihler 1944’e kadar tekabül eder. Bu tarihten itibaren taraflar ticari-ekonomik, stratejik, kültürel anlamda işbirliğinin geliştirilmesine destekte bulunmaya başlamışlardır. Taraflar arasında kurulan ilişkiler SSCB’nin dağılmasından sonra da Rusya ve Suriye tarafından desteklenilerek devam ettirilmektedir.<sup>280</sup>

1990’lı yılların başı Rus dış politikasının zor dönemlerinden olmuştur. Rusya yeni sistemde mevcut koşul ve imkanlar dahilinde dış politikasında yeni arayışlara gidilmesi, dış politika önceliklerinin belirlenmesi ve hangi bölgelerle işbirliğinin yapılacağı ile ilgili girişimlerde bulunulmaya başlanmıştır. Bu dönemde Rus liderleri tarafından Batı ülkeleri ile sadece ortak ülke olmak değil aynı zamanda dost bir ülke olunması gerektiğini savunulurken<sup>281</sup> Rusya’nın artık eski ideolojik müttefiklerine, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri ile olan eski ilişkilerine ihtiyacın kalmadığı görüşü yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu bağlamda Rus dış politikasındaki Ortadoğu’nun ağırlığı SSCB dönemi dış politikadaki ağırlığına nazaran önemli ölçüde azalmıştır. Moskova ve Şam arasındaki ilişkiler asgari düzeye çekilmiş ve neredeyse dondurulma aşamasına gelmiştir.<sup>282</sup> Fakat, 1996 yılının Ocak ayının başlarında dışişleri bakanı

---

<sup>278</sup> “Tartus Naş: Baza VMF RF V Sirii – Realnie Planı İli Deklarastya O Namereniyah”, *Federalnoe Agenstvo Novostei*, 11 Ekim 2016. <https://riafan.ru/563042-tartus-nash-baza-vmf-rf-v-sirii-realnye-plan-y-ili-deklaraciya-o-namereniyah> (10.08.2017)

<sup>279</sup> Katz, a. g. m., ss. 3-4.

<sup>280</sup> Shishkina A.R., Fedotova V.A., “İstoriografiya Rossiysko - Arabskih Otnosheniy Kontsa XX - Nachala XXI”, *Vestnik RUDN, International Relations*, Vol. 16, No. 4, 2016, s. 758.

<sup>281</sup> Zahov A.C., “Rossiya i Ukraina: Stanovlenie Prigranichnogo Sotrudnichestva Posle Raspada SSSR (1991-1994 ГГ. )”, *Nauchnie Vedomosti Belgorodskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vol. 37, No. 1, 2016, s. 137.

<sup>282</sup> Krasilshikov V.A., Latinskaya, “Amerika Segodnya – Rossia Zavtra (Optimicheskiy Variant Budushego Rossii)”, *Mir Rossii. Sotsiologiya. Etnologiya*, Vol. 1, No. 11, 2002, s. 58.

koltuğuna dış politikada çok kutupluluk düşüncesine sahip ve aynı zamanda bir Ortadoğu uzmanı olan Yevgeniy Primakov'un gelmesiyle<sup>283</sup> Rusya'nın Ortadoğu coğrafyasına olan politikaları aktif hale gelmeye başlamış ve 'geleneksel dostlar' olarak bilinen ülkeler ile yeniden ilişkileri geliştirme yoluna gidilmiştir.<sup>284</sup>

Primakov'un dış politikasında bölgeye yönelik öncelikleri arasında Rusya'yı Ortadoğu barış sürecinde ABD ile gerçekçi eşit ortaklığa doğru getirmek; İsrail'e yönelik 'soğuk' politika sürdürmek ve Moskova'nın eski dost Arap ülkelerine, Libya, Irak ve Suriye'ye daha fazla önem vermek gibi söylemler yer almıştır.<sup>285</sup>

Ayrıca, 26 Mart 2000 tarihinde Rusya'da erken devlet başkanlığı seçimleri yapılmış ve başkanlığa aday olan 11 siyasetçinin arasından ilk turda Vladimir Putin seçimi kazanmıştır.<sup>286</sup> Bu devlet başkanlığı seçiminden Vladimir Putin'in zafer kazanarak devlet başkanı olmasıyla Rusya'nın Ortadoğu politikalarında yeni bir dönem başlamıştır.<sup>287</sup>

Putin dönemi Rusya'sının Ortadoğu politikasının en önemli amaçları, bölgedeki kendi etkisini artırmanın yanı sıra, bölgedeki ABD etkisini kırmak, bölge ülkelerine sattığı askerî teknolojiden gelir elde etmek, dünya enerji piyasalarına hâkim olmak ve Rusya'nın dünyada tekrar söz sahibi olduğunu göstermek şeklinde özetlenebilir. Bu amaçlarını gerçekleştirme konusunda Rusya'nın yakın zamana kadar başarılı olduğu da söylenilebilir. 2005'te Putin'in Ortadoğu seyahatlerinden sonra Moskova ve Şam arasındaki ilişkiler daha da ileriye taşınmıştır.<sup>288</sup>

SSCB döneminde başlatılan Moskova ve Şam işbirliklerinin Putin dönemi ile beraber siyasi, askeri, ekonomik alanlarda pekiştirilerek devam ettirilmesi ve desteklenilmesi neticesinde taraflar arasındaki ilişki ve işbirliği sağlam altyapıya kavuşturulmuş durumdadır.<sup>289</sup>

---

<sup>283</sup> CIDOB International Yearbook 2010, *a. g. m.*, s. 225.

<sup>284</sup> Halhallı, *a. g. m.*, s. 9.

<sup>285</sup> Usmanova, *a. g. e.*, s. 100.

<sup>286</sup> Korotkevich, *a. g. e.*, s. 50.

<sup>287</sup> Mammadov, *a. g. e.*, s. 33.

<sup>288</sup> İlyas Kemaloğlu, "Rusya'nın Ortadoğu Politikası", *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, Sayı 23, 2012, s. 14.

<sup>289</sup> Yusef, Nassasra, *a. g. m.*, s. 260.

### 2.6.1. Siyasi - Diplomatik İlişkiler

Günümüz Rusya ve Suriye siyasi ilişkilerine bakıldığında ilişkilerin tarihi zemini dikkatlerden uzak kalmamaktadır. Taraflar arasındaki diplomatik ilişkiler Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının hemen akabinde daha yabancı askeri birliklerin ülkenin topraklarından çekilmesinden önce 1944 gibi erken bir tarihte başlamıştır.<sup>290</sup> Devlet yapısının sağlam yapılandırılması için uluslararası arenada destekçi güce ihtiyaç duyan Suriye SSCB'yi örnek alarak düzen kurmaya ve Moskova'dan destek almaya çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda Boris Yeltsin'in iktidara geldiği dönemde de Rusya-Suriye ilişkileri düşük seviyede gerçekleşmiştir. Rusya ile ilişkiler sadece formaliteden ibaret olan duruma gelmiştir. Ancak, Rusya'nın deniz üssü Tartus'ta varlığını devam ettirdiği için Rus generalleri Suriye ordusuna askeri ve stratejik danışmanlığın yapılmasını sağlayarak siyasi ilişkilerin olumlu devam ettirilmesine yardımcı olmuşlardır.<sup>291</sup> Fakat, Rusya'da iktidara Putin'in gelmesiyle geçiş döneminin sancıları nispeten atlatılmış ve enerji, silah ticareti unsurunun dış politikada aktif bir şekilde kullanılmasıyla Rusya Ortadoğu ülkelerine tekrar ilgi duymaya başlamıştır.<sup>292</sup>

2000'lerin başında Rusya'da Vladimir Putin ve Suriye'de ise Beşar Esad'ın iktidara gelmesi ile iki ülke arasındaki ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır.<sup>293</sup> 2002'de ABD hükümeti Suriye'yi teröristlere sponsorluk ettiği gerekçesi ile "şer eksenini" kuramındaki devletlerin sırasına dâhil ederken, Rusya Amerika'nın Suriye'ye yönelik bu politikasını desteklememiş ve Şam ile iyi ilişkilerini devam ettirmiştir.<sup>294</sup> Bu dönemde Rusya ilk olarak Arap ülkelerinin Sovyet zamanındaki borçlarının silinmesi ile ilgili çalışmaları gözden geçirmiştir. Ocak 2005 tarihinde Beşar Esad'ın Moskova ziyareti sırasında yeni silahların satın alınması karşılığında Suriye'nin borçlarının %73'ünün silinmesi mutabakatına varılarak ikili ilişkilerin - özellikle de enerji alanında - farklı alanlarda da geliştirilmesi kararına

---

<sup>290</sup> Anna Batyuçenko, "Siriya i Rossiya: 70 Let Vmeste", 21 Ekim 2015. [https://defendingrussia.ru/a/sirija\\_i\\_rossija\\_70\\_let\\_vmeste-4114/](https://defendingrussia.ru/a/sirija_i_rossija_70_let_vmeste-4114/) (10.07.2017)

<sup>291</sup> A. g. m., s. 2067.

<sup>292</sup> Burak Sarıkaya, "Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri", *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 2015, s. 2

<sup>293</sup> Özbay, a. g. m., s. 77.

<sup>294</sup> Anna Batyuçenko, "Siriya i Rossiya: 70 Let Vmeste", 21 Ekim 2015. [https://defendingrussia.ru/a/sirija\\_i\\_rossija\\_70\\_let\\_vmeste-4114/](https://defendingrussia.ru/a/sirija_i_rossija_70_let_vmeste-4114/) (10.07.2017)

varılmıştır. Ayrıca, Beşar Esad'ın, Rusya ile yakın ilişki kurmak için yaptığı 2005 Rusya ziyaretinde Suriye'nin 13 milyar dolarlık borcunda indirimle gidilmiş ve gelişmiş hava savunma sistemlerinin satışı konusunda anlaşmaya varılmıştır.<sup>295</sup>

Beşar Esad Moskova'yı 20-21 Ağustos 2008'de Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinin hemen akabinde ziyaret etmesi sırasında Batı ülkelerinin Rusya'yı bölgede izole etmeye çalıştığını ve Suriye'nin de Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'ya müdahalesini desteklediğini belirtmiştir.<sup>296</sup>

İki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan bir diğer önemli gelişme de Mayıs 2010 tarihinde Rusya devlet başkanı Dmitriy Medvedev'in Suriye'yi ziyaret etmesi olmuştur. Mart 2011'de Arap Baharı'nın rüzgarı Suriye'de esmeye başladığında Moskova Esed rejimini destekleyici politika geliştirmiştir. Yaşanmakta olan sorunun diplomatik yollarla çözüme kavuşturulması ve dışarıdan gelen bir askeri müdahalenin önlenmesi Rusya'nın ana hedefi haline gelmiş, bu nedenle de Suriye'ye karşı alınan BM Güvenlik Konseyi kararlarını Moskova sürekli veto etmiştir. Ayrıca, Moskova Doğu Akdeniz'e gemilerini göndererek gösterdiği desteklerinin sadece Suriye için değil, aynı zamanda bölgedeki kendi çıkarlarını tehdit eden gelişmelere karşı olduğunu açıklamıştır. Rusya'nın Suriye rejimini ayakta tutmak için gösterdiği olağanüstü ve tutarlı çabaları kayda değer önem taşımaktadır. Rusya bölgedeki sorunun kuvvet kullanılmadan çözülmesini istemiştir. Ayaklanmanın ilk etaplarında Moskova Şam hükümetinin reformlarına ilişkin olarak uluslararası toplumu sabırlı olmaya davet etmiştir. Bu dönemde Rusya Suriye hükümeti ve muhalefeti arasında diyalog kurulması için ilk çağrı yapan devlet olmuştur.<sup>297</sup>

Rusya taraflar arasında arabuluculuk yapma çabasını göstermiş ve yaşanan birtakım olaylar karşısında Batı'yı tek taraflı hareket etmenin yanı sıra meseleyi siyasileştirmekle suçlamıştır. Moskova'ya göre Batı Suriye'de demokratik hükümetin kurulması için hükümet karşıtı muhalefete destek vererek mevcut rejimi devirmeye ve hükümetin yaptığı suçlara (hatalara) odaklanarak muhalefetin yaptıklarını görmezden gelmeye çalışmıştır. Daha önemlisi Moskova'ya göre şayet Esad iktidardan giderse

---

<sup>295</sup> "Rusya'nın Dış Politikası Ukrayna ve Suriye Stratejisi", *Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi*, Aralık, 2015, s. 14. [http://sdam.org.tr/image/foto/2017/11/24/Rusyanin-Dis-Politikasi-Ukrayna-ve-Suriye-Stratejisi\\_1511528836.pdf](http://sdam.org.tr/image/foto/2017/11/24/Rusyanin-Dis-Politikasi-Ukrayna-ve-Suriye-Stratejisi_1511528836.pdf) (04.01.2018)

<sup>296</sup> Özbay a. g. m., s. 78.

<sup>297</sup> A. g. m., s. 78.

değişimin dış müdahalelerden ziyade Suriye rejiminin özgür iradesi ile gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Rusya Suriye'ye yapılacak herhangi bir yaptırımın çözüm yerine durumu daha da şiddetlendireceğinden endişelenmektedir.<sup>298</sup>

### 2.6.2. Ekonomik-Ticari İlişkiler

Rusya ve Suriye arasında ekonomik ve ticari ilişkiler 1990'ın ilk aylarında düşük seviyede kalmışsa da devam ettirilmiştir. 1993 tarihinde taraflar arasında ticari, ekonomik ve teknik anlamda işbirliği için imzalanan anlaşma çerçevesinde ticari-ekonomik ve bilimsel-teknolojik işbirliğine ilişkin Daimi Rusya-Suriye Komisyonu oluşturulmuştur. 1998'de Şam'da gerçekleşen Daimi Komisyon'un birinci oturumunda enerji ve ulaşım, petrol ve gaz, sulama, nükleer enerjinin barışçıl kullanımı gibi alanlarda işbirliğine gidileceği belirtilmiştir. 2001 yılında Moskova'da gerçekleşen Daimi Komisyon'un ikinci oturumunda Rusya adına Rusya Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı V. G. Artyuhov, Suriye adına ise Suriye Ekonomi ve Dış Ticaret Bakanı G. Rifai Komisyon'un eş başkanları olarak bir araya gelmişlerdir.<sup>299</sup>

2001 yılında Rusya ve Suriye arasındaki ticaret hacminin 163 milyon dolara ulaştığı görülmüştür. Bu tarihte Rusya Suriye'ye 95 milyon dolar değerinde ihracat yaparken ithalat ise 68 milyon dolara ulaşmıştır. Ticari anlamda Rusya daha önce inşa edilen enerji tesislerinin yapımı ve bakımında, sulama, petrol endüstrisi gibi alanlarda faaliyetlerini devam ettirmektedir. Rusya tarafından yapılan enerji tesisleri günümüzde Suriye'nin enerji ihtiyacının %20'sini ve petrol üretiminin %30'unu sağlamaktadır. Özellikle, Moskova hükümeti Suriye'de bahsi geçen alanlarla ilgili 100'den fazla uzmanını bulundurmaktadır. Ayrıca, Rus şirketleri Suriye'de yapılan büyük uluslararası fuarlara - buna petrol ve gaz, sanayi sergileri de dâhil - aktif olarak katılmaktadır. Örneğin, 2001 yılının Ağustos-Eylül aylarında gerçekleşen ve her yıl düzenlenen 48. Uluslararası Şam Fuarı'na 30 Rus şirketi de katılmıştır.<sup>300</sup>

---

<sup>298</sup> Özbay, *a. g. m.*, s. 79.

<sup>299</sup> Vneşnyaya Politika, Novosti, Rossiysko-Siriyskie Otnoşenie, 14 Ocak 2003. [http://www.mid.ru/foreign\\_policy/news/-/asset\\_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/536458](http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/536458) (12.08.2017)

<sup>300</sup> Vneşnyaya Politika, Novosti, Rossiysko-Siriyskie Otnoşenie, 14 Ocak 2003. [http://www.mid.ru/foreign\\_policy/news/-/asset\\_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/536458](http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/536458) (12.08.2017)

2001 yılında Moskova’da gerçekleştirilen ikinci Rusya-Suriye toplantısında sanayi, yeraltı ve yerüstü kaynakların değerlendirilmesi, atom enerjisinin barışçıl biçimde kullanımı, bilim-teknik alanlarında işbirliği, sağlık alanlarında ilişkiler, bankalar arası işbirliği ve diyalog gibi konularda kararlar alınarak taraflar arasında ikili işbirliğinin geliştirilmesi için ciddi adımlar atılmıştır. 2004 yılında Şam’da düzenlenen Rus-Arap Sanayi Kurulu toplantısında Rusya’yı Metal Borular Şirketi Genel Müdürü D. A. Pumpyanski, Suriye tarafını ise Halep Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı ve Halep Milletvekili S. Mallah temsil etmiştir. Bunun gibi girişimlerin neticesinde ise Rusya ile Suriye arasındaki ürün ticareti 2005 yılında 459 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.<sup>301</sup>

İki ülke ilişkilerinin tarihine bakıldığında da SSCB’nin çoğu zaman Suriye’yi ekonomik anlamda desteklediğine rastlanılır. Örneğin, 1957 yılında dönemin ABD Başkanı Dwight Eisenhower Ortadoğu topraklarında komünizmin yayılmasını önlemeyi hedefleyen doktrini açıklamış ve bu doktrin kapsamında Suriye ve Mısır’a karşı ekonomik yaptırım kararların alınması öngörülmüştür. Bu bağlamda Suriye’den aldığı buğday, pamuk ve tekstilin fiyatını ve hacmini en az seviyeye düşürerek satın alma yoluna gidilmiş ve hatta ABD’nin 350-400 bin ton kadar buğday alması beklenirken sadece 50 bin ton alınmıştır. Üstelik ABD Şam’ın tahıl ürünlerini İtalya, Fransa ve Yunanistan’ın pazarına satmasını da engellemiştir. Bu durum karşısında SSCB Mısır’la birlikte Suriye’nin satabileceği ürünleri alabileceğini Şam yönetimine bildirmiş ve 300 bin ton buğday Suriye’den satın alarak, Şam yönetiminin ekonomik bunalıma girmesinin önüne geçmiştir.<sup>302</sup>

Görüldüğü gibi 2000 sonrası Rusya ve Suriye arasında ekonomik anlamda ikili ilişkiler daha da geliştirilmeye çalışılmıştır. Taraflar arası ekonomik işbirliği daha çok petrol ve gaz alanı üzerinde yapılmaktadır. 2000-2005 aralığında Suriye Tatneft, Soyuzneftegaz, Stroytransgaz gibi Rus petrol ve gaz şirketleri ile ekonomik alanda birtakım anlaşmalara imza atmıştır.<sup>303</sup> Tatneft 2005 yılı Mart ayında, Soyuzneftegaz

---

<sup>301</sup> Öztürk, *a. g. m.*, s. 624.

<sup>302</sup> *A. g. m.*, s. 624.

<sup>303</sup> Anna Batyuçenko, “Siriya i Rossiya: 70 Let Vmeste”, 21 Ekim 2015. [https://defendingrussia.ru/a/siriya\\_i\\_rossiya\\_70\\_let\\_vmeste-4114/](https://defendingrussia.ru/a/siriya_i_rossiya_70_let_vmeste-4114/) (10.07.2017)



2005 yılı Mayıs ayında, Stroytransgaz ise 2005 yılı Aralık ayında Suriye Enerji Bakanlığı ile anlaşmalar yapmışlardır.<sup>304</sup>

Bununla beraber Stroytransgaz gaz üretim tesisini ve boru hatlarını inşa etmeye başlarken, Tatneft ve Soyuzneftegaz hem karada hem de denizde jeolojik çalışmalar yapmıştır. 2010 tarihinden itibaren Tatneft şirketi endüstriyel petrol üretimine başlamış, fakat 2011'deki krizle beraber ülke içindeki karışık durum dolayısıyla üretim durdurulmuştur. Ortak projelerin bazıları ise dondurulmuştur. Ülkede devam etmekte olan kriz döneminde Suriye Rusya'nın desteğine eskisinden daha çok ihtiyaç duymaktadır.<sup>305</sup>

Ticari-ekonomik ilişkileri geliştirme ve teknik işbirliği komisyonunun 2006 Mart ayında Moskova'da gerçekleştirdiği dördüncü toplantısında Sovyetler Birliği döneminden kalan krediler ve ilişkiler değerlendirilerek ilişkilerin geliştirilmesi adına Suriye tarafına kolaylıklar sağlanmıştır. 2010 yılında gerçekleştirilen toplantıda Suriye'nin Gümrük Birliği ile ilişkileri konusu masaya yatırılırken, 2012 Mayıs ayındaki toplantıda, Suriye Maliye Bakanı Muhammed el-Ceylati, Suriye'nin Belarus, Kazakistan ve Rusya ile aralarındaki serbest ticaret anlaşmasını devam ettirdiğini bildirmiş ve Rusya'nın Suriye'ye yönelik yeni krediler verme konusunu gözden geçirdiğini de dile getirmiştir.<sup>306</sup>

Değindiği üzere ekonomik alanda iki ülke arasındaki sıkı işbirliği daha çok petrol ve gaz sektörü üzerinde yapılırken, Rusya da özellikle bu sektöre büyük yatırımlar yapmaktadır. Örneğin, 2009 yılında Suriye'de Rus yatırımlarının hacmi 20 milyar dolara ulaşmıştır. Fakat Mart 2011 tarihinde ilk kıvılcımın Dera kentindeki protesto gösterileriyle yaşanması ve sonra da ülkenin diğer kentlerine yayılarak büyük bir krizin ortaya çıkmasına yol açması ile Rusya ve Suriye arasındaki geleneksel ve eski ilişkiler de yeni bir aşamaya girmiştir.<sup>307</sup> Her geçen gün daha da yayılmaya başlayan Suriye krizinde Rusya Federasyonu ABD, AB, Türkiye ve Arap ülkelerine karşı Suriye'ye siyasi, ekonomik desteğin yanı sıra askerlerini, asker teçhizatlarını

---

<sup>304</sup> Öztürk, *a. g. m.*, s. 625.

<sup>305</sup> Anna Batyuçenko, "Siriya i Rossiya: 70 Let Vmeste", 21 Ekim 2015. [https://defendingrussia.ru/a/sirija\\_i\\_rossija\\_70\\_let\\_vmeste-4114/](https://defendingrussia.ru/a/sirija_i_rossija_70_let_vmeste-4114/) (10.07.2017)

<sup>306</sup> Öztürk, *a. g. m.*, s. 625.

<sup>307</sup> "Politiceskoe Otnoşenie Rossii i Sirii", *İran Russian Radio*, IRIB World Service, Russkaya Slujba, 19 Ocak 2016. <http://russian.irib.ir/analitika/stati/item/269260-> (25.07.2017)

göndererek ve bu konuda danışmanlık yaparak Esad hükümetine askeri destek sağlamaktadır. Rusya'nın Suriye'ye gösterdiği desteği krizin patlak verdiği 2011 Mart ayından bugüne kadar devam ettirilmektedir.<sup>308</sup>

### 2.6.3. Askeri İlişkiler

Rusya ve Suriye arasındaki askeri ilişkiler de diğer siyasi ve ekonomik alanlarda olduğu gibi SSCB ve Suriye'nin askeri alanda işbirliği başlattıkları eski tarihlere dayanır. Taraflar arasında geliştirilmiş olan askeri ilişkiler 1955 tarihinde ABD, İngiltere ve Türkiye'nin inisiyatifiyle “komünist saldırıya” karşı kurulan İran, Irak ve Pakistan'ın da kuramında olduğu askeri birlik olan Bağdat Paketi'ne katılım davetini Suriye'nin reddetmesiyle başlamıştır. 1956 yılında Suriye'ye ilk 60 askeri uzman gönderilmiş ve aynı yılda toplam maliyeti 18 milyon dolar olan silah desteği - savaş uçakları ve tanklardan kartuşlara kadar - Çekoslovakya'dan tedarik edilmiştir. Aynı yılın sonunda SSCB ve Suriye arasında jetler ve uçaksavarların tedariki ve Suriye'de askerlerin eğitimini kapsayan anlaşmaya imza atılmıştır.<sup>309</sup> Moskova – Şam arasında askeri ilişkiler 1990'a kadar deniz kuvvetleri,<sup>310</sup> limanlar<sup>311</sup> ve uçaksavarlar<sup>312</sup> konusunda da anlaşmalar yapılarak devam ettirilmiştir. Üstelik, SSCB'nin Suriye'yi İsrail karşısında zaman zaman desteklemesi SSCB'nin Suriye'de varolan SSCB imajını daha da artırmıştır.<sup>313</sup>

SSCB'nin dağılmasına doğru evrilen zaman diliminde diğer alanlarda da olduğu gibi askeri alanlarda da Moskova'nın harcamaları kısıtlamaya çalışmasıyla ilişkiler asgari düzeye indirilmiştir.<sup>314</sup> Çünkü 1980'li yıllarda politik ve ekonomik alanlarda yaşanan gerilemelerden dolayı Sovyetler Birliği kendi sorunlarına eğilmiş ve bu durum da Kremlin'e Suriye'nin de içinde bulunduğu bazı ülkelerle ilişkilerini yeniden gözden geçirme gerekliliğini ortaya koymuştur.<sup>315</sup> Bu dönemde Suriye'de

---

<sup>308</sup> “Političeskoe Otnoşenie Rossii i Sirii”, *İran Russian Radio*, IRIB World Service, Russkaya Slujba, 19 Ocak 2016. <http://russian.irib.ir/analitika/stati/item/269260-> (25.07.2017)

<sup>309</sup> Anna Batyuçenko, “Siriya i Rossiya: 70 Let Vmeste”, 21 Ekim 2015. [https://defendingrussia.ru/a/siriya\\_i\\_rossiya\\_70\\_let\\_vmeste-4114/](https://defendingrussia.ru/a/siriya_i_rossiya_70_let_vmeste-4114/) (10.07.2017)

<sup>310</sup> Öztürk, *a. g. m.*, s. 624.

<sup>311</sup> Anna Batyuçenko, “Siriya i Rossiya: 70 Let Vmeste”, 21 Ekim 2015. [https://defendingrussia.ru/a/siriya\\_i\\_rossiya\\_70\\_let\\_vmeste-4114/](https://defendingrussia.ru/a/siriya_i_rossiya_70_let_vmeste-4114/) (10.07.2017)

<sup>312</sup> Öztürk, *a. g. m.*, s. 621.

<sup>313</sup> *A. g. m.*, s. 622.

<sup>314</sup> Karabulut, *a. g. m.*, ss. 79-80.

<sup>315</sup> Fatih Özbay, “Rusya'nın Suriye Politikası ve Türkiye-Rusya İlişkileri”, İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü. [http://avrasya.istanbul.edu.tr/?page\\_id=8008](http://avrasya.istanbul.edu.tr/?page_id=8008) (12.08.2017)

birtakım Sovyet askeri danışmanlarının sayısında azalma olmuş ve taraflar arasında ilişkiler adeta donma noktasına gelmiştir. Bu durum ise Hafız Esad'ın hayatını kaybettiği 2000 yılına kadar devam etmiştir.<sup>316</sup>

Böylece 1990'ların başlarında taraflar arasındaki işbirliği en düşük seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemde Ortadoğu bölgesinin geleneksel tutumu ve stratejik statüsünün Rusların gözünde değersiz duruma düştüğü düşünülebilir. Dolayısıyla, 1989'dan 1992'e kadarki dönemde Ortadoğu ülkeleri ile - Irak, Suriye ve Libya - yapılan Rus askeri anlaşmalarının sayısında azalma gözlemlenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yaşanan gelişmeler ve özellikle Paris zirvesinden sonra Rusya, SSCB döneminde yapılan askeri sözleşmeleri tekrardan gözden geçirmiştir. Fakat bütün gelişmelere rağmen Suriye Rusya'nın Ortadoğu politikasında her zaman gündemde kalmıştır.<sup>317</sup>

Resmi verilere bakıldığında 1999 yılına kadar Suriye'de sadece 14 Rus subay, 12 askeri araç, bir elektrik istasyonu, 1 depo mevcut olmuştur. Yine, 1990'lı yıllarının ortasında Tartus'ta yer alan Sovyet savaş gemilerinin tamirinin yapılacağı fabrika yapılması beklenirken, bahsi geçen fabrikanın yapımı siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı gerçekleşmemiştir.<sup>318</sup>

2000'de Suriye'de Beşar Esad'ın Rusya'da ise Vladimir Putin'in iktidara gelmesi ile taraflar arasında askeri alanda ikili ilişkilerin canlanmaya başlamasıyla, Akdeniz'de Karadeniz Filosu'nun transferi ve Suriye'nin modern silahlarla donatılması, Rusya'dan askeri teçhizatları satın alabilmesi için Suriye'nin dış borcunun %70'ini silmesi, İskander roketinin Rus lojistik gemileri ile gönderilerek Tartus limanına yerleştirmesi gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır.<sup>319</sup>

Rusya'nın Suriye üssü Putin'in göreve gelmesiyle ciddi ilgi görmeye başlamıştır. Üstelik savaş gemisi tamir fabrikası 2002'de Ukraynalı Selhozpromeksport şirketine devredilmiştir. 2004 yılında da Moskova, Suriye'ye bu üslerin durumuyla ilgili olarak Karadeniz filosundan bir askeri komisyon göndererek

---

<sup>316</sup> Özbay, *a. g. m.*, s. 77.

<sup>317</sup> "Političeskoe Otnoşenie Rossii i Sirii", *İran Russian Radio*, IRIB World Service, Russkaya Slujba, 19 Ocak 2016. <http://russian.irib.ir/analitika/stati/item/269260-> (25.07.2017)

<sup>318</sup> Öztürk, *a. g. m.*, s. 624.

<sup>319</sup> "Političeskoe Otnoşenie Rossii i Sirii", *İran Russian Radio*, IRIB World Service, Russkaya Slujba, 19 Ocak 2016. <http://russian.irib.ir/analitika/stati/item/269260-> (25.07.2017)

çalışmaları başlatmıştır. Öte yandan, Suriye'ye Rusya'nın büyük kruvazörlerinin girebilmesi için Tartus limanının altını oyduğu bilgisi Batı kaynaklarında belirtilmektedir. Bunun da Beşar Esad'ın borcu olan 14.4 milyar dolardan iade edilen 3.6 milyar dolarlık kısmıyla sağladığı bahsi geçen kaynaklarda yer almaktadır. Ancak, bu bilgi Moskova tarafından yalanlanmaktadır.<sup>320</sup>

Suriye Ordusunun hava, kara ve deniz ordularına ait subay ve personelinin Rusya'nın farklı şehirlerinde yetiştirildiği, Suriye ordusunda ise danışman sıfatıyla 2000 civarında uzman Rus personelin bulunduğu da bilinmektedir. Bununla birlikte Suriye ve Rusya istihbarat birimleri Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde çalışmalar yürütürken, Şam yönetimi muhaliflerle olan çatışma ve komşu ülkelerle olan sınır hareketlenmelerinde Rus uzay teknolojisinden de faydalanmaktadır.<sup>321</sup>

2005 yılında Beşar Esad'ın Moskova ziyaretinden sonra Moskova Suriye'nin o sırada 13.4 milyar dolar olan borcunun %73'ünü silmiş ve Suriye'nin kalan borcunu taksitle ödemesi konusunda anlaşmışlardır. Ayrıca, bu ziyaretin ardından Rusya ABD ve İsrail'in itirazlarına rağmen Suriye'ye gelişmiş hava savunma sistemlerinin satışını kabul etmiştir. Bunun yanı sıra Strelets SA-18 alçak irtifa yüzeyden-havaya füzelerinin satışı, MIG-29SMT savaş uçakları ve Pantsir S1 kısa menzilli balistik füzelerin ve P-800 Yakhont füzelerinin de satışı konusunda taraflar mutabakata varmışlardır.<sup>322</sup>

2010 yılı sonlarında başlayan Arap Baharı protestolarına ilk başta tarafsız kalan ve "bekle-gör" politikası izleyen Rusya, Libya'ya yapılan askeri operasyon sonrası tavrını değiştirmiş, olayların devamında sıranın Suriye'ye geleceğini de düşünen Rusya Suriye'ye olan desteğini açıktan göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda Suriye'ye üç savaş gemisini ve S-300 füzelerini göndermesi verdiği desteğin açık göstergelerinden olmuştur. Bunların yanı sıra Rusya Arap Birliği'nin Suriye'nin üyeliğini askıya alma kararı, AB'nin "insani koridor" oluşturma kararları ve ABD'nin George Bush uçak gemisini Suriye'ye göndermesi ile üzerindeki baskılar iyice artınca Suriye'ye tek uçak gemisi olan Amiral Kuznetsov'u göndermiştir.<sup>323</sup>

---

<sup>320</sup> Öztürk, *a. g. m.*, s. 624.

<sup>321</sup> *A. g. m.*, s. 625.

<sup>322</sup> Sinem Taş, Geçmişten Günümüze Rusya – Suriye İlişkileri, Akademik Perspektif, 25 Kasım 2015. <http://akademikperspektif.com/2013/11/25/gecmisten-gunumuze-rusya-suriye-iliskileri/> (12.02.2018)

<sup>323</sup> "Suriye'ye Giden Rus Uçak Gemisine 50 NATO Gemisi Eşlik Etti", *HaberRus*, 14 Şubat 2017. <http://haberrus.com/savunma/2017/02/14/suriyeye-giden-rus-ucak-gemisine-50-nato-gemisi-eslik-etti.html> (04.02.2018)

Bu bağlamda Putin ile birlikte tekrar toparlanma dönemine giren Rusya, Sovyet döneminde nüfuz alanına giren ancak terk etmek zorunda kaldığı jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemli bölgelerle daha çok ilgilenmeye başlamıştır.<sup>324</sup> Vladimir Putin, Tartus'taki deniz üssünün genişletilmesi yönünde hazırlanan kararnameyi 23 Aralık 2016'da imzalamıştır. Kremlin'den yapılan açıklamada, “*Vladimir Putin, Rusya Federasyonu ile Suriye arasında, Tartus Limanı'ndaki Rus lojistik merkezinin genişletilmesi, Rus gemilerinin bölgesel-ulusal sulara ve Suriye'deki limanlara girebilmesi yönünde anlaşmanın imzalanmasına yönelik kararnameyi imzalamıştır*” şeklindeki ifadeler yer verilmiştir.<sup>325</sup> Akabinde Rusya Federasyonu ve Suriye arasında, Tartus'taki Rus deniz üssünün genişletilmesi ve modernizasyonu ile ilgili anlaşma 18 Ocak 2017'de imzalanmıştır. Anlaşmaya göre:

- Rusya üsteki yapıları onarma, inşa etme ve yıkma hakkı elde edecek ve savaş gemilerine hizmet sağlanması için gereken her türlü ekipman da yerleştirebilecektir;
- üssün kara sınırlarını koruma görevini Suriye ordusu üstlenirken deniz sınırlarının korunması ve hava savunması Rusya'ya ait olacaktır;
- Rusya, Tartus Limanı'nın korunması ve savunulması için üs dışına seyyar gözetleme noktaları yerleştirebilecek ve tüm savaş gemilerinin üsse giriş yapabilmesi için deniz dibini derinleştirebilecektir; Suriye ise Tartus'taki askeri faaliyetleriyle ilgili Rusya'ya karşı hiçbir suçlamada bulunamayacak ve Rusya, Tartus üssündeki altyapıyı ve gayrimenkulü tamamen ücretsiz olarak kullanabilecektir. Ayrıca, taraflar arasında imzalanan anlaşmanın 49 yıl geçerli olacağı belirtilirken, taraflar çıkma talebini dile getirmedeği sürece anlaşmanın 25 yıllığına uzatılabileceği hükmü de kabul edilmiştir.<sup>326</sup>

Rusya, Tartus'taki deniz üssüne ilave olarak Lazkiye'de de yeni bir hava üssü<sup>327</sup> – Hmeymim - kurmayı Suriye politikası kapsamında gerekli görmüş ve bu

---

<sup>324</sup> Özbay, a. g. m., s. 63.

<sup>325</sup> “Putin'den Tartus Üssünün Genişletilmesine Yönelik Anlaşmaya Onay”, *Sputnik*, 23 Aralık 2016. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201612231026467202-putin-tartus-ussu-genisleme-anlasmasi-onay/> (23.07.2017).

<sup>326</sup> “Rusya Tartus'taki Deniz Üssünü Genişletecek”, *Sputnik*, 21 Ocak 2017. <https://tr.sputniknews.com/rusya/201701211026868330-rusya-tartus-us-genisletme/> (05.08.2017)

<sup>327</sup> “Hmeymim Airbase: The Centerpiece of Russia's Operation in Syria”, *Sputnik*, 3 Ekim 2015. <https://sputniknews.com/middleeast/201510031027974313-russians-on-syrian-soil-photos/> (01.08.2017)

konuda önemli adımlar atmıştır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu ile Suriye Hükümeti arasında 26 Ağustos 2015 tarihinde imzalanan anlaşma Rus hava kuvvetlerinin kalıcı olarak bu üsse yerleşmesine imkan tanırken, anlaşmaya 7 Ekim 2015 tarihinde parlamentonun alt kanadı Duma, 12 Ekim 2015 tarihinde ise üst kanadı olan Federasyon Konseyi onay vermiştir. Rusya'ya Suriye'deki askeri üssü sonsuza kadar kullanma yetkisini sağlayan anlaşmayı Rusya Devlet Başkanı Putin 14 Ekim 2015'te onaylamıştır. Bu anlaşmanın önemli maddeleri şu şekilde özetlenebilir:

- 1-Rusya, üssün kullanımı için Suriye'ye herhangi ücret ödemeyecektir,
- 2-Hmeymim Üssü'ne yerleştirilecek uçak, personel ve teçhizat Rusya tarafından belirlenecektir,
- 3-Üsse getirilecek eşyalar vergiye ve gümrük kontrolüne tabi tutulmayacaktır,
- 4-Görev yapacak Rus personel ve aileleri diplomatlara benzer ayrıcalığa ve dokunulmazlığa sahip olacaklardır,
- 5-Suriye, faaliyetlerinden ötürü Rusya'ya ve askeri üste görevli personellere herhangi bir dava açamayacaktır.<sup>328</sup> Bu ve buna benzer anlaşmaların yapılmasından sonra Rusya Suriye'ye yönelik dış politikasında Suriye hükümeti ve bizzat Beşar Esad'a yardım etmede tereddüt etmemektedir. Çünkü Suriye ile geliştirilecek sağlam işbirliği Rusya'nın bölge politikaları için temel niteliğindedir.<sup>329</sup> Rusya ve Suriye arasında kurulmuş olan sıkı askeri işbirliği, Suriye nezdinde Rusya'nın önemli askeri ve stratejik ortak ülke durumunda olması aktörlerin ileriye dönük uzun vadeli işbirliğinden haber verirken çıkar ilkesi Rusya'yı Suriye'ye, Suriye'yi de Rusya'ya bağımlı olarak bırakmaktadır.<sup>330</sup>

## **2.7. Suriye Krizi'nde Rusya'nın Rejim Desteği**

2010'da başlayan Arap Baharı hareketleri Ortadoğu'nun birkaç ülkesinde cereyan ederek doğu Ortadoğu'ya doğru ilerlemiştir. Kuzey Afrika ülkelerinden başlayan "Arap Baharı"nın dalgaları 2011'de Suriye'nin bazı şehirlerinde dalgalanmaya başlamıştır. 2011'in Mart ayında sokaklarda gösteri yapmaya başlayan protestocular ilk önce Beşar Esad'dan reform yapmasını talep etmişlerdir. Sokak

---

<sup>328</sup> Mehmet Sait Dilek, "Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2017, s. 71.

<sup>329</sup> Yusef, Nassasra, *a. g. m.*, s. 259.

<sup>330</sup> *A. g. m.*, s. 260.

gösterileri ve protestolar rejim askerlerince kanlı bir biçimde bastırılmaya başlayınca reform taleplerinin yerini istifa talepleri almaya başlamıştır.<sup>331</sup> Kuvvucunun alevlenmesiyle Suriye'nin iç işlerine müdahalede acele eden dış güçlerin de sayıları artmıştır. İlk başta ABD ve AB Suriye hükümetine uluslararası baskıyı artırarak Esad'ın istifasını hızlandırmaya çalışanların başında olmuşlardır.<sup>332</sup> Eskiden beri ABD ve AB'ye karşı duruşuyla politika izleyen Suriye, bu güçlerin desteğindeki uluslararası kamuoyu baskısı arttıkça direnme azmini sertleştirmeye devam ettirmiştir. Suriye hükümeti Esad rejimine karşı çıkan kendi vatandaşlarına karşı tutumunu sertleştirdikçe ve Rusya'nın Esad'dan yana tavrı şeffaf bir şekilde ortaya çıkınca Esad'ın devrilmesini isteyen dış güçlerin sayısı NATO, İngiltere, Türkiye, Fransa, ABD, Suudi Arabistan, Katar ve BAE gibi ülkelerin katılımıyla artmıştır.<sup>333</sup> Suriye hükümetinin ayaklanmaları bastırma çabalarının insan haklarını hiçe sayarak gaddarca uygulanmaya başlaması uluslararası toplumu da sert davranmaya itmiştir. Bazı ülkeler Suriye'deki büyükelçiliklerini kapatarak diplomatik ilişkileri keserken, bazı devletler bir araya gelerek Suriye'ye yaptırımlar ve ambargolar uygulamaya başlamışlardır. Suriye hükümetinin kendi vatandaşlarına olan merhameti azaldıkça ülkeden kaçmaya başlayanların sayıları artmıştır. Esad'ın düşmesini isteyen devletler büyük göç dalgasını önlemek için çaba sarf etmeye başlarken Türkiye kendi sınırlarında mülteci kamplarını kurmuştur. Suriye krizi konusunda uluslararası kamuoyu sosyal medyada Suriye hükümetini destekleyenler ve Suriye hükümetini desteklemeyenler olarak ikiye bölünmüşlerdir. Başka bir ifade ile meşru hükümeti - Esad'ı - savunanlar ve karşı olanlar - Esad'a karşı ayaklanan halkı ve grupları savunanlar - olarak saflar belirlenmiştir.<sup>334</sup> Esad'dan yana tavır alan ülkeler de Rusya, Çin ve İran olarak kendi saflarını belirlemişlerdir. Sahada ve masada sürdürülmeye başlanan mücadelede Rusya Birleşmiş Milletler'in ve Güvenlik Konseyi yaptırım çalışmalarını engelleyerek Suriye'nin iç meselesine yönelik yapılan dış müdahaleleri zayıflatmaya çalışmıştır.

---

<sup>331</sup> Phillips Christopher, "Syria's Bloody Arab Spring", 15 Mayıs 2012. <https://cjophillips.wordpress.com/2012/05/15/syrias-bloody-arab-spring/> (11.06.2017)

<sup>332</sup> Nerguizian, Aram, "Instability in Syria: Assessing the Risk of Military Intervention", Center for Strategic and International Studies, 13 Aralık 2011, s. 2. [https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy\\_files/files/publication/111213\\_SyriaMilitaryIntervention.pdf](https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/111213_SyriaMilitaryIntervention.pdf) (21.05.2017)

<sup>333</sup> Michael, a. g. m., s. 7.

<sup>334</sup> Martinenko, a. g. m., ss. 4-5.

Uluslararası kamuoyu baskısına karşı Esad'ı korumaya çalışan Rusya Suriye'nin adeta kalkanı olarak hareket etmeye soyunmuştur.<sup>335</sup>

Rusya “geleneksel dostu” Esad'a siyasi ve silah boyutunda yardımlar ederek destek vermeye çalışmıştır. İlk başta Suriye krizinde objektif tavır aldığını göstermeye çalışan Rusya, Batı ve ABD ile Suriye üzerinde anlaşmazlığa düştükçe sert duruş sergilemeye başlamıştır.<sup>336</sup> Krizi bizzat Rusya Dışişleri Bakanı ve Devlet Başkanı'nın kontrolünde takip eden Rusya ilk başta aldığı pozisyonunu hiç değiştirmeden korumaya devam etmektedir. İnsan haklarının ayaklar altına alınması ve kimyasal silahların Esad güçlerince insanlar üzerinde denenmesi Rusya'nın aldığı pozisyonu değiştirmesine neden olmamıştır.<sup>337</sup> Aksine, Rusya Batı'nın Suriye hükümetini dayanaksız ve temelsiz iddialardan dolayı kınamakta olduğunu düşünmüştür. Krize kendi çıkarlarını korumayı düşünerek yaklaşan Rusya, Libya krizinde aldığı “saf dışı bırakılma” tecrübesini Suriye'de yaşamamaya çalışmıştır. Aslında, Rusya'nın Suriye krizinde takındığı tavırları Libya krizinden aldığı dersler etkilemiş olmalıdır ki, Rusya Suriye krizini konuşmak üzere toplanan çeşitli toplantı ve platformlarda fırsat buldukça Irak ve Libya örneklerini vererek aldığı pozisyonu haklı çıkarmaya çalışmıştır.<sup>338</sup>

Ayrıca, Rusya Suriye içerisinde başlayan “sakin” protestoların ve ayaklanmaların Batı tarafından çarpıtılarak güvenlik güçlerle halkın arasındaki kavganın büyütüldüğüne inanmıştır. Çünkü Batı ve ABD'nin Suriye'ye askeri müdahalede bulunabilmesi için kaotik ortamın oluşması şart olmuştur. Kaotik ortamın oluşmaması, insan haklarının ayaklar altına alınmaması durumu askeri müdahaleye meşru zemin hazırlamazdı. Dolayısıyla, askeri müdahalede bulunamayan Batı ve ABD Esad'ı deviremeyecekti.<sup>339</sup>

Suriye krizinin başladığı günden itibaren Batı devletleri ve Rusya birkaç defa uluslararası platform ve toplantılarda çözüm yollarını aramışlardır. Fakat Batı ve ABD Suriye'ye askeri müdahalenin yapılması üzerinde ısrar ettikçe de Rusya askeri

---

<sup>335</sup> Bagdonas, *a. g. m.*, s. 55.

<sup>336</sup> Menkiszak, *a. g. m.*, s. 3.

<sup>337</sup> Bagdonas, *a. g. m.*, s. 57.

<sup>338</sup> *A. g. m.*, s. 57.

<sup>339</sup> Micheal Doran, Max Boot, “5 Reasons to Intervene in Syria Now”, *The New York Times*, 26 Eylül 2017. <http://www.nytimes.com/2012/09/27/opinion/5-reasons-to-intervene-in-syria-now.html>(15.09.2017)



müdahaleyi veto etmeyi bırakmamıştır. Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya sivil halkı korumak için askeri müdahaleyi onayladıktan sonra ülkede kaotik durumun arttığını her fırsatta savunmuş ve aynı zamanda Rusya'nın da Suriye rejimini desteklemediğini dile getirmiştir.<sup>340</sup> Suriye krizinin iç aktörlerin bir araya gelerek kendi aralarında varılan mutabakatla çözülmesinden ziyade gittikçe diğer devletler arasında yapılan görüşmelerden çözülmesinin beklenmeye başlanması, sürece çeşitli devlet dışı aktörlerin alet olarak kullanılması durumu küresel ve bölgesel güçlerin Suriye üzerinden hesaplaşmaya girdikleri düşüncesini kuvvetlendirmektedir. Suriye krizinde etkin olmaya çalışan diğer devletlerle ilgili Kanada'nın Mısır, Ürdün, İsrail ve Filistin Büyükelçisi görevinde bulunmuş Michel Bell, *“Biz Suriye'nin içinde ve dışında liberal enternasyonalistlerin iğrenç duyduğu kurallarla iş yapmakta olan çeşitli ve anlaşmalı aktörlerin de içinde bulunduğu reelpolitik dünyayla yüzleşiyoruz. Elini sıkı tutan aktörler gizli diplomasiyle kendi çıkarlarını gözeterek kural tanımaksızın kendi oyunlarını oynamaktadırlar”* diyerek durumu özetlemeye çalışmıştır.<sup>341</sup>

İran ve Rusya Suriye ile ilişkilerini sağlam zeminde geliştirmişler ve sadece ikili ilişkilerin geliştirilmesi ile kalmamış Suriye'ye arka çıkacak kadar yakın olmuşlardır. İran Suriye'ye iç mücadelede en önemli desteği verirken Rusya ise uluslararası ortamda gereken desteği sağlamaya çalışmaktadır. Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde veto kozunu elinde bulunduran aktör olması Suriye'ye verebilecek desteği kolaylaştırmaktadır. Özellikle, BM Güvenlik Konseyi ve BM tarafından Esad'ı devirmeye yönelik yapılan girişimleri veto etmede Çin'i de yanına almış olması Rusya'nın Esad'ı korumasını kolaylaştırmaktadır.<sup>342</sup>

Elbette, Rusya Beşar Esad'ı ve kurduğu hükümeti sadece Suriye'nin Soğuk Savaş'tan bu yana “sadık bir dost” ülke olduğu için korumamakta olduğu aşikârdır. Rusya yeni dünya düzeninde olması gereken konuma gelebilmesi ve tekrar dünya

---

<sup>340</sup> “Russia will not Allow Libya-Style Military Intervention in Syria”, Middle East Online, 1 Kasım 2011. <http://www.middle-east-online.com/english/?id=48833> (04.06.2017)

<sup>341</sup> Michael Bell, “In Syria, The Powers Play Hardball”, *The Global and Mail*, 23 Temmuz 2012. <http://www.theglobeandmail.com/commentary/in-syria-the-powers-play-hardball/article4431894/> (04.07.2017).

<sup>342</sup> Dmitriy Trenin, “Russia's Line in the Sand on Syria. Why Moscow Wants to Halt the Arab Spring”, *Foreign Affairs*, 5 Şubat 2012. <http://www.foreignaffairs.com/articles/137078/dmitri-trenin/russias-line-in-the-sand-on-syria> (01.05.2017)

süper gücü olarak dünya düzeninde varlığını devam ettirmesi için gerek duyulan jeopolitik konum, enerji kaynağı ve enerji kontrolü, hüküm edebileceği pazarı da Suriye aracılığıyla elde edebileceği düşüncesiyle hareket etmektedir. Ortadoğu’da her şeyden önce pragmatik politikaya öncülük veren Rusya’nın kendi geleceği ve çıkarları uğruna Suriye’yi desteklemek, yardım etmek zorunda kaldığı varsayılabilir.<sup>343</sup> Bu bağlamda Rusya’nın Suriye’de sadece Tartus deniz üssü için Esad’ı desteklemek zorunda kaldığı değil, bu desteğin aynı zamanda Esad’ı korumak, Akdeniz’de kontrol sahibi olmak, Batı ve Rusya arasında yaşanabilecek rekabeti kendi lehine çevirmek için sağlandığı düşünülmektedir.<sup>344</sup>

### 2.7.1. Diplomatik Destek

Rus dış politikasının Ortadoğu’daki öncülüğü haline gelen Suriye krizinde Rusya’nın aldığı tavır Suriye’deki mevcut rejimi ne pahasına olursa olsun korumak olduğu doğrudur. Krizin çıkmasından bu yana Suriye hükümetinden yana tavır alan Rusya rejimi koruma konusunda iki stratejiyi takip etmektedir. 1) Rusya Suriye’yi - daha doğrusu Esad ve hükümetini - diplomatik açıdan, 2) askeri açıdan desteklemektedir.<sup>345</sup>

Esad’a diplomatik anlamda destek sağlayan Rusya Çin’i de yanına alarak 3 kez BM Güvenlik Konseyi’nin askeri müdahale karar taslağını veto ederek mevcut rejimin devamını sağlamıştır. Konsey’in karar taslağını veto etmesinin gerekçesi olarak da uluslararası hukuka dayanarak Suriye’nin egemenliğine helal getirmeme ve iç işlerine karışmama ilkesini göstermiştir.<sup>346</sup> Üstelik Rusya Esad rejimi aleyhine alınacak her türlü kararı ve uygulanacak ambargo taslaklarını sürekli reddederek Suriye krizinin barış yoluyla, diplomatik girişim ve usulle çözülmesinden yana olduğunu açık bir şekilde bildirmiştir. Diplomatik ve barış yolu çözümünü sadece kâğıt üzerinde bırakmayan Rusya çözüm çabaları bağlamında muhalefetten oluşan heyeti birkaç kez

---

<sup>343</sup> Dmitriy Trenin, “Syria: A Russian Perspective”, Carnegie Endowment For International Peace, 28 Haziran 2012. <http://carnegieendowment.org/2012/06/28/syria-russian-perspective/ccln> (03.05.2017)

<sup>344</sup> Micheal, a. g. m., s. 7.

<sup>345</sup> Anna Geifman, Teper Yuri, “Russia’s Declining Influence in the Middle East”, *The Begin-Sadat Center For Strategic Studies*, Perspectives Paper, 24 Aralık 2012. <https://besacenter.org/perspectives-papers/russias-declining-influence-in-the-middle-east/> (14.06.2017)

<sup>346</sup> Camilla Committeri, “When Domestic Factors Prevail upon Foreign Ambitions: Russia’s Strategic Game in Syria”, *IAI Working Papers*, 16 Ekim 2012, s. 7. <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1226.pdf> (12.05.2017)

Moskova'ya davet etmiş ve görüşmeler yaparak kendini kanıtlamaya çalışmıştır.<sup>347</sup> Bölgenin kaosa sürüklenmesinden ve çeşitli terör örgütlerinin sahaya sahip olmasından endişe duyan Rusya yapılan görüşmelerde krizin rejim ve muhalefet arasında yapılacak anlaşmayla çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır.<sup>348</sup>

Rusya Suriye sorununa dâhil olurken krizin taraflar arasında çözülebileceğinden umutlu olmuştur. Rus diplomatları krizin ortaya çıktığı ilk günlerde Esad'ın yönetim ve hükümette reformlar yaparak durumu savuşturabileceğini düşünmüşlerdir. Dolayısıyla, duruma bir iç çalkantı gözüyle yaklaşan Rus dışişleri bakanı Sergey Lavrov krizin uluslararası güvenlik ve barışı tehdit edebilecek durumda olmadığını bildirmiştir. Lavrov, aynı zamanda Suriye'ye olası bir müdahale durumunda meşru hükümete yardım edeceklerini de aleni bir şekilde dile getirmiştir.<sup>349</sup>

2011'in Eylül ayına gelindiğinde kriz Türkiye ve Suudi Arabistan'ın Suriye ile ilişkilerini kesmesiyle uluslararası bir boyuta ulaşmıştır. Batı ülkelerinde Esad'ın istifasını isteyen seslerin yükselmesiyle beraber Suriye'ye karşı uygulanmaya çalışılan yaptırımlar bazı ülkeler arasında anlaşmazlığı da beraberinde getirmiştir. Güvenlik Konseyi'nden çıkan askeri müdahaleyi öngören karar taslakları Rusya tarafından üst üste veto edilmiştir. Rusya Arap Birliği'nin desteğiyle ortamı yumuşatma çabalarını sürdürmeye çalışmıştır. Arap Birliği'nin Libya'da gösterdiği barışçıl çözüm tavrını Suriye'de de göstereceğinden medet uman Rusya bu sefer beklediğini Arap Birliği'nden alamamıştır. Arap Birliği içerisinde ağırlığı olan Suudi Arabistan'ın Ortadoğu'da bölgesel güç olma çabalarına başından beri rıza göstermeyen Rusya'nın Suriye çözümü için geliştirdiği girişim Suudi Arabistan tarafından reddedilmiştir. Rejim karşıtı güçleri destekleyen Suudi Arabistan aksine Rusya'nın karşı cephesinde yer almıştır.<sup>350</sup>

Rusya'nın Esad'ı diplomatik anlamda koruma çabaları 2011-2012 yıllarında tüm yoğunluğuyla sürmüştür. Rusya Esad rejimini uluslararası baskıdan korumak için

---

<sup>347</sup> Ronald Dannreuther, "Russia and the Arab Spring: Supporting the Counter Revolution", *Journal of European Integration*, Vol. 37, No. 1, 2015, s. 80.

<sup>348</sup> Byman, *a. g. m.*, s. 3.

<sup>349</sup> Sergey Lavrov, "Korni i Veto", Interview of Minister of Foreign Affairs, *Rossiskaya Gazeta*, 2 Mart 2012. <https://rg.ru/2012/03/01/lavrov.html> (12.06.2017)

<sup>350</sup> League of Arab States, "Charter of Arab League 1945", UNCHR, Refworld. <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3ab18.html> (23.05.2017)

Çin ile görüş birliğine varmış ve bir sene içerisinde Çin’le on ikiden fazla görüşme gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Suriye Ulusal Konseyi ve Demokratik Değişim için Ulusal İşbirliği Komitesi gibi muhalefet taraflarıyla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Arap Birliği üye ülkelerinin tümüyle görüşmeler yaparak çözüm yolları arama girişiminde bulunmuştur.<sup>351</sup> Arap Birliği’nin Esad güçlerinin insanlara doğrulttuğu tüm silah, araba ve teçhizatlarının sahadan çekirilerek Arap Birliği üye ülkelerinden oluşan komisyonun gözetiminde taraflar arasında mutabakatın sağlanması yönde önerdiği önergeyi ilk başta Rusya onaylamıştır. Fakat, konunun tekrar Güvenlik Konseyi’ne taşınarak tartışılmasıyla Arap Birliği’nin tavsiye ettiği önerge de işe yaramamıştır.<sup>352</sup>

Daha sonra, rejimin acımasız katliamının on birinci aya ulaşmasıyla BM İnsan Hakları Konseyi’nin girişimiyle başlatılan barış tesisi görüşmelerinde Rusya Kofi Annan’ın önerdiği plan üzerinden bir denemede bulunmuştur. Annan’ın önerdiği planda rejim tarafına herhangi bir dayatma, yaptırım veya ambargo uygulanmaksızın tüm rejim güçlerinin sokaklardan çekilmesiyle inşa edilecek barış taslağı da sonuçsuz kalmıştır.<sup>353</sup>

Moskova’nın başlattığı diplomatik koruma girişimlerinin bir parçası da kimyasal silahların etkisiz hale getirilmesi girişimidir. Diğer bir taraftan “kimyasal silah kullanımı” iddiaları karşısında Rusya dışişleri bakanı Suriye’nin kimyasal silahlarının etkisizleştirilmesinin Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü’nün çalışma kuralları çerçevesinde yapılabilineceğini açıklamıştır. Kimyasal silahların etkisizleştirilmesi konusunda Rusya bazı adımlar belirlemiştir. İlk önce Şam’da yapılacak toplantıda yol haritası ve kurallar belirlenecek, sonra Suriye kimyasal silahlarının üretildiği yeri gösterecek, en son aşamada ise silahların etkisizleştirilmesi konusunda uzmanlarla bir görüş birliğine varılacaktır. 2013’ün Aralık ayında süreç Rusya, Çin, İtalya ve başka birkaç Batı ülkelerinin ortak çalışmasıyla başlamıştır. Sonucunda ise, kimyasal silahların %98 gibi oranda etkisizleştirildiği belli olmuştur.<sup>354</sup> Rusya’nın Suriye ile birlikte yürütmüş olduğu kimyasal silahların

---

<sup>351</sup> Bagdonas, *a. g. m.*, s. 61.

<sup>352</sup> League of Arab States, “Charter of Arab League 1945”, UNCHR, Refworld. <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3ab18.html> (23.05.2017)

<sup>353</sup> Bagdonas, *a. g. m.*, s. 64.

<sup>354</sup> Fazzur Rahman Siddiqui, “Evolution of Syrian Crisis and Analyzing the Role of Russia: A Game Changer”, *Indian Council Of World Affairs*, Issue Brief, 2016, s. 17. <http://icwa.in/pdfs/IB/2014/EvolutionofSyrianCrisisIB14012016.pdf>(19.09.2017)

etkisizleştirilmesinden<sup>355</sup> sonra da durum yumuşamamıştır.<sup>356</sup> Fakat iç savaşı durdurmaya yönelik yapılan toplantılar sonrası savaş durmasa da uluslararası barışı etkileyecek olan boyutlar üzerinde anlaşmaların sağlandığı görülür. Örneğin, Rusya ve ABD arasında Suriye meselesinde Eylül 2015 tarihinde uzlaşmaya varıldığını söylemek mümkündür. Bu tarihte ABD dışişleri bakanı John Kerry ile Rusya dışişleri bakanı Sergei Lavrov New York'ta görüşmüşler ve görüşmenin sonrasında John Kerry tarafından yapılan açıklamaya göre, ABD ile Rusya arasında bazı temel prensipler üzerinde uzlaşma sağlanmıştır:

- Suriye'nin toprak bütünlüğü korunmalıdır,
- Suriye laik bir ülke olmalıdır,
- IŞİD/DAEŞ, Suriye'den çıkartılmalıdır,
- Suriye'deki dönüşüm için bir geçiş süreci gereklidir.<sup>357</sup>

Günümüzde Suriye'deki kriz sadece bir iç mesele olmaktan çoktan çıkmış, artık dünya güçlerini karşı karşıya getirebilen, uluslararası arenada diğer devletlerin tavır ve ilişkilerini etkileyen krize dönüşmüş durumdadır. Suriye krizi üzerinde somut planların ve görüş birliğinin olmaması, krizi daha içinden çıkamaz duruma getirmiştir.<sup>358</sup> Krize dâhil olan her ülke kendi çıkarlarını korumaya çalışırken sürecin barışa yönlendirilmesi de zorlaşmaktadır.<sup>359</sup>

Rusya, İran ve Türkiye Suriye barış görüşmelerinin Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılması konusunda fikir birliğine vararak anlaşmışlardır.<sup>360</sup> 24 Ocak 2017 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Astana'da gerçekleşen Suriye konulu toplantıda Türkiye, Rusya ve İran, Suriye'deki ateşkes ihlallerini üçlü ortak mekanizmayla izleme ve uygulanmasını sağlama konusunda uzlaşmışlardır. Ayrıca bazı

---

<sup>355</sup> "Q&A: Syria Chemical Weapons Disarmament Deal", BBC News, 30 Ocak 2014. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23876085> (29.04.2017)

<sup>356</sup> Paul Rogers, Richard Reeve, "Russia's Intervention in Syria: Implications for Western Engagement", Oxford Research Group, 15 Ekim 2015. [http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/paul\\_rogers\\_monthly\\_briefing/russia%E2%80%99s\\_intervention\\_syria\\_implications\\_western\\_engagement](http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/paul_rogers_monthly_briefing/russia%E2%80%99s_intervention_syria_implications_western_engagement) (01.05.2017)

<sup>357</sup> "Rusya'nın Dış Politikası Ukrayna ve Suriye Stratejisi", Stratejik Düşünce ve Analiz Merkezi, 2015, s. 15. <http://www.stratejidusunce.org/Detay/Haber/981/rusyanin-dis-politikasi-ukrayna-ve-suriye-stratejisi.aspx> (08.05.2017)

<sup>358</sup> Elena Loktionova, "Rossiya i Problema Sirii", *Aktualnye Problemy Sovremennyh Mejdunarodnyh Otnosheniy*, No. 2, 2013, s. 108

<sup>359</sup> A. g. m., s. 110.

<sup>360</sup> "Suriye'de Ateşkes Yürürlüğe Girdi", BBC Türkçe, 29 Aralık 2016. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38459175> (05.05.2017)

kaynaklardan edinilen bilgiye göre, çatışmaların durdurulması ve ateşkes ihlallerinin önlenmesi amacıyla Rusya, Türkiye ve İran arasında mutabakat sağlanmıştır. Mutabakat, üç ülkenin ortak bir mekanizma kurarak, sahadaki ateşkes ortamını izleme ve uygulanmasını sağlamasını öngörmektedir. Üçlü mekanizmanın anlık izlemelerle ulaştığı bilgilerden yola çıkarak hızlı tespitle bulunularak, saldırıların durdurulması için tarafların üzerindeki nüfuzunu kullanması beklenilmektedir.<sup>361</sup> Bu bağlamda Türkiye, İran, Rusya'nın çözüm odaklı ortak çalışmalarından doğacak sonuçların ışığında krizin sona erdirileceğine duyulan inanç büyüktür. Bu bağlamda üç ülkenin – Türkiye – Rusya – İran – Suriye üzerinde başlattıkları krizin çözümü, barışın tesisi ve savaş sonrası Suriye düzeni ile ilgili çalışmalar oldukça yapıcı zeminde yürütülmektedir.<sup>362</sup>

### 2.7.2. Askeri Destek

2011'de başlayan iç savaş sonrasında Rusya'nın Suriye'ye askeri yardımları dikkat çekici bir şekilde artmıştır.<sup>363</sup> Sonraki dönemlerde ise Moskova'nın iç savaşa daha fazla müdahil olduğu görülmektedir. Rusya'dan Suriye'ye gönderilen silah yardımı içinde en dikkat çekici olanlar şunlardır:

- T-72 ve T-90 tipi tanklar,
- Smerch, Grad, TOS-1 isimli roketatarlar,
- Su-24 ve Su-25 model savaş uçakları.

Bunların yanı sıra bölgeye;

- Pantsyr-21 isimli hava savunma sistemi konuşlandırılmış,
- Buk-M2 isimli 50 km menzilli, monteli hava savunma sistemi kurulmuş,
- Bastion isimli 300 km menzilli, karadan denizdeki hedeflere atılabilen füzeler

yerleştirilmiş,

---

<sup>361</sup> “Astana'daki Suriye Toplantısında “Ateşkesi İzleme Konusunda Uzlaşıldı”, Anadolu Ajansı, 24 Ocak 2017. <http://aa.com.tr/tr/dunya/astanadaki-suriye-toplantisinda-ateskesi-izleme-konusunda-uzlasildi/733697> (11.01.2017)

<sup>362</sup> “Sammit v Soçi: Kak Liderı RF, İrana i Turssii Dogovorivalis o Poslevoennom oblike Sirii”, NTV, 23 Kasım 2017. <http://www.ntv.ru/novosti/1954324/> (08.02.2018)

<sup>363</sup> Burak Çalışkan, “Rusya-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi”, İNSAMER, Araştırma No. 14, 2016, s. 7. <http://insamer.com/wp-content/uploads/2016/03/Rusya-Suriye-I%CC%87lis%CC%A7kileri-ve-Ortadog%CC%86u-Krizlerine-Etkisi.pdf> (08.09.2017)

- 36 adet Yak-130 savaş uçağı gönderilmiştir. 2013 yılında Suriye'deki iç savaşın şiddetlenmesiyle birlikte Rusya, Suriye'ye S-300 hava savunma sistemlerini yerleştirmiştir.<sup>364</sup>

Rusya Suriye'de iç savaşın başlamasıyla Esad'a silah yardımını yapmaya başlamış, fakat aktif olarak savaşa katılmamıştır. Suriye'de yaşanan gelişmeler ışığında taraflar arasında 2011 Aralık ayında silah anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Rusya Suriye'ye 550 milyon dolar tutarında 36 adet LAK-130 uçağının satışını gerçekleştirmiş ve 2016 yılı sonuna kadar hepsini teslim etmeyi taahhüt etmiştir.<sup>365</sup>

2015'te Suriye topraklarında DAESH/İŞİD olarak bilinen terör örgütün etkisinin hızlı bir şekilde artmaya başlaması Rusya'nın iç savaşa aktif olarak girmesine neden olmuştur. Suriye topraklarında bulundurmuş olduğu Tartus askeri deniz üssünü ve Lazkiye'deki hava üssünü 2015'ten itibaren Esad güçlerine destek için giren iç savaşta kullanmaya başlamıştır. Ayrıca, aynı sene içerisinde İran ve Suriye'nin anlaşmasıyla Suriye'deki terör grupların ortadan kaldırılması için İran'da Rus Asker Karargahı'na ait haberleşme merkezi kurulmuştur.<sup>366</sup>

Suriye'de havadan bombalama taktiğiyle DAESH'e operasyon yapan Rusya aynı zamanda rejime karşı savaşmakta olan güçleri de bombalamaya başlamıştır. Fakat, Rusya durumu reddederek sadece DAESH gruplarını vurduklarını savunmuştur. Rusya iç savaşta havadan bombalama operasyonunda Tu-160, Tu-95 ve Suhoi-24 bombardıman uçaklarını kullanmıştır.<sup>367</sup> Esad'a verilen hava saldırıları desteğinin yanı sıra Rusya Tartus limanına savaş gemilerini de göndermiştir. Savaş gemileri ile beraber Suriye'ye getirilen S-400 savunma sistemini bölgedeki ABD ve ittifak güçlerinin Suriye'ye yapacakları muhtemel saldırıya karşı getirdikleri bilinmektedir. S-400'lerin Suriye'ye getirilmesi Patriot füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesine bir cevap olarak yorumlanmıştır.<sup>368</sup>

---

<sup>364</sup> Çalışkan, a. g. m., s. 7.

<sup>365</sup> "Proverka Boem. Noveşie Su-57 Rossii v Sirii", *Korrespondent*, 23 Şubat 2018. <https://korrespondent.net/world/russia/3944383-proverka-boem-noveishye-su-57-rossyy-v-syryy> (04.03.2018)

<sup>366</sup> Nussaaibah Younis, "Iraq Should Fear Russia's Help", *New York Times*, 13 Ekim 2015. <https://www.nytimes.com/2015/10/13/opinion/iraq-should-fear-russias-help.html> (13.05.2017)

<sup>367</sup> Yu Bin, "China-Russia Relations: Into the Syrian Storm: Between Alliance and Alignment", Wittenberg University, 2016, s. 145. [http://cc.csis.org/wp-content/uploads/2016/12/1503qchina\\_russia.pdf](http://cc.csis.org/wp-content/uploads/2016/12/1503qchina_russia.pdf) (02.07.2017)

<sup>368</sup> Menkiszak, a. g. m., s. 3.

Günümüzde Rusya'nın Suriye rejimine askeri anlamda vermekte olduğu destek savaş jetleri, bombardımanlar, helikopterler ve tanklardan oluşmaktadır. Ayrıca, Rusya, Rusya Hava Kuvvetleri pilotlarını, teknik danışmanlarını ve uzmanlarını, Rusya özel kuvvetleri askerlerini ve tank sürücülerinden oluşan insan kaynaklarını da Suriye'ye göndermiş durumdadır.<sup>369</sup> Rusya Hükümeti Suriye'de kara savaşına girmeyi reddetmiştir,<sup>370</sup> fakat, Rusya'dan gelen özel güvenlik şirketleri kara operasyonları düzenlemektedirler.<sup>371</sup>

Rusya Suriye'de kara harekatı konusunda İran'dan destek almaktadır. İran'ın kontrolü altındaki Hizbullah gönüllü askerleri Esad'ı koruma adına savaşırken aynı zamanda İran'ın çıkarlarını da gözetmektedirler.<sup>372</sup> Savaşta Suriye'ye maddi ve teçhizat anlamında yardım eden Rusya sadece 2011 yılında Suriye'ye 960 milyon dolarlık silah yardımı yapmıştır.<sup>373</sup> Suriye iç savaşının devam etmesi durumunda Rusya'nın da silah satışının ve yardımının artacağı düşünülmektedir.<sup>374</sup> Çünkü Suriye, Rusya'nın Ortadoğu'daki en büyük müttefiki ve pazarıdır ve dolayısıyla Rusya bu siyasi, askeri ve ticari ortağını kaybetmek istememektedir.<sup>375</sup>

### **2.7.3. Rus Dış Politikasında Suriye'nin “Vazgeçilmez”liğinin Nedenleri**

Rusya'nın Suriye ile geliştirebildiği ilişki türü diğer Ortadoğu ülkeleriyle geliştirilmemiştir. Suriye Cezayir, Mısır, Libya'dan farklı olarak Soğuk Savaş döneminde SSCB ve sonrası dönemde ise Rusya'ya olan “sadakatini” gösterebilmiş, ilişkilerde süreklilik ve hareketliliği korumuştur. 1990 sonrası Yeltsin döneminde

---

<sup>369</sup> Denis Korotkov, “Za Bashara Asada Bez Flaga, Bez Rodiny”, Peterburgskaya Gazeta Fontanka, 22 Ekim 2015. <http://www.fontanka.ru/2015/10/22/144/>(02.07.2017)

<sup>370</sup> Ali Al İbrahim, “Rossiya Vedet Nazemnie Boi v Sirii”, İNOSMİ, 27 Ocak 2016. <http://inosmi.ru/politic/20160127/235186428.html> (16.09.2017)

<sup>371</sup> Denis Korotkov, “Slavyanskiy Korpus Vozvrashaetsya v Siriyu” Peterburgskaya Gazeta Fontanka, 16 Ekim 2015. <http://www.fontanka.ru/2015/10/16/118/> (06.07.2017)

<sup>372</sup> Aniseh Bassiri Tabrizi, Raffaello Pantucci, “Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict”, Occasional Paper, Ağustos 2016, *Royal United Services Institute for Defence and Security Studies*, 2016, s. 18. [https://rusi.org/sites/default/files/201608\\_op\\_understanding\\_irans\\_role\\_in\\_the\\_syrian\\_conflict\\_0.pdf](https://rusi.org/sites/default/files/201608_op_understanding_irans_role_in_the_syrian_conflict_0.pdf) (29.05.2017)

<sup>373</sup> Yaakov Katz, “Russia Sells Dozens of Combat Aircrafts to Damascus”, *The Jerusalem Post*, 23 Ocak 2012. <http://www.jpost.com/Middle-East/Russia-sells-dozens-of-combat-aircraft-to-Damascus> (06.07.2017)

<sup>374</sup> Yaakov Katz, “Russia Sells Dozens of Combat Aircrafts to Damascus”, *The Jerusalem Post*, 23 Ocak 2012. <http://www.jpost.com/Middle-East/Russia-sells-dozens-of-combat-aircraft-to-Damascus> (06.07.2017)

<sup>375</sup> İbrahim Toraman, *Arap Baharı ve Suriye*, Yayınlanmış Yüksek Lisan Tezi, Yalova Üniversitesi, 2015, s. 42.



Rusya'nın "ayağa kalkma" çabaları sırasında Rusya ve Suriye arasında siyasi anlamda ilişkiler dondurulma seviyesine kadar inerken <sup>376</sup> ekonomik anlamda ticaret zayıflamışsa da ilişkiler belli süre sonra Primakov dönemi ile tekrar canlanmıştır. Ayrıca, bölgeye ve Suriye'ye Medvedev ve Putin'in yaptığı ziyaretlerle Rusya-Suriye ilişkileri tekrar canlanmaya başlamış ve eskisi gibi Suriye Rusya'nın Ortadoğu politikasının odağı haline gelmiştir.<sup>377</sup>

Suriye'nin dış politikasında olduğu kadar iç politikasında da etkili pozisyonda olan Rusya'nın Suriye ile olan ilişkilerine bakıldığında tarafları birbirine bağlayan, birbirinden adeta vazgeçemez duruma getiren bazı noktaları görebilmek mümkündür.<sup>378</sup>

1) Ortadoğu'da Rusya'nın silahlarının diğer ülkelere nazaran en çok satıldığı ülke Suriye olmuş durumda. Üstelik Suriye silah ihtiyacını tamamlamak için hala Rusya ile sıkı işbirliği içerisinde kalarak 3.5 milyar dolarlık silah anlaşmasını yapmayı da öngörmüştür. Bu bağlamda Suriye silah ihtiyacının %78'ini de Rusya'dan aldığı silahlarla tamamlamaktadır.<sup>379</sup>

2) Rusya 1990 sonrası sisteme girdiğinde küresel politikada çok kutuplu sistemin olmasına çaba harcamayı ve ABD'nin üstünlüğünü dengelemeyi kendine politik amaç olarak belirlemiştir. Küresel politika hesaplarını bu amaçlar uğrunda ve Rusya'nın tekrar süper güç olması yönünde yapan Rusya, Ortadoğu ülkeleri olan Libya ve Irak'ta ABD'nin müdahalesine karşı durduğu gibi Suriye müdahalesine de karşı durma kararını almıştır. Başka bir deyişle Rusya'nın Suriye'deki çıkarları sadece ekonomik ve enerji üzerindeki hesapları ile açıklanamaz. Suriye'nin Rusya tarafından koruyup kollanmasının diğer boyutu da Rusya'nın bölge üzerinde küresel iddiasının olmasıdır.<sup>380</sup>

---

<sup>376</sup> Talal, *a. g. e.*, s 162.

<sup>377</sup> Sevim, Sune, *a. g. m.*, s. 447.

<sup>378</sup> Dmitri Trenin, "Why Russia Supports Assad", Carnegie Endowment for International Peace, 9 Şubat 2012. <http://carnegieendowment.org/2012/02/09/why-russia-supports-assad/9j2x> (02.07.2017)

<sup>379</sup> Tom Parfitt, "Syria: Dramatic Increase Reported in Foreign Arms Supplies to Assad Regime Between 2007-2011," The Telegraph, 19 Mart 2012. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9153514/Syria-dramatic-increase-reported-in-foreign-arms-supplies-to-Assad-regime-between-2007-2011.html> (12.07.2017)

<sup>380</sup> Muzaffar Salman, "Lavrov in Syria to Strongly Back Assad", *The Moscow Times*, 7 Şubat 2012. <https://themoscowtimes.com/news/lavrov-in-syria-to-strongly-back-assad-12462> (01.06.2017)

3) Rusya Suriye’de yaşamakta olan kökenlerinin Kuzey Kafkaslara ait olduğu yaklaşık 150000 Çerkezin Beşar Esad sonrası kaderini düşünmektedir. Suriye’de yaşamakta olan Çerkezler seküler olmakla beraber Esad’ı destekleyen askeri grupların arasında muhaliflere karşı savaşmaktalar. Rusya, Esad’ın yönetimi bırakması sonucu Çerkezlerin güvenliklerinin tehlikeye gireceği endişesi ve muhtemel göç tehlikesini ortadan kaldırmak için uğraşmaktadır.<sup>381</sup>

4) Rusya 2010’da başlayan “Arap Baharı” sürecini BDT’ye yönelik devrimlerin Arap ülkelerine göre dizayn edilmiş bir süreç olduğunu düşünmektedir. Ukrayna, Kırgızistan ve Gürcistan’da yapılan devrimlerin Rusya’nın hareket alanının daraltılmasını ve ABD güdümüne girebilecek hükümetlerin kurulmasının hedeflendiği gibi Arap Baharı’nın da ABD kontrolündeki hükümetleri kurarak Rusya’yı bölgeden atma projesi olduğuna inanan Rusya, Suriye hükümetinin devrilmesine karşı çıkmaktadır. Üstelik Rusya’nın Libya ve Mısır devrimlerinden aldığı tecrübesi Suriye hükümetinin korunması konusunda kararlı olmasına neden olmuştur.<sup>382</sup>

5) Rusya Beşar Esad sonrası Suriye’nin Sunni akımdaki Müslümanların eline geçeceğinden endişe duymaktadır.<sup>383</sup> Ellerindeki verilere göre ise günümüzde Suriye iç savaşında Esad’a karşı yaklaşık 6000 gönüllü savaşçının Orta Asya, Güney Kafkasya ve Çeçenlerden oluşan cepheye yer aldıkları tespiti vardır. Rusya’nın Sunni akımdaki Müslümanlardan algıladığı tehdidi de göz önünde bulundurursak Suriye’yi destekleme çabalarında ısrarcı olduğu yadırganamaz. Ayrıca, Suriye iç savaşından sonra kaosun Rusya’ya sıçrama beklentisi Rusya’nın Suriye konusundaki duruşunu belirlemektedir.<sup>384</sup>

---

<sup>381</sup> Theodore Karasik, “Explaining Russia’s Policy Towards Syria”, *Eurasia Review*, 9 Aralık 2012. <http://www.eurasiareview.com/09122011-explaining-russias-policy-towards-syria-analysis/> (11.07.2017)

<sup>382</sup> Dmitri Trenin, “Why Russia Supports Assad”, Carnegie Endowment for International Peace, 9 Şubat 2012. <http://carnegieendowment.org/2012/02/09/why-russia-supports-assad/9j2x> (02.07.2017)

<sup>383</sup> Daniel Byman, v.d., “Saving Syria: Assessing Options For Regime Change”, *Brookings Institute, Middle East Memo*, No. 21, 2012, s. 3.

<sup>384</sup> Vatchagaev Mairbek, “Chechens are among Foreigners Fighting to Overthrow Bashar al-Assad”, *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 9, No. 219, 2012. <https://jamestown.org/program/chechens-are-among-foreigners-fighting-to-overthrow-bashar-al-assad-2/> (08.07.2017)

6) Rusya ve ABD Suriye Krizi'nde çözüme varamazsalar da ilk defa bir sahada aynı safta DAES'e "karşı savaşmaya" çalışıyorlar.<sup>385</sup> Fakat Rusya Esad karşıtı Sunnilerin ABD, Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye tarafından desteklendiklerinden dolayı Suriye iç savaşının Sunnilerin lehine sonuçlanmasından endişe duymaktadır. Çünkü Rusya'nın gözünde Suriye'de Sunnilerin hükümete gelmesi hem İran'ın bölgedeki etkisini zayıflatır hem de Rusya'nın Ortadoğu'daki varlığına son verebilir. Dolayısıyla, Rusya Suriye krizini Esad lehine ve kendi lehine çözmeye çalışmaktadır.<sup>386</sup>

Diğer bir taraftan Rusya'nın Suriye'den vazgeçememekte olduğuna neden olarak "meşhur" Tartus limanının Rus kontrolünde olması neden olarak kabul edilmektedir. Tartus limanı taraflar arasında varılan mutabakatla 1971'de SSCB'nin Akdeniz Filosu için açılmıştır. SSCB dağıldıktan sonra Rusya'nın savaş gemileri için bir üs haline gelmiştir.<sup>387</sup> Rusya Suriye'deki krizin Rusya aleyhine sonuçlanması durumunda Tartus üssünün elinden gideceği endişesini taşımaktadır. Moskova için Tartus üssünün önemini Rus Amirali Viktor Chirkov, "*Rus deniz filosu Akdeniz ve Aden Körfezi'nde misyonunu yapmaktadır. Bu liman bizim için çok kritik bir öneme sahip*" diyerek dile getirmiştir.<sup>388</sup> Karadeniz'de Sivastopol limanının Rusya'dan 2017'de alınacağını beklenilmesinden dolayı Rus filosu için bir alternatif olarak görülen Tartus Rusya'nın Akdeniz karargâhı olarak görülmektedir.<sup>389</sup> Tartus limanı Rusya'ya Hint Okyanusu'na da çıkışı sağlarken Karadeniz'de ise Türk filosunun pençelerinden kurtarmaktadır. Çünkü Türkiye'nin Montroe Sözleşmesi'ni gözden geçirerek boğazı sıkı kontrole alması durumunda Rus filosunun boğazdan rahat geçişi zorlaşabilir.<sup>390</sup>

---

<sup>385</sup> Robert Fisk, "The Shias are Winning in the Middle East – and It's All Thanks to Russia", Independent, 18 Ağustos 2016. <http://www.independent.co.uk/voices/the-shiites-are-winning-in-the-middle-east-and-its-all-thanks-to-russia-a7197081.html> (03.04.2017)

<sup>386</sup> Uran Botobekov, "Russia's Syria Policy Upsets Central Asian Muslims", The Diplomat, 18 Ekim 2016. <http://thediplomat.com/2016/10/russias-syria-policy-upsets-central-asian-muslims/> (05.04.2017)

<sup>387</sup> Azuolas Bagdonas, "Russia's Interests in the Syrian Conflict: Power, Prestige, and Profit", *European Journal of Economic and Political Studies*, Vol. 5, No. 2, 2012, s. 60.

<sup>388</sup> Viktor Chirkov, "Russian Navy does Need Tartus Base", Haziran 2016. [http://rusnavy.com/news/navy/index.php?ELEMENT\\_ID=15436](http://rusnavy.com/news/navy/index.php?ELEMENT_ID=15436) (10.04.2017)

<sup>389</sup> "Rossiya Dogovorilis s Siriey o Rasşirenje Bazı v Tartuse", BBC, 20 Ocak 2017. <http://www.bbc.com/russian/news-38694574> (20.08.2017)

<sup>390</sup> Bagdonas, *a. g. m.*, s. 62.

Tartus limanı sadece savaş gemileri için bir jeostratejik konum olarak değil aynı zamanda enerji nakliyesi ve nakil kontrollerinin sağlanması için de kullanılacak liman olduğundan dolayı da değer kazanmaktadır. 21. yüzyılın birinci çeyreğinden itibaren dünyanın enerjiye olan ihtiyacının artacağı göz önünde bulundurulursa enerji naklinin binlerce tonluk gemi tankerleriyle taşınacağı söz konusudur. Rusya'nın bütçesinin %60'nun enerji satışlarından elde edilen parayla tamamlanması<sup>391</sup> dolayısıyla Rusya'nın geleceğe doğru emellerinin temelinde de enerji nakil ve satışından pay almak vardır.<sup>392</sup> Tartus'un bir ucu Akdeniz, diğer taraftan hem Atlantik hem de Hint okyanuslarına ulaşmayı sağlayan stratejik boyutu da düşünüldüğünde Rusya'nın sıcak sulara rahat dolaşmasını sağlayacak konumdadır.<sup>393</sup>

Rusya için Suriye'nin vazgeçilmezliğinin ve dolayısıyla da Suriye'deki krize kayıtsız şartsız kalamamakta olmasının diğer bir nedeni de ekonomik boyuttur. Rusya değinildiği üzere SSCB döneminden bu yana Suriye ile silah ticaretinde, enerji alanında ve diğer alanlarda yatırım yaparak kendine alan edinmiştir. Ortadoğu ülkelerinden Suriye'ye en çok miktarda silah satan ülke olarak Rusya, enerji şirketlerinin<sup>394</sup> Suriye'ye yaptığı yatırımlarının Irak'ta olduğu gibi zarara uğramasını, onlarca senedir uğraşarak sahip olduğu pazarın 6 senelik krize kurban edilmesini istememektedir.<sup>395</sup> Medvedev'e göre "*siyasi ve ekonomik alanda ilişkileri iyi olan büyük dost ülke*" zor günlerde yarı yolda bırakılmazdı.<sup>396</sup> Ayrıca, bu kadar derinleşmiş krizde Rusya'nın Suriye'yi yarı yolda bırakması durumunda küresel politikada Rusya'nın imajının zedelenebileceği de düşünülmektedir. Küresel politikada daha önce kaybetmiş imajı tekrar kazanmaya çalışan Rusya'nın Suriye'den çekilmesi durumunda Ortadoğu'da aktif olarak varlığını sürdürmeyen ABD karşısında

---

<sup>391</sup> Alexei Sarabyev, "Russia-Syrian, 'Present-Future': Naval Aspect," Russian International Affairs Council, 31 Ekim 2011. <http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/russia-syrian-present-future-naval-aspect/> (22.06.2017)

<sup>392</sup> Yuriy Borovskiy, "Energetičeskaya Politika Rossii na Mejdunarodnoy Arene", *Vestnik MGİMO Universiteta*, 2012, s. 40. <https://cyberleninka.ru/article/n/energetičeskaya-politika-rossii-na-mejdunarodnoy-arene>(12.07.2017)

<sup>393</sup> Gordon McCormick, "The Soviet Presence in the Mediterranean", RAND Paper, 1987, s. 5. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P7388.pdf> (12.07.2017)

<sup>394</sup> Bagdonas, *a. g. m.*, s. 64.

<sup>395</sup> Vladimir Putin, "Rossiya i Menyayushiyasya Mir", *Moskovskie Novosti*, 27 Şubat 2012. <http://www.mn.ru/politics/78738> (12.06.2017)

<sup>396</sup> "Dmitry Medvedev's Interview with the Euronews TV Channel", Kremlin, 9 Eylül 2011. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/12623> (16.05.2017)

değil bölgesel güç olma iddiasında olan Türkiye ve Suudi Arabistan karşısında da yenilerek tekrar imaj kaybına uğraması muhtemeldir.<sup>397</sup>

Esad'ın düşmesi veya Suriye'nin "elden gitmesinin" neticesinde sadece Suriye elden gitmeyecektir, ayrıca, Ortadoğu'da bugüne dek müttefik olarak yola çıktığı İran da bölgede Türkiye, Suudi Arabistan, Katar, Pakistan ve en nihayetinde ABD tarafından pasifleştirilecek, hatta cezalandırılacaktır. Bu anlamda doğal olarak Rusya İran'a yaptığı yatırım ve desteklerden yoksun kalabilir.<sup>398</sup>

Sonuçta, şayet Rusya'nın büyük dostu Esad düşerse Libya ve Irak'ta olduğu gibi Rus yatırımları sıkıntıya girecek, süper güç olma yolunda imzalanan anlaşmalar bozulacak, ekonomik, askeri ve enerji çıkarlar tehlikeye girecek, en önemlisi de Rusya küresel politikada sadece maddi anlamda değil siyasi, jeostratejik ve imaj anlamında da kayba uğrayacaktır.<sup>399</sup>

---

<sup>397</sup> Bagdonas, *a. g. m.*, s. 65.

<sup>398</sup> Dmitriy Trenin, "The Mythical Alliance Russia's Syria Policy", Carnegie Endowment for International Peace, 2013, s. 15. [http://carnegieendowment.org/files/mythical\\_alliance.pdf](http://carnegieendowment.org/files/mythical_alliance.pdf) (09.05.2017)

<sup>399</sup> Jalil Rowshandil, Nathan Chapman Lean, *Iran, Israel and the US: Regime Security vs. Political Legitimacy*, USD/CA: Peager, 2011, s.76.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### KÜRESEL ve BÖLGESEL AKTÖRLERİN SURİYE KRİZİNE YÖNELİK POLİTİKALARINA RUSYA’NIN YAKLAŞIMI

Ortadoğu’da bazı ülkelerde yaşanan devrim dalgaları kansız ve silahlı çatışmasız yaşanmamış, aksine toplumsal çalkantılar, silahlı çatışmalar ve kanlı mücadele ile devam ettirilen devrimler silsilesi Suriye’deki haliyle uluslararası barışı da tehdit eder boyut kazanmış duruma ulaşmıştır. Suriye’de Esad ailesinin devrilmesi için sadece Suriye halkının değil başka ülkelerin, çeşitli aktörlerin de Suriye’nin iç sorunu olarak bilinen meseleye doğrudan veya dolaylı olarak müdahalelerde buldukları gözlemlenmektedir. Krize yapılan dış müdahalelerin Suriye krizini uluslararası bir sorun haline taşıdığı da varsayılmaktadır. Krize dışarıdan müdahale eden devletler ve içeride Esad’ın lehine veya aleyhine mücadele eden çeşitli aktörleri de iki kategoride ele almak mümkündür. Birinci kategoride olanlar, Suriye’de bir devrimin yaşanarak Esad’ın istifasını isteyen devletler - ABD, bazı AB ülkeleri, Türkiye, Fransa, İngiltere, Suudi Arabistan, Katar, BAE - ve devlet-dışı örgütler iken, ikinci grupta ise Suriye’de devrimin yapılmasını istemeyen, Esad’ı destekleyen devletler- Rusya, İran, Çin - ve çeşitli devlet-dışı aktörler bulunmaktadır. Artık bir iç mesele boyutundan çıkan Suriye krizi uluslararası güçlerin mücadelesi, diplomatik ve silahlı mücadelelerin de yaşandığı kriz boyutuna ulaşmış durumdadır.<sup>400</sup>

Aslında, Ortadoğu’nun tarihi çeşitli güçlerin mücadelesi ile doludur. Osmanlı İmparatorluğu’ndan sonra bölgede Batı’nın ağırlığı artmış ve Suriye de emperyalist güçlerin mandası olmuştur.<sup>401</sup> Bölgeye Avrupalı - Fransa, İngiltere - devletlerin girmesiyle sınırlar yeniden çizilmiş, bir bütün olarak görülen Ortadoğu’da *ulus devletler* ortaya çıkmıştır. Yeni oluşturulan devletler ulus devlet olmakla beraber 20. yüzyılda da devam eden sömürge elde etmek isteyen emperyal güçlerin avuçlarında kalmıştır.<sup>402</sup> Küresel sömürge güçlerin adeta kolonisi durumuna düşen Ortadoğu’da bulunan bazı devletlerin 20. yüzyılın birinci yarısından sonra dekolonizasyon süreciyle

---

<sup>400</sup> Kayhan Barzegar, “The Arab Spring and the Balance of Power in the Middle East”, *Power and Policy*, 30 Ekim 2012. <http://www.powerandpolicy.com/2012/10/30/the-arab-spring-and-the-balance-of-power-in-the-middle-east/#.UTB07fKStkg> (06.07.2017)

<sup>401</sup> Phillip Hitti, *History of the Arabs from the Earliest Times to the Present*, New York: Palgrave Macmillan, 1970, ss. 75-79.

<sup>402</sup> Nazmi Al-Shalabi, “The Reception of American Culture in the Middle East after the Arab Spring”, *Canadian Social Science*, Vol. 7, No. 5, 2011, s. 157.

emperyalist sömürgelerden kurtulmaya başlamışsa da emperyal güçlerin güdümünden tam anlamıyla kurtulamadıklarını söylemek mümkündür.<sup>403</sup> Bu anlamda Suriye krizi de üzerinde dünya emperyal güçlerinin hala mücadele etmekte oldukları ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Krize tarihin tekerrür etmesi penceresinden bakıldığında günümüzde Ortadoğu sınırlarının yeniden çizilmeye çalışılmakta olduğu düşüncesi de kuvvetlenir.<sup>404</sup>

Arap ülkelerinin rejimlerini devirme ve dönüştürmeye yönelik başlatılan “arap baharı” tıkanıp Suriye’de bölgenin kaderini dönüştürecek hal almış noktaya gelmiş durumdadır. Gittikçe artan sorunlarla dünyanın gündeminin merkezine oturan krize diğer devletlerin de müdahalelerinin artmasıyla bir uluslararası kriz noktası olmuş durumda. Doğal olarak Suriye’ye komşu devletlerin de odağı halinde olan kriz hem bölgesel hem de küresel güç olma çabasında olan devletlerin aktif müdahaleleriyle çözüme kavuşturulmaya çalışılırken gittikçe çözümsüzleşmektedir.<sup>405</sup>

Artık sadece muhalefet ve rejim savaşı - iç savaş - durumundan çıkan kriz bölgesel ve küresel barışı tehdit eden duruma geldiğinden<sup>406</sup> ve sınırların değişebilme beklentisinin artması bölgesel ve küresel güçlerin Suriye üzerine kilitlenmelerine neden olmuş durumdadır.<sup>407</sup> Krize dahil olan devletlerin sergilediği tavırları dolayısıyla kendi aralarında adeta bir bloklaşmaya gittiklerini söylemek mümkündür. Suriye’de Esad’ın devrilmesini destekleyen devletler arasında Türkiye, AB ülkeleri, ABD, Suudi Arabistan, BAE, Katar, bulunurken Esad’ı destekleyenlerin arasında da Rusya, İran ve Çin gelmektedir.<sup>408</sup>

### **3.1. Rusya’nın Suriye Krizindeki Ağırlığı**

1950’den başlayan ve Soğuk Savaş dönemi boyunca süren SSCB-Suriye ilişkileri 1990 sonrası dönemde Rusya-Suriye ilişkileri olarak devam ettirilmiştir.

---

<sup>403</sup> Samir Amin, “2011: An Arab Springtime?”, *Monthly Review*, 2 Haziran 2011. <https://monthlyreview.org/commentary/2011-an-arab-springtime/> (13.07.2017)

<sup>404</sup> Mohamad Alkadry, “Colonialism in a Postmodern Age: The West, Arabs and The Battle of Baghdad”, *Public Administration and Management*, Vol. 9, No. 1, 2004, s. 41.

<sup>405</sup> Sertif Demir, Carmen Rijnoveanu, “The Impact of the Syria Crisis on the Global and Regional Political Dynamics”, *Journal of Turkish World Studies*, Vol. 13, No. 1, 2013, s. 57.

<sup>406</sup> Demir, Rijnoveanu, *a. g. m.*, s. 60.

<sup>407</sup> Michael Bell, “In Syria, the Powers Play Hardball”, *The Global And Mail*, 23 Temmuz 2012. <http://www.theglobeandmail.com/commentary/in-syria-the-powers-play-hardball/article4431894/> (03.07.2017)

<sup>408</sup> Aram Nerguizian, “Bracing for an Uncertain Future in Syria”, *Center for Strategic and International Studies*, 20 Haziran 2012. <http://csis.org/publication/bracing-uncertain-future-syria> (14.05.2017)

Suriye'nin Soğuk Savaş dönemi<sup>409</sup> ve Soğuk Savaş sonrası dönemde<sup>410</sup> ABD'nin karşısında SSCB ve Rusya'yı seçmiş olması Suriye dış politikasının yönünü belirlemiştir.<sup>411</sup> Putin dönemi Rusya Yeltsin dönemine göre Suriye ile daha sıkı ve çok alanda işbirliği sağlamada belli bir aşamaya gelmiş durumdadır. Ortadoğu'da Suriye'nin Rusya için önemi gittikçe artmaktadır.<sup>412</sup> Rusya'nın Ortadoğu politikalarında Suriye'ye verdiği önemin başlıca nedenleri şu şekilde ele alınabilmektedir:<sup>413</sup>

- Rusya Ortadoğu'da ABD'nin başarısız ve etkisiz kaldığı ülkelerde tekrar var olmak ve kendini kabul ettirmek istemektedir,
- Rusya Suriye krizinde hem masada hem sahada varlığını ortaya koyarak Rusyasız çözümü zorlaştırırken bölgedeki ülkelere Moskova'nın meşru hükümetten yana olacağı mesajını da vermektedir,
- Akdeniz kıyısındaki Tartus limanının Rusya için jeostratejik liman olabileceğine inanmış durumdadır.<sup>414</sup> Limanın kullanılmasını garanti altına almak isteyen Rusya Esad'la diyalog kurmaktadır,
- Rusya'nın Suriye'ye silah satışları gittikçe artmaktadır ve 2005'ten bu yana hızla artan silah satımıyla Suriye'nin Silahlı Kuvvetleri envanterindeki silahların %90'ı Rusya'nın ürettiği silahlardan oluşmuş durumda,<sup>415</sup>
- Rusya ABD ve AB'nin Ortadoğu'da güçlenmesinin kendi etkinlik alanını sınırlandıracağını düşündüğünden dolayı Rusya Esad rejiminin ABD ve AB

---

<sup>409</sup> Maria Tsvetkova, v.d., "Russian Military Mission in Syria Brings History Full Circle", *Reuters*, 23 Ekim 2015. <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia/russian-military-mission-in-syria-brings-history-full-circle-idUSKCN0SH1P820151023> (04.07.2017)

<sup>410</sup> "Russia Writes off \$9.8 Billion of Syrian Debt", *Daily Star*, 26 Ocak 2005. <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2005/Jan-26/71201-russia-writes-off-98-billionof-syrian-debt.ashx> (23.05.2017)

<sup>411</sup> Sharp, Blanchard, *a. g. m.*, s. 22.

<sup>412</sup> David M. Herszenhorn, "For Syria, Reliant on Russia for Weapons and Food, Old Bonds Run Deep", *New York Times*, 18 Şubat 2012. <http://www.nytimes.com/2012/02/19/world/middleeast/for-russia-and-syria-bonds-are-old-and-deep.html> (01.07.2017)

<sup>413</sup> Çalışkan, *a. g. m.*, s. 4.

<sup>414</sup> *A. g. m.*, s. 5.

<sup>415</sup> "Syria Arms Imports Surge, Most Provided By Russia", *Reuters*, 19 Mart 2012. <http://www.reuters.com/article/us-arms-syria/syria-arms-imports-surge-most-provided-by-russia-idUSBRE82I09Y20120319> (25.06.2017)



girişimlerine düşürülmeye çalışılmasını doğrudan Rus çıkarlarına karşı tehdidin oluşturulması anlamında karşılamaktadır.<sup>416</sup>

Rusya Libya ve Cezayir tecrübelerinden yola çıkarak Suriye krizinde de pasif kalmanın ulusal çıkarlara zarar vereceğini düşünmektedir. Suriye’de Esad’ı devirmektense desteklemenin yollarını arayan Moskova diplomatik çabaların yanı sıra askeri destekleri de vermeye çalışmaktadır. Diğer devletlere Suriye meşru hükümetinin teröristlerin hücumuna uğradığını kabul ettirmeye çalışan Rusya Çin’i de yanına alarak Ortadoğu’da söz ve kontrol sahibi olmak istemektedir.<sup>417</sup>

Bu anlamda Rusya Suriye krizinde elinden geldiği kadar uluslararası hukuk kurallarına göre davranarak, BM GK’nin Esad rejimi aleyhinde vereceği kararları ve yaptırımları veto ederek, diğer devletlere Suriye’nin meşru hükümetini “ayrılıkçı teröristlerden” korumaya çalıştığını kabul ettirmeye çalışarak kendi davranışlarını meşru kabul ettirmeye çalışmaktadır.<sup>418</sup>

Rusya Suriye krizine askeri müdahale sonrasında oluşabilecek olası kaotik ortamdan endişelendiği için askeri müdahaleye karşı olduklarını savunmuşlardır.<sup>419</sup> Rusya krizde Esad’ı desteklemeyeceklerini de her fırsatta dile getirmişlerdir. Moskova için önemli olan Esad değil Esad sonrası hükümetin Rusya’nın yatırım ve çıkarlarına zarar vermeyeceği, Rusya-Suriye ilişkilerini kaldığı yerden devam ettirecek hükümetin gelip gelmeme kaygısıdır. Ayrıca, Suriye topraklarında kontrol boşluğundan istifade ederek ortaya çıkmaya başlayan DEAŞ gibi terör örgütlerinin bölgede terör estirmelerinin önünün kesilememekte olması Rusya’nın endişe duyduğu diğer bir boyuttur.<sup>420</sup>

---

<sup>416</sup> Spydon Plakoudas, “Putin, Assad and Geopolitics”, *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 19, No. 3, 2015, s. 37.

<sup>417</sup> Ian Black, “Russia and China Veto UN Move to Refer Syria to International Criminal Court”, *The Guardian*, 22 Mayıs 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/may/22/russia-china-veto-un-draft-resolution-refer-syria-international-criminal-court> (26.08.2017)

<sup>418</sup> “Russia to Keep Warships Off Syria Coast: Official”, *Daily Star*, 13 Nisan 2012. <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2012/Apr-13/170166-russia-to-keep-warshipsoffsyria-coast-official.ashx#ixzz1rvR3Isbb> (04.07.2017)

<sup>419</sup> You Han, “Siriyskiy Kriziz, Problemi i Perspektivi Uregulirovaniya”, *Obşestvo, Politika, Ekonomika, Pravo*, Vol. 56, No. 1, 2016, s. 2.

<sup>420</sup> “Putin Opasaetsya Vozvroşeniya Rossiyskih Golovorezov İz İGİL v Rossiyu”, *Segodnya*, 28 Eylül 2015. <https://www.segodnya.ua/politics/pnews/putin-opasaetsya-vozvrashcheniya-rossiyskih-golovorezov-iz-igil-v-rossiyu-653342.html> (22.09.2017)

Rusya'nın Esad rejimine vermiş olduğu diplomatik ve ekonomik desteğin yanı sıra askeri operasyonları<sup>421</sup> da yapmasının diğer bir boyutu çekindiği terör eylemlerinin Rusya'nın sınırlarına sıçrama ihtimalidir. Çeçen savaşlarında yaşanan terör eylemleri Rusya'ya teröre karşı mücadelede ciddi olmayı<sup>422</sup> ve nasıl mücadele edilmesi gerektiği açısından ders vermiştir.<sup>423</sup>

Rusya'nın Esad rejiminin desteklenmesine yönelik diplomatik girişimleri 2011-2012 arasında çok yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Fakat Rusya sorunu çözmeye çalışırken daha da derinleşmesine neden olmuştur. Çünkü Rusya krizin çözümünde ABD'yi saf dışı bırakarak Moskova-Tahran-Ankara arasında çözüm bulmaya çalışınca ABD'nin de Rusya'nın çözüm arayışlarına olan şüpheleri artmıştır.<sup>424</sup> ABD'nin saf dışı bırakılmasının Suriye çözümünü kolaylaştıracağı hesabını yapan Rusya, BM yaptırımlarına rağmen Esad rejimine silah yardımı yapmıştır.<sup>425</sup>

Krizin başından beri Rusya Suriye'ye askeri müdahalenin yapılmasını reddetmiştir. Aksine, Suriye rejimini herhangi bir dayatma veya şartlar altında tutmadan taraflar arasında diyalogların yapılmasına destek sağlamaya çalışmıştır.<sup>426</sup> 2011'den bu yana Suriye krizinde tavrını değiştirmeyen Rusya BM yaptırımlarını da Suriye'nin iç işlerine müdahale olarak görmüş ve sorunu daha derinleştireceği kanaatinde olmuştur.<sup>427</sup>

Ayrıca, Rusya BM'nin bu şekilde devlet egemenliğini çiğnemeye çalışması sonucunun krizin çözümünde aktif rol almaya çalışan devletlerin bloklaşmasına gitmesine neden olacağı görüşündedir.<sup>428</sup> Üstelik kriz üzerinde yapılan toplantı ve

---

<sup>421</sup> Vitaly Naumkyn, "Russia Holds Firm on Syria", The Monitor, 3 Kasım 2014. <http://www.almonitor.com/pulse/originals/2014/11/russia-no-change-position-syria-isis.html> (30.05.2017)

<sup>422</sup> Çalışkan, *a. g. m.*, s. 4.

<sup>423</sup> Feng Yujun, "Air Raid Syria: Russia Can Play Much. What Exactly Does Putin Want?", *Big Story*, 13 Ekim 2015. <http://pit.ifeng.com/dacankao/siryastike2015/1.shtml> (19.07.2017)

<sup>424</sup> "Moscow Troika": Russia, Iran, Turkey Nearing Solution to Syrian Crisis", *Sputnik News*, 24 Aralık 2016. <https://sputniknews.com/politics/201612251048984164-russia-iran-turkey-syria/> (21.08.2017)

<sup>425</sup> Bagdonas, *a. g. m.*, s. 60.

<sup>426</sup> *A. g. m.*, s. 57.

<sup>427</sup> *A. g. m.*, s. 57.

<sup>428</sup> Mark Katz, "Russia, America, and Syria", *E-International Relations*, 17 Ekim 2012. <http://www.e-ir.info/2012/10/17/russia-america-and-syria> (22.07.2017)

görüşmelerde Esad rejiminden başka alternatiflerin bulunmamakta olması krizin çözümünü geciktirmektedir.<sup>429</sup>

Günümüzde Rusya Suriye'deki konumunu diplomatik desteğin yanı sıra rejime uçaklar, bombardımanlar, tank kullanıcıları, silahlar ve askeri danışmanlar göndererek korumaya çalışmaktadır.<sup>430</sup> Suriye rejiminin talebi üzerine Suriye'de askeri operasyona başlayan Rusya bir sene içerisinde 9 binden fazla uçuş yapmış, 127 terör hücreleri vurulmuş, 2 bin civarı komutanı ve 2 tane kaçak petrol kuyusunu vurmuşlardır.<sup>431</sup> Rusya'nın Suriye'de yapmakta olan askeri operasyonlarının "tehlike" ortadan kalkana kadar devam ettirileceği Rus resmi kurumlarınca açıklanmıştır.<sup>432</sup>

Rusya açısından Suriye Krizi'nin çözülmesi bağlamında en önemli gelişmelerin de Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılan Rusya-Türkiye-İran görüşmeleridir.<sup>433</sup> Üç ülke arasında başlatılan bu süreçte ABD'nin masada olmayışı bölgesel sorunların çözümünde Rusya'nın ellerini kuvvetlendirirken ABD olmadan da bölgedeki krizlerin çözülebileceğine duyulan güvenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Üstelik, Astana görüşmelerinin bir devamı olan Soçi görüşmeleri muhatap üç ülke arasında daha yapıcı ve çözüm odaklı görüşmelerin yapılmasına neden olmuş durumda.<sup>434</sup> Suriye Krizi'nin çözümüne odaklanan üç devletin bundan sonraki zirvelerinin Ankara ve Tahran'da yapılması taraflarca dile getirilmiştir.

### **3.2. Türkiye'nin Suriye Krizindeki Tutumu**

Türkiye Güney doğu bölgesinde en uzun kara sınırını Suriye ile paylaşmaktadır. Toplam 911 km uzunluğunda kara sınırını Suriye ile paylaşmakta olan Türkiye sınır ülke olmasının yanı sıra bölgede Suriye ile derin tarihi bağlara da sahip

---

<sup>429</sup> Andrei Parasiliti, "It's Time to Engage Iran, Russia on Syria", Al Monitor, 25 Temmuz 2012. <http://www.almonitor.com/pulse/originals/2012/al-monitor/battle-for-syria-just-getting-st.html> (04.07.2017)

<sup>430</sup> Sarah Lain, Igor Sutyagin, "Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict: The View from Moscow", Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, Ağustos 2016, s. 17. [https://rusi.org/sites/default/files/201608\\_op\\_understanding\\_irans\\_role\\_in\\_the\\_syrian\\_conflict\\_0.pdf](https://rusi.org/sites/default/files/201608_op_understanding_irans_role_in_the_syrian_conflict_0.pdf) (21.07.2017)

<sup>431</sup> Temçenko-Zavyalova, "Rossiyskoe Uçastie v Reşenii Sırıyskogo Konflikt: Politiko-Sotsiyologičeskoe İzmerenie", *Vestnik Povoljskogo İnstituta Upravlenie*, Vol. 55, No. 4, 2016, s. 45.

<sup>432</sup> "Za Dva Goda Operatsii RF v Sırıi ot Terrorıstov Osvobodjeno Bolee %85 Territorii", TASS, 30 Eylül 2017. <http://tass.ru/armiya-i-opk/4605503> (03.10.2017)

<sup>433</sup> "Peregovori v Astane po uregulirovaniyu konfliktı v Sırıi", RIA Novosti, 30 Ekim 2017. <https://ria.ru/spravka/20171030/1507555561.html> (12.01.2018)

<sup>434</sup> "Pobeda Diplomatii: Kongres v Soçi Stal Naçalom Putı k Miru v Sırıi", NTV, 3 Şubat 2018. <http://www.ntv.ru/novosti/1977994/> (19.02.2018)

olduğu için krize kayıtsız kalamamıştır.<sup>435</sup> Ayrıca, Türkiye bölgede siyasi, ekonomik ve askeri açıdan da gittikçe güçlenmekte olan, bölgenin dengesinin korunması, güvenliğin sağlanması için saf dışı bırakılmayacak bir ülke konumundadır. 2011 öncesi tarihlerde Türkiye-Suriye ilişkileri oldukça yakın ve aktif şekilde sürdürülmüştür. Ancak, 2011'in Mart'ından sonra Türkiye'nin *komşularla sıfır sorun*<sup>436</sup> dış politikası işlemez hale gelmiştir.<sup>437</sup>

Aslında, Suriye krizi yeniden baş göstermeye başladığında Türkiye Esad yönetimine reform yaparak krizi atlatması gerektiği çağrısını yapmıştır. Fakat, Esad Ankara ile işbirliğine yanaşmayıp, uluslararası normları çiğnemeye başlayınca Ankara'nın da tavrı değişmiştir.<sup>438</sup> Türkiye Esad yönetimine yerel yönetim yasanının değiştirilmesi, yargı, güvenlik ve istihbarat birimlerinin yeniden yapılandırılması, çok partili bir sisteme geçilmesi, insanların temel hak ve özgürlüklerinin anayasa güvencesi altına alınması ve 1963'ten bu yana devam eden olağanüstü halin kaldırılması gerektiği konusunda tavsiyede bulunmuştur.<sup>439</sup> Suriye yönetimi bahsi geçen konularda reformları yapmışsa da muhalefette bulunan vatandaşlarını acımasız bir şekilde ezmeye devam etmesiyle yapılan reformların bir anlamı kalmamış,<sup>440</sup> Esad devletin gücünü rejime karşı koyan tarafı ezmek için kullanmaya devam etmiştir. İki ülke ilişkileri zedelendikçe Türkiye ve Suriye arasında yaşanmakta olan sorunun mezhepsel boyutu da tartışılmaya başlanmıştır.<sup>441</sup>

Türkiye Esad'ın Şia mezhebi mensupları desteklemekte olduğunu ve yönetimde dini ve mezhepsel çoğulculuğun bulundurulması formülünün rejim tarafından uygulanmakta olduğuna inanmadığı ve ihtimal vermediği için Suriye'de Sunni mezhebin mensuplarına destek verme eğiliminde olmuştur.<sup>442</sup> İlâveten, Türkiye

---

<sup>435</sup> "Suriye Sınırına Yapılan Duvar Bitiyor", A Haber, 2 Ekim 2016. <http://www.ahaber.com.tr/galeri/turkiye/suriye-sinirina-yapilan-duvar-bitiyor> (30.06.2017)

<sup>436</sup> "Policy of Zero Problems with Our Neighbours", <http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa> (23.07.2017)

<sup>437</sup> Burak Bekdil, "Turkey: Zero Problems with Neighbours", Gatestone Institute, 6 Nisan 2015. <https://www.gatestoneinstitute.org/5471/turkey-zero-problems-neighbors> (23.06.2017)

<sup>438</sup> Michael Bishku, "Turkish-Syrian Relations: A Checkered History", *Middle East Policy*, Vol. 19, No. 3, 2012, s. 48.

<sup>439</sup> Bishku, *a. g. m.*, s. 18.

<sup>440</sup> Hakkı Uygur, "İran ve Arap Baharı", *SETA Analiz*, 2012, ss. 5-4. [http://file.setav.org/Files/Pdf/20121122110322\\_seta-iran\\_ve\\_arap\\_bahari.pdf](http://file.setav.org/Files/Pdf/20121122110322_seta-iran_ve_arap_bahari.pdf) (11.05.2017)

<sup>441</sup> Daniel Burke, "Syria Explained: How It Became a Religious War", CNN, 4 Eylül 2013. <http://religion.blogs.cnn.com/2013/09/04/syrian-wars-got-religion-and-that-aint-good/> (19.08.2017)

<sup>442</sup> Halil Karaveli, "Turkey Is No Partner for Peace: How Ankara's Sectarianism Hobbles U.S.

ve İran Suriye krizi üzerinde mezhepçilik politikalarından dolayı ilişkilerinin en sorunlu dönemini yaşamaya başlamışlardır. Net bir ifade ile İran'ın Suriye'deki mevcut hükümet ve yönetimde Şia mensuplarını desteklemesi Türkiye'yi rejim karşıtı Sunni grubu desteklemeye itmiştir.<sup>443</sup> Bu bağlamda Türkiye ve İran'ın bölgedeki sınırlarını belirleyen Osmanlı ve Perslerin 1637'de imzaladıkları Kasr-ı Şirin Anlaşması da tehlikede gözükmeye başlamıştır.<sup>444</sup>

Krizin ortaya çıkmasından bu yana Suriye'nin toprak bütünlüğünü savunduğunu açıkça ifade eden Türkiye, Suriye iç savaşının kendi iç güvenliğine oluşturduğu tehditlerden endişe duyduğundan dolayı Suriye'de yaşanan olaylara açık müdahalede bulunmaya başlamıştır. Üstelik Türkiye içerisinde terör örgütleri olarak bilinen PKK, PYD ve YPG gibi örgütlerin Esad rejimine desteklenmekte olması Ankara'nın Şam'a yönelik tavrını sertleştirmiştir.<sup>445</sup> Türkiye Esad'la olan diyalogların sonuçsuz bırakılmasından ve PKK Kürtlerinin Esad tarafınca desteklenmekte olduğu tespitine vardıldıktan sonra Esad karşıtı Özgür Suriye Ordusu'nu,<sup>446</sup> Türkmenlerden oluşan birlikleri desteklemeye başlamıştır.<sup>447</sup> Çatışmaların yoğun yaşandığı yerlerde uçuşa yasak bölgeyi oluşturarak muhalif birliklere destek sağlamaya çalışan Türkiye muhaliflere askeri teçhizatları sağlamaya çalışmıştır.<sup>448</sup>

Daha öncelerde Hatay sorunu ve sunun ortak faydalanılması sorunu Türkiye ve Suriye arasında anlaşmazlıklara sürekli neden olmuştur. Fakat, Hatay ili ile ilgili sorun 1998'de yapılan Adana Protokolü ile taraflar arasında ilişkileri zedeleyen sorunu gündem olmaktan çıkartılmıştır. 2002-2011 arası dönemde Türkiye-Suriye ilişkileri Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik yeni dış politika konseptinden dolayı normal

---

Syria Policy", *Foreign Affairs*, 11 Eylül 2012. <http://www.foreignaffairs.com/articles/138104/halil-kara> (04.07.2017)

<sup>443</sup> Mohammed Ayoob, "The Arab Spring: Its Geostrategic Significance", *Middle East Policy*, Vol. 19, No. 3, 2012, s. 84.

<sup>444</sup> Richard Javad Heydarian, "Arab Spring, Turkish Summer?," *Foreign Policy in Focus*, 16 Mayıs 2011. [http://www.fpiif.org/articles/arab\\_spring\\_turkish\\_summer](http://www.fpiif.org/articles/arab_spring_turkish_summer) (12.07.2017)

<sup>445</sup> "Suriye'de PKK, Esad Devletine Dayanan Otoriter Bir Rejim Kurdu", Basın İlan Kurumu, 18 Ağustos 2017. <http://www.bik.gov.tr/suriyede-pkk-esad-devletine-dayanan-otoriter-bir-rejim-kurdu/> (10.09.2017)

<sup>446</sup> Bishku, *a. g. m.*, s. 49.

<sup>447</sup> Oktay Bingöl, "Krizlerin Uluslararasılaşması: Rejime Karşı Protestolardan Bölgesel Çatışmaya Suriye Örneği", Seyfettin Erol, Ertan Efeğil (ed), *Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar*, Ankara: Barış Kitap, 2012, s. 19.

<sup>448</sup> Joshua Walker, "Turkey's Time in Syria: Future Scenarios", Brandeis University Middle East Brief, Mayıs 2012. <http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB63.pdf> (12.07.2017)

seviyeye getirilmiştir. Karşılıklı ekonomik çıkarlar, derin kültürel bağlar tarafların arasında devam ettirilmesi gereken ilişkilerin temelini oluşturmuştur.<sup>449</sup>

Suriye’de iç savaşın ivme kazanmaya başlamasıyla Türkiye muhalefete ve mültecilere sınırlarını açmıştır. İnsani yardım kampanyaları başlatarak rejim baskısı altında kalan sivillere yardım etmeyi sürdürmekte ve mülteci kamplarının inşa edilmesine izin vermektedir. Rejimin kısa zamanda devrileceği beklentisiyle hareket eden Türkiye 3 milyonu aşkın mülteciyi kendi sınırlarında barındırmak zorunda kalmıştır. Aslında, Türkiye iç savaş yaşanmakta olan ülkenin komşusu olarak krizle ilgili tecrübeleri daha önce yaşamamıştır.<sup>450</sup> Suriye sınırına kendi güvenliğini korumak amacıyla askeri birliklerini ve savunma sistemlerini kurarak, zaman zaman Suriye’ye gitmekte olan uçakların silah taşımakta olduklarından şüphelenerek denetleme yapmaktadır ve iç savaştan kaçan mültecileri de kabul etmektedir.<sup>451</sup>

Türkiye-Suriye sınırlarında kontrol boşluğundan istifade ederek Türkiye’ye sızmaya çalışan ve güvenlik tehdidi oluşturan terör gruplarına karşı Türk savaş uçakları havadan saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Fakat, Ankara’nın bu kararına Esad’ın cevabı da sert olmuştur. 2012’de sınırda operasyon yapmakta olan savaş uçağı Suriye rejim güçlerinin roketiyle vurularak düşürülmüştür.<sup>452</sup> Türkiye’nin Suriye’ye karşı aldığı tavrı Esad “Arapların işlerine karışma” ve “neo-Osmanlı yayılmacı politika” olarak gördüğünü dile getirmiştir.<sup>453</sup> Üstelik, Beşar Esad’ın PKK gibi Türkiye’nin senelerdir mücadele etmekte olduğu terör örgütüne destek sağlamakta kalmayıp PYD’ye sınırda etki alanı oluşturmaya çalışması Suriye sınırlarından gelebilecek her türlü tehdidin boyutunu çeşitlendirirken Ankara’nın sert önlemler almasını da gündeme getirmiştir.<sup>454</sup>

Günümüzde Türkiye’nin Esad’ın istifasından yana olmasının bazı nedenleri olarak:

---

<sup>449</sup> Ziya Onis, “Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest”, *Insight Turkey*, Vol. 14, No. 3, 2012, s. 46.

<sup>450</sup> Erol Cebeci, Kadir Üstün, “The Syrian Quagmire: What’s Holding Turkey Back?”, *Insight Turkey*, Vol. 14, No. 2, 2012, s. 21.

<sup>451</sup> Demir, Rijnoveanu, *a. g. m.*, s. 63.

<sup>452</sup> Bishku, *a. g. m.*, s. 47.

<sup>453</sup> Cebeci, Üstün, *a. g. m.*, s. 8.

<sup>454</sup> Ian Lesser, “Three Troubling Scenarios for Turkey and Transatlantic Partners”, The German Marshall Fund of the United States, 12 Eylül 2012. <http://www.gmfus.org/publications/three-troubling-scenarios-turkey-and-transatlantic-partners> (26.06.2017)

- Ankara ve Şam ilişkilerinin tekrar canlandırılarak İran'ı jeopolitik anlamda kayba uğratmak,
- Türkiye ve Suriye ilişkilerinin dostça devam ettirilmesi Türkiye'nin toprak bütünlüğüne tehdit oluşturan terörist unsurların çözülmesini kolaylaştıracaktır,
- Esad'ın istifası sonrasında Suriye'nin başarılı bir şekilde sistemdeki yerini koruması Türkiye'nin bölgedeki prestijini artıracaktır. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik anlamda da kazanç elde edeceği barış ortamı bölgedeki Türkiye'nin ağırlığını artıracaktır. Dolayısıyla, Türkiye'nin önceliği Esad'ın erken istifası ve bölgede barışın tesisi yöndedir.<sup>455</sup>

Suriye krizinde oluşan blokların birinde ABD, Arap Birliği ve AB'nin yanında yer alan ve Türkiye bu ülkelerin desteklerini de alarak krizde İran'ın etkisini azaltmaya çalışırken İran'ın yanında Rusya ve Çin bulunmaya başlamışlardır.<sup>456</sup> Fakat, Türkiye'nin Çin ve Rusya ile Suriye üzerinde anlaşamadığı durumu ikili ilişkilerin de sekteye uğratıldığı anlamına gelmemektedir. Çünkü Suriye'de Rusya ve Çin'le anlaşamayan Türkiye, kendi aralarında hem siyasi hem de ekonomik ilişkilerini sürdürmekte.<sup>457</sup>

Türkiye-Suriye ilişkilerinin sekteye uğraması Türkiye'nin ekonomisine olumsuz etkileri beraberinde getirmiştir. İlk başta Türkiye-Suriye arasında ticari hacmi 2.5 milyar dolarlık olan ticaret durmuş, 1 milyar dolar getirecek turist ziyaretleri ve Suriye üzerinden diğer Ortadoğu devletlerine taşımacılık yapan Türk tır lojistiği de maliyetli yollardan taşımacılık yapmaya zorlanmıştır.<sup>458</sup> Üstelik Suriye'den kaçarak Türkiye'ye sığınan mültecilerin ekonomiye olan olumsuz etkisi 10 milyar dolara varan kayıplara yol açmıştır. Hem ekonomik hem de askeri operasyonlar nedeniyle harcamaları artan Türkiye, ABD, AB, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelere destek almaya çalışmaktadır.<sup>459</sup>

---

<sup>455</sup> Demir, Rijnoveanu, *a. g. m.*, s. 65.

<sup>456</sup> Asli Ilgıt, Davis Rochelle, "The Many Roles of Turkey in the Syrian Crisis", Middle East and Information Project, 28 Ocak 2013. <http://www.merip.org/mero/mero012813> (08.07.2017)

<sup>457</sup> Polina Tikhonova, "China, Russia And Turkey Side With Pakistan On Afghanistan Issue", *Value Walk*, 13 Eylül 2017. <http://www.valuewalk.com/2017/09/china-russia-turkey-pakistan-vs-us/> (29.09.2017)

<sup>458</sup> Demir, Rijnoveanu, *a. g. m.*, s. 63.

<sup>459</sup> Taşkın Deniz, "Suriye'nin Durumu, ABD – Rusya ve Türkiye'nin Tutumu", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 27, 2013, s. 327.

Türkiye'nin Suriye'ye müdahil olması geleneksel bir durum değildir. Hatta Türkiye kurulalı hiçbir ülkeye bu kadar açık müdahil – KKTC hareketi hariç – olmamıştır. Aksine, Osmanlı dağıldıktan sonra kurulan Türkiye komşu ülkelerle barış içerisinde geçinme ilkesinde politika izlemiştir. Fakat, kendi ulusal çıkarlarını tehdit edecek özel durumlar dışında her devletle iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra bölgede etkin ve bölgesel güç olma hırsı Türkiye'ye dış politikada pragmatik davranmayı zorunlu hale getirmiştir. Suriye krizinde ise Ankara pragmatik olmanın yanı sıra zaman zaman mezhebi ve dini temel alan politika izlerken kendi güvenliğine karşı hiçbir tehdidi küçümsememeye çalışmaktadır.<sup>460</sup>

Rusya Türkiye'nin Suriye krizine yönelik izlediği politikaları Türkiye'nin son 10 yılda Akdeniz bölgesinde ve Ortadoğu'da gittikçe söz sahibi olmasıyla bağdaştırır.<sup>461</sup> Siyasi istikrarı sağlayarak ekonomik anlamda sürekli kalkınma ivmesini yakalamasıyla güvenliğinin korunmasına yönelik yaptığı harcamalar da Türkiye'yi bölgede önemli aktör haline getirmiştir. Suriye krizinden önce de askeri harcamaları artan Ankara son zamanlarda kendi sınırları içerisinde ve sınır ötesinde – Suriye sınırlarında – kendine yönelik oluşan tehdidi ortadan kaldırma amacıyla askeri operasyonlar düzenlemektedir.<sup>462</sup> Suriye sınırlarında DAESH, PKK, PYD ve YPG terör şebekelerine yönelik Türkiye tarafından düzenlenen operasyonlar ilk günlerde Rusya tarafından endişe verici şekilde karşılanılmıştır. Fakat, Ankara'nın Suriye sınırlarının bütünlüğünün korunmasından yana olduğu açıklamaları ve son dönemlerde düzenlenen Astana, Soçi ve Ankara zirveleri Rusya ve Türkiye arasında izlenilecek Suriye politikaları üzerinde mutabakatın sağlanmasının zemini olmuştur.<sup>463</sup> Üstelik, Türkiye'nin Suriye krizinin çözümünde ABD ve NATO'nun yönlendirmelerinden bağımsız kalarak Türkiye-Rusya-İran Üçlüsü'nün başlattığı çözüm sürecinde aktif ve yapıcı rol alması Türk - Rus ilişkilerini de olumlu anlamda etkilemiştir. Bu bağlamda Suriye krizinin çözüm sürecinde karşılıklı mutabakata varan aktörler ikili ilişkilerde

---

<sup>460</sup> Demir, Rijnoveanu, *a. g. m.*, s. 66.

<sup>461</sup> Natalya Kalinina, "Militarizatssya Blijnego Vostoka: Rol Rosii", *İndeks Bezopastnosti*, Cilt 19, Sayı 4, 2016, s. 50.

<sup>462</sup> *A. g. m.*, s. 51.

<sup>463</sup> "Siriyskiy Forum v Soçi Udalsya: Sozdana Konstitussionnaya Komissya", *Sputnik*, 31 Ocak 2018. <https://sputnik-abkhazia.ru/news/20180131/1023033706/sirijskiy-forum-v-sochi-udalsya-sozdana-konstitucionnaya-komissiya.html> (03.03.2018)



siyasi-ekonomik ilişkilerin yanı sıra enerji projeleri<sup>464</sup> ve askeri teçhizat alım satımları konusunda<sup>465</sup> da işbirliklerini bir üst seviyeye taşımış durumdadır. Bu bağlamda Türkiye Suriye krizinde Esad rejminin desteklenmesi konusunda Rusya ile aynı görüşte olmasa da kendi çıkarlarının korunmasında Rus çıkarlarına zarar vermeden hareket ettikçe, oluşturulan Türkiye-Rusya-İran Üçlüsü'nde kendi iradesiyle masada oturdukça Rusya ile olan ilişkilerinde olumlu seyirlerin yaşanması düşünülmektedir. Ayrıca, Rusya Türkiye'yi bölgede istikrarın kurucusu olarak muhattap almıştır. Ortadoğu'da çıkabilecek her türlü krizi Türkiye olmadan çözüme kavuşturulmasının mümkün olmadığı görüşü Rusya tarafından yaygın kabul edilmiş durumdadır.<sup>466</sup>

Son zamanlarda Türkiye Suriye krizinin çözümüne odaklanırken farklı strateji izleyerek dünyanın gündemini belirlemiştir. Türkiye ilk başta kendine yöneltilen tehdidi ortadan kaldırmak ve Suriye Krizi'nin çözülmesi için önemli gördüğü Fırat Kalkanı Harekatı<sup>467</sup> ve Zeytin Dalı Harekatı'nı<sup>468</sup> başlatarak hem kendi sınırına yöneltilen tehdidi hem de bölgeyi kaosa sürükleyecek terörü ortadan kaldırmaya çalışmış ve Suriye krizinin bitirilmesi bağlamında da Suriye sınırlarında toprak bütünlüğüne helal getirmeden terörle mücadele operasyonlarına devam etmektedir.

### 3.3. ABD'nin Krizi Yönetme Çabaları

Amerika Birleşik Devletleri Ortadoğu'da demokratik değişimi, insan haklarını, özgürlüğü ve daha iyi hayat standartlarının olmasını savunduğu için Suriye krizinde de Esad'ın devrilmesinden yana tavır almıştır. Fakat ABD'nin sadece muhalifleri destekleyerek politika yürüttüğünü söylemek de zordur. Her ne kadar ABD-Suriye ilişkileri uzun zamandır - Soğuk Savaş dönemi boyunca, 9/11 sonrası dönemde Suriye'nin şer eksenli ülkeler listesine alınmasından bu yana - sorunlu, hatta dondurulmuş olsa da ABD'nin krizi çözüme ikili görüşmeler gerçekleştirilmeye çalışması, BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla çözüm bulma çabaları aktörün karmaşık

<sup>464</sup> Elena Stepanova, "Vorujenniy Konflikt v Sirii i Politika Rossii", *Sati, İsledovaniya, Razrabtki*, No. 4, 2017, ss. 18-20.

<sup>465</sup> Kalinina, *a. g. m.*, 51.

<sup>466</sup> Ygya Vatanyar, "Politika Turssii v Blijnevestoönim Regione (2002-2015)", *Vestnik SPGU*, No. 7, 2017, ss. 9-11.

<sup>467</sup> "Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri", Türkiye Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-tr.mfa> (23.01.2018)

<sup>468</sup> "TSK açıkladı: Zeytin Dalı Harekatı başladı", TRT Haber, <http://www.tgrthaber.com.tr/gundem/tsk-acikladi-zeytin-dali-harekati-basladi-221985> (22.03.2018)

politikalarını göstermektedir.<sup>469</sup> Irak Savaşı'ndan sonra bölgede itibarı kalmayan ABD'nin bu sefer bölgede tekrar söz sahibi olmaya açık aramakta olduğu da düşünülmektedir.<sup>470</sup> Fakat Washington'un Suriye krizi üzerinden İran'ın bölgedeki etkisini kırmaya çalışmakta olduğuna duyulan inanç kuvvetlenmiş durumdadır. ABD'nin gözüyle Suriye krizinden güçlü çıkacak İran hem bölge istikrarı için hem de ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarları için büyük bir tehdit oluşturacaktır.<sup>471</sup>

Suriye krizinde Washington sahada Esad'a karşı savaşmakta olan grupların Esad sonrası dönemde sorunsuz bir şekilde kontrol altına alınması konusunda strateji üretmeye çalışırken, Esad'ın yerine alternatif olarak bölgeye huzurun gelmesinden yana olan birisinin gelmesine de katkıda bulunmaya çabalamaktadır. Ayrıca, iç savaşa Kuzey Afrika, Arap Yarım Adası, Orta Asya ve Kafkaslardan gelerek savaşmakta olan grupları dindirmenin ve Suriye'nin ikinci bir Afganistan olmaması için alternatifleri aramada, Suriye Ulusal Konseyi'ni doğru desteklemeye çaba sarf etmektedir.<sup>472</sup>

Bölgede belirsizliklerin artması da ABD'ye Irak ve Afganistan maceralarını tekrar etmemeye özen göstererek şimdilik Suriye Ulusal Konseyi ve Sunni Müslüman gruplarla çalışmayı tavsiye eder niteliktedir.<sup>473</sup> Aslında, ABD krizin ilk başından beri Suriye'ye Rusya'nın askeri müdahalesine gerekli zeminin oluşturulmaması için muhalifleri silahlandırmayı istememiştir.<sup>474</sup> Fakat Suriye askerlerine İran yandaşı Hizbullahların ve İran askerlerinin katılımlarının artmasıyla ABD muhalifleri desteklemek zorunda kalmıştır. Muhaliflerin içerisinde desteklenmesi gereken grup da Suriye Müslüman Kardeşler olmuştur. Çünkü ABD ancak Suriye Müslüman

---

<sup>469</sup> Anthony Cordesman, "Syrian Weapons of Mass Destruction. An overview", Center for Strategic and International Studies, 2 Haziran 2008. [http://csis.org/files/media/isis/pubs/080602\\_syrianwmd.pdf](http://csis.org/files/media/isis/pubs/080602_syrianwmd.pdf) (19.07.2017)

<sup>470</sup> Demir, Rijnoveanu, *a. g. m.*, s. 66.

<sup>471</sup> Ken Sofer, "Next Steps in Syria. A look at US Priorities and Interests", Center for American Progress, 14 Ağustos 2012. <http://www.americanprogress.org/issues/security/news/2012/08/14/11992/next-steps-in-syria/> (15.04.2017)

<sup>472</sup> Demir, Rijnoveanu, *a. g. m.*, s. 67.

<sup>473</sup> *A. g. m.*, s. 67.

<sup>474</sup> Bilal Y. Saab, Andrew J. Tabler, "No Settlement in Damascus, The Danger of a Negotiated Peace", Foreign Affairs, 2 Ocak 2013. <http://www.foreignaffairs.com/articles/138739/bilal-y-saab-andandrew-j-tabler/no-settlement-in-damascus> (26.05.2017)

Kardeşler'in diplomatik masaya oturarak Rusya ve İran'la görüşmeleri yapabileceğini düşünmüştür.<sup>475</sup>

ABD Suriye krizinde çözüm yollarını sadece muhaliflere silah vererek aramamıştır. Elinde en büyük imkan olan BM ve Güvenlik Konseyi'nden ağır yaptırım kararları alarak, ekonomik ambargolar uygulayarak Esad'ı devirme girişimlerinde bulunmaya çalışmıştır.<sup>476</sup> Gittikçe artmaya başlayan göç AB ve ABD'ye sert yaptırım kararları aldırmışsa da sonuç alınmamış ve BM GK'de gündeme gelen karar paketleri de Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir.<sup>477</sup>

Suriye'nin zamanında İran'a destek vermesi, Hizbullah'a maddi destek sağlaması<sup>478</sup> ABD'nin krize olan müdahale isteklerini körüklerken olası İran ve Suriye birlikteliği İsrail'in güvenliği için büyük tehdit olarak görülmektedir. Bir bakıma, ABD nezdinde Suriye'nin ne olacağı değil Esad sonrası Suriye'nin nasıl şekilleneceği, İsrail'in güvenliği, bölgede İran'ın nüfuzu ve Hürmüz Boğazı'nın kontrolü ile ilgili durumlar ABD'yi aktif olmaya zorlamaktadır.<sup>479</sup> Hatta, ABD Irak "macerası" sonrası dönemde Rusya ve Çin ile tekrar karşı karşıya gelmede iç kamuoyundan destek göremeyeceğini bildiği için mücadelesini Türkiye ve Arap Birliği üzerinden, dolaylı yoldan yapmaya çalışmaktadır. Çünkü ABD'nin Suriye'de açık mücadelede bulunmasına halkının 2/3'si karşı oy vermiştir.<sup>480</sup> Fakat, ABD BM GK'den istediği kararı çıkartamamış ve halkından müdahale için izin alamamış olsa da dolaylı yollardan muhalif unsurlara uydu telefon, gece görüş lensleri, elektronik cihazlar ve internet teçhizatı gibi aletleri yardım olarak göndermiş ve gönderdiğini de kendisi açıklamıştır.<sup>481</sup> Üstelik ABD Suriye'de uçuşa yasak bir bölge oluşturma, kitle imha

<sup>475</sup> Asli Bali, Aziz Rana, "To Save Syria, Work With Russia and Iran", CNN, 15 Ağustos 2012. <http://edition.cnn.com/2012/08/15/opinion/bali-rana-syria> (21.07.2017)

<sup>476</sup> Han, a. g. m., s. 2.

<sup>477</sup> "Atomny Avianosess Djordj Buş Perebroşen k Beregam Sirii", *Vzglyad Delovaya Gazeta*, 24 Kasım 2011. <http://vz.ru/news/2011/11/24/541085.html> (02.05.2017)

<sup>478</sup> Jamie Dettmer, "Curtains for Hezbollah", *Daily Beast*, 4 Kasım 2013. <https://www.thedailybeast.com/curtains-for-hezbollah-1> (24.08.2017)

<sup>479</sup> Micheal Doran, Max Boot, "5 Reasons To Intervene in Syria Now", *The New York Times*, 26 Eylül 2017. <http://www.nytimes.com/2012/09/27/opinion/5-reasons-to-intervene-in-syria-now.html> (15.09.2017)

<sup>480</sup> "Little Support for U.S. Intervention in Syrian Conflict", *Pew Research Center*, 15 Mart 2012. <http://www.people-press.org/2012/03/15/little-support-for-u-s-intervention-in-syrian-conflict/> (11.06.2017)

<sup>481</sup> "US Provides Communications Aid for Syria Opponents," *Agence France Press*, 14 Haziran 2012. [https://now.mmedia.me/lb/en/archive/us\\_provides\\_communications\\_aid\\_for\\_syrian\\_opponents](https://now.mmedia.me/lb/en/archive/us_provides_communications_aid_for_syrian_opponents) (17.07.2017)

silahların bulunduğu bölgelerin işgali ve güvenli bölgelerin tesisi senaryolarını diplomatik masaya yatırmıştır.<sup>482</sup>

ABD'nin muhaliflere verdiği destek Suriye krizine doğrudan aktif olarak katılmasa da dolaylı müdahaleleri genelde muhaliflere silah ve para yardımı, Türkiye ve Arap Birliği ülkeleri üzerinden yapılan yardımlardan oluşmaktadır. Fakat muhaliflere verilen silahların daha sonra başka terör örgütlerin ellerine geçme tehlikesi ABD kongresinin tartışmalarının konusu olmaya devam etmektedir.<sup>483</sup>

ABD'nin Suriye krizine yönelik harcadığı çabaları farklı bakış açısıyla değerlendiren Rusya krizin çözümü sürecinde ABD'nin "samimi" tutum almadığını düşünür. Ayrıca, 2010'da Arap ülkelerinde başlayan çalkantılar, devlet yönetimini istifa etmeye çağıran çağrılar, reform talepleri, insan haklarına saygının gösterilmesi talepleri diğer ülkelere de farklı farklı yorumlanmıştır. Rusya yaşanmakta olan süreci uzun senedir Batı emperyalistlerin ve yerel yöneticilerin uyguladığı baskıya karşı bir cevap olarak yorumlamıştır.<sup>484</sup> Vladimir Matuzov küresel güçlerin Facebook, Twitter, Google, Youtube gibi araçları kullanarak bu ülkelerde kendi amaçları doğrultusunda işbirliğinde olabilecek yöneticileri iş başına getirme projesi olduğunu da savunmaktadır. Matuzov ile aynı düşünceleri paylaşmakta olan Svikov sürece Batı'nın girmiş olduğu krizden Ortadoğu ülkelerinin yer altı kaynaklarını kontrol ederek çıkmaya çalıştığı bir projenin parçası olarak yaklaşmaktadır. Doğu araştırmacısı olan Aleksandır Stepanov ise sürece daha farklı bakış açıdan bakmaktadır. Stepanov'a göre sürecin yaşandığı Ortadoğu Arap ülkelerindeki kaynaklar kaos yaratılarak kontrol altına alınmak istenmektedir.<sup>485</sup>

Yaşanılmakta olan süreci 2000 yılından itibaren başlayan Gürcistan, Kırgızistan ve Ukrayna'da yaşanan renkli devrimlere benzetenler de vardır. Arap Baharı sürecinin renkli devrimlerin bir parçası olduğunu düşünen araştırmacılar sürecin siyasi-ekonomik boyutuna daha çok ağırlık vermektedirler. Kapitalizm mekanizmalarının işlevsizleşmeye başlaması Batı ve ABD gibi sermaye güçlerinin

---

<sup>482</sup> "Securing Chem-Bio Sites: Pentagon Planning for Syria", Global Biodefense, 15 Haziran 2012. <https://globalbiodefense.com/2012/06/15/securing-chem-bio-sites-pentagon-planning-for-syria/> (21.05.2017)

<sup>483</sup> Sharp, Blanchard, *a. g. m.*, s. 24.

<sup>484</sup> Yuriy Zinin, "Arabskaya Vesna v Povestke Dnya Ekspertnogo Soobşestva Rossii", *Vestnik MGİMO Universiteta*, No. 5, 2012, s. 293.

<sup>485</sup> Zinin, *a. g. m.*, s. 294.

üçüncü dünya ülkelerinin yeraltı kaynaklarını kontrolüne alarak, özellikle dünya petrol rezervlerinin önemli kısmını bulunduran Ortadoğu ülkelerinin kaynaklarına hükmederek kendi ekonomik açıklarını kapatma ve ileride yaşanacak olan enerji savaşlarına hazır bulunmaya çabalamakta oldukları da iddia edilmektedir.<sup>486</sup>

Rusya Ortadoğu’da yaşanacak siyasi çalkantıların ABD’nin girişimiyle yapılacağına ilişkin ön yargılarında tamamen haklı olmasa da doğruluk pay sahibi olarak görülmektedir. Çünkü, yaşanacak olayları 9/11 sonrası dönemde ABD Başkanı George Bush özetlemişti. Bush’a göre ABD’nin Irak’a girmesiyle Ortadoğu’daki demokrasiye karşı yapılar yıkılacak, bölgede demokrasi ateşi yakılacaktı.<sup>487</sup> Bu bağlamda Rusya Ortadoğu’da yaşanacak siyasi dönüşümlere - Arap Baharı sürecine - ABD’nin dolaylı da olsa destek vereceği tahminini daha önceden kestirmiştir. Başka bir ifade ile, bölgede yaşanacak olaylarda ABD ve müttefiklerinin parmak izlerinin olacağı konusunda şüpheleri kalmamıştı.<sup>488</sup> Daha 1990’ların sonlarından itibaren ABD’de yeni-muhafazakarlar çevrelemenin yeterli olmadığını ve Irak’ta bir rejim değişikliğinin şart olduğunu, Saddam’ı devirerek ve Irak’ı canlı bir demokrasiye dönüştürerek, ABD’nin Ortadoğu boyunca geniş kapsamlı bir değişim süreci başlatacağını savunuyorlardı.<sup>489</sup> 11 Eylül olayı sonrasında ABD yeni muhafazakâr uzmanlarından önde gelenlerinden Charles Krauthammer *Washington Post* gazetesinde Afganistan’dan sonra sıranın önce İran, Irak ve sonra da Suriye’ye gelmesi gerektiğini iddia ediyordu.<sup>490</sup>

Rus yöneticiler Ortadoğu’daki ve Suriye’deki kargaşaların organizatörünün ABD olduğuna son derece inanmışlar ki, Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov Rus gazetesine verdiği demecinde “Arap Baharı” sürecini George Bush’un Büyük Ortadoğu Projesi’nin ürünleri olduğunu aleni bir şekilde paylaşmıştır.<sup>491</sup> Aynı

---

<sup>486</sup> Barış Doster, “Arap Baharı’ndan Demokrasi Beklemek”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 5, Sayı 50, 2013, s. 56.

<sup>487</sup> David Sanger, “Bush Outlines Vision for Expanding Democracy in Mideast”, *The New York Times*, 6 Kasım 2003. <http://www.nytimes.com/2003/11/06/international/middleeast/bush-outlines-vision-for-expanding-democracy-in.html> (07.08.2017)

<sup>488</sup> Vladislav Vorobev, “Za İli Protiv”, Interview with Sergey Lavrov, *Rossiyskaya Gazeta*, 24 Ekim 2012. <https://rg.ru/2012/10/23/lavrov-poln.html> (17.08.2017)

<sup>489</sup> Stephen M. Walt, John J. Mearsheimer, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, çev. Elif Ocak, İstanbul: Zodyak Kitap, 2014, s. 65.

<sup>490</sup> A. g. e., s. 61.

<sup>491</sup> Vladislav Vorobev, “Za İli Protiv”, Interview with Sergey Lavrov, *Rossiyskaya Gazeta*, 24 Ekim 2012. <https://rg.ru/2012/10/23/lavrov-poln.html> (17.08.2017)

fikirleri uluslararası oturumda gazetecilere demeç veren Putin ABD'nin Irak'ta acı ve unutulmaz eserler bıraktığını savunarak Arap Baharı konusunda da, “Çok korkunç bir şekilde kurulmak istenen sistem sonu gelemeyen devrimleri içermektedir. Turuncu devrimi, bilmiyorum, sonraki devrime mavi devrim mi diyecekler? Biz başka birilerinin diğer halkların üzerinde uygulamaya çalıştığı politik uygulamalarla değil, hukuk ve kanunla yaşamalıyız. Toplumda kurallar ve prosedürler belirtilmelidir. Elbette, biz demokrasinin desteklenmesi gerektiğinin de farkında olmalıyız, fakat, sonu bitmeyen devrim silsileleriyle bu devletlere ve milletlere refah hayat gelmeyecek. Bu durum devam ederse çok feci sonuçlar ortaya çıkacaktır”<sup>492</sup> diyerek görüşlerini dile getirmiştir.

Dolayısıyla, Rusya'nın Arap Baharı sürecinin başlatılmasında ve Suriye'de oluşturulan kaosta ABD'nin öncülüğünün olduğunu düşünmesi sürece olan yaklaşım ve stratejilerini etkilemiştir. Rusya sürecin Suriye'de yaşanmaya başlaması ile diğer ülkelere yönelik sergilediği tavrı sergilememiştir. Esad'dan yana tavır almayı aleni bir şekilde politika haline getiren Rusya diğer ülkelere reva görülen askeri müdahaleleri Suriye'ye reva göremeyeceğini ve eğer varsa askeri bir müdahalelik durum onu da Esad lehine kullanacağını dile getirmiştir.<sup>493</sup>

### **3.4. Çin'in Suriye Krizine Olan Yaklaşımı**

Çin Suriye krizinde aldığı tutumuyla BM GK'nin Suriye'ye askeri müdahale girişimlerini veto ederek rejimden yana politika izlemiştir. Batı ülkeleri rejimin sivillere yaptığı kısımları durdurmaya yönelik çeşitli yaptırımları uygulamaya çalışırken, Çin bu girişimleri Suriye'nin egemenliğine hanel getirecek girişimler olarak görmüştür. Dolayısıyla, Beijing dışarıdan yapılacak her türlü müdahaleye karşı çıkarak Suriye'nin egemenliğine zarar verecek her türlü politikadan uzak duracağını başından belirtmiştir.<sup>494</sup>

Beijing BM'nin Suriye'de uygulayacağı yaptırımları veto ederek Moskova ile aynı safta yer almıştır. Beijing hükümeti:

---

<sup>492</sup> “A Press Conference for International and Russian Journalists”, Kremlin, 23 Aralık 2004. <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22757> (01.08.2017)

<sup>493</sup> Temçenko Zavyalova, “Rossiyskoe Uçastie v Reşenii Sırıyskogo Konfliktı: Politiko-Sotsiologičeskoie İzmerenie”, *Vestnik Povoljskogo İnstituta Upravleniya*, Vol. 55, No. 4, 2016, s. 47.

<sup>494</sup> Michael Swaine, “Chinese Views of the Syrian Conflict”, Carnegie Endowment for International Peace, No. 39, 2012, s. 2. [http://carnegieendowment.org/files/swaine\\_clm\\_39\\_091312\\_2.pdf](http://carnegieendowment.org/files/swaine_clm_39_091312_2.pdf) (05.07.2017)

- Ekim 2011’de AB’nin tasarladığı yaptırım tasarısını veto etmiştir,
- Şubat 2012’de de Arap ve Batı ülkelerinin tasarladığı Esad’ı devirme planını BM GK’de veto etmiştir,
- 1 Mart 2012’de ise Moskova ile birlikte BM İnsan Hakları Konseyi’nin çalışmaları zemininde Esad’a karşı uygulanacak yaptırım tasarısını reddetmiştir,
- 19 Temmuz 2012’de ise yine Moskova ve Beijing bu sefer İngiltere’nin öncülüğünü yaptığı Esad’ı ekonomik yaptırımlarla cezalandırma tasarısını veto etmiştir.<sup>495</sup>

Beijing Suriye rejimi aleyhine yürütülecek her türlü tasarımı veto etmenin yanı sıra BM’den krizin barış yoluyla çözülmesi gerektiğini sürekli istemiştir. Ek olarak da BM’nin Suriye’ye yönelik politikalarında askeri hiçbir müdahaleyi destekleyemeyeceğini dile getirmiştir.<sup>496</sup>

Suriye krizinin ortaya çıktığı ilk günden itibaren uluslararası norm ve prensiplerden yana olmayı, devletlerin egemenliğine zarar verecek girişimlerden uzak durmayı, Suriye’nin egemenlik ilkesine saygılı olmayı tercih edeceğini dile getirmiş olan Çin, bölgenin barışı için hiçbir devletin egemenlik eşitliğinin çiğnenemeyeceği gibi Suriye’nin de egemenliğinin çiğnenemeyeceğini savunmuştur.<sup>497</sup> Çin krizde Esad’ın devrilmesini açık savunan politikalarından da uzak durmuştur. Çin’in Suriye politikasında Esad’ı desteklediği veya desteklemediği konusunda net bir ifade kullanılmamışsa da Suriye’nin bütünlüğü ve egemenliğinden yana olduğu düşünülebilir.<sup>498</sup>

BM ve NATO’yu Libya müdahalesinden sonra ülkede oluşan kaotik ortamdan dolayı eleştiren Beijing Suriye’de devletin kontrolünü zayıflatacak girişimde

---

<sup>495</sup> Rick Gladstone, “Friction at the U.N. as Russia and China Veto Another Resolution on Syria Sanctions,” New York Times, 19 Temmuz 2012. <http://www.nytimes.com/2012/07/20/world/middleeast/russia-and-china-veto-un-sanctions-against-syria.html> (28.04.2017)

<sup>496</sup> “Foreign Ministry Spokesperson Ma Zhaoxu’s Remarks on the Situation in Syria”, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 23 Ağustos 2011. [http://www.fmprc.gov.cn/mfa\\_eng/xwfw\\_665399/s2510\\_665401/2535\\_665405/t851770.shtml](http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2535_665405/t851770.shtml) (21.05.2017)

<sup>497</sup> “Explanatory Remarks by Ambassador Wang Min after General Assembly Vote on Draft Resolution on Syria”, Permanent Mission of the People’s Republic of China to the UN, 3 Ağustos 2012. <http://www.china-un.org/eng/hyyfy/t958262.htm> (29.07.2017)

<sup>498</sup> Zhong Sheng, “Be Wary of Attempt to Resolve Syrian Crisis Outside UN Framework”, People’s Daily Online, 15 Ağustos 2012. <http://english.people.com.cn/90777/7913681.html> (09.08.2017)

bulunmayacağını bildirmiştir.<sup>499</sup> Çin Cumhurbaşkanı Qu Xing Çin'in BMGK'de kullandığı veto oyunu açıklarken de BM'nin en önemli prensibi olan iç işlerine karışmama ilkesine duyulan saygıdan dolayı veto kararını kullandıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Batı askerinin bölgeye girmesinden sonra doğacak sorunları istemedikleri için veto ettiklerini de eklemiştir.<sup>500</sup>

Ayrıca, Çin Esad'ın güçle indirilmesinden sonra yaşanacak etnik ve dini sorunların bölgenin istikrarını bozacağı düşüncesindedir. Çünkü, zaten sarsılmış olan ülke askeri anlamda kendi başına düzeni kuramaz ve bölgedeki diğer devletlerin müdahaleleri ile krizin daha sorunlu boyuta uzayacağı görüşündedirler.<sup>501</sup> Krizde Rusya ile aynı düşünce ve politikaları uygulamakta olan Çin'in Rus-Çin ittifakı çerçevesinde krizi yönetmeye devam ederek Rusyasız hareket etmeyeceği düşüncesi yaygınlaşmış durumdadır.<sup>502</sup>

Özüne bakıldığında Çin Orta Asya ve Ortadoğu'da Rusya'nın politikalarına rekabet politika olarak kabul edilecek siyaset yürütmektedir. Fakat, Beijing'in Suriye krizinde Suriye'nin meşru hükümetinden yana aldığı tavır Rusya'nın elini kuvvetlendirmektedir.<sup>503</sup> Rusya Çin'in Suriye politikasını bir müttefiklikten ziyade bölgedeki ağırlığının artırılmasına yönelik yatırım olarak görmektedir. Suriye başta olmak üzere bölgenin birçok ülkesinde ekonomik yatırımlar yapan ve enerji arama çalışmalarına başlayan Çin krizin çözüm yollarını barışçıl ortmada çözülmesinden yanadır.<sup>504</sup> Aynı zamanda Rusya Çin'in Suriye politikasında ABD ile de çatışmadan uzak politika gütmeye çalıştığını düşünür, çünkü, Ortadoğu ve Suriye Çin'in enerji hammadde ihtiyacının karşılanacağı ve dolayısıyla yatırımın yapılacağı alandır. Bu konuda Çin bölgede etkin olan aktörlerle çatışmadan ekonomik çıkarlarını garanti etmeye çalışırken Rusya ve ABD arasında dengeli politika izlemeye çalışmakta olduğu

---

<sup>499</sup> "Hu Jintao: Use of Force No Solution to Problems Like Libyan Issue," Xinhua, 30 Mart 2011.

[www.china.org.cn/world/libya\\_air\\_strike/2011-03/30/content\\_22258604.htm](http://www.china.org.cn/world/libya_air_strike/2011-03/30/content_22258604.htm) (09.08.2017)

<sup>500</sup> "Concerns Over Air Strikes", China Daily, 22 Mart 2011. [http://www.china.org.cn/opinion/2011-03/22/content\\_22192762.htm](http://www.china.org.cn/opinion/2011-03/22/content_22192762.htm) (21.07.2017)

<sup>501</sup> Swaine, *a. g. m.*, s. 7.

<sup>502</sup> Samuel Osborne, "Russia And China Veto UN Sanctions on Syria for Chemical Weapons Attacks", Independent, 28 Şubat 2017. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syria-sanctions-russia-china-veto-assad-chemical-attacks-vladimir-putin-a7604621.html> (08.09.2017)

<sup>503</sup> Stepanova, *a. g. m.*, s. 7.

<sup>504</sup> Anna Neronova, "ŞŞA, Rossiya i Kitay v Blijnevostoçnim Regione: Spessifika Sovremennih Vzaimootnoşenii i Perspektiva", *Vestnik KRSU*, Cilt 14, Sayı 11, 2014, s. 171.



Rusya'yı rahatsız etmemektedir.<sup>505</sup> Beijing'in Ortadoğu'ya yönelik hırslarının gün gittikçe artmaya başlaması Rusya için endişe verici olsa da krizin çözümünde Rusya ile aynı safta yer alması, krizin çözümü için bölgede barışçıl çözüm önerilerini savunması – Çin'in bölgeye asker göndermesi Rusya'nın ciddi anlamda endişe duyduğu durumdur – Moskova'nın elini kuvvetlendirmektedir.<sup>506</sup> Bu bağlamda Rusya bir taraftan Çin'i yanına alırken diğer taraftan da Çin'in Suriye'de etkinlik kazanmasını engellemeye çalışmaktadır.<sup>507</sup>

### 3.5. İran'ın Krizdeki Etkin Rolü

Suriye krizinde etkisi ve önemi göz ardı edilemeyecek olan aktörlerin biri de Ortadoğu'da bölgesel güç olmaya iştahlı İran'dır. İran bölgedeki tarihsel derinliği, bölgedeki Şia toplumunun hamisi (başı) olması ve Şia unsurundan dolayı bazı devletlerle geliştirmiş ilişkileri ile kendi gücünü perçinleştirme çabasıdadır. Elbette, İran bölgede kilit aktör olma arzularını Suriye krizinin başlamasıyla gerçek anlamda uygulamaya çalışmıyor. İran'ın bölgesel güç olma arzuları 300-400 yıl öncesine kadar götürülebilir.<sup>508</sup> Suriye krizinde ise Tahran kaybeden devlet olmayı istemediği için var gücüyle çabalamaktadır. Suriye'deki krizde Esad rejiminden yana tavır sergileyen, hatta, Esad'ı destekleyen İran ülkede yönetici elit durumunda olan Alevi ve Şiaların görevlerinde kalmasını da istemektedir.<sup>509</sup> Ortadoğu'daki Şia ve Alevi mensuplarının İran'ın şemsiyesi altında bir bütün toplumu oluşturduklarını savunan İran için Irak ve Suriye önemli ülkeler konumundadır. Bölgede İran'ın üstünlüğünü korumak ve diğer aktörlerin bölgede etkili olmalarını Tahran lehine engelleyecek olan toplumlar da Şia ve Alevi mensuplarıdır. Dolayısıyla, Suriye'de devletin kilit kurumlarında bulunan Şia ve Alevilerin Esad'ın düşmesiyle buldukları yerlerden alınması endişesi İran için kayıp olarak görülmektedir. Bir anlamda İran bölgede sadece coğrafik alanlara

---

<sup>505</sup> Fransua Lafarg, "Naruşat li Appetiti Kitaya Ravnovesie na Blijnem Vostoke?", *İNOSMİ*, 27.11.2012. <https://inosmi.ru/world/20121127/202695186.html> (11.03.2018)

<sup>506</sup> Konstantin Antipov, "Kitay Stremitsya v Lideri Blijnevostoçnogo Uregulirovaniya", *Novoe Vostoçnoe Obozrenie*, 14 Haziran 2013. <https://ru.journal-neo.org/2013/06/14/kitaj-stremitsya-v-lidery-blichnevostochnogo-uregulirovaniya/> (04.02.2018)

<sup>507</sup> Dmitriy Trenin, "Rossiya Na Blijnem Vostoke: Zadaçi, Prioriteti, Politiceskiye Stimuli", *Moskovskiy Tsentn Karnegi*, 21 Haziran 2016. <http://carnegie.ru/publications/63388> (20.01.2018)

<sup>508</sup> Demir, Rijnoveanu, *a. g. m.*, s. 70.

<sup>509</sup> "Assad's Overthrow 'Red Line' for Iran: Supreme Leader's Aide," Reuters, 20 Ocak 2013. <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-iran/assads-overthrow-red-line-for-iran-supreme-leaders-aide-idUSBRE90J08320130120> (12.07.2017)

hükmetmeye değil, bir o kadar da insan kaynaklarını da azami derecede yönetmeye ve kullanmaya çalışmaktadır.<sup>510</sup>

Afganistan'dan Beyrut'a kadarki coğrafik dilimdeki Şiaların ağını oluşturmaya ve kontrol etmeye çalışan İran, Rusya ve Çin ile bölgede geliştirebildiği ilişkileri dengeli tutarak Suriye üzerinden de Akdeniz'de var olmayı hedeflemektedir. Suriye'nin jeopolitik avantajlarından yararlanarak enerji kaynaklarından pay alabileceği hırsıyla hareket etmeye çalışan İran bölgede Türkiye'nin daha aktif olmasından çekincelidir. Akdeniz'de mevcudiyetini ortaya koyarak Türkiye'yi dengeleyebileceği düşüncesi de İran'ın Suriye stratejilerinin bir parçasıdır.<sup>511</sup>

Bölgede İran'ın etkisini kırabilecek diğer aktörlerden biri de Suudi Arabistan olarak bilinmektedir. Suudi Arabistan'ın bölgede Arap Birliği'nin başı ve Sunni Müslüman devletlerin büyüklerinden olması bölgede Şiaların etkin olmasına engel olarak görülmektedir. Bölgesel politikayı Şia-Sunni rekabetinden de ibaret olduğunu düşünen İran, Ortadoğu'nun Sunni devletlerce çevrelenmekte olması ve Esad'ın düşmesi halinde Suriye'nin başına Sunni Müslümanların gelebileceği endişesini taşımaktadır. Suriye'nin başına Sunni Müslümanların gelmesi durumunda ise Ürdün ve Lübnan'da etkili olan Hizbullah mensuplarıyla<sup>512</sup> Tahran'ın ilişkileri zayıflayabilir ve Hizbullah bölgenin güneyine, İran ise bölgenin kuzeyine hapsolunabilir. Bu durumu İran'ın hiç istemediği aşikardır.<sup>513</sup> Bölgede Esad sonrası Suriye'nin başına İran kontrollü Şiaların gelmesinden ciddi anlamda rahatsızlık duyan Suudi Arabistan'ın olması İran'ın bölgesel politikalarının bir boyutunun da mezhepsel zeminde oluşturulduğunu göstermektedir.<sup>514</sup>

Aslında, Suriye ve İran'ı bu derece birbirlerine yaklaştıran ilişkilerin tarihi zeminine bakıldığında iki aktör arasındaki ilişkiler 1979'da İran'da yaşanan devrimden sonra gelişmeye başlamıştır. Suriye İran yöneticileri tarafından Lübnan,

---

<sup>510</sup> Demir, Rijnoveanu, *a. g. m.*, s. 70.

<sup>511</sup> "Weighing Benefits and Costs of Military Action Against Iran", Wilson Center, 2012, ss. 39-40.

[https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/IranReport\\_091112\\_FINAL.pdf](https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/IranReport_091112_FINAL.pdf) (15.08.2017),

<sup>512</sup> Ali Ansari and Aniseh Bassiri Tabrizi, "Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict: The View From Tehran", Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, Ağustos 2016, s. 3. [https://rusi.org/sites/default/files/201608\\_op\\_understanding\\_irans\\_role\\_in\\_the\\_syrian\\_conflict\\_0.pdf](https://rusi.org/sites/default/files/201608_op_understanding_irans_role_in_the_syrian_conflict_0.pdf) (21.07.2017)

<sup>513</sup> Moran Stern, "The Syrian Crisis", Middle East Policy Council, Ocak 2013. <http://www.mepc.org/articles-commentary/commentary/syrian-crisis?print> (12.07.2017)

<sup>514</sup> George Friedman, "The Consequences of Intervening in Syria", Stratfor, 31 Ocak 2013.

[http://www.stratfor.com/weekly/consequences-intervening-syria?utm\\_source=freelist](http://www.stratfor.com/weekly/consequences-intervening-syria?utm_source=freelist) (12.08.2017)

Yemen ve Ürdün hattındaki Hizbullahlara sıkı ilişkide olmak için de bir kordior olarak görülmüştür. Suriye'nin önemini vurgulayan Hüseyin Hamedani Suriye'yi stratejik bir konumda olan ve diğer Irak, Yemen ve Lübnan'a tercih edilemeyecek kadar öncü durumda olan ülke olarak tanımlamıştır.<sup>515</sup> Bir komutan olan Hamedani İran'ın bölgesel politika öncülüklerinin Suriye ile sıkı bağlantılı olduğunu ve İran'ın güvenliğini Suriye'nin güvenliğinden ayrı göremeyeceklerini de belirtmiştir.<sup>516</sup>

Suriye'yi bu derece ön planda gören Tahran krizin başlamasından bu yana Esad'ı yalnız bırakmamıştır. Esad'ın güvenlik güçlerine askeri teçhizat ve silah yardımını yapan İran ülkede muhalefet güçleri ile savaşmak için asker, savaş uzmanlarını ve danışmanlarını göndermiştir.<sup>517</sup> Krize 2011'den itibaren müdahale eden İran muhalefet güçlerine dış mihraklar tarafından desteklenen ayrılıkçılar gözüyle bakmaktadır.<sup>518</sup> Krizin ilk yıllarında teknik anlamda destekte bulunmaya çalışan İran 2012 geldiğinde bölgede çeşitli dini mensuplardan ve gruplardan oluşan 100 bin kişilik Ulusal Savunma Kuvvetleri'ni kurmuş ve maddi anlamda da destek sağlamaya başlamıştır.<sup>519</sup>

İran 2011-2013 aralığında Esad güçlerine savaş danışmanlığı ve lojistik anlamda destek sağlamışken, 2013'te askerlerini kara harekatında kullanmaya başlamıştır.<sup>520</sup> 2016 yılında İran'ın Suriye'de muhalefet güçlerine karşı Esad'ın askerleri ile birlikte savaşmakta olan asker sayısı 9200 olarak belirtilmiştir. Ayrıca, İran ideolojik açıdan sempati duyarak desteklediği Hizbullah militanlarını ilk defa Suriye iç savaşında kullanmaya başlamıştır.<sup>521</sup> Afganistan, Pakistan ve Irak'tan

---

<sup>515</sup> Ladane Nasseri, Donna Abu-Nasr, "Iran's Syria Aid Deepens as it Jockeys for Role in Talks", Bloomberg, 26 Ekim 2015. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-10-27/iran-says-syria-aid-deepens-to-include-army-revamp-recruitment> (11.07.2017)

<sup>516</sup> Will Fulton, v.d., "Iranian Strategy In Syria", ISW-Institute For The Study Of War, 2013, s. 6. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/IranianStrategyinSyria-1MAY.pdf> (12.09.2017)

<sup>517</sup> Max Peck, "Doubling Down On Damascus Iran's Military Surge To Save The Assad Regim", Foundation For Defense Of Democracies, Ocak 2016, s. 12. [https://www.defenddemocracy.org/content/uploads/documents/Doubling\\_Down\\_on\\_Damascus.pdf](https://www.defenddemocracy.org/content/uploads/documents/Doubling_Down_on_Damascus.pdf) (18.07.2017)

<sup>518</sup> Robert Worth, "Effort to Rebrand Arab Spring Backfires in Iran", New York Times, 2 Şubat 2012. <http://www.nytimes.com/2012/02/03/world/middleeast/effort-to-rebrand-arab-spring-backfires-in-iran.html>(23.05.2017)

<sup>519</sup> Shahir Shahid Saless, "Iran's Plan to Confront a Post-Assad Era", Huffington Post, 9 Kasım 2015. [https://www.huffingtonpost.com/shahir-shahidsaless/irans-plan-to-confront-a\\_b\\_8510186.html](https://www.huffingtonpost.com/shahir-shahidsaless/irans-plan-to-confront-a_b_8510186.html) (27.07.2017)

<sup>520</sup> Fulton, *a. g. m.*, s. 18.

<sup>521</sup> Fulton, *a g. m.*, s. 21.

gelerek Esad'ın yanında savaşa giren Şia menşeli Fatimiler ve Zaynabilerin aylık 500-1000 ABD doları maaş olarak savaş askerleri olduğu da ortaya çıkmıştır. Dış ülkelerden gelerek savaşmakta olan askerlerin maaşlarını ise İran'ın ödediği tespit edilmiş durumdadır.<sup>522</sup>

İran 2013 yılında ilk dış ülkelerden gelen gruplar olarak bilinen Hizbullah'ı Suriye'de muhalefete karşı savaş askerleri olarak kullanırken<sup>523</sup>, daha sonra ağırlıklı olarak Afganistan'dan İran'a gelerek yerleşmiş Hazara Fatimilerini de savaşa katmıştır.<sup>524</sup> Savaşa katılan Hazaralar emeklerinin karşılıklarını maaş, İran'da oturma izni ve çocuklarını okula kaydettirme olarak almaya başlamışlardır.<sup>525</sup> Pakistanlı Şiiler olarak bilinen Zaynabiler de Suriye'de İran destekli askerlerin safında savaşmaktadırlar.<sup>526</sup>

İran Esad rejimine maddi anlamda da destek sağlamıştır. Genel olarak petrol satışlarından elde edilen gelirler Esad'a gönderilmiştir. Tahran'ın bir senede resmi olarak Esad'a gönderdiği para miktarı 6 milyar dolar olarak açıklanmıştır.<sup>527</sup>

Suriye'de savaşçıları yönetmekte olan İran savaşçılarına roketler, anti-tank bombaları, Kalaşnikov otomatik silahlarla tedarik etmiş durumdadır. Çeşitli grup ve ülkelerden oluşan ordu İran başkomutanlarından Jafari'nin kontrolünde savaşmaktalar.<sup>528</sup>

Suriye iç savaşında İran DAESH ve El-Nusra'nın öncelikle etkisiz hale getirilmesini istemektedir. Çünkü, bu iki grup Suriye'nin bütünlüğüne tehdit

---

<sup>522</sup> Hashmattalah Moslih, "Iran 'Foreign Legion' Leans on Afghan Shia in Syria War", Al-Jazeera, 22 Ocak 2016. <http://www.aljazeera.com/news/2016/01/iran-foreign-legion-leans-afghan-shia-syria-war-160122130355206.html> (21.08.2017)

<sup>523</sup> Dan de Luce, "Syrian War Takes Rising Toll on Hezbollah," Foreign Policy, 9 Temmuz 2015. <http://foreignpolicy.com/2015/07/09/syrian-war-takes-rising-toll-on-hezbollah/> (22.08.2017)

<sup>524</sup> Saeed Kamali Dehghan, "Afghan Refugees in Iran being Sent to Fight and Die for Assad in Syria," The Guardian, 5 Kasım 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/05/iran-recruits-afghan-refugees-fight-save-syrias-bashar-al-assad> (01.08.2017)

<sup>525</sup> Farnaz Fassihi, "Iran Pays Afghans to Fight for Assad," The Wall Street Journal, 22 Mayıs 2014. <https://www.wsj.com/articles/iran-recruiting-afghan-refugees-to-fight-for-regime-in-syria-1400197482?tesla=y> (23.07.2017)

<sup>526</sup> "Increasing Number of Afghans, Pakistanis Killed in Syria Buried in Iran," Radio Free Europe Radio Liberty, 25 Nisan 2015. <https://www.rferl.org/a/persian-letters-afghans-pakistanis-killed-fighting-in-syria-for-iran/26977907.html> (03.07.2017)

<sup>527</sup> Ian Black, "How Iran's Shadowy Role in Syria Fuels Paranoia and Wariness," The Guardian, 21 Eylül 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/21/irans-shadowy-influence-in-syrias-maelstrom-fuels-paranoia-and-wariness> (19.05.2017)

<sup>528</sup> Jacques Neria, "Iran Deploys Afghan Shiite Brigade to Spread its Control in Southern Syria", Jerusalem Center for Public Affairs, 4 Mart 2015. <http://jcpa.org/iran-shiite-brigade-syria/> (04.08.2017)

oluşturduğu kadar Irak'ın bütünlüğüne de tehdit oluşturmaktalar.<sup>529</sup> DAEŞ ve El-Nusra'nın iç savaşta olası başarılı olması durumunda ise Suriye'nin kuzey sınırlarında bir Kürt devletinin kurulması ihtimali İran'ın birincil derecede endişe duyduğu tablodur. Dolayısıyla, Kürt devletinin kurulması ihtimalini bu grupların başarılı savaş taktikleriyle bağdaştıran İran, bu gruplara karşı acımasız savaş yürütmeye çalışmaktadır. Çünkü, Türkiye ve Irak için de ciddi tehdit olan Kürt devletinin kurulması girişimleri kendi sınırında milyonlarca Kürt halkını barındıran İran için de tehdit oluşturmaktadır.<sup>530</sup>

Suriye krizinde Rusya ile ortak tutum alan İran'ın izlediği politikaları Rusya tarafından oldukça pragmatik politikaların izlenmesi tarzında değerlendirilmektedir. İran bugüne dek Rusya ile ekonomik, askeri ve nükleer çalışma alanlarında işbirliği geliştirerek<sup>531</sup> bölgesel politikada da Rusya ile siyasi ortaklığı kurmayı da başarabilmiş durumdadır.<sup>532</sup> Ayrıca, Rusya İran'ın bölgedeki yalnızlığının getirdiği tehditleri Rusya ve Çin'in de içinde bulunduğu bir blok ile bertaraf etmenin peşinde olduğunu düşünür. Çünkü, bölgede Suudi Arabistan, İsrail ve ABD'nin kısılcında kalmaktan endişe duyan İran Rusya ve Çin'in desteğine ihtiyaç duymaktadır.<sup>533</sup> Aynı zamanda Rusya İran ve İsrail arasında objektif kalarak ve İran'ı Ortadoğu kontrollü desteklemeye çalışmaktadır.<sup>534</sup> Çünkü, Ortadoğu'da İran Rusya tarafından desteklenmez ise İran'ın Çin'e muhtaç hale geleceği ve Çin'in de bu fırsattan azami derecede kullanarak Ortadoğu'da etkinliğini artırmaya çalışacağı düşüncesi Moskova'nın istemediği durumdur.<sup>535</sup> Dolayısıyla, İran'ı İsrail karşısında yalnız bırakmadan, Çin'e de yaklaştırmadan, Suudi Arabistan'ın karşısında mücadele etmesini destekleyerek

---

<sup>529</sup> "Iran's Foreign Minister Says Tehran to Continue Anti-Daesh Fight", Sputnik News, 16 Şubat 2016. <https://sputniknews.com/military/201602161034812645-iran-daesh-fight/#ixzz478QoA7vm> (11.07.2017)

<sup>530</sup> David Dolan, "Iran's Zarif to Discuss Business, Syria on Turkey Visit", Reuters, 19 Mart 2016. [http://www.reuters.com/article/us-iran-turkey/irans-zarif-to-discuss-business-syria-on-turkey-visit-idUSKCNOWL0BI\(02.08.2017\)](http://www.reuters.com/article/us-iran-turkey/irans-zarif-to-discuss-business-syria-on-turkey-visit-idUSKCNOWL0BI(02.08.2017)

<sup>531</sup> Vladimir Sajin, "İran: Voенно-Politiçeskaya Situassya", *İnstitut İzuçeniya İzrailya i Blijnego Vostoka*, 2009, s. 23.

<sup>532</sup> Aleksandr Lukoyanov, "İran Kak Regionalnaya Derjava", *Pro Et Contra*, No. 4, 2008, ss. 9-11.

<sup>533</sup> Zunes S. "US Policy toward Political Islam", *Foreign Policy in Focus*, 2001, s. 6.

<sup>534</sup> Klaus Daman, "Poçemu Rossiya Sohryanyaet Neytralitet v Konflikte İzrailya i İrana", *DW*, 13 Şubat 2018. <http://www.dw.com/ru/почему-россия-сохраняет-нейтралитет-в-конфликте-израиля-и-ирана/a-42569318> (28.02.2018)

<sup>535</sup> Kazanin M, "Siriyskiy Konflikt: Otsenka Kitayskih Spessialistov", *İnstitut Blijnego Vostoka*, 2017, s. 66.

politika izlemeye çalışan Rusya İran'ın bölgedeki avantajlı konumundan ve edindiği etkin pozisyonundan dikkatlice istifade etmeye çalışıyor. Bu bağlamda Rusya Suriye krizinde İran'ı destekleyerek, Çin'i yanında tutarak politika izlemeye çalışmaktadır. Son zamanlarda krizin çözümü için yapıcı çalışmalara koyulan 3 önemli aktörün birinin – Rusya-Türkiye-İran – İran olması İran'ın hem Suriye üzerindeki hem de bölgedeki konumunun Rusya tarafından dikkatlice değerlendirildiği görüşünü kuvvetlendirmektedir.<sup>536</sup>

---

<sup>536</sup> Aleksandr Vahşiteh, "Politika Rossiya na Blijnem Vostoke v Kontekste Krizisa v Sirii: Vızovı i Vozmojnosti", *Vestnik RUDN*, Cilt 20, Sayı 1, 2018, ss. 37-38.

## SONUÇ

SSCB'nin dağılmasının devamında Rusya Federasyonu dış politikasında yaşanan değişimler Batı ve Atlantik ötesi güçlerin beklediği gibi rotasını kaybetmemiştir. Daha net bir ifadeyle, Batı ve ABD Rusya'nın Batı endeksli, ABD güdümlü politika izleyeceğini düşünmüşlerdir. Çünkü, Soğuk Savaş mağlubu bir devletin ekonomisi, harap olmuş, coğrafik sınırları değişmiş, askeri gücü darmadağan olmuş, sağlık sektörü doktorların kalitesi ve yeni teknolojiden mahrum kaldığı için en asgari düzeyde hizmet verir duruma düşmüş, halkını doyuramamış, memurunun maaşını ödeyemez hale gelmiş, rüşvet ve yolsuzlukların pençesine oturmuş ve siyasi bir şok ve kargaşaya saplanmış bir devletin Batı'nın kapısını çalmak, ABD'nin yardımını istemekten başka bir seçeneğinin olmadığı düşünülmüştür. Bu bağlamda Rusya bağımsızlığının ilk günlerinde ABD ve Avrupa devletlerinin nezdinde artık mağlubiyetle terbiye edilmiş uslu bir ülke konumuna düşerken “yeniden büyük” Rusya'nın kurulmasında aktif dış politika belirlemede ve yürütmede yetersiz kalmıştır.

Fakat, Rusya dış politikasını belirlemede hep Avrupa devletleri ve ABD'nin istediği türden politika izlememiştir. Aksine, ABD ve Batı'nın adeta yeni bir “çevreleme” politikası olarak adlandırılabilir politikaları Rusya tarafından dizginlenmeye başlanmıştır. Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'da sırasıyla yaşanan devrimler Rusya, ABD ve Batı ülkelerinin arasındaki demokrasi muhabbetlerinin samimi olmadığı kuşkusunu Rusya'yı sarmış ve dönemin yeni devlet başkanı olarak seçilen Putin'in dış politika konseptinin farklı biçimde şekillenmesine neden olmuştur. Daha önce sadece Batı'ya entegre olma yolunda düşünülen dış politika bu sefer Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Kollektif Güvenlik İşbirliği Anlaşması Örgütü, Şangay Beşlisi (şimdi ise Şangay İşbirliği Örgütü), Avrasya Ekonomik Örgütü, Gümrük Birliği Anlaşması gibi kurumsal araçlarla Rusya'nın baş rolünde eski SSCB ülkeleri ile yakınlaşma sağlanırken, Ortadoğu bölgesinde ve bazı bölge ülkelerinde Rusya aktif dış politika izlemeye başlamıştır. Başka bir ifadeyle, Putin dönemi Rusya'nın yeni pragmatik dış politikası *yakın çevre, Rus dünyası, egemen demokrasi, güçlü Rusya, samimi dost* gibi söylemleriyle belirlenmiş, uygulamaya geçilmiştir. Bu türden söylemlerle dış politika izlemeye çalışan Rusya dış politikada “rota değiştirmiş” yeni bir dünya düzeninin kurulmasını kendi prizmasının ışınlarıyla tasarlamaya başlamıştır. Moskova buna *çok yönlü* dış politika demektedir.

Fakat, Rusya'nın pragmatik dış politika izlemeye çalışması Batı veya ABD ile ilişkilerin zayıflatılması, dondurulması asgari düzeye indirilmesi anlamına gelmiyor, tam aksine Putin ABD ve Batı ile işbirliği üzerinde kararlıdır. Ancak, kaşılıklı çıkar üzerinde ABD, AB ve diğer güçlerle çalışılabileceğini vurgulamakta. Artık, Putin Rusya'sı kendi çıkarları uğurunda hangi devletle hangi konu üzerinde tartışabileceklerini, hangi konuların hayati olduğunu, hangi konular üzerinde tartışma veya krize girilmeyeceğini tespit etmiş durumdadır. Gerektiğinde, tartışmaya girmeden, dünya kamuoyuna kulak asmadan coğrafik durumunu bile değiştirmekten çekinmeyen bir ülke durumuna gelmiştir. Bu bağlamda Rusya'nın günümüz Suriye krizinde aldığı tutum daha anlaşılır hale gelmektedir. Soğuk Savaş döneminden bugüne dek Ortadoğu'da bir Arap ülkesi olan Suriye ile ilişkileri *dost ülke* ve *ebedi dost ülke* konumuna getirebilen Rusya, Suriye'yi ciddi maliyetlere rağmen korumaya çalışmaktadır. Hem SSCB döneminde hem de 1990'dan bu yana geliştirilen ilişki ve yapılan yatırımlar göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın Suriye rejimini destekleme politikasından vazgeçme ihtimali azalmaktadır. Bölgede Suriye'nin Rusya için dost ülke olmasının yanı sıra jeostratejik avantajlar dâhil olmak üzere tüm imkânları Rusya'nın kullanımına açmış olması tarafları birbirlerine bağımlı konuma getirmiştir. Üstelik, Libya, Mısır, Irak, Yemen gibi ülkelerde geleneksel etki ve gücünü koruyamayan Rusya, Suriye konusunda bu gücü kaybetmemeye çaba göstermektedir. Rusya'nın Suriye rejiminden yana tavrını Esad rejimi değiştirildiğinde de değiştirmeyeceğini açıklamasıyla Rusya'nın Suriye'den vazgeçmeyeceği düşüncesi daha da kuvvetlenmektedir.

Diğer bir yandan bölge ülkeleri her ne kadar kendi aralarında işbirliği içerisinde ve Arap kimliği çerçevesinde hareket ederek dayanışma içerisinde gözükseler de kutuplaşma ve yalnızlaşma durumunun olmadığı söylenemez. Bölgede ağırlığı olan devletler kendi bloklarını oluşturma yönünde çabalarken, Suriye de yalnızlaşmış devlet durumuna düşmüştür. Ne ABD ne de Arap Birliği'nden destek görebilen Suriye ilişkilerini Rusya ile pekiştirmek dışında denenen diğer alternatiflerden sonuç alamamıştır. Üstelik Putin dönemi Rusya ile pekiştirilen ilişkiler bugünlerde Esad rejiminin umutlarına ışık yaktaktadır.

Sonuç olarak Putin'in Rusya'nın başına geçmesiyle dış politikada ağırlığını hissettirmeye çalışan Rusya dış ve küresel politikada baş rol oynayabilecek duruma



gelmiş, kendi çıkarlarını koruyabilmek için etkin dış politika izlemeye çalışmakla beraber eskisine göre daha “büyük” Rusya yolunda ilerlemektedir.



## KAYNAKÇA

- AGHAYEV Elvin, Filiz Katman, “Historical Background and the Present State of the Russian-Syrian Relations”, *European Researcher*, Vol. 35, No. 11, 2012.
- AĞIR Osman, Meram Takar, “Rusya-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı”, *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 2, 2016.
- AL İBRAGİM Ali, “Rossiya Vedet Nazemnie Boi v Sirii”, *İNOSMİ*, 27 Ocak 2016.  
<http://inosmi.ru/politic/20160127/235186428.html>
- ALKADRY Mohamad, “Colonialism in a Postmodern Age: The West, Arabs and The Battle of Baghdad”, *Public Administration and Management*, Vol. 9, No. 1, 2004.
- AL-SHALABI Nazmi, “The Reception of American Culture in the Middle East After The Arab Spring”, *Canadian Social Science*, Vol. 7, No. 5, 2011.
- AMIN Samir, “2011: An Arab Springtime?”, *Monthly Review*, 2 Haziran 2011.  
<https://monthlyreview.org/commentary/2011-an-arab-springtime/>
- ANSARI Ali, Aniseh Bassiri Tabrizi, “Understanding Iran’s Role in the Syrian Conflict: The View from Tehran”, *Royal United Services Institute for Defence and Security Studies*, Ağustos 2016.  
[https://rusi.org/sites/default/files/201608\\_op\\_understanding\\_irans\\_role\\_in\\_the\\_syrian\\_conflict\\_0.pdf](https://rusi.org/sites/default/files/201608_op_understanding_irans_role_in_the_syrian_conflict_0.pdf)
- ANTONENKO Oksana, “Russia’s Military Involvement in the Middle East”, *Middle East Review of International Affairs Journal*, Vol. 5, No. 1, 2001.
- ARON Leon, “The United States and Russia: Ideologies, Policies, and Relations”, *Russian Outlook*, Washington D.C.: American Enterprise Institute, 29 Haziran 2006.  
<http://asthma.drsprecace.com/aron.shtml>
- ARON Leon, *Roads to the Temple: Truth, Memory, Ideas, and Ideals in the Making of the Russian Revolution, 1987-1991*, New Haven: Yale University Press, 2012.
- AVERKOV Viktor, “Prinyatie Vneshnepoliticheskikh Resheniy v Rossii ”, *Jurnal Mejdunarodnye Protsessy*, Vol. 10, No. 2, 2012.
- AYOOB Mohammed, “The Arab Spring: Its Geostrategic Significance”, *Middle East Policy*, Vol. 19, No. 3, 2012.
- BAGDONAS Azuolas, “Russia’s Interests in the Syrian Conflict: Power, Prestige, and Profit”, *European Journal of Economic and Political Studies*, Vol. 5, No. 2, 2012.
- BALI Aslı, Aziz Rana, “To Save Syria, Work with Russia and Iran”, *CNN*, 15 Ağustos 2012. <http://edition.cnn.com/2012/08/15/opinion/bali-rana-syria>
- BARANOVSKY Vladimir, “Russia: A Part of Europe or Apart from Europe?”, *International Affairs*, Vol. 76, No. 3, 2000.
- BARBER Tony, “Za Neskolko Minut do Polunoçi: Dlinnaya Ten Holodnoy Voyni”, *İNOSMİ*, 27 Ağustos 2017.  
<http://inosmi.ru/politic/20170827/240120330.html>
- BARZEGAR Kayhan, “The Arab Spring and the Balance of Power in the Middle East”, *Power And Policy*, 30 Ekim 2012.  
<http://www.powerandpolicy.com/2012/10/30/the-arab-spring-and-the-balance-of-power-in-the-middle-east/#.UTB07fKStkg>

- BATYUÇENKO Anna, “Siriya i Rossiya: 70 Let Vmeste”, 21 Ekim 2015. [https://defendingrussia.ru/a/siriya\\_i\\_rossija\\_70\\_let\\_vmeste-4114/](https://defendingrussia.ru/a/siriya_i_rossija_70_let_vmeste-4114/)
- BEKDİL Burak, “Turkey: Zero Problems with Neighbours”, Gatestone Institute, 6 Nisan 2015. <https://www.gatestoneinstitute.org/5471/turkey-zero-problems-neighbors>
- BELL Michael, “In Syria, The Powers Play Hardball”, The Global And Mail, 23 Temmuz 2012. <http://www.theglobeandmail.com/commentary/in-syria-the-powers-play-hardball/article4431894/>
- BELL Michael, “In Syria, the Powers Play Hardball”, The Global And Mail, 23 Temmuz 2012. <http://www.theglobeandmail.com/commentary/in-syria-the-powers-play-hardball/article4431894/>
- BEN-SALMAN Muhammed, “Mı Razobem Rossiyu v Sirii za Tri Dnya”, Silnie Novosti, 26 Haziran 2017. <https://gomel.today/rus/news/world-915/>
- BIBERMAN Yelena, “The Politics of Diplomatic Service Reform in Post-Soviet Russia”, *Political Science Quarterly*, Vol. 126, No. 4, 2012.
- BİN Yu, “China-Russia Relations: Into the Syrian Storm: Between Alliance and Alignment”, Wittenberg University, 2016. [http://cc.csis.org/wp-content/uploads/2016/12/1503qchina\\_russia.pdf](http://cc.csis.org/wp-content/uploads/2016/12/1503qchina_russia.pdf)
- BİNGÖL Oktay, “Krizlerin Uluslararasılaşması: Rejime Karşı Protestolardan Bölgesel Çatışmaya Suriye Örneği”, Seyfettin Erol, Ertan Efeğil (ed), *Krizler ve Kriz Yönetimi: Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar*, Ankara: Barış Kitap, 2012.
- BİSHKU Michael, “Turkish-Syrian Relations: A Checkered History”, *Middle East Policy*, Vol. 19, No. 3, 2012.
- BLACK Ian, “How Iran’s Shadowy Role in Syria Fuels Paranoia and Wariness,” The Guardian, 21 Eylül 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/21/irans-shadowy-influence-in-syrias-maelstrom-fuels-paranoia-and-wariness>
- BLACK Ian, “Russia and China Veto UN Move to Refer Syria to International Criminal Court”, The Guardian, 22 Mayıs 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/may/22/russia-china-veto-un-draft-resolution-refer-syria-international-criminal-court>
- BLACKER Coit, “Russia and the West”, Michael Mandelbaum (ed), *The New Russian Foreign Policy*, New York: A Council on Foreign Relations Book, 1998.
- BLAIR Bruce, “Could U.S.-Russia Tensions Go Nuclear?” Politico, 27 Kasım 2015. <http://www.politico.com/magazine/story/2015/11/russia-us-tensions-nuclear-cold-war-213395>
- BLANK Stephen J., “Russia Military Politics and Russia’s 2010 Defence Doctrine”, Strategic Studies Institute, 2011. <http://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/pub1050.pdf>
- BOGATUROV Aleksey, “Tri Pokoleniya Vneşnepolitiçeskih Doktrin Rossii”, *Mejdunarodnie Protsessi*, Vol. 5, No. 13, 2007.
- BOGATUROV Aleksey, Viktor Averkov, *İstoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy 1945-2008*, Moskova: Aspekt Press, 2010.
- BORISOV Sergey, “Russia And Israel to Join Forces in Anti-Terrorist Cooperation,” Pravda, 7 Eylül 2004. <http://www.pravdareport.com/world/asia/07-09-2004/6866-israel-0/>

- BOROVSKIY Yuriy, “Energetiçeskaya Politika Rossii na Mejdunarodnoy Arene”, *Vestnik MGİMO Universiteta*, Vol. 6, No. 27, 2012.
- BORSHCHEVSKAYA Anna, “Russia’s Many Interest in Syria”, *The Washington Institute*, 24 Ocak 2013. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/russias-many-interests-in-syria>
- BOTOBEKOV Uran, “Russia's Syria Policy Upsets Central Asian Muslims”, *The Diplomat*, 18 Ekim 2016. <http://thediplomat.com/2016/10/russias-syria-policy-upsets-central-asian-muslims/>
- BOURTMAN Ilya, “Putin and Russia's Middle Eastern Policy”, *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 10, No. 2, 2006.
- BRAW Elisabeth, “Behind Putin’s Nuclear Threats,” *Politico*, 8 Ağustos 2015. <http://www.politico.eu/article/nato-putin-russia-nuclear-weapons-ukraine-war/>
- BROMLEY Michael, Pieter Wezeman, *Policies on Exports of Arms to States Affected by the Arab Spring, SIPRI Yearbook 2012: Armaments, Disarmament and International Security*, Oxford: Oxford University Press, 2012.
- BRTAKOVSKIY Kril, *Energetiçeskaya Politika Rossii V Kontekste Vzaimootnoşeniya Rossii – ES*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Moskova: Dilomatiçeskaya Akademiya MİD Rossii, 2010.
- BRUNO Coppieters, “Conclusion: The Failure of Regionalism in Eurasia and the Western Ascendancy over Russia’s Near Abroad”, Bruno Coppieters (v.d.) (ed.), *Common Wealth and Independence in Post Soviet Eurasia, Oregao*, England: Creative Print Design, 1998.
- BRZEZINSKI Zbigniew, *Büyük Satranç Tahtası*, çev. Yelda Türedi, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2015.
- BUGAJSKI Janusz, *Dismantling the West: Russia's Atlantic Agenda*, Whashington D.C.: Potomac Books, 2009.
- BURKE Daniel, “Syria Explained: How It Became a Religious War”, CNN, 4 Eylül 2013. <http://religion.blogs.cnn.com/2013/09/04/syrian-wars-got-religion-and-that-aint-good/>
- BÜYÜKAKINCI Erhan, “Soğuk Savaştan Günümüze Türkiye–Rusya İlişkileri”, <https://www.academia.edu/2104741/>
- BÜYÜKAKINCI Erhan, “Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, ArayışlarveFırsatlar”, *BİLGESAM*, Nisan 2014.
- BYMAN Daniel, v.d., “Saving Syria: Assessing Options For Regime Change”, *Brookings Institute, Middle East Memo*, No. 21, 2012.
- ÇALIŞKAN Burak, “Rusya-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi”, İNSAMER, Araştırma No. 14, 2016. <http://insamer.com/wp-content/uploads/2016/03/Rusya-Suriye-I%CC%87lis%CC%A7kileri-ve-Ortadog%CC%86u-Krizlerine-Etkisi.pdf>
- CEBECİ Erol, Kadir Üstün, “The Syrian Quagmire: What’s Holding Turkey Back?”, *Insight Turkey*, Vol. 14, No. 2, 2012.
- ÇERNİŞEV Nikolay, “Vliyanie İnstitussiyanalnogo Mehanizma Prinyatiya Politiceskih Reşeniy v Rossii na Formirovanie Kursa Vneşney Politiki v Otnoşeniyah s ES”, *Vestnik Mejdunarodnih Organizatssii*, Vol. 9, No. 3, 2014.

- CHECKEL Jeffrey, "Russian Foreign Policy: Back to the Future?", *RFL/RL, Research Report*, Vol. 1, No. 41, 1992.
- CHIRKOV Viktor, "Russian Navy Does Need Tartus Base", Haziran 2016. [http://rusnavy.com/news/navy/index.php?ELEMENT\\_ID=15436](http://rusnavy.com/news/navy/index.php?ELEMENT_ID=15436)
- CHRISTOPHER Phillips, "Syria's Bloody Arab Spring", 15 Mayıs 2012. <https://cjophillips.wordpress.com/2012/05/15/syrias-bloody-arab-spring/>
- ÇİSTYAKOV Aleksandr, "Palestino-İzrailskiy Konflikt: Ot Peregovorov k Konfrontatsii", *Blijny Vostok i Sovremennost*, No. 12, 2001.
- COHEN Gili, "Israel Turning to Other Arms Sources Amid Uncertainty of U.S., EU Sales", *Haaretz*, 25 Ağustos 2014. <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-1.612278>
- COLBY Elbridge, "Russia's Evolving Nuclear Doctrine and Its Implications", *Center for a New American Security*, No. 1, 2016.
- COMMITTERİ Camilla, "When Domestic Factors Prevail Upon Foreign Ambitions: Russia's Strategic Game in Syria", *IAI Working Papers*, 16 Ekim 2012. <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1226.pdf>
- CORDESMAN Anthony, "Syrian Weapons of Mass Destruction. An overview": Center for Strategic and International Studies, 2 Haziran 2008. [http://csis.org/files/media/isis/pubs/080602\\_syrianwmd.pdf](http://csis.org/files/media/isis/pubs/080602_syrianwmd.pdf)
- DAĞI Zeynep, *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış Politika: Rusya'nın Dönüşümü*, İstanbul: Boyut Kitapları, 2002.
- DANNREUTHER Ronald, "Russia and the Arap Spring: Supporting the Counter Revolution", *Journal of European Integration*, Vol. 37, No. 1, 2015.
- DAVID Winter, "Psychological Factors Affecting Distortion of Threat in the Perception on the Intentions of Leaders", Şestopal Elena (ed.), *Obrazy Gosudarstv, Natsiy, Lliderov*, Moskova: Aspekt-Press, 2008.
- DEHGHAN Saeed Kamali, "Afghan Refugees in Iran being Sent to Fight and Die for Assad in Syria," *The Guardian*, 5 Kasım 2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/05/iran-recruits-afghan-refugees-fight-save-syrias-bashar-al-assad>
- DELANTY Gerard, *Avrupa'nın İcadı*, çev. Hüsamettin İnaç, Ankara: Adres Yayınları, 2005.
- DEMİR Sertif, Carmen Rijnoveanu, "The Impact of the Syria Crisis on the Global and Regional Political Dynamics", *Journal of Turkish World Studies*, Vol. 13, No. 1, 2013.
- DENİZ Taşkın, "Suriye'nin Durumu, ABD – Rusya ve Türkiye'nin Tutumu", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 27, 2013.
- DETTMER Jamie, "Curtains for Hezbollah", *Daily Beast*, 4 Kasım 2013. <https://www.thedailybeast.com/curtains-for-hezbollah-1>
- DİLEK Mehmet Sait, "Rusya Federasyonu-Suriye İlişkilerinin Temelleri", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, 2017.
- DOĞAN Erhan, "Rusya Federasyonu'nda Kamu Diplomasisi: Evrim ve Kurumlar", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2015.
- DOLAN David, "Iran's Zarif to Discuss Business, Syria on Turkey Visit", *Reuters*, 19 Mart 2016. <http://www.reuters.com/article/us-iran-turkey/irans-zarif-to-discuss-business-syria-on-turkey-visit-idUSKCN0WL0BI>

- DORAN Micheal, Max Boot, “5 Reasons To Intervene in Syria Now”, *The New York Times*, 26 Eylül 2017. <http://www.nytimes.com/2012/09/27/opinion/5-reasons-to-intervene-in-syria-now.html>
- DOSTER Barış, “Arap Baharı’ndan Demokrasi Beklemek”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 5, Sayı 50, 2013.
- DUBNOW Arkadi, “Putin, NATO, Afghanistan Transit and Lenin’s Home”, 3 Ağustos 2012. <https://de.sputniknews.com/meinungen/20120803264120748/>
- DUDOVA Tatyana, “Stanovlenie Sovremennoy TeoriiPrinyatya Vneşnepolitiçeskikh Reşenii Gosudarstva”, *Vserossiyskiy Jurnal Nauçnih Publikatsii*, Vol. 5, No. 20, 2013.
- DUGIN Aleksandr, “Evraziyskiy Proekt i Ego Ukrainskaya Problema”, [http://www.odnako.org/almanac/material/show\\_26178/](http://www.odnako.org/almanac/material/show_26178/)
- DUGIN Aleksandr, “K Vneşnepolitiçeskoi Strategiyi Rossiyi v XXI Veke”, <http://konservativizm.org/konservativizm/theory/180410222514.xhtml>
- DUGIN Aleksandr, “S Terrorom Nevozmojno Borotsya, Ne Vırıvav Ego Kornı”, *Tsargrad TV*, 20 Temmuz 2017. [https://tsargrad.tv/articles/dugin-s-terrorom-nevozmozhno-borotsja-ne-vyrvav-ego-korni\\_17507](https://tsargrad.tv/articles/dugin-s-terrorom-nevozmozhno-borotsja-ne-vyrvav-ego-korni_17507)
- DUGIN Aleksandr, *Konservativnaya Revolyutsiya*, Moskova: Arktogeya Yayınları, 1994.
- DUGIN Aleksandr, *Osnovi Geopolitiki*, Moskova: Arktogeya Yayınları, 1997.
- DUGIN Aleksandr, *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*, çev. Vugar İvanov, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.
- DUNCAN Peter, “Contemporary Russian Identity between East and West”, *The Historical Journal*, Vol. 48, No. 1, 2005.
- DURDEN Tyler, “Meet Saudi Arabia’s Bandar Bin Sultan: The Puppet Master Behind the Syrian War”, 27 Ağustos 2013. <http://www.zerohedge.com/news/2013-08-27/meet-saudi-arabias-bandar-bin-sultan-puppetmaster-behind-syrian-war>
- EINHORN Catrin, v.d., “Russia Rearms for a New Era,” *The New York Times*, 24 Aralık 2015. <http://www.nytimes.com/interactive/2015/12/24/world/asia/russia-arming.html?action=click&contentCollection=Personal%20Tech&module=MostPopularFB&version=Full&region=Marginalia&src=me&pgtype=article>
- EROL Mehmet Sefettin, “Türkiye'nin Orta Asya Politikasına Rusya Federasyonu ve Bölge Ülkelerinden Genel Bir Bakış”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, 2012.
- ERŞEN Emre, “Neo-Eurasianism and Putin’s ‘Multipolarism’ in Russian Foreign Policy”, *Turkish Review of Eurasian Studies*, Nisan 2004.
- FASSİHİ Farnaz, “Iran Pays Afghans to Fight for Assad,” *The Wall Street Journal*, 22 Mayıs 2014. <https://www.wsj.com/articles/iran-recruiting-afghan-refugees-to-fight-for-regime-in-syria-1400197482?tesla=y>
- FENENKO Aleksey, “Sovremennie Kontseptsii Yadernogo Sderjivaniya”, *Mejdunarodnie Protsessi*, Vol. 10, No. 2, 2012.
- FISK Robert, “The Shias are Winning in the Middle East – and It's All Thanks to Russia”, *Independent*, 18 Ağustos

- 2016.<http://www.independent.co.uk/voices/the-shiites-are-winning-in-the-middle-east-and-its-all-thanks-to-russia-a7197081.html>
- FISK Robert, “Vladimir Putin Pozissioniruet Sebyav Kaçestve Glavnogo İgrokana Blijnem Vosteke”, *Inosmi*, 27 Ekim 2017.<http://inosmi.ru/politic/20171027/240628060.html>
- FREEDMAN Robert, “Russia and the Middle East: The Primakov Era”, *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 2, No. 2, 1998.
- FRIEDMAN George, “The Consequences of Intervening in Syria”, Stratfor, 31 Ocak 2013.
- FROSS Stefan, “Russian Military Thinking and Threat Perception”, *National Defence University, Department of Strategic and Defence Studies Series*, Vol. 4, No. 36, 2010.
- FULTON Will, v.d., “Iranian Strategy In Syria”, ISW-Institute For The Study Of War, 2013.  
<http://www.understandingwar.org/sites/default/files/IranianStrategyinSyria-1MAY.pdf>
- GADY Franz-Stefan, “Putin to Press on With Russia’s Military Modernization,” *The Diplomat*, 27 Haziran 2015. <http://thediplomat.com/2015/06/putin-to-press-on-with-russias-military-modernization/>
- GALEOTTI Mark, “Russia’s New National Security Strategy: Familiar Themes, Gaudy Rhetoric,” *War on the Rocks*, 4 Ocak 2016.  
<http://warontherocks.com/2016/01/russias-new-national-security-strategy-familiar-themes-gaudy-rhetoric/>
- GATES Robert M., “Putin’s Challenge to the West,” *The Wall Street Journal*, 25 Mart 2014. <https://www.wsj.com/articles/robert-gates-putins-challenge-to-the-west-1395780813>
- GAVLO Yulia Nikolaevna, “The USSR Disintegration and International Legal Status of the Russian Federation”, *İzvestiya Atlayskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vol. 4, No. 14, 2000.
- GEİFMAN Anna, Teper Yuri, “Russia’s Declining Influence in the Middle East”, *The Begin-Sadat Center For Strategic Studies, Perspectives Paper*, 24 Aralık 2012. <https://besacenter.org/perspectives-papers/russias-declining-influence-in-the-middle-east/>
- GLADSTONE Rick, “Friction at the U.N. as Russia and China Veto Another Resolution on Syria Sanctions,” *New York Times*, 19 Temmuz 2012.  
<http://www.nytimes.com/2012/07/20/world/middleeast/russia-and-china-veto-un-sanctions-against-syria.html>
- GOLDENBERG İlan, Julie Smith, “U.S.-Russia Competition in the Middle East Is Back”, *Foreign Policy*, 7 Mart 2017.  
<http://foreignpolicy.com/2017/03/07/u-s-russia-competition-in-the-middle-east-is-back/>
- GOLDSMITH Leon, “Alawites for Assad; Why the Syrian Sect Backs the Regime”, *Foreign Affairs*, 16 Nisan 2012.  
<http://www.foreignaffairs.com/articles/137407/leon-goldsmith/alawites-for-assad?page=show>
- GREEN Andrew, “Why Western Democracy Can Never Work in the Middle East?”, *The Telegraph*, 16 Ağustos 2014.

- <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/11037173/Why-Western-democracy-can-never-work-in-the-Middle-East.html>
- GREEN Douglas, “Uzbek, Kyrgyz and Tajik Radicals behind Terrorism Made in Central Asia”, *The Times of Central Asia*, 10 Nisan 2017. <https://timesca.com/index.php/news/26-opinion-head/17892-uzbek-kyrgyz-and-tajik-radicals-behind-terrorism-made-in-central-asia>
- GUMILYOV Lev, *Ritmı Evrazii*, Moskova: Progress Yayınları, 1993.
- GÜNEŞ Ergin, “Tehdit Algılamaları Ekseninde Rusya’nın Yakın Dönem Kafkasya ve Orta Asya Politikası”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 27, 2013.
- GUTTERMAN Steve, “Putin Flexes Muscles in Big Test of Russia’s Nuclear Arsenal,” *Reuters*, 20 Ekim 2014. <http://www.reuters.com/article/2012/10/20/us-russia-nuclear-putin-idUSBRE89J0EJ20121020>
- GVOSDEV Nikolas, “The Bear Awakens: Russia’s Military is Back”, *The National Interest*, 12 Kasım 2014. <http://nationalinterest.org/commentary/russias-military-back-9181?page=show>
- HAN You, “Siriyskiy Kriziz, Problemi i Perspektivi Uregulirovaniya”, *Obşestvo, Politika, Ekonomika, Pravo*, Vol. 56, No. 1, 2016.
- HANNES Adomayt, “Kontseptualnyie Napravleniya Vneşney Politiki Rossii”, *Vneşnyaya Politika Rossii: Ot Yeltsina k Putinu*, ed. Srefan Kroytsberger-Sabine Grabovski-Yutta Unzer, Kiyev 2002.
- HAZANOV Aleksandr, “Arabskaya Vesna i Pozitsiya Rossii”, *Vestnik MGLU*, Vol. 741, No. 2, 2016.
- HEKIMOĞLU Asem N., *Rusya’nın Dış Politikası*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- HERSZENHORN David M., “For Syria, Reliant on Russia for Weapons and Food, Old Bonds Run Deep”, *New York Times*, 18 Şubat 2012. <http://www.nytimes.com/2012/02/19/world/middleeast/for-russia-and-syria-bonds-are-old-and-deep.html>
- HEYDARIAN Richard Javad, “Arab Spring, Turkish Summer?,” *Foreign Policy in Focus*, 16 Mayıs 2011.
- HİTTİ Phillip, *History Of The Arabs From The Earliest Times To The Present*, New-York: New York: Palgrave Macmillan, 1970.
- HUGGLER Justin, “Putin Wants to Destroy NATO, Says US Commander in Europe Ben Hodges”, *The Telegraph*, 4 Mart 2015. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/vladimir-putin/11448971/Vladimir-Putin-wants-to-destroy-Nato-says-US-commander-in-Europe-Ben-Hodges.html>
- ILGİT Asli, Davis Rochelle, “The Many Roles of Turkey in the Syrian Crisis”, *Middle East And Information Project*, 28 Ocak 2013. <http://www.merip.org/mero/mero012813>
- ILLARIONOV Andrei, “Economic Policy vs. Oil Prices,” *The Moscow Times*, 6 Aralık 2001. <http://old.themoscowtimes.com/news/article/tmt/249785.html>
- ISAJIW Christopher, “Neo-Nationalism in the Foreign Policy of the Putin/Medvedev Regime”, <http://www.e-ir.info/2016/06/22/neo-nationalism-in-the-foreign-policy-of-the-putinmedvedev-regime/>



- İSAKOV Aleksandr Sergeeviç, "Arabskaya Vesna Kak İstoçnik Konseptualnogo Plyuralizma v Politiçeskih İssledovaniyah İslamskogo Vostoka", *Sotsium i Vlast*, Vol. 60, No. 4, 2016.
- İSMAYILOV Elnur, "21. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinlerinde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2013.
- İVANOV Stanislav, "Kuda Vedet Blijniy Vostok "Arabskaya Vesna?", *Pravo i Bezopasnost*, Vol. 42, No. 2, 2012.
- İVANOVA Mariya, "Evolyutsiya Vneshnepoliticheskoi Mysli Rossiyskoy Federassii: Teoria i Realiı", *Sotsiologia i Politiçni Nauki*, Vol. 11, No. 10, 2012.
- JACK Andrew, Rafael Behr, "Russian Business Feels the Pinch As Trade with Iraq Halts," *Financial Times*, 8 Nisan 2003.  
<http://www.russialist.org/archives/7135-7.php>
- JACKSON Nicole, *Russian Foreign Policy and the CIS: Theories, Debates and Actions*, New York: Taylor & Francis Group, 2004.
- KARABULUT Bilal, "Karadeniz'den Orta Doğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 15, 2007.
- KARASİK Theodore, "Explaining Russia's Policy Towards Syria", *Eurasia Review*, 9 Aralık 2012.  
<http://www.eurasiareview.com/09122011-explaining-russias-policy-towards-syria-analysis/>
- KARAVELİ Halil, "Turkey Is No Partner for Peace: How Ankara's Sectarianism Hobbles U.S. Syria Policy", *Foreign Affairs*, 11 Eylül 2012.  
<http://www.foreignaffairs.com/articles/138104/halil-kara>
- KARPOVİÇ Oleg, "Podhod Rossii k Voprosam Demokratizatsii Blijnego Vostoka", *Mir i Politika*, 15 Ekim 2013.  
[http://www.intelros.ru/pdf/Sientist/2013\\_10/5.pdf](http://www.intelros.ru/pdf/Sientist/2013_10/5.pdf)
- KATZ Mark, "Conflicting Aims, Limited Means: Russia in the Middle East", *Norwegian Ministry of Foreign Affairs, Policy Brief*, No. 201, 2015.
- KATZ Mark, "Russia, America, and Syria", *E-International Relations*, 17 Ekim 2012.  
<http://www.e-ir.info/2012/10/17/russia-america-and-syria>
- KATZ Yaakov, "Russia Sells Dozens of Combat Aircrafts to Damascus", *The Jerusalem Post*, 23 Ocak 2012. <http://www.jpost.com/Middle-East/Russia-sells-dozens-of-combat-aircraft-to-Damascus>
- KECK Zachary, "Russia's Nuclear Forces Begin Their Largest Drill Ever," *The National Interest*, 12 Şubat 2015. <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/russia%E2%80%99s-nuclear-forces-begin-their-largest-drill-ever-12245>
- KEMP Geoffrey, Paul Saunders, "America, Russia and the Greater Middle East Challenges and Opportunities", *The Nixon Center*, Kasım 2003.  
<http://www.turkishnews.com/tr/content/wp-content/uploads/2014/08/AMERICA-RUSSIA-AND-THE-GMEP.pdf>
- KENNETH Boulding, "National Images and International Systems", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 3, No. 2, 1959.
- KHRENNIKOV Ilya, "Big Western Companies Are Pumping Cash into Russia", *Bloomberg*, 23 Kasım 2016.

- <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-11-23/bouncing-back-putin-s-shrunken-economy-lures-foreign-investors>
- KIER A. Lieber, Daryl G. Press, “The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy”, *Harvard Kennedy School, International Security*, Vol. 30, No. 4, 2006.
- KISACIK Sina, “1990 ve 2000’li Yıllarda Rus Dış Politikasında Temel Eğilimler”, *Uluslararası Politika Akademisi*, 25 Ağustos 2012. <http://politikaakademisi.org/2012/08/25/1990-ve-2000li-yillarda-rus-dis-politikasinda-temel-egilimler/>
- KİVA Aleksey, “Arabskaya Vesna: Priçini i Veroyatnie Posledstviya”, *Obşestvennie Nauki i Sovremennost*, No. 5, 2012.
- KOLOBOV Aleksey, Eduard Şults, “Arabskaya Vesna: Vozmojnie Posledstviya Dlya Rossii”, *Ugrozi i Bezopasnost*, Vol. 246, No. 9, 2014.
- KOSALAPOV Nikolay, “Stanovlenia Subekta Rossiyskoy Vneşney Politiki”, *Pro et Contra*, Cilt 6, Sayı 2, 2001.
- KORALTAN Feyza Hilal, “Bir Devrim Süreci: Arap Baharı”, İstanbul Arel Üniversitesi, FMV Işık Üniversitesi Yayınları, 24-25 Mart 2016. <http://acikerisim.isikun.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11729/831/FINISH%20Yeni%20Ortado%C4%9Fu%20Toplum%20Siyaset%20ve%20Ekonomi%20Konferans%C4%B1%2024-25%20Mart%20...pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- KOROTKEVICH Vitaliy, *İstoriya Sovremennoi Rossii 1990-2003*, St. Petersburg: St. Petersburg Üniversitesi Yayınları, 2004.
- KOROTKOV Denis, “Slavyanskiy Korpus Vozvrashaetsya v Siriyu” *Peterburgskaya Gazeta Fontanka*, 16 Ekim 2015. <http://www.fontanka.ru/2015/10/16/118/>
- KOROTKOV Denis, “Za Bashara Asada Bez Flaga, Bez Rodiny”, *Peterburgskaya Gazeta Fontanka*, 22 Ekim 2015. <http://www.fontanka.ru/2015/10/22/144/>
- KORTUNOV Segey, “Prinyatie Vneşnepolitiçeskih Reşenii v Rossii i ŞŞA”, <http://www.intertrends.ru/five/005.htm>
- KORTUNOV Sergey, “Prinyatie Vneşnepolitiçeskih Reşenii v Rossii i ŞŞA”, *Mejdunarodnie Protsesi*, Vol. 13, No. 1, 2015.
- KOSSYREW Dmitri, “Afghanistan: Armies Go, Neighbors Remain”, Sputnik, 15 Aralık 2009. <https://de.sputniknews.com/meinungen/20091215124378080/>
- KOZHEMIKIN Alexander, Roger Kanet, “Russia and its Western Neighbors in the Near Abroad”, Roger Kanet, Alexander Kozhemikian (der.), *The Foreign Policy of the Russian Federation*, New York: St. Martin Press, 1997.
- KOZIREV Aleksandr, “Strategiya Partnerstva”, A. Şakleina (ed.), *Vneşnyaya Politika i Bezopasnost Sovremennoi Rossii*, Moskova: MONF, 1999.
- KRASAVINA Elena, “Resursı Vneşney Politiki Rossii v XXI Veke” *Vestnik Mejdunarodnogo Gosudarstvennogo Lingvistiçeskogo Universiteta*, Vol. 25, No. 631, 2011.
- KRASILSHIKOV Vladimir, “Latinskaya Amerika Segodnya – Rossia Zavtra (Optimisticheskiy Variant Budushego Rossii)”, *Mir Rossii. Sotsiologiya. Etnologiya*, Vol. 1, No. 11, 2002.
- KREUTZ Andrej, “Syria: Russia’s Best Asset in the Middle East”, *Institut Français Des Relation Internationales, Russie Nei Visions*, No.55, 2010.

- KREUTZ Andrej, *Russia in the Middle East: Friend or Foe?*, London: Praeger Pub., 2007.
- KRISTENSEN Hans, Robert S. Norris, "Russian Nuclear Forces, 2015", *Bulletin of the Atomic Scientists*, Vol. 71, No. 3, 2015.
- KUCHINS Andrew, Igor Zavelev, "Russian Foreign Policy: Continuity in Change", *Washington Quarterly*, Vol. 35, No. 1, 2012.
- LAGRONE Sam, "Largest Chinese, Russian Joint Pacific Naval Exercise Kicks off This Week", *USNI News*, 17 Ağustos 2015. <http://news.usni.org/2015/08/17/largest-china-russia-pacific-naval-exercise-kicks-off-this-week>
- LAIN Sarah, Igor Sutyagin, "Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict: The View from Moscow", *Royal United Services Institute for Defence and Security Studies*, Ağustos 2016. [https://rusi.org/sites/default/files/201608\\_op\\_understanding\\_irans\\_role\\_in\\_the\\_syrian\\_conflict\\_0.pdf](https://rusi.org/sites/default/files/201608_op_understanding_irans_role_in_the_syrian_conflict_0.pdf)
- LAVROV Sergey, "Korni i Veto", Interview of Minister of Foreign Affairs, *Rossiskaya Gazeta*, 2 Mart 2012. <https://rg.ru/2012/03/01/lavrov.html>
- LAVROV Sergey, "Vneşnyaya Politika Rossii Vsegda Budet İmet Mnogovektorniy Harakter", *TASS*, İformasyonnoe Agenstvo Rossii, 6 Haziran 2017. <http://tass.ru/politika/4317832>
- LESSER Ian, "Three Troubling Scenarios for Turkey and Transatlantic Partners", *The German Marshall Fund of the United States*, 12 Eylül 2012. <http://www.gmfus.org/publications/three-troubling-scenarios-turkey-and-transatlantic-partners>
- LOKTIONOVA Elena, "Rossiya i Problema Sirii", *Aktualnye Problemy Sovremennykh Mejdunarodnykh Otnosheniy*, No. 2, 2013.
- LOMONOSOV Mihail Vasileviç Moskova Devlet Üniversitesi, <https://www.msu.ru/>
- LUCE Dan De, "Syrian War Takes Rising Toll on Hezbollah," *Foreign Policy*, 9 Temmuz 2015. <http://foreignpolicy.com/2015/07/09/syrian-war-takes-rising-toll-on-hezbollah/>
- LYMAR Anton, "Dlya Reşenie Problem Terrorizma Narkotrafika v Tsentralnoy Azii Neobhodimo Kollektivnie Usiliya", *İnformatssionnoe Agenstvo* 24, 26 Nisan 2006. <https://24.kg/archive/ru/politic/1212-2006/04/26/1338.html/>
- MACIT Nadim, "SoğukSavaş Sonrası Rusya'daUlusal İdeolojininOluşumu, DinveDiplomasi", *TürkDünyası İncelemeleriDergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 2010.
- MAMMADOV Halit, "Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini", *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*, Rapor No: 16, 2014.
- MANFRED Hildermeier, "From Gorbachev to Medvedev: The Return of the Strong State", *Bundeszentrale Für Politische Bildung*, 30 Kasım 2011. <http://www.bpb.de/apuz/59632/von-gorbatschow-zu-medwedew-wiederkehr-des-starken-staates?p=all>
- McCORMICK Gordon, "The Soviet Presence in the Mediterranean", *RAND Paper*, 1987. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2008/P7388.pdf>
- MCDERMOTT Roger, "Russian Military Modernization: Rogozin Promises a 'Nuclear Surprise'," *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 11, No. 177, 2014.

- MCFAUL Michael, "Russia's Many Foreign Policies", *Demokratizatsiya*, Vol. 7, 1999.
- MENDELSON Sarah, *Changing Course: Ideas, Politics, and the Soviet Withdrawal from Afghanistan*, Princeton: Princeton University Press, 1998.
- MENKISZAK Marek, "Responsibility to Protect... Itself? Russia's Strategy towards the Crisis in Syria", *Finnish Institute of International Affairs*, No. 131, 2013.
- MENKISZAK Marek, "The Putin Doctrine: The Formation of A Conceptual Framework for Russian Dominance in the Post-Soviet Area", *OSW, Commentary*, No. 131, 2014.
- MICHEAL Weiss, "Safe Area for Syria: An Assessment of Legality, Logistics and Hazards", *Strategic Research & Communication Centre*, 2011. <https://www.scribd.com/document/79873726/Safe-Area-for-Syria-An-Assesment-of-Legality-Logisitcs-And-Hazards>
- MIKAIL Elnur H., *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*, İstanbul: İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- MORALES Javier, "Russia's Security Relations with the West: Identities and Threat Perceptions from Putin to Medvedev", The 3rd Global International Studies Conference Porto, Portugal, 17–20 August 2011. <https://www.scribd.com/document/80611080/Russia-s-Security-Relations-With-the-West>
- MOSLIH Hashmattalah, "Iran 'Foreign Legion' Leans on Afghan Shia in Syria War", Al-Jazeera, 22 Ocak 2016. <http://www.aljazeera.com/news/2016/01/iran-foreign-legion-leans-afghan-shia-syria-war-160122130355206.html>
- MUNASIPOVA Malika, Kanat Ydyrys, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikası'nda Avrasya Birliği Projesi", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 45, 2015.
- MYERS Steven L., "Putin Says U.S. Faces Big Risks in Effort in Iraq," The New York Times, 6 Ekim 2003. <http://www.nytimes.com/2003/10/06/world/putin-says-us-faces-big-risks-in-effort-in-iraq.html>
- NARTOV Nikolai, *Geopolitika*, Moskova: Yuniti Yayınları, 2007.
- NASSERİ Ladane, Donna Abu-Nasr, "Iran's Syria Aid Deepens as it Jockey for Role in Talks", Bloomberg, 26 Ekim 2015. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-10-27/iran-says-syria-aid-deepens-to-include-army-revamp-recruitment>
- NAUMKYN Vitaly, "Russia Holds Firm on Syria", The Monitor, 3 Kasım 2014. <http://www.almonitor.com/pulse/originals/2014/11/russia-no-change-position-syria-isis.html>
- NEMTSOV Boris, Viktor Milov, "Putin i Krizis", *Nezavisimaya Gazeta*, 20 Mart 2009.
- NERGUIZIAN Aram, "Bracing for an Uncertain Future in Syria", Center for Strategic and International Studies, 20 Haziran 2012. <http://csis.org/publication/bracing-uncertain-future-syria>
- NERGUIZIAN Aram, "Instability in Syria: Assessing the Risk of Military Intervention", Center for Strategic and International Studies, 13 Aralık 2011. [https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy\\_files/files/publication/111213\\_SyriaMilitaryIntervention.pdf](https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/111213_SyriaMilitaryIntervention.pdf)

- NERIAH Jacques, "Iran Deploys Afghan Shiite Brigade to Spread its Control in Southern Syria", Jerusalem Center for Public Affairs, 4 Mart 2015. <http://jcpa.org/iran-shiite-brigade-syria/>
- NIKITIN Sergey, "Saudovskaya Araviya – Glavnyy Sponsor Mejdunarodnogo Terrorizma", IRAN, Informassyonnoe Agenstvo, 20 Şubat 2013. <http://www.iran.ru/news/analytics/85914/>
- NORBERG Johan, "How Some of Moscow's Middle East Interests Could Create Problems for Russia", *RUFS Briefing*, No. 17, 2013.
- OBIÇKINA E. O., "Vneşnepolitiçeskoe Moguşestvo vo Frantsuzskoi Teorii Mejdunarodnih Otnoşeniy", *Obşestvennie Nauki i Sovremennost*, No. 5, 2011.
- OĞUZLU Tarık, "Arap Baharı ve Yansımaları", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı 36, 2011.
- OLIKER Olga, "Unpacking Russia's New National Security Strategy," Center for Strategic and International Studies, 7 Ocak 2016. <http://csis.org/publication/unpacking-russias-new-national-security-strategy>
- OLIKER Olga, Natasha Yefimova, "Workshop on the Future of the Greater Middle East and the Prospects for U.S.-Russian Patnership," *Carnegie-RAND Occasional Paper*, 2004. [https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional\\_papers/2005/RAND\\_OP118.pdf](https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2005/RAND_OP118.pdf)
- ONİS Ziya, "Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest", *Insight Turkey*, Vol. 14, No. 3, 2012.
- OSBORNE Samuel, "Russia And China Veto UN Sanctions on Syria for Chemical Weapons Attacks", *Independent*, 28 Şubat 2017. <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/syria-sanctions-russia-china-veto-assad-chemical-attacks-vladimir-putin-a7604621.html>
- OSIPOVICH A, "Putin, not Medvedev, Remains Master of Russian Foreign Policy", <http://www.eurasianet.org/node/61010>
- ÖZBAY Fatih, "Rusya'nın Suriye Politikası ve Türkiye-Rusya İlişkileri", İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü, [http://avrasya.istanbul.edu.tr/?page\\_id=8008](http://avrasya.istanbul.edu.tr/?page_id=8008)
- ÖZBAY Fatih, "Turkish-Russian Relations in the Shadow of the Syrian Crisis", *Journal of Caspian Affairs*, Vol. 1, No. 1, 2015.
- ÖZTÜRK Mustafa, "SSCB'den Rusya Federasyonu'na Moskova'nın Şam Politikası", 2012. [https://www.academia.edu/24878019/SSCBden\\_RFye\\_Moskovan%C4%B1n\\_%C5%9Eam\\_Politikas%C4%B1](https://www.academia.edu/24878019/SSCBden_RFye_Moskovan%C4%B1n_%C5%9Eam_Politikas%C4%B1)
- PARASİLİTİ Andrei, "It's Time to Engage Iran, Russia on Syria", *Al Monitor*, 25 Temmuz 2012. <http://www.almonitor.com/pulse/originals/2012/al-monitor/battle-for-syria-just-getting-st.html>
- PARFİTT Tom, "Syria: Dramatic Increase Reported in Foreign Arms Supplies to Assad Regime Between 2007-2011," *The Telegraph*, 19 Mart 2012. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9153514/Syria-dramatic-increase-reported-in-foreign-arms-supplies-to-Assad-regime-between-2007-2011.html>

- PARRISH Scott, Fred Wehling, “Russian-Iranian Nuclear Cooperation – The 1998 Moscow Summit”, Middlebury Institute of International Studies at Monterey, 31 Ağustos 1998. <http://www.nonproliferation.org/russian-iranian-nuclear-cooperation-the-1998-moscow-summit/>
- PAVLOV Evgeniy Yakovlevich, “Konstitutsionno-Pravovoy Mehanizm Osusheshtvleniya Vneshnih Snoshenii RF (TeoritechkieOsnovi)”, *Vestnik MGİMO Universiteta*, No. 2, 2012.
- PECK Max, “Doubling Down on Damascus Iran’s Military Surge to Save The Assad Regim”, Foundation for Defense of Democracies, Ocak 2016. [https://www.defenddemocracy.org/content/uploads/documents/Doubling\\_Down\\_on\\_Damascus.pdf](https://www.defenddemocracy.org/content/uploads/documents/Doubling_Down_on_Damascus.pdf)
- PIKAYEV Alexander, “The Russian Domestic Debate on Policy Towards the Near Abroad”, Lena Johson, Clive Acher (der.), *Peacekeeping and the Role of Russia in Eurasia*, Colarado: West View Press, 1996.
- PINCUS Walter, “Old Nukes and Old Thinking,” The Washington Post, 17 Kasım 2014. [http://www.washingtonpost.com/world/national-security/old-nukes-and-old-thinking/2014/11/17/79acf6dc-6c45-11e4-b053-65cea7903f2e\\_story.html](http://www.washingtonpost.com/world/national-security/old-nukes-and-old-thinking/2014/11/17/79acf6dc-6c45-11e4-b053-65cea7903f2e_story.html)
- PLAKOUDAS Sprydon, “Putin, Assad and Geopolitics”, *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 19, No. 3, 2015.
- PODBEREZKIN Aleksei, *Russkiy Put: Sdelai Shag*, Moskova: RAU-Universitet, 1998.
- PODTSEROD Aleksey, “Arap Spring or Islamist Autumn?”, İnstitut Blijnego Vostoka, 6 Ağustos 2012. <http://www.iimes.ru/?p=15284>
- POKROVSKIY Denis, “Sovet Federatsii i Puti Optimizatsii Mehanizma Prinyatiya Resheniy vo Vneshney Politike”, *Vlast*, No. 4, 2008.
- POLYAKOV Viktor, “Strategicheskie Yaderne Sili Rossii: Nostayashee i Budushee”, *Nevskiy Bastion*, No. 1, 1996.
- PÓTI László, “Evolving Russian Foreign and Security Policy: Interpreting the Putin-Doctrine”, *Acta Slavica Iaponica*, Cilt 25, 2008. <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicn/acta/25/poti.pdf>
- PUTIN Vladimir, “Rossiya i Menyayushiysya Mir”, *Moskovskie Novosti*, 27 Şubat 2012. <http://www.mn.ru/politics/78738>
- PUTIN Vladimir, “Rossiya na Rubezhe Tysycheletiy”, *Nezavisimaya Gazeta*, 30 Aralık, 1999.
- RAHR Alexander, “Russia in Search of An Identity: Standing Separate from the East While Remaining a European Nation”, Valdai Club, 10 Ekim 2013. [http://valdaiclub.com/a/highlights/russia\\_in\\_search\\_of\\_an\\_identity\\_standing\\_separate\\_from\\_the\\_west\\_while\\_remaining\\_a\\_european\\_nation/?s\\_phrase\\_id=85097](http://valdaiclub.com/a/highlights/russia_in_search_of_an_identity_standing_separate_from_the_west_while_remaining_a_european_nation/?s_phrase_id=85097)
- RAMAN Bahukutumbi, “Chechnya Continues to Bleed,” South Asia Analysis Group Paper, 30 Aralık 2002. <http://www.southasiaanalysis.org/paper573>
- RİVLİN Paul, “The Russian Economy and Arms Exports to the Middle East”, *The Jaffee Center for Strategic Studies (JCSS)*, No. 79, 2005.
- RJOV Igor, Mariya Borodina, “Arabskaya Vesna Kak Kvintessentsiya Mejarabskih Protivoreçiy”, *Vestnik Nijegorodskogo Universiteta im. N.İ. Lobaçevskogo*, Vol. 1, No. 6, 2012.

- ROGERS Paul, Richard Reeve, “Russia’s Intervention in Syria: Implications for Western Engagement”, Oxford Research Group, 15 Ekim 2015. [http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/paul\\_rogers\\_monthly\\_briefing/russia%E2%80%99s\\_intervention\\_syria\\_implications\\_western\\_engagemen](http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/paul_rogers_monthly_briefing/russia%E2%80%99s_intervention_syria_implications_western_engagemen)
- ROWSHANDİL Jalil, Nathan Chapman Lean, *Iran, Israel, and the US: Regime Security Vs. Political Legitimacy*, USD/CA: Peager, 2011.
- SAAB Bilal Y., Andrew J. Tabler, “No Settlement in Damascus, The Danger of a Negotiated Peace”, *Foreign Affairs*, 2 Ocak 2013. <http://www.foreignaffairs.com/articles/138739/bilal-y-saab-andandrew-j-tabler/no-settlement-in-damascus>
- SAKSENA Amit, “The Shanghai Cooperation Organization and Central Asian Security”, *The Diplomat*, 25 Temmuz 2014. <https://thediplomat.com/2014/07/the-shanghai-cooperation-organization-and-central-asian-security/>
- SAKWA Richard, Webber Mark, “The Common Wealth of Independent States, 1991-1998; Stagnation and Survival”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 51, No. 3, 1999.
- SALESS Shahir Shahid, “Iran’s Plan to Confront a Post-Assad Era”, *Huffington Post*, 9 Kasım 2015. [https://www.huffingtonpost.com/shahir-shahidsaless/irans-plan-to-confront-a\\_b\\_8510186.html](https://www.huffingtonpost.com/shahir-shahidsaless/irans-plan-to-confront-a_b_8510186.html)
- SALMAN Muzaffar, “Lavrov in Syria to Strongly Back Assad”, *The Moscow Times*, 7 Şubat 2012. <https://themoscowtimes.com/news/lavrov-in-syria-to-strongly-back-assad-12462>
- SANGER David, “Bush Outlines Vision for Expanding Democracy in Mideast”, *The New York Times*, 6 Kasım 2003, <http://www.nytimes.com/2003/11/06/international/middleeast/bush-outlines-vision-for-expanding-democracy-in.html>
- SARABEYEV Alexei, “Russia-Syrian, ‘Present-Future’: Naval Aspect,” *Russian International Affairs Council*, 31 Ekim 2011. <http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/russia-syrian-present-future-naval-aspect/>
- SARADZHYAN Simon, “The Role of China in Russia’s Military Thinking,” *Harvard Kennedy School, Belfer Center For Science And International Affairs*, 4 Mayıs 2010. [http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/20129/role\\_of\\_china\\_in\\_russias\\_military\\_thinking.html](http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/20129/role_of_china_in_russias_military_thinking.html)
- SATANOVSKIY Evgeniy, “O Diplomatii I Diplomatah”, *İnstitut Blijnego Vosotka, Mı Zdes*, No. 557, 5 Ekim 2017. <http://newswe.com/index.php?go=Pages&in=view&id=4145>
- ŞAYLIMAN Rami, Çiğdem Şaylıman, “Rusya’nın Avrupa Güvenliğindeki Konumu”, Erhan Büyükkakıncı (der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, İstanbul: Phoenix Yayınevi, 2004.
- SCHNEIDER Mark, “Escalate To De-Escalate”, *US Naval Institute*, Şubat 2017. <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2017-02/escalate-de-escalate>
- ŞESTOPAL Elena, *Obraz i Imidj v Politiçeskom Vospriyatii: Aktualnie Problemi İssledovaniya*, Moskova: Aspekt-Press, 2008.

- SEVİM Tuğçe Varol, Özel Merve Sune, “Rethinking Russian Mission in Syria”, *European Scientific Journal*, 2013. <http://eujournal.org/index.php/esj/article/view/1275/1284>
- SHARP Jeremy, Blanchard Christopher, “Armed Conflict in Syria: US and International Response”, *Congressional Research Service, Report For Congress*, 22 Nisan 2013. <http://www.refworld.org/pdfid/519cb8c74.pdf>
- SHEARMEN Peter, “Defining the National Interest: Russian Foreign Policy and Domestic Politics”, Roger Kanet, Alexander Kozhemikian (der.), *The Foreign Policy of the Russian Federation*, Londra: Macmillan Press, 1997.
- SHENG Zhong, “Be Wary of Attempt to Resolve Syrian Crisis Outside UN Framework”, *People’s Daily Online*, 15 Ağustos 2012. <http://english.people.com.cn/90777/7913681.html>
- SHISHKINA A.R., Fedotova V.A., “İstoriografiya Rossiysko - Arabskih Otnosheniy Kontsa XX - Nachala XXI”, *Vestnik RUDN, International Relations*, Vol. 16, No. 4, 2016.
- SIDDIQUI Fazzur Rahman, “Evolution of Syrian Crisis and Analyzing the Role of Russia: A Game Changer”, *Indian Council Of World Affairs*, Issue Brief, 2016. <http://icwa.in/pdfs/IB/2014/EvolutionofSyrianCrisisIB14012016.pdf>
- SIMHA Rakesh K., “Unlocking Russian Identity: European or Asian?”, [http://rbth.com/articles/2011/09/02/unlocking\\_russian\\_identity\\_european\\_or\\_asian\\_13341.html](http://rbth.com/articles/2011/09/02/unlocking_russian_identity_european_or_asian_13341.html)
- SMIRNOVA Anna, “Moguşetsvo Kak Faktor Vospriyatiya Ugrozı: Analiz s Pozitsii Teorii Obraza Gosudarstva”, *Bezopastnost i Obşestvo*, No.10, 2014.
- SMİTH Mark, “Expansion of Russia – Hamas Relations: Sources and Implications”, *Journal of Power, Politics & Governance*, Vol. 3, No. 2, 2015.
- SOFER Ken, “Next Steps in Syria. A look at US Priorities and Interests”, *Center for American Progress*, 14 Ağustos 2012. <http://www.americanprogress.org/issues/security/news/2012/08/14/11992/next-steps-in-syria/>
- SOKOV Nikolai, “The IMF-Russian Negotiations and the Proliferation of Nuclear Weapons”, *PONARS Policy Memo Series*, No. 56, 1999.
- SÖNMEZ Sait, “Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu’nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 27, 2015.
- SÖNMEZ Sait, “Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi’nin Doğu Batı Politikalarının Analizi”, *Akademik Bakış*, Cilt 3, Sayı 6, 2010.
- STERN Moran, “The Syrian Crisis”, Middle East Policy Council, Ocak 2013. <http://www.mepc.org/articles-commentary/commentary/syrian-crisis?print>
- STOWELL Josua, “The Problem with Russia’s Nuclear Weapons Doctrine”, *Global Security Review*, 30 Eylül 2017. <https://globalsecurityreview.com/nuclear-de-escalation-russias-deterrence-strategy/>
- SULTANOV Bulat, “The Shanghai Organisation for Cooperation - The Tool Security in Central Asia?”, Anja Ebnöther, (ed.), v.d., *Facing the Terroist Challenge - Central Asia's Role, Regional and Internatonal Cooperation, Study Groups Regional Stability in Central Asia Security Sector Reform*,



- Akademiedruckerei Landesverteidigungsakademie, 2005.  
[https://www.files.ethz.ch/isn/91404/Terrorist\\_Challenge\\_C\\_Asia\\_full.pdf](https://www.files.ethz.ch/isn/91404/Terrorist_Challenge_C_Asia_full.pdf)
- SUSLI Maram, “Why Russia is Serious About Fighting ‘Terrorism’ and USA is Not? America Protects Al-Qaeda and ISIS”, 20 Kasım 2015.  
<https://www.globalresearch.ca/why-russia-is-serious-about-fighting-terrorism-and-the-us-isnt-america-protects-al-qaeda-and-isis/5483347>
- SWAINE Michael, “Chinese Views of the Syrian Conflict”, Carnegie Endowment For International Peace, No. 39, 2012.  
[http://carnegieendowment.org/files/swaine\\_clm\\_39\\_091312\\_2.pdf](http://carnegieendowment.org/files/swaine_clm_39_091312_2.pdf)
- TABRIZI Aniseh Bassiri, Raffaello Pantucci, “Understanding Iran’s Role in the Syrian Conflict”, Occasional Paper, Ağustos 2016, *Royal United Services Institute for Defence and Security Studies*, 2016.  
[https://rusi.org/sites/default/files/201608\\_op\\_understanding\\_irans\\_role\\_in\\_the\\_syrian\\_conflict\\_0.pdf](https://rusi.org/sites/default/files/201608_op_understanding_irans_role_in_the_syrian_conflict_0.pdf)
- TALAL Nizameddin, *Russia and the Middle East: Towards a New Foreign Policy*, London: Hurst & Company Pub., 1999.
- TELLAL Erel, “Rusya’yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- TIKHONOVA Polina, “China, Russia and Turkey Side with Pakistan on Afghanistan Issue”, *Value Walk*, 13 Eylül 2017.  
<http://www.valuewalk.com/2017/09/china-russia-turkey-pakistan-vs-us/>
- TOPOLEV Aleksandr, *Otnoşenie Rossiis Gosudarstvami Postsovetskogo Prostranstva (1992-2008) v Otsenkah Marikanskihi Britanskihi Sledovatelei*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Moskova: Moskova Lomonosov Devlet Üniversitesi, 2013.
- TORKUNOV Aleksandr, *Sovremennye Mezhdunarodnye Otnoşenijai Mirovaya Politika*, Moskova: Prosveshhenie, 2004.
- TRENIN Dmitriy, “Rossiyana Blijnem Vostoke: Zadaçi, Prioriteti, Poliçeskie Stimuli”, *Moskovskiy Tsentri Karnegi*, 21 Nisan 2016.  
<http://carnegie.ru/2016/04/21/ru-pub-63388>
- TRENIN Dmitriy, “Rossiyana Blijnem Vostoke: Zadaçi, Prioriteti, Poliçeskie Stimuli”, *Moskovskiy Tsentri Karnegi*, 21 Nisan 2016.  
<http://carnegie.ru/2016/04/21/ru-pub-63388>
- TRENIN Dmitriy, “Russia Leaves the West”, *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 4, 2006.
- TRENIN Dmitriy, “Russia’s Policy in the Middle East: Prospects for Consensus and Conflict with the United States”, *A Century Foundation Report*, 2010.
- TRENIN Dmitriy, “Russia’s Threat Perception and Strategic Posture”, *Russian Security Strategy under Putin: U.S. and Russian Perspectives*, Marshall Center Course Repository,  
<http://marshallcenterciss.contentdm.oclc.org/cdm/ref/collection/p16378col15/id/448>
- TRENIN Dmitriy, “Russia's Line in the Sand on Syria. Why Moscow Wants To Halt the Arab Spring”, *Foreign Affairs*, 5 Şubat 2012.  
<http://www.foreignaffairs.com/articles/137078/dmitri-trenin/russias-line-in-the-sand-on-syria>

- TRENIN Dmitriy, "Syria: A Russian Perspective", *Carnegie Endowment For International Peace*, 28 Haziran 2012. <http://carnegieendowment.org/2012/06/28/syria-russian-perspective/ccln>
- TRENIN Dmitriy, "The Mythical Alliance Russia's Syria Policy", *Carnegie Endowment for International Peace*, 2013. [http://carnegieendowment.org/files/mythical\\_alliance.pdf](http://carnegieendowment.org/files/mythical_alliance.pdf)
- TRENIN Dmitriy, "Why Russia Supports Assad", *Carnegie Endowment for International Peace*, 9 Şubat 2012. <http://carnegieendowment.org/2012/02/09/why-russia-supports-assad/9j2x>
- TRENIN Dmitriy, *Rossiya i Mir v XXI Veke*, Moskova: "E", 2015.
- TRENIN Dmitriy, *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*, Whashington D.C.: Carnegie Moscow Center, 2002.
- TRUEVTSEV Konstantin, "God 2011 – Novaya Demokratiçeskaya Volna?", *Vişşaya Şkola Ekonomiki*, Vol. 14, 2011. [https://www.hse.ru/mirror/pubs/lib/data/access/ram/ticket/40/1511905662023f949cbb532d409875890048b1c0cc/WP14\\_2011\\_05.pdf](https://www.hse.ru/mirror/pubs/lib/data/access/ram/ticket/40/1511905662023f949cbb532d409875890048b1c0cc/WP14_2011_05.pdf)
- TSVETKOVA Maria, v.d., "Russian Military Mission in Syria Brings History Full Circle", *Reuters*, 23 Ekim 2015. <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia/russian-military-mission-in-syria-brings-history-full-circle-idUSKCN0SH1P820151023>
- TSYGANKOV Andrey P., "Hard-line Eurasianism and Russia's Contending Geopolitical Perspectives", *East European Quarterly*, Vol. 32, No. 3, 1998.
- TSYGANKOV Andrey, "What is China to Us? Westernizers and Sinophiles in Russian Foreign Policy", *Institute Français Des Internationales (IFRI)*, No. 45, 2009.
- TSYGANKOV Andrey, Tsygankov Pavel, "National Ideology and IR Theory: Three Reincarnations of the 'Russian Idea'", *European Journal of International Relations*, Vol. 16, No. 4, 2010.
- TURGUTOĞLU Kenan, *Rusya Federasyonu'nda Yeltsin ve Putin Dönemlerinde İzlenen Dış Politikaların NATO ile İlişkiler Düzleminde Karşılaştırılması*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006.
- USMANOVA Daniya, *The Eastern and Western Dimensions of the Russian Foreign Policy in the Post-Cold War Period*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.
- UYGUR Hakkı, "İran ve Arap Baharı", *SETA Analiz*, 2012, ss. 5-4. [http://file.setav.org/Files/Pdf/20121122110322\\_seta-iran\\_ve\\_arap\\_bahari.pdf](http://file.setav.org/Files/Pdf/20121122110322_seta-iran_ve_arap_bahari.pdf)
- VALENTA Jiri, Leni Friedman Valenta, "Why Putin Wants Syria", *Middle East Quarterly*, Vol. 23, No. 2, 2016.
- VASILENKO İ. A., "Rol Kulturnoi Politiki v Protsesse Formirovaniya i Prodvijeniya Pozitivnogo İmidja Rossii", *Vlast*, No. 6, 2010.
- VASSILIEV Dmitri G., "Islam in Russian Society and Politics: Survival and Expansion," *Program on New Approaches to Russian Security Policy*, No. 198, 2001.
- VATCHAGAEV Mairbek, "Chechens are among Foreigners Fighting to Overthrow Bashar al-Assad", *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 9, No. 219,

2012. <https://jamestown.org/program/chechens-are-among-foreigners-fighting-to-overthrow-bashar-al-assad-2/>
- VIDINO Lorenzo, “How Chechnya Became a Breeding Ground for Terror”, *The Middle East Quarterly*, Vol. 12, No. 3, 2005.
- VIDYAYKIN Andrey, “The Process of Russian Foreign Policy Formation”, 30 Ağustos 2010. <http://www.bilgesam.org/en/incele/431/-the-process-of-russian-foreign-policy-formation/#.Wf90iY-0PMx>
- VOROBEB Vladislav, “Za İli Protiv”, Interview with Sergey Lavrov, *Rossiyskaya Gazeta*, 24 Ekim 2012. <https://rg.ru/2012/10/23/lavrov-poln.html>
- VYSATSKIY Aleksandr, “Russia and the Arap Spring”, *Connections, The Quarterly Journal*, Vol. 14, No. 1, 2014.
- WALKER Joshua, “Turkey’s Time in Syria: Future Scenarios”, Brandeis University Middle East Brief, Mayıs 2012. <http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB63.pdf>
- WALT Stephen M., John J. Mearsheimer, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, çev. Elif Ocak, İstanbul: Zodyak Kitap, 2014.
- WEITZ Richard, “The Collective Security Treaty Organization: Past Struggles and Future Prospects”, *Russian Analytical Digest*, No. 152, 2014.
- WILLIAMS Carol J., “Russia Revises Military Doctrine to Name NATO as Chief Threat,” *The Los Angeles Times*, 26 Aralık 2015. <http://www.latimes.com/world/europe/la-fg-russia-military-doctrine-nato-20141226-story.html>
- WISNIEWSKA Iwona, “Eurasian Integration. Russia’s Attempt at the Economic Unification of the Post-Soviet Area”, *OSW Studies*, No. 44, 2013.
- WORTH Robert, “Effort to Rebrand Arab Spring Backfires in Iran”, *New York Times*, 2 Şubat 2012. <http://www.nytimes.com/2012/02/03/world/middleeast/effort-to-rebrand-arab-spring-backfires-in-iran.html>
- YAN Holly, “Syria Allies: Why Russia, Iran And China Are Standing By The Regime”, *CNN*, 30 Ağustos 2013. <http://edition.cnn.com/2013/08/29/world/meast/syria-iran-china-russia-supporters/index.html>
- YARMENKO Nikolay, “Maloross Georgiy Vladimirovicha Vernadskiy – istorik Evraziystva”, *Russkaya Narodnaya Liniya*, 22 Ağustos 2013. [http://ruskline.ru/analitika/2013/08/22/maloross\\_g\\_v\\_vernadskij\\_istorik\\_e\\_vraziystva/](http://ruskline.ru/analitika/2013/08/22/maloross_g_v_vernadskij_istorik_e_vraziystva/)
- YASMANN Viktor, “Russia: Reviving the Army, Revising the Military Doctrine,” *Radio Liberty*, 12 Mart 2007. <https://www.rferl.org/a/1075216.html>
- YAZICI Amine, “Rusya’nın Suriye Politikası”, Birol Akgün (ed.), *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, SDE Uluslararası İlişkiler Programı Koordinatörlüğü, 2012. <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/suriye%20analiz.pdf>
- YILDIRIM Sami, “1990 Sonrası Rus Dış Politikasında Batı Karşısında Kimlik ve Statü Arayışları”, *KHO Bilim Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, 2013.
- YOUNİS Nussaaibah, “Iraq Should Fear Russia’s Help”, *New York Times*, 13 Ekim 2015. <https://www.nytimes.com/2015/10/13/opinion/iraq-should-fear-russias-help.html>

- YUJUN Feng, “Air Raid Syria: Russia Can Play Much. What Exactly Does Putin Want?”, *Big Story*, 13 Ekim 2015. <http://pit.ifeng.com/dacankao/siryastike2015/1.shtml>
- YUSEF A., Nassasra A., “Rossiysko-Siriyskie Otnoşenie v Kontekste Geopolitiçeskoy Konkurentsii na Blijnem Vostoke”, *Mejdunarodny Nauçnyy Jurnal Simvol Nauki*, No. 11, 2015.
- ZABORTSEVA Elena Nikolayevna , “From ‘The Forgotten Region’ to the ‘Great Game’ Region: On the Development of Geopolitics in Central Asia”, *Journal of Eurasian Studies*, Vol. 3, No. 2, 2012.
- ZAHOV Aleksandr, “Rossiya i Ukraina: Stanovlenie Prigranichnogo Sotrudnichestva Posle Raspada SSSR (1991-1994 )”, *Nauchnie Vedomosti Belgorodskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, Vol. 37, No. 1, 2016.
- ZAVYALOVA Temçenko, “Rossiyskoe Uçastie v Reşenii Siriyskogo Konflikta: Politiko-Sossiyołogiçeskoe İzmerenie”, *Vestnik Povoljjskogo İnstitututa Upravlenie*, Vol. 55, No. 4, 2016.
- ZAVYALOVA Temçenko, “Rossiyskoe Uçastie v Reşenii Siriyskogo Konflikta: Politiko-Sotsiolołogiçeskoe İzmerenie”, *Vestnik Povoljjskogo İnstitututa Upravleniya*, Vol. 55, No. 4, 2016.
- ZHIRINOVSKY Vladimir, *Poslednii Vagon na Sever*, Moskova: Conjou, 1995.
- ZİNİN Yuriy, “Arabskaya Vesna v Povestke Dnya Ekspertnogo Soobşestva Rossii”, *Vestnik MGİMO Universiteta*, No. 5, 2012.
- ZVYAGELSKAYA Irina, “Russia, the New Protagonist in the Middle East”, Aldo Ferrari (ed.), *Putin’s Russia: Really Back?*, ISPI REPORT, 2016. <http://www.ispionline.it/it/EBook/Russia2016/Putins-Russia-Cap.4.pdf?platform=hootsuite>

- “A Press Conference for İnternational and Russian Journalists”, Kremlin, 23 Aralık 2004. <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/22757>
- “Aktualnie Zadaçi Razvitiya Voorujennih Sil Rossiyskoy Federassii”, 11 Ekim 2003. [http://www.redstar.ru/2003/10/11\\_10/3\\_01.html](http://www.redstar.ru/2003/10/11_10/3_01.html)
- “Assad’s Overthrow ‘Red Line’ for Iran: Supreme Leader’s Aide,” Reuters, 20 Ocak 2013. <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-iran/assads-overthrow-red-line-for-iran-supreme-leaders-aide-idUSBRE90J08320130120>
- “Astana'daki Suriye Toplantısında 'Ateşkesi İzleme' Konusunda Uzlaşıldı”, Anadolu Ajansı, 24 Ocak 2017. <http://aa.com.tr/tr/dunya/astanadaki-suriye-toplantisinda-ateskesi-izleme-konusunda-uzlasildi/733697>
- “Atomnyy Avianosess Djordj Buş Perebroşen k Beregam Sirii”, *Vzglyad Delovaya Gazeta*, 24 Kasım 2011. <http://vz.ru/news/2011/11/24/541085.html>
- “Bağlantısızlar Hareketi”, 3 Temmuz 2013. <http://akademikperspektif.com/2013/07/03/baglantisizlar-hareketi/>

“Concerns Over Air Strikes”, China Daily, 22 Mart 2011. [http://www.china.org.cn/opinion/2011-03/22/content\\_22192762.htm](http://www.china.org.cn/opinion/2011-03/22/content_22192762.htm)

“Dmitry Medvedev’s Interview with the Euronews TV Channel”, Kremlin, 9 Eylül 2011. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/12623>

“Doing Business in Russia, despite the economic sanctions”, Euronews, 12 Eylül 2014. <http://www.euronews.com/2014/09/12/doing-business-in-russia-despite-the-economic-sanctions>

“Europe: A Shifting Battleground, Part 1&2”, 07 Temmuz 2011. <https://worldview.stratfor.com/article/europe-shifting-battleground-part-1>

“Explanatory Remarks by Ambassador Wang Min after General Assembly Vote on Draft Resolution on Syria”, Permanent Mission of the People’s Republic of China to the UN, 3 Ağustos 2012. <http://www.china-un.org/eng/hyyfy/t958262.htm>

Federalnyy Zakon No. 99-FZ, Kremlin, 24 Mayıs 1999. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/13875>

“Foreign Ministry Spokesperson Ma Zhaoxu’s Remarks on the Situation in Syria”, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 23 Ağustos 2011. [http://www.fmprc.gov.cn/mfa\\_eng/xwfw\\_665399/s2510\\_665401/2535\\_665405/t851770.shtml](http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2535_665405/t851770.shtml)

Foreign Policy of the Russian Federation, CIDOB International Yearbook 2010. [https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiyvNf9vdbWAhWoF5oKHfZHCm0QFghWMAc&url=https%3A%2F%2Fwww.cidob.org%2Fen%2Fcontent%2Fdownload%2F25731%2F313739%2Ffile%2FRusia\\_POLITICA%2BEXTERIOR%2BDE%2BRUSIA\\_ANG.pdf&usg=AOvVaw0ncQ5gsvmGQOmwm6RDSlq](https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiyvNf9vdbWAhWoF5oKHfZHCm0QFghWMAc&url=https%3A%2F%2Fwww.cidob.org%2Fen%2Fcontent%2Fdownload%2F25731%2F313739%2Ffile%2FRusia_POLITICA%2BEXTERIOR%2BDE%2BRUSIA_ANG.pdf&usg=AOvVaw0ncQ5gsvmGQOmwm6RDSlq)

“FSKN: v Rossii Bolee 1.5 mln Geroinovih Norkamanov”, *ITAR-TASS*, 23 Mart 2017. <http://tass.ru/obschestvo/2860258>

“Hmeymim Airbase: The Centerpiece of Russia’s Operation in Syria”, Sputnik, 3 Ekim 2015. <https://sputniknews.com/middleeast/201510031027974313-russians-on-syrian-soil-photos/>

“Hu Jintao: Use of Force No Solution to Problems Like Libyan Issue,” Xinhua, 30 Mart 2011. [www.china.org.cn/world/libya\\_air\\_strike/2011-03/30/content\\_22258604.htm](http://www.china.org.cn/world/libya_air_strike/2011-03/30/content_22258604.htm)

“Increasing Number of Afghans, Pakistanis Killed in Syria Buried in Iran,” Radio Free Europe Radio Liberty, 25 Nisan 2015. <https://www.rferl.org/a/persian-letters-afghans-pakistanis-killed-fighting-in-syria-for-iran/26977907.html>

“Interview with Vladimir Putin for the Documentary Film the Second Baptism of Rus”, 23 Temmuz 2013. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/18872>

“Interviyu Vladimira Putina Frantsuzkoy Gazete Le Figaro”, Kremlin, 31 Mayıs 2017. <http://kremlin.ru/events/president/news/54638>

“Iran’s Foreign Minister Says Tehran to Continue Anti-Daesh Fight”, Sputnik News, <https://sputniknews.com/military/201602161034812645-iran-daesh-fight/#ixzz478QoA7vm>

League of Arab States, “Charter of Arab League 1945”, UNCHR, Refworld. <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3ab18.html>

“Little Support for U.S. Intervention in Syrian Conflict”, *Pew Research Center*, 15 Mart 2012. <http://www.people-press.org/2012/03/15/little-support-for-u-s-intervention-in-syrian-conflict/>

Ministry of Foreign Affairs, “Remarks at a Meeting of top Members of Russian Diplomatic Service”, Kremlin, 26 Ocak 2001. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21169>

“Moscow Troika”: Russia, Iran, Turkey Nearing Solution to Syrian Crisis”, *Sputnik News*, 24 Aralık 2016. <https://sputniknews.com/politics/201612251048984164-russia-iran-turkey-syria/>

“Naçalo Vstreça s Jitelyami Beslana”, <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/23152>

National Security Strategy, <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/18iXkR8XLAtxeilX7JK3XXy6Y0AsHD5v.pdf>

NATO/OTAN, Member Countries, <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

Slujba Vneşney Razvedki, <http://svr.gov.ru/>

“Pervyy Kanal - Vsemirnaya Set” (Первый канал-Всемирная сеть), <http://www.1tv.com/>

“Policy of Zero Problems with Our Neighbours”, <http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa>

“Politiçeskoe Otnoşenie Rossii i Sirii”, *İran Russian Radio*, IRIB World Service, Russkaya Slujba, 19 Ocak 2016. <http://russian.irib.ir/analitika/stati/item/269260->

“Poslanie Prezidenta Federalnomu Sobraniyu”, Kremlin, <http://kremlin.ru/events/president/news/47173>

“President Putin Answered Journalists’s Questions on the Situation in Ukraine”, Novo-Ogaryovo, Moscow Region, 4 Mart 2014. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366>

“Putin Opasaetsya Vozvroşeniya Rossiyskih Golovorezov iz İGİL v Rossiyu”, *Segodnya*, 28 Eylül 2015. <https://www.segodnya.ua/politics/pnews/putin-opasaetsya-vozvrashcheniya-rossiyskih-golovorezov-iz-igil-v-rossiyu-653342.html>

“Putin: Russia to Boost Nuclear Arsenal with 40 Missiles,” *BBC News*, 16 Haziran 2015. <http://www.bbc.com/news/world-33151125>

“Putin’den Tartus Üssünün Genişletilmesine Yönelik Anlaşmaya Onay”, *Sputnik*, 23 Aralık 2016. <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201612231026467202-putin-tartus-ussu-genisleme-anlasmasi-onay/>

“Q&A: Syria Chemical Weapons Disarmament Deal”, *BBC News*, 30 Ocak 2014. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23876085>

“Rossiya Dogovorilis s Siriey o Rasshirenie Bazı v Tartuse”, *BBC*, 20 Ocak 2017. <http://www.bbc.com/russian/news-38694574>

“Russia Stationed Defenses at NATO Border”, *Der Spiegel*, 7 Aralık 2011. <http://www.spiegel.de/politik/ausland/streit-um-raketenschild-russland-stationiert-abwehrraketen-an-nato-grenze-a-802294.html>

“Russia to Keep Warships off Syria Coast: Official”, *Dayli Star*, 13 Nisan 2012. <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2012/Apr-13/170166-russia-to-keep-warshipsoffsyria-coast-official.ashx#ixzz1rvR3Isbb>

“Russia will not Allow Libya-Style Military Intervention in Syria”, *Middle East Online*, 1 Kasım 2011. <http://www.middle-east-online.com/english/?id=48833>

“Russia Writes off \$9.8 Billion of Syrian Debt”, *Daily Star*, 26 Ocak 2005. <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2005/Jan-26/71201-russia-writes-off-98-billionof-syrian-debt.ashx>

“Russian Demand Reduction and Treatment Services Deficient and Generally Ineffective”, *Drug War Facts*, <https://www.state.gov/j/inl/rls/nrcrpt/2013/vol1/204051.htm#Russia>

“Russian-Egyptian Talks”, Cairo, 10 Şubat 2015. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/47653>

“Rusya Tartus’taki Deniz Üssünü Genişletecek”, Sputnik, 21 Ocak 2017. <https://tr.sputniknews.com/rusya/201701211026868330-rusya-tartus-us-genisletme/>

“Rusya’nın Dış Politikası Ukrayna ve Suriye Stratejisi”, Stratejik Düşünce ve Analiz Merkezi, 2015, s. 15. <http://www.stratejidusunce.org/Detay/Haber/981/rusyanin-dis-politikasi-ukrayna-ve-suriye-stratejisi.aspx>

“Securing Chem-Bio Sites: Pentagon Planning for Syria”, Global Biodefense, 15 Haziran 2012. <https://globalbiodefense.com/2012/06/15/securing-chem-bio-sites-pentagon-planning-for-syria/>

“Sharon Meets Ivanov, Kasyanov, Jewish Leaders”, Kuwait News Agency, 1 Ekim 2002. <http://www.kuna.net.kw/ArticlePrintPage.aspx?id=1286844&language=en>

“Spravka o Regione”, *Blijniy Vostok, İnfomatsiyonnyy Tsentr*, <http://middleeast.org.ua/about.htm>

“Suriye Sınırına Yapılan Duvar Bitiyor”, A Haber, 2 Ekim 2016. <http://www.ahaber.com.tr/galeri/turkiye/suriye-sinirina-yapilan-duvar-bitiyor>

“Suriye’de Ateşkes Yürürlüğe Girdi”, BBC Türkçe, 29 Aralık 2016. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38459175>

“Suriye’de PKK, Esad Devletine Dayanan Otoriter Bir Rejim Kurdu”, Basın İlan Kurumu, 18 Ağustos 2017. <http://www.bik.gov.tr/suriyede-pkk-esad-devletine-dayanan-otoriter-bir-rejim-kurdu/>

“Syria Arms Imports Surge, Most Provided By Russia”, Reuters, 19 Mart 2012. <http://www.reuters.com/article/us-arms-syria/syria-arms-imports-surge-most-provided-by-russia-idUSBRE82I09Y20120319>

“Tartus Naş: Baza VMF RF V Sirii – Realnye Plani İli Deklarastya o Namereniyah”, *Federalnoe Agenstvo Novostei*, 11 Ekim 2016. <https://riafan.ru/563042-tartus-nash-baza-vmf-rf-v-sirii-realnye-plany-ili-deklaraciya-o-namereniyah>

T.C. Moskova Büyükelçiliği, “Bilgi Notları, RF Dış Politikasına Genel Bakış” 1 Ocak, 2017. <http://moscow.emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/219952>

“Terrorism, Religious Extremism and Regional Stability”, *Hearing Before the Subcommittee on the Middle East and Central Asia of the Committee on International Relations House of Representatives One Hundred Eighth Congress*, Serial No. 108-71, Washington: US Government Printing Office, 2003, s. 16. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/congress/90361.pdf>

“The Arab Spring”, International Relations-Know the World, <http://internationalrelations.org/the-arab-spring/>

“US Provides Communications Aid for Syria Opponents,” *Agence France Press*, 14 Haziran 2012. [https://now.mmedia.me/lb/en/archive/us\\_provides\\_communications\\_aid\\_for\\_syrian\\_opponents](https://now.mmedia.me/lb/en/archive/us_provides_communications_aid_for_syrian_opponents)

Vladimir Putin Vnes Obraşşenie v Sovet Federatsii”, Kremlin, 1 Mart 2014. <http://kremlin.ru/events/president/news/20353>

Vneshnnya Politika Rossiyskoy Federatsii, <http://sarist.narod.ru/tema79.htm>

Vneşnyaya Politika, Novosti, Rossiysko-Siriyskie Otnoşenie, 14 Ocak 2003.  
[http://www.mid.ru/foreign\\_policy/news//asset\\_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/536458](http://www.mid.ru/foreign_policy/news//asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/536458)

“Voyennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsiy”. Utverzhdena Ukazom Prezidenta RF, 21 Nisan 2000, No. 706. <http://base.garant.ru/181993/>

“Voennaya Doktrina Rossiyskoy Federatsii”, *Nezavisimaya Gazeta*, 22 Nisan 2000.  
[http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5\\_doktrina.html](http://www.ng.ru/politics/2000-04-22/5_doktrina.html)

“Weighing Benefits and Costs of Military Action Against Iran”, Wilson Center, 2012.  
[https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/IranReport\\_091112\\_FINAL.pdf](https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/IranReport_091112_FINAL.pdf)

“Za Dva Goda Operatsii RF v Sirii ot Terroristov Osvobojdено Bolee %85 Territorii”, TASS, 30 Eylül 2017. <http://tass.ru/armiya-i-opk/4605503>

